

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

GÜVENLİKLEŞTİRME YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA
TÜRKİYE’NİN GÖÇ VE UYUM POLİTİKASI: SURİYELİ
MÜLTECİLER ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

ÖMER ÇAĞRI TECER

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Ali Yaman

BOLU, HAZİRAN - 2022

KABUL VE ONAY SAYFASI

Ömer Çağrı Tecer tarafından hazırlanan “**Güvenlikleştirme Yaklaşımı Bağlamında Türkiye’nin Göç ve Uyum Politikası: Suriyeli Mülteciler Örneği**” adlı tez çalışması jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı’nda Doktora Tezi olarak oy çokluğuyla kabul edilmiştir. 9/06/2022

Jüri Üyeleri

İmza

Danışman
Prof. Dr. Ali Yaman
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Prof. Dr. Veysel Ayhan
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Prof. Dr. Koray Tütüncü
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Prof. Dr. Sezai Özçelik
Çankırı Karatekin Üniversitesi

.....

Üye
Prof. Dr. Bilal Sambur
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. İbrahim KÜRTÜL

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Teze ilişkin 20/06/2022 tarihinde Turnitin adlı intihal tespit programından enstitü müdürlüğünce belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan benzerlik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 13 olarak tespit edilmiştir.

.....

ÖMER ÇAĞRI TECER

ÖZET

GÜVENLİKLEŞTİRME YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN GÖÇ VE UYUM POLİTİKASI: SURİYELİ MÜLTECİLER ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

ÖMER ÇAĞRI TECER

BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

(TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. ALİ YAMAN)

BOLU, HAZİRAN - 2022

XIV + 206

Bu çalışma, çağımızın en önemli sorunlarından biri olan göç ve onun ortaya çıkarmış olduğu ardıl sorunlardan uyum olgularını temel tartışma konusu haline getirmektedir. Bu kapsamda, çalışma ile amaçlanan Türkiye’nin göç politikasını, güvenlikleştirme yaklaşımının ortaya koymuş olduğu devlet, birey, kimlik, kültür ve kurum olguları üzerinden değerlendirmek, göç/göçmen çalışmalarının da derinlemesine izahat getirdiği çok katmanlı uyum süreçlerini Suriyeli göçmenler üzerinden ortaya koymaktır. Bu çerçevede, göç kavramı ve göçmen ilişkisi, 2011 yılı itibariyle Türkiye’nin karşı karşıya kalmış olduğu mülteci krizi ve sonrasında ortaya çıkan uyum sorunu üzerinden derinlemesine analiz edilecektir. Bu yapılırken disiplinler arası bir tutum benimsenerek, göçün Türkiye’nin yasal ve kurumsal yapısına yönelik doğurduğu sonuçlar güvenlikleştirme yaklaşımı bağlamında ele alınacaktır. Bu bağlamda, Türkiye’nin değişen ve dönüşen göçmen profili ile birlikte, mevcut mülteci krizi nedeniyle benimsediği göçmenlere yönelik sosyal uyum ve kurumsal politikaları incelenecektir. Bu yol ile disiplinler arası bir tutum olarak, Türkiye’nin güvenlikleştirilmiş bir göç ve uyum politikası olduğu savından hareketle, sosyal uyum için yasal ve kamusal yaklaşımlar arasındaki tutarsızlıklar ortaya konulacaktır. Göç idaresinin kurumsallaşması ve politika uygulama aşamasında ortaya çıkan politik etkileri değerlendirilirken, yine güvenlikleştirme yaklaşımı temelinde sosyal uyum olgusunun iki yönlü etkileşimi göz önünde bulundurulacaktır. Tez, kuramsal boyutta yapmış olduğu tartışmalar, mevcut uyum ve göç politikalarının/uygulamalarının, göçmen kesimde yaratmış olduğu etki ve algılanma düzeylerini anket çalışması üzerinden somutlaştırmıştır. Bunun için Ankara-İstanbul-Hatay’da yaşayan geçici koruma altındaki göçmenler örnekleminde hareketle ile gerçekleştirilen çalışma, göç/göçmen ve uyum politikalarının, göç/göçmen ve güvenlik yaklaşımları temelinde analizine imkân sağlamaktadır. Böylelikle, Türkiye’nin göç ve uyum politikasına ilişkin kurumsallaşma, yasal düzenlemeler ve uygulamaların geliştirilmesi için uygun öneri ve çıktılar elde edilmiştir.

ANAHTAR KELİMELE: Güvenlikleştirme, Göç, Göçmen, Mülteci, Sosyal Uyum.

ABSTRACT

MIGRATION AND SOCIAL COHESION POLICY OF TURKEY IN THE CONTEXT OF SECURITIZATION APPROACH: THE CASE OF SYRIAN REFUGEES

PHD THESIS

ÖMER ÇAĞRI TECER

BOLU ABANT İZZET BAYSAL UNIVERSITY

INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

DEPARTMENT OF INTERNATIONAL RELATIONS

(SUPERVISOR: PROF. DR., ALİ YAMAN)

BOLU, JUNE 2022

XIV + 206

This study makes migration, one of the most important problems of our era, and integration, one of its successor problems, the main subject of discussion. In this context, the aim of the study is to evaluate Turkey's migration policy through the state, individual, identity, culture and institution phenomena revealed by the Securitization approach, and to reveal the multi-layered integration processes, which migration/migrant studies also provide in-depth explanations, through Syrian migrants. In this framework, the concept of migration and the relationship with migrants will be analyzed in depth through the refugee crisis that Turkey has faced as of 2011 and the integration problem emerged in the following period. While doing this, an interdisciplinary approach will be adopted, and the consequences of migration on Turkey's legal and institutional structure will be discussed in the context of securitization approach. In this context, Turkey's social cohesion and institutional policies towards migrants, which it has adopted due to the current refugee crisis together with the changing and transforming migrant profile, will be examined. In this way, inconsistencies between legal and public approaches for social cohesion will be revealed, based on the argument that Turkey has a securitized migration and cohesion policy, as an interdisciplinary approach. While evaluating the institutionalization of migration management and its political effects during the policy implementation phase, the two-way interaction of the social cohesion phenomenon will be taken into account, again on the basis of the securitization approach. The thesis embodied the theoretical discussions, the impact and perception levels of the current integration and migration policies/practices on the migrant population through a survey study. For this reason, the study, which was carried out with the sample of migrants under temporary protection living in Ankara-Istanbul-Hatay, allows the analysis of migration/migrant and integration policies on the basis of migration/migrant and securitization approach. In this way, appropriate recommendations and outputs were obtained for the institutionalization, legal regulations and practices regarding Turkey's migration and integration policy.

KEYWORDS: Securitization, Migration, Migrant, Refugee, Social Cohesion

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KABUL VE ONAY SAYFASI	iii
ETİK BEYAN.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
TABLO LİSTESİ	x
GRAFİK LİSTESİ	xi
KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ	xiii
TEŞEKKÜR	xiv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	7
1. ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE GÜVENLİKLEŞTİRME	
YAKLAŞIMLARI.....	7
1.1 Pozitivizm Temelinde Yapılan Tartışmalar.....	7
1.1.1 Realizm ve Liberalizm Tartışmaları: Egemenlik ve Devlet Sistemi ..	7
1.1.2 Davranışsal ve Gelenekselcilik Tartışmaları	11
1.2 (Post) Yapısalcı Teoriler.....	16
1.3 İnşacı Yaklaşım Tanımı ve Temel Tartışmalar	20
1.4 İnşacı Yaklaşım ve Sosyal Yapılar-Kurumlar	20
1.5 Güvenlikleştirme –Egemenlik ve Mülteciler.....	25
İKİNCİ BÖLÜM	36
2. GÖÇ OLGUSU VE TÜRKİYE’NİN GÖÇ POLİTİKASI, KURUMLAR	
VE SOSYAL UYUM STRATEJİSİ.....	36
2.1 Kavramsal ve Tarihsel Anlamda Göç.....	38
2.2 Göç Kuramları; Göçün Nedenleri ve Çeşitleri	45
2.2.1 Ravenstein’nin Göç Kanunları	46
2.2.2 İtme Çekme Kuramı	50
2.2.3 Petersen’in Göç Tipleri.....	54
2.2.4 Kesişen Fırsatlar Kuramı	56
2.2.5 İlişkiler Ağı (Network) Kuramı	58
2.2.6 Merkez Çevre Kuramı	61
2.2.7 Göç Sistemleri Kuramı	63
2.3 Sosyal Uyum/Entegrasyon Yaklaşımları	65
2.3.1 Sosyal Uyum/Entegrasyon Kavramı	65
2.4 Türkiye’nin Göç Politikası, Kurumlar ve Sosyal Uyum Stratejisi	87

2.4.1 Geçici Koruma Yönetmeliği (Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar Uygulanacak Usul ve Esaslar).....	89
2.4.2 2000'li Yıllar ile Birlikte Kurumsallaşma Çabaları ve 2005 Ulusal Eylem Planı 92	
2.4.3 Suriye Göçmen Krizi ve Göç Yönetiminde Hukuki, Kurumsal Gelişmeler.....	98
2.4.4 Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı.....	114
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	128
3. SURIYELİ MÜLTECİLER ÖRNEĞİ: GÖÇ, KURUMSALLAŞMA VE SOSYAL UYUM.....	128
3.1 Anket Çalışmasının Amacı	128
3.2 Anket Çalışmasında Yöntem, Teknik ve Araçlar	129
3.2.1 Yöntem Bilimsel Yaklaşım	129
3.2.2 Araştırma Evreni ve Örneklem.....	130
3.3 Veri Toplama Aracı	133
3.4 Bulgular	133
3.4.1 Demografik Bilgiler.....	133
3.4.2 Yasal Statüye İlişkin Düzenlemeler	134
3.4.3 İdari Düzenlemeler	137
3.4.4 Eğitim	141
3.4.5 Sağlık ve Sosyal Hizmet.....	143
3.4.6 Meslek Edindirme/Dil Kursu.....	148
3.4.7 İş gücü Piyasasına Katılım	156
3.4.8 Adalete Erişim	161
3.4.9 Kamu Kurumlarına Güven	163
3.4.10 Yapabilme/Edebilme Algısı	169
3.5 Sonuç	174
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	178
KAYNAKLAR	186
EKLER.....	196

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1. Yerelden (ülke, devlet) küresele (uluslararası toplum), küreselden yerele ‘İnşa’ durumu.	25
Şekil 2 Güvenlikleştirme Süreci	28
Şekil 3 İtici ve Çekici Faktörler ve Engeller.....	51
Şekil 4 Eski (Sol) ve Yeni (Sağ) Geçici Koruma Kimlik Belgeleri	116

TABLO LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1 Afet ve Acil Durumlarda Görev Alacak Bakanlık, Kurum ve Kuruluşlar	108
Tablo 2 Katılımcıların Yaş ve cinsiyet Dağılımı.....	134

GRAFİK LİSTESİ

Sayfa

Grafik 1 Yıllara Göre Düzensiz Göçmen Sayısı (1995-2004) (İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı, 2005)	94
Grafik 2 Yıllara Göre Suriyeli Sığınmacı Sayısı (2011-2021)	99
Grafik 3 Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Araştırma Evrenine Göre Nüfusu	131
Grafik 4 Katılımcıların İkamet Ettikleri İllere Göre Dağılımı	132
Grafik 5 Katılımcıların İkamet Ettikleri İl ve İlçe Dağılımı	132
Grafik 6 Katılımcı Ortalama Yaş Dağılımı	134
Grafik 7 Mevcut resmi statünüz (Geçici Koruma) ne olduğu konusunda bilginiz var mı?	135
Grafik 8 Statünüzden kaynaklı sahip olduğunuz haklar bağlamında yasal olarak güvende hissediyor musunuz?	135
Grafik 9 Yasal statünüzün Türkiye'deki gelecek planlarınızı oluşturma konusunda bir engel teşkil ediyor mu?	136
Grafik 10 Kamu kurumlarını ne sıklıkla ziyaret ediyorsunuz?	138
Grafik 11 En sık ziyaret ettiğiniz kamu kurumunu belirtir misiniz?	139
Grafik 12 Statünüzden kaynaklı haklara erişimde herhangi bir engelle karşılaşıyor musunuz?	139
Grafik 13 Statülerinden kaynaklı haklara erişimde karşılaşılan engeller	140
Grafik 14 Hanenizde okul çağında çocuk bulunmakta mıdır?	141
Grafik 15 Çocuğunuzun Türk öğrenciler ile karışık bir sınıfta eğitim almasını destekliyor musunuz? // PIKTES Projesi hakkında bilginiz var mı?	143
Grafik 16 Ne sıklıkla Devlet hastanelerini ziyaret ediyorsunuz?	144
Grafik 17 Merkezi Hekim Randevu Sistemi (MHRS) telefon uygulamasını ne sıklıkla kullanıyorsunuz?	145
Grafik 18 Devlet hastanelerinde sağlanan ücretsiz tercüman desteğini yeterli buluyor musunuz?	146
Grafik 19 Sosyal Uyum Yardımı (Kızılay Kart) alıyor musunuz? // Evet ise, bu yardımın sizin temel ihtiyaçlarınız karşılamak için yeterli mi? ...	148
Grafik 20 Türkçe dil kursu eğitimine katıldınız mı? // Katılmayı düşünür müsünüz?	150
Grafik 21 Türkçe dil kursuna katılmayı düşünmeyenlerin nedenleri (cinsiyete göre dağılım)	151
Grafik 22 Meslek edindirme kursuna katılmayanların nedenleri (cinsiyete göre dağılım)	152
Grafik 23 Göç idaresi ve/ya herhangi bir kamu kuruluşu, sivil toplum örgütü tarafından organize edilen yerel toplum ve mülteci toplumu bir araya geldiği en az bir etkinliğe katıldınız mı?	153
Grafik 24 Sosyal medya veya diğer internet kanalları üzerinden takip ettiğiniz herhangi bir kamu kurumu var mı?	154
Grafik 25 Sosyal medya ve diğer internet kanalları üzerinden takip edilen kamu kurumları	155
Grafik 26 Türkiye’de bir gelecek kurabileceğinize inanıyor musunuz?	156
Grafik 27 Katılımcıların çalışma durumları	157
Grafik 28 Katılımcıların uzmanlık alanlarına göre çalışma durumları	158

Grafik 29	Statünüzden kaynaklı çalışma izni hakkınız var mı?.....	158
Grafik 30	Çalışma izniniz var mı? // Bu zamana kadar hiç sigortalı bir işte çalıştınız mı?.....	159
Grafik 31	Çalışırken herhangi bir ayrımcılığa maruz kaldınız mı? // Maruz kalınana ayrımcılık türleri.....	160
Grafik 32	Ayrımcılık durumunda resmi mercilere başvuruda bulundunuz mu?	161
Grafik 33	Türkiye'de kaldığınız süre boyunca, adli mercilere işiniz düştü mü? // Adli süreçlerle ilgili sorunlarınıza çözüm alabildiniz mi?	162
Grafik 34	Adalete erişim ve hukuki prosedürlere yönelik farkındalık durumu	163
Grafik 35	Kamu kurum/kuruluşlarına ve memurlara olan güven	165
Grafik 36	Göçmenlerin kamu görevlilerinin kendilerine yönelik tutumlarına ilişkin memnuniyet durumu	166
Grafik 37	Kamu görevlilerinin tutumundan memnun kalmama nedeni	167
Grafik 38	Kamu kurum ve kuruluşlarına işiniz düştüğünüzde, personel sizin hizmetten faydalanmanızı teşvik ediyor mu?.....	168
Grafik 39	Kamu kurum ve kuruluşlarındaki görevliler, sahip olduğunuz haklar konusunda sizleri bilgilendiriyor mu?	169
Grafik 40	Hayatım, kendi kararlarımın neticesinde belirlenir.	170
Grafik 41	Hayatımı değiştirebilecek önemli kararları alabilecek güçteyim. .	172
Grafik 42	Yaşam koşullarından memnunum	173
Grafik 43	Haklarımı gözetebilir, çıkarlarımı gerçekleştirebilirim.	174

KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AFAD: T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

ASHB: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

BMMYK/UNHCR: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

ECHO: Avrupa Birliği, Sivil Koruma ve İnsani Yardım Operasyonları Birimi

ECRE: Avrupa Birliği Göç ve Sürgünler Konseyi

FRIT: Türkiye'deki Mülteciler için Mali Yardım Programı

GİB: Göç İdaresi Başkanlığı

GİGM: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

ICMC: Uluslararası Katolik Muhacerat Komisyonu

IDP: ülkesinde yerinden edilmiş kişiler (Internally Displaced Person)

IFRC: Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu

IOM: Uluslararası Göç Örgütü

MAEK: Mültecilerin Adalete Erişiminin Kolaylaştırılması Projesi

MHRS: Merkezi Hekim Randevu Sistemi

PIKTES: Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi

SIHHAT: Suriyelilerin Sağlık Statüsünün ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sunulan İlgili Hizmetlerin Geliştirilmesi Projesi

SUY: Sosyal Uyum Yardımı

SUYE: Sosyal Uyum ve Yaşam Eğitimleri

ŞEY: Şartlı Eğitim Yardımı

UN DESA: Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

USBPRM: ABD Nüfus, Mülteciler ve Göç Dairesi

YİMER: Yabancılar İletişim Merkezi

YUKK: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

TEŞEKKÜR

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği verilerine göre, insanlık 2. Dünya Savaşından bu yana karşı karşıya kaldığı en yüksek mülteci sayılarına şahit olmaktadır. 2021 yılı itibarıyla, dünya genelinde 84 milyon insan ya ülke içerisinde ya da ülke sınırını aşan bir şekilde başka bir bölgeye göç etmek zorunda kalmıştır. Çağımızın en büyük sınamalarından biri olan zorunlu göç, içerisinde büyük insanlık dramları barındırmaktadır. Milyonlarca kadın, çocuk, yaşlı ve engelli birey temel insani ihtiyaçlar ve haklar olan barınma, gıda, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişmemektedir. Milyonlarca kadın, kız ve oğlan çocuğu istismara maruz kalmaktadır. Savaş ve/ya ekonomik sebeplerle göç etmek zorunda kalan insanların arkalarında bıraktıkları veya beraberinde getirdikleri yükler bilhassa küresel adaletsizliğin kaynağı olan ülkelerde daha da net hissedilmekte ve görünür problem haline gelmekte, güvenlikleştirilmektedir. Geleceğin refah ve mutluluğunun tayin edilmesinde adalet kavramının merkeze alınması, bu paradigma sınamasında kimin galip geleceği belirleyecektir.

Tez yazım sürecimde tavsiyeleri ve desteğini esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Ali Yaman'a teşekkürü bir borç bilirim. İnsani alanda gönüllü çalışmalara katılmama vesile olan ve bu alanda profesyonel olarak katkı sunmam için imkan yaratan, bana güvenen ve bu tezin ortaya çıkması için gerekli saha tecrübesinin oluşmasında destek veren Prof. Dr. Veysel Ayhan'a teşekkürlerimi sunarım. Yine, tez yazım sürecinde değerli eleştirileri ve katkıları için Prof. Dr. Koray Tütüncü'ye teşekkür ederim. Diğer yandan, tez saha çalışmalarım sırasında sağladıkları işbirliği ve destekten ötürü MSYD-ASRA'ya teşekkür ederim.

Son olarak, eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen ve her zaman bana güvenen kıymetli annem Mürüvvet ve babam Hüseyin Tecer'e şükranlarımı sunarım. Ayrıca, akademik hayatım boyunca değerli görüşleri, önerileri ve eleştirileri, manevi desteği ile bana sunmuş olduğu katkılarından dolayı dostum Dr. Erdem Ayçiçek'e teşekkür ederim. En önemlisi, tez yazım sürecinde en büyük destekçim ve motivasyon kaynağım olan hayat arkadaşım, eşim Sara Şimal Tecer'e bana sunmuş olduğu katkıları, önerileri, eleştirileri ve inancı için teşekkür ederim. Kuşkusuz, burada ismini belirtmediğim ve tez yazım sürecinde değerli görüşleri, eleştirileri ve manevi desteklerini benden esirgemeyen tüm arkadaşlarıma da teşekkürü bir borç bilir, şükranlarımı sunarım.

GİRİŞ

Uluslararası İlişkiler disiplininde inşacı yaklaşım, sosyal gerçeklerin teorik ve ampirik açılardan değerlendirilmesi ve bunların dünya siyasetindeki rollerinin tartışılmasını mümkün kılmaktadır. Bu yaklaşımın en belirgin özelliği sosyalleşmeye yapmış olduğu vurgudur. İnşacıların ortak varsayımı, sosyal olanı yeterince sosyalleşmiş bir disipline kazandırmaktır. Bu bağlamda, bu yaklaşım uluslararası ilişkileri bir sosyal ilişkiler yumağı olarak gördüğü söylenebilir. Bu kurama göre insan; çevre ve doğa ile etkileşim içinde olan bir varlıktır. Bu süreç, yani etkileşim, sosyal bir 'yapı' içerisinde ve bir takım 'kural'lara bağlı olarak, 'amil'ler ve 'kurum'lar aracılığı ile gerçekleşir. İnşacı yaklaşım, insanların toplumu, toplumun da insanları 'yaptığını' (inşa ettiğini) varsayan bir yaklaşıma sahiptir. Bu yaklaşım, tıpkı ülkeler gibi devletleri de sosyal olarak oluşturulmuş toplumlar olarak görmektedir. Burada toplum, içinde birbirleriyle ilişkili birçok farklı kurumu barındıran karmaşık bir kurum olarak görülmektedir.

Bu açıdan devletler de net sınırları olan ve diğer devletlerle ilişkilerini yürütebilecekleri oldukça gelişmiş kurumlara sahip olan kurumlar, yani toplumlardır. Devletlerin içinde kendi içine kapalı olarak faaliyet gösterdikleri karmaşık kurumun kendisi de bir toplumdur. Bu uluslararası toplum içinde devletler, birincil amiller olarak faaliyet göstermektedirler. Bu bağlamda, inşacı yaklaşımın uluslararası ilişkilere bakışını inceleyecek olursak; bu alanda belli olgu ve olayları algılamamız açısından, disipline hâkim teorilerce yadsınan kültür, kimlik, söylem gibi birçok etkenin uluslararası ilişkiler analizlerine dahil edilmesini olanaklı kılmaktadırlar. Yani, bu yaklaşım insan bilinci ve onun uluslararası hayattaki rolü ile ilgili olduğunu söyleyebiliriz (Cox, 1981). Klasik güç ve çıkar vurgusunu dışlamamakla birlikte, inşacılar temelde fikir ve kimliklerin nasıl oluştuğunu, nasıl bir evrim geçirdiklerini ve devlet davranışlarını anlamada bunların ne tip etkileri olduğu gibi konular üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. Yani, inşacılar realistlerin ve liberallerin güç ve ticaret gibi maddi değerleri yerine, fikirlerin dünya siyasetindeki etkilerine ve oynadıkları rollere yoğunlaşmaktadırlar.

Yukarıda bahsedildiği gibi, uluslararası sistem içerisinde, modern çağın hala birincil ve başat aktörü olan ulus-devletlerin varlığı göç kavram setlerinin bu yönde inşa edilmesi sonucunu doğal olarak doğurmuştur. Bu çerçevede, egemen ulus-devletlerin devlet ve toplum düzeyinde oluşturdukları öteki algıları ve

güvenlikleştirme çabaları göçmen politikası ve uyum süreçlerinde belirleyici unsur olmuştur. Devletlerin tehdit-güvenlik-egemenlik algıları ve bunları yönetme şekilleri, konjonktüre bağlı olarak göçmenlere yönelik tutumları çok kültürcülükten-entegrasyona ve asimilasyona varan süreçleri sergilemiştir. Göç sisteminin, 1945’de Birleşmiş Milletler’in kurulması ile ortaya çıkan ve sonrasındaki sosyal ve ekonomik sistem ve saç ayaklarının oturtulması ile daha da netleşen uluslararası sistemin bir sonucu olduğu unutulmamalıdır. Yasal ve düzensiz göç ve insan hareketlerinin dayandırıldığı uluslararası düzen, ulus-devlet düzeninin güvenlik ihtiyacı sonucu ortaya çıkmıştır. Diğer yandan, mücbir sebeplerden dolayı göç etmek zorunda kalan insanlara yönelik atılacak adımlar, takip edilmesi gereken politikalar ve sınır aşan göçlerde hedef ülkedeki uyum politikaları da yine egemen-ulus devlet sistemi içinde ve onun sınırlılıkları dâhilinde uygulanmıştır. Devletlerin demokratik çoğulcu yapıları ve kapsayıcılık tutumları ile güvenlikleştirme kavram setleri farklılık gösterir. Demokratik çoğulcu ve kapsayıcı yapıların bağımsız değişken olduğu bir durumda, güvenlikleştirme olgusunu etkileyen yapı ise kimlik ve onu tamamlayan diğer olgulardır. Bu çerçevede, demokratik çoğulcu yapılar ile güvenlikleştirmenin pozitif kapsayıcılığı her zaman denk düşmeyebilir.

Diğer yandan, göç kavramı salt olarak ele alındığında, Uluslararası Göç Örgütü’nün (IOM) belirttiği gibi, göçmen, bir kişinin ikamet ettiği ülkeden ayrılarak başka bir ülkeye, gönüllü ve/ya zorla gitmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu duruma ise göç denmektedir.¹ Yine bu durum aynı devlet içerisinde insan hareketleri olarak da olarak da karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası ilişkilerin temel sorunları olan devletlerarası silahlı ve/ya silahsız çatışmaların yol açtığı insan hareketlerinin en dezavantajlı kesimi oluşturduğu görülmektedir. 19. yy ile başlayan hızlı endüstrileşme ve sermayenin büyük şehirler/metropollere kümelenmesi ile birlikte artan insan hareketliliğini de beraberinde getirmiştir. İşte tam noktada, 1885 ve 1889 yıllarında Ravenstein tarafından Göç Kanunları (The Laws of Migration) adlı iki ayrı makale yayınlanarak, bu sorun tartışmaya açılmıştır. İç ve dış göçün ekonomik ve toplumsal boyutları üzerine analizler yapılarak nedenleri üzerine tartışmalar yapılmıştır. Cinsiyet, yaş, yer-mekân, mesafe ve çevresel faktörler gibi ölçütler baz alınarak, kapsamlı göç çalışmalarının

¹ Daha fazla bilgi için lütfen bkz: <https://www.iom.int/who-is-a-migrant> (erişim tarihi 03.06.2019).

temelleri atılmıştır (Ravenstein, 1885). Göç çalışmalarında büyük katkısı olsa da günümüze ulaşan süreçte, göç ve göçmenlik kavram ve olgusunun çok katmanlı bir yapıya bürünmesi, Ravenstein'in ortaya koymuş olduğu kanunların yetersiz kalmasına neden olmuştur. 20 yy. içerisinde itme-çekme kuvvetleri olarak değerlendirilen ve göçün hedef ve kaynak ülkesi arasındaki şartlar ve bireyler açısından teşvik nedenlerinin bulunduğu varsayımı üzerine göç çalışmalarının temellendirildiği görülmektedir. 1966'da Everett Lee tarafından kaleme alınan Bir Göç Teorisi (A Theory of Migration) adlı makalede bahsi geçen itme-çekme yaklaşımı temellendirilmiş ve o zamana kadar Ravenstein'e atıf yapılarak oluşturulan çalışmalara da eleştirel bir yaklaşım getirilmiştir. Eleştirinin temel noktası, önceki çalışmaların göçmenin demografik özelliklerine çok fazla odaklanıldığını noktasında toplanmıştır. Bu çerçevede, yaşanan ve gidilmesi hedeflenen yer, engeller ve bireysel faktörler temelinde oluşturulan itme-çekme faktörlerin üzerinden göç üzerine odaklanmaktadır (Lee, 1966).

Uluslararası Göç Örgütü'nün de bahsettiği gibi, zorunlu (mücbir) sebepler (savaş, siyasi ve dini baskılar, şiddet vb. eylemler) sonucunda doğal yaşam alanını terk etmek ve başka ülkenin topraklarına sığınmak zorunda kalan veya ayrıca başka ülke sınırlarına varmadan kendi ülkesi içerisinde daha güvenli alanlara gitmek zorunda kalan mülteci ² hareketleri de göç hareketleri içerisinde değerlendirilmektedir. Petersen, 1958 yılında yayınladığı Göçün Genel Bir Tipolojisi adlı çalışması, saymış olduğu göç tipleri arasında bahsetmiş olduğu zoraki göç (forced migration), doğanın ve barışçıl çevresel yapıların yaratmış olduğu baskıdan ziyade, sosyal yapıların yaratmış olduğu baskı kaynaklı göç çeşidi olarak ele alınmaktadır (Petersen, 1958).

Ayrıca, insan hareketlerini kendisinden önceki teorik yaklaşımların tersine ve eleştirel bir şekilde, tarihsel perspektiften ele alan yaklaşımlar da mevcuttur. Bunların başında Merkez-Çevre ve dünya sistemi yaklaşımları gelmektedir. Bu yaklaşıma göre insan hareketleri ele alınırken tarihsel perspektiften ve sermayenin dünya üzerinden yayılımını baz alınmalıdır. Immanuel Wallerstein başını çektiği bu yaklaşımda, dünya sisteminin merkez-çevre (center-periphery) olarak,

² 1951 BM Cenevre Sözleşmesi'ne Göre, Mülteci; ülkesinden ve/ya yaşamış olduğu topraklardan baskı, savaş ve/ya şiddet yüzünden başka bir ülkeye gitmek zorunda kalan kişidir. Bir mülteci, mensup olduğu dini, ırkı, mezhebi, milliyeti, siyasi düşüncesi ve herhangi bir sosyal grubu olan üyeleri yüzünden haklı bir baskıya uğrama korkusu bulunan kişidir. Daha fazla ayrıntı için bkz: <https://www.unhcr.org/3b66c2aa10> (erişim tarihi 03.06.2019).

ekonomik temelde birbirine bağımlı olarak var olabildiklerinin altını çizmiştir (Wallerstein, 2003). Tarihsel süreç içerisinde, kapitalist sisteme evrilen dünya sisteminin temellerinin kolonyal dönem, sömürgecilik dönemlerinde temellendirildiğini belirtmektedir. Ancak günümüze ulaşan süreç içerisinde farklı görünümlere bürünse de bu bağımlılık ve sistem(ler)in insan hareketlerinin temelindeki nedenlerden biri olarak gösterilmektedir.

Diğer yandan, göç hareketlerinin anlaşılmasında özellikle uyum süreçlerinin tartışılmasında önemli katkı sağlayan yaklaşımlar olan Göç Sistemleri Kuramı ve İlişkiler ağı yaklaşımı da önemli katkılar sunmaktadır. Bu iki yaklaşım, klasik anlamda göç ve göçmen kavramlarını/olgularını ele alan yaklaşımlara daha mikro ölçekli açıklamalar sunma imkânı sağlamaktadır. Göç sistemleri kuramına göre, göç alan ve göç veren ülke arasında, mevcut ilişkilerinden önce ilişkiler ağının ya da bir hafızanın mevcudiyetinden bahsedilmektedir. Bunun tarihsel ve kültürel ilişkilere dayandırılabilceği gibi, kolonyal-sömürgeci veya işgal dönemi bağlantılarında da kaynaklanabileceği belirtilmektedir (Faist, 2000). İşte bu noktada, mikro tabanlı açıklayıcı iddialar, göç sonrası göçmenlerin uyum süreçlerinde kolaylaştırıcı etki sağladıkları belirtilen sosyal ağlara yapılan atıflardır. Göçmenlerin beraberinde getirdikleri ve sonraki göçmen kuşaklar için yol gösterici nitelikte olacak mevcut toplum içindeki tutunum noktaları, sosyal ve kültürel sermaye kavramları ile açıklanmaktadır (Ağcasulu, 2017). Buna ek olarak, ilişkiler ağı kuramı, daha önceki yaklaşımları daha mikro düzeye indirerek, sosyal ağların ve göçün gerçekleşmesi sonrasında kurulmuş olan yerel ilişkilerin ve süregelen karşılıklı göçleri inceleme konusu haline getirmiştir. İlişkiler ağı kuramı, kendinden öndeki kuramları zaman-mekandan kopuk olmak ve her göçün kendine has karakterinin göz ardı edilmiş olduğu noktasından eleştirel yaklaşmaktadır. Bu sosyal ağları ise, daha çok uyum süreçleri ve mevcut ev sahibi toplum ve/ya yerli toplum arasındaki ilişkileri etkileyen bir durum olarak, göç ettikleri ülke ve yeni geldikleri ülkedeki eski göçmenler, yeni göçmenler ve yerli toplum arasındaki ortak kültürel sermaye, soydaşlık ve dostluk bağları kurulmuş olan kişiler arasındaki bağlantı olarak değerlendirilmektedir.

Diğer yandan, göç üzerine yapılan kavramsal tartışmalarda karşımıza çıkan ve aşağıda tartışılacak olan teorik çerçeveler proaktif ve reaktif kuramlar şeklinde de kategorize edilmektedir. Ancak göç alanında tek bir teorik yaklaşım ve/ya paradigma ile göç hareketlerinin açıklanamadığı da not edilmelidir. Göç yazınında

gerçekleştirilen tartışmalarda, insan hareketlerinin ve onun birey-devlet ve sistem düzeyinde yaratmış olduğu sonuçlarının analizinin meta-teorik ve mikro teorik analizlerle ve disiplinler arası yaklaşımlarla daha açıklayıcı bir konuma geldiği belirtilmektedir (Sert, 2018). Proaktif göç yaklaşımlarının temelinde, insan hareketlerinin tarihsel süreç içerisindeki değişiminden hareketle daha çok modernleşme ve küreselleşmenin hızındaki artan eğri ile ortaya çıkan ekonomik temelli nedenler üzerinde durulmaktadır. Bu temelden hareketle, yukarıda bahsi geçen, ikili işgücü piyasası, coğrafi yakınlık, kuzey-güney dünya sistemleri ve tarihsel yapılar üzerinden insan hareketleri ele alınmaktadır. Ancak yapısal nedenlerin tek başına göç hareketlerini açıklamadaki kısıtlılığına da dikkat çekmektedir. Diğer taraftan, reaktif insan hareketleri ise, daha çok sistemsel/yapısal nedenlere odaklanmaktan çok insanı maruz kaldığı insan eli ve/ya çevresel faktörler nedeniyle ortaya çıkan zorunlu göçü açıklamaya çalışmaktadırlar. Son olarak, Göçün mikro boyutları ile elen itme-çekme kuramı, yumuşak-sert faktörler, sosyal ağlar, kurumsal göçler ve insan ve onun sosyal çevresinin (ailesi ve diğer birinci derece yakınları) etkisini de göz önünde bulunduran yaklaşımlar da göç yazınında kendilerine yer edinmişlerdir.

Göç ve göçmen çalışmalarının bir bütün olarak ele alınıp değerlendirildiğinde, inşacı yaklaşımın ortaya koymuş olduğu kimlik, kültür ve diğer normatif etkenlerin, sosyal sistemler, kurumlar ve yasaların oluşturulması sürecinde ortaya çıkacak politikaların belirlenmesinde açıklayıcı bir unsur olacağı görülmektedir. Diğer yandan, güvenlikleştirme yaklaşımının ortaya koymuş olduğu olguların, devletlerin göç, uyum, mevzuat ve kurumsallaşma politikaları üzerindeki iz düşümü tartışılacaktır. Tezin araştırma sorunsalı, ulus-devlet olarak Türkiye'nin egemenlik ve güvenlikleştirme olguları temelinde şekillenen göç politikasının uyum politikasında yarattığı sınırlılıklar nelerdir? Bu sınırlılıkların göç yönetimindeki mevzuatta ve teşkilatlanmadaki izdüşümleri nelerden oluşmaktadır? Güvenlikleştirilmiş göç yönetiminin göçmen uyumu sürecinde hedef grup üzerindeki yansımaları nelerdir? Bu kapsamda tez, Türkiye tarafından benimsenen göç ve uyum politikasının egemen bir ulus-devlet olarak Türkiye'nin güvenlikleştirme politikasının bir yansıması olduğu, oluşturulan mevzuat ve kurumların uzun süreli uyumu destekleyecek ve sürdürecektir bir yapılanmaya sahip olmadığını iddia etmektedir. Bu bağlamda, çalışmanın ilk bölümünde Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Kimlik-Kültür ve Sosyal Yapılar derinlemesine irdelenecek ve

göç-göçmen çalışmaları üzerine güçlü noktaları ortaya çıkarılacaktır. İkinci bölümde, göç ve uyum/entegrasyon olgusunun tarihsel ve kavramsal boyutu ele alınarak, Türkiye'nin Göç Politikası Kurumları ve Sosyal Uyum Stratejisi kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde irdelenecek ve mevcut politikaların güçlü ve eksik yanları tartışmaya açılacaktır. Son bölümde ise, tezin bütüncül ve disiplinler arası tutumunu yansıtır ve tamamlayıcı bir şekilde, insan-kurumsallaşma ve sosyal uyum, Suriyeli mülteciler bağlamında ele alınacaktır. Bu çerçevede, yoğun bir şekilde Suriyeli mültecilerin yaşadıkları bölgeler olan İstanbul, Hatay ve Ankara illeri örneklemeden hareketle sosyal uyum çalışmalarının hedef kitle üzerindeki etkisi, kırılma noktaları, yansımaları ve algılama düzeyleri anket çalışması üzerinden değerlendirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE GÜVENLİKLEŞTİRME YAKLAŞIMLARI

Uluslararası İlişkiler disiplini, dönemsel olarak takip etmiş oldukları farklı ontolojik ve epistemolojik çeşitlilikten dolayı, üç ana dönemsel teorik akıma ve iki ontolojik/epistemolojik döneme ayırmak mümkündür. Üç ana dönemsel teori akımı olarak kastettiğimiz şey ise üç büyük teorik tartışma olarak da belirtilebilir: Realizm-Liberalizm, Davranışsalcılık-Gelenekselcilik, Pozitivist-Postpozitivist. İkili ontolojik/epistemolojik grup ayrımı yapacak olursak, bu tartışma ve şekillenmenin Pozitivizm ve Post-pozitivizm çerçevesinden yapıldığını görmekteyiz.

Bu bağlamda, göç olgusunun ele alınmasından önce uluslararası ilişkileri tayin eden devlet sistemi içerisinde güvenlikleştirme yaklaşımlarının izdüşümleri üzerinde durulmasında fayda vardır. Güvenlikleştirme yaklaşımlarının uluslararası ilişkiler teorilerindeki meta-teoriler³ olarak adlandırılan teorik tartışmalar içerisindeki yansımaları göç olgusunun uluslararası sistem içerisindeki yeri ve devletlerin vermiş oldukları iç ve dış tepkileri anlamak açısından açıklayıcı olacaktır. Güvenlikleştirme yaklaşımlarının temel olgularından birini oluşturan egemenlik kavramının uluslararası ilişkiler yaklaşımlarındaki farklı ele alınma yöntemleri, göç olgusunun uluslararası sistem ve devletler özelinde ilişkisini kuracaktır. Bunu yaparken de yukarıda yapılan ayrımlar çerçevesinde değerlendirmelerde bulunulacaktır.

1.1 Pozitivizm Temelinde Yapılan Tartışmalar

1.1.1 Realizm ve Liberalizm Tartışmaları: Egemenlik ve Devlet Sistemi

Uluslararası İlişkiler disiplininin ve teorilerinin temel amacını uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan olayların/durumun/olguların analizi ve çıkması muhtemel olayları/durumları/olguları ise öngörme ve bu bağlamda kontrol edebilme ve edilebilme yeterliliğine kavuşma olarak ortaya koyabiliriz. Bu bağlamda, şunu belirtebiliriz ki uluslararası sistemde ve devletlerarası ilişkilerde ortaya çıkan ve o dönem veya dönemlere hâkim olan güç, çıkar, iş birliği, savaş, barış, hegemonya,

³ Bilim felsefesinden alınan meta-teori, Uluslararası İlişkilerde (IR) genellikle bir teorinin ontolojisini veya epistemolojisini inceleyerek 'teori hakkında teorileştirme olarak tanımlanır (Hamilton, 2017).

kriz, korku, endişe gibi kavramlardan biri veya birkaçının bu disiplini hem teorik hem de kurumsal bazda etkilediğini söyleyebiliriz. Bu çerçevede, Uluslararası ilişkiler disiplininde, her biri daha iyi bir kuram geliştirme arayışının ifadesi olan ve “disiplini tanımlayan tartışmalar dizisi” olarak nitelenen üç büyük kuramsal tartışma yaşanmıştır. Bu paradigmatik tartışmalardan ilkinin, iki savaş arası dönemdeki İdealizm-Realizm tartışması oluşturur. Burada, uluslararası ilişkiler disiplininin devletlerarası çatışmalara karşı uluslararası mekanizmalara ve barışa odaklanan İdealist yaklaşımı ile güç odaklı küresel politika kavramsallaştırmalarını benimseyen Realist anlayışı karşı karşıya gelmişlerdir (Kurtbağ, 2007, s. 11). Bu dönemde yapılan tartışmalara hakim olan genel hava uluslararası sistemde ve devletlerarası ilişkilerde ortaya çıkan anlaşmazlıkların, anarşi ortamının üstesinden nasıl gelineceği ve barışın nasıl tesis edileceği üzerinedir.

Dönemin hâkim teorileri olan Liberal (idealist) ve Realist teorilerinin kendilerini dayandırdıkları ve sistematik olarak ortaya koydukları düşüncelerin temellerine değinecek olursak ise karşımıza Rönesans dönemi düşünürlerinin temellerinden hareket ettiklerini görürüz. Temel çıkış noktalarının doğa durumu, bu durumun insan doğası üzerindeki etkisi ve dolayısıyla uluslararası ilişkileri bu çerçevede açıklama çabaları olduklarını görmekteyiz. Bu bağlamda, Liberalizmin (idealizm) sistematığının temelleri antik dönem, Hristiyanlık ve aydınlanma düşüncelerinden etkilendiği görmekteyiz. Liberal düşünce bütün öğretisini *birey* üzerine konumlandırır. Birey ise liberal düşünce tarafından rasyonel olarak tanımlanır. Bu kavramsallaştırmada bireyin aklını kullanarak dış dünyayı şekillendirebileceği üzerinde durulur. Diğer yandan, liberalizm tıpkı realistler gibi insan doğasını kendilerine çıkış noktası olarak alırlar ancak onların insan doğasının ‘kötü’ olduğu varsayımının aksine ‘iyi’ olduğu varsayımından hareket ederler. Liberalizmde var olan rasyonel birey varsayımı onun aklını kullanmasından ileri gelir. Bu yaklaşım uluslararası ilişkiler düzeyindeki yaklaşımı ise, uluslararası iş birliği ve barışın yukarıda bahsedilen temeller üzerinde sağlanmasıdır. Analiz birimi olarak bireyi almakla birlikte, devlet ve diğer etki grupların varlığını da önemser. Bu durum devletleri önemsemediği anlamına gelmez tersine devleti bu aktörler arasında birincil konumda tutar. Ayrıca liberalizm, devletlerin politika yapımında iç ve dış politika ayrımının olmadığı, yekpare (bütüncül) bir politika izlemediği ve uluslararası politikanın gündeminin sadece askeri ve güvenlik

konuları değil bunların yanında ekonomi, sağlık, çevre vb. gibi sorunlarında olduğunu, bunların yadsınamayacağı üzerinde durur.

Diğer yandan, bu dönemde tartışmanın ikinci ayağını oluşturan Realizmin eleştirel olarak idealizm karşısına almıştır. 1930'lu yıllarda otoriter rejimlerin işbaşına gelmesi, 1. Dünya savaşı sonrasında hâkim olan idealist düşüncenin bu savaştan sonra ortaya çıkan bazı anlaşmazlıkları çözüm üretememesi, ardından 2. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi, idealizmin ve onun oluşturduğu sistemin çatışma/savaşları önleyemediği eleştirilerine maruz kalmasına neden olmuştur. Bu durumun sonucunda da realizm öğretileri, idealizme karşı eleştirel olarak uygun gelişme imkânı ve ortamı bulmuştur. Realist paradigma da aynı şekilde ontolojik olarak insan doğası üzerinden kendisinin çıkış noktasını oluşturmuştur. Ancak bu Liberal paradigmadan farklı olarak algılanmıştır. Bunun nedenini teorik temellerin şekillendiği dönemden ayrı düşünmek biraz imkânsızdır. Çünkü o dönemde uluslararası sisteme ve devletlerarası ilişkilere hâkim olan hava çatışma, güç, çıkar, korku ve endişe üzerine inşa edilen bir ilişkiler yumağı şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede, Realistler, Liberal (idealist) düşününde kendisini aynı şekilde konumlandığı gibi, yine pozitivist geleneğin farklı epistemolojisini kullanarak uluslararası ilişkiler açıklamak ve anlamak için güç ve çıkar temelli bir teori geliştirmiştir. Bu çerçevede Realizmin temel varsayımlarına ise şu şekildedir: Realistler, insanın doğasının 'kötü' olduğunu ve bunun evrenselliği üzerinde dururlar, Uluslararası politikanın, herkesin herkesle savaştığı bir güç mücadelesi olduğu, Bu ortamda güce ulaşmanın temel çıkarlarını (ulusal çıkar) koruma ve sürdürme açısından son derece önemli olduğu, Devletin uluslararası politikanın tek temel aktörü ve Devletin yekpare (bütün), rasyonel bir birim olduğunu, Uluslararası politikada hiçbir devletin birbirine güvenmediği, varlığını koruma açısından uluslararası hukuk ve örgütlerden medet ummadığını, Potansiyel düşmana veya düşmanlara karşı koyabilmek için, özellikle askeri kapasitenin yeterli hale getirilmesi ulusal çıkarın gereği olduğu, Savunma kapasitesinin ittifaklar oluşturarak da geliştirilmesi gerektiği ve bu şekilde örgütlenecek olan bir uluslararası politikanın, taraflar arasında oluşacak güç dengesi yolu ile uluslararası sistemde barış ve istikrar amacına yakınlaştıracığını, belirtirler (Arı, 2008, s. 191-200).

Her iki teorik yaklaşım uluslararası ilişkilerdeki ana aktörün devlet olduğunu kabul eder. Her ne kadar aralarında nüanslar olsa da ilişkilerin ve nihai

karar vericinin devletler olduğunu belirtirler. 17. yy'dan itibaren ulus-devlet fikri dünya siyasetinin temel özelliklerinden biri olmuştur. Westphalia ile kurulan düzenin modern ulus-devlet yapılanmasına kadar geçen sürede yaşanan değişimin ortaya çıkardığı devlet düzenin en önemli kavramlarından biri ise egemenlik olmuştur. Modern ulus-devlet ise kültürel ve toplum olarak ulus ve siyasi-coğrafi bir kimlik olarak devletin bütünleşmesinden oluşmuştur (Betts, 2017, s. 73). 20. yy itibariyle Avrupa sınırlarını aşan bu anlayış, siyasi düzenin egemen yapılanma biçimini teşkil etmiştir. Modern-ulus devletin egemenlik kabulü ise, devletin belli bir toprak parçasında ve nüfus grubu üzerinde güç sahibi olması olarak tanımlanabilir. Bu gücün en önemli özelliklerinden birisi ise meşru bir güç olmasıdır. Üzerinde otorite sağlamış olduğu halkın onayı olmadan elde edilecek olan güç meşru bir nitelemeye sahip olmayacaktır. Meşruiyet ve halk onayı ile içeriden tanınmış bir devletin otoritesinin son halkasını ise dış tanınma sağlayacaktır. Böylece uluslararası politika içerisinde egemen ve meşru bir devlet/aktör olarak yerini alacaktır.

Bu çerçevede, devlet egemenliği ve göç arasındaki ilişkiyi anlamak, göçün uluslararası siyasetini anlamak açısından son derece önemlidir. Çünkü mülteci veya yerinden edilmiş kişi olgusu; ulus-devleti oluşturan vatandaş, devlet ve toprak olguları arasındaki bir ilişkiyi tanımladığı sürece anlam ifade eder. Mülteci olgusunun var oluşu kurulu olan devlet sistemi içerisindeki devlet-vatandaş ilişkisinde ortaya çıkan gerilim ve kopmayalar ile açıklanabilir. Diğer bir ifade ile de devlet vatandaş ilişkisinde yaşanan gerilim ve bunun sonucunda vatandaşın toprak ile bağlantısındaki kopma mülteci olgusunun ortaya çıkmasına neden olur. Mülteci olgusunun modern ulus-devlet içerisindeki anlam kazanması devlet-vatandaş-toprak olguları arasındaki egemen anlayışı ile açıklanabilir. Devletlerin egemenliklerini korumak ve bunu sürdürmek ise temel amaçlarından ve yüksek politika gereklerinden biridir. Bu bağlamda, bunu sarsacak olan bütün tehdit ve/ya olgular güvenlik yaklaşımı içerisinde ele alınmaktadır. Klasik ulus-devlet yapılanması içerisinde vatandaş-toprak gerilimlerinde hem iç hem de dış devlet baskılarına ve tehdit tanımlamalarına maruz kalacak sonuçları ortaya çıkarmaktadır. Devletin mülteci meselesini ele alırken ortaya koymuş olduğu politik duruş ve sergilediği pratik uygulamaların arasında yatan temel güdünün realist ve liberal uluslararası ilişkiler yaklaşımların ele aldığı ve tanıdığı temel olgusal aktör olan devlet olduğu unutulmamalıdır. Bu olgular arasındaki ilişkileri

güvenlikleştirme yaklaşımlarını ele alırken daha net ifade edileceği unutulmamalıdır. Bu aşamada altı çizilmelidir ki, realist yaklaşımın kendisini konumlandığı (ulus) devlet merkezli bakış açısı göç meselesindeki aktörlerin güvenlikleştirme bağlamında ele alınmasını açıklayıcı bir zemine sahiptir. Toprak ve egemenlik temelinde sınırların belirlenmesi modern bir olgudur ve keskin olarak algılanmaları da tamamen ulus-devlet sistemine özgü bir durumdur (Tekin, 2021, s. 3).

Genel olarak söyleyebiliriz ki, bu dönemde yapılan tartışmalar ve teorilerin yapmış olduğu varsayımlar, ortaya koymuş olduğu yaklaşımlar uluslararası ilişkilerdeki aktör veya aktörlerin davranışlarını, ortaya çıkan olay/olguları açıklamada, anlamada genel birtakım kabuller getirmeyi amaçlamışlardır. Bu çabalarından olsa gerek, bu yaklaşımlar uluslararası ilişkiler disiplinin hâkim/genel teorileri haline gelmiş, ancak diğer yandan da kendilerini hâkim/genel duruma getiren özellikleri olan olay, olgu ve davranışlara getirdikleri genel açıklama ve varsayımlar ileriki yıllarda ortaya çıkan düşünsel gelişmeler karşısında hem ontolojik hem de epistemolojik açıdan eleştirilere maruz kalmıştır.

1.1.2 Davranışsalci ve Gelenekselcilik Tartışmaları⁴

Yirminci yüzyılda Uluslararası İlişkiler disiplinini ontolojik ve epistemolojik açılardan etkileyen ve yön veren tartışmalardan biri de bu disiplinindeki davranışsalci tartışmalardır. Ardından 1960'lı yıllar ile birlikte, gelişen teknoloji, iletişim vb. sebepler, gelenekselci olarak adlandırılan, Realist ve idealist yaklaşımların uluslararası ilişkileri anlama/açıklama için yetersiz oldukları öne sürülmüş ve davranışsalci yönetime büyük bir ilgi söz konusu olmaya başlamıştır. Bahsi geçen teknik gelişmeler soğuk savaşın hâkim olduğu dönemde devletlerarası ilişkiler ya da ittifaklar arası rekabet veri, kaynak ve kapasite analizi üzerine çalışmaların yapılması için de uygun ortam sağlamıştır.

⁴ Bu dönemde yapılan tartışmalar sonucunda, birinci dönem tartışmalar diyebileceğimiz Realizm ve Liberalizm tartışmaları kendilerini yöntem açısından yeniden gözden geçirme sürecine girmiş, ayrıca ontolojik ve epistemolojik dayanaklarını da bilimsellik kaygısı ile revize etmişlerdir (örneğin; Realizmin ontolojik olarak insan doğasına yaptığı vurguyu, Realizmin revize edilmiş versiyonu olan Neo-realizmde yapıya yönelik ontolojik varsayımlar şeklinde görmekteyiz.). Bunun sonucunda da Neo'ların uluslararası ilişkilerdeki olay ve olguları açıkladığı dönem ortaya çıkmıştır (1960–80). Diğer yandan belirtmek gerekir ki, disiplinin teorik gelişim sürecini inceleme açısından yapılan bazı çalışmalarda Neo'ların ayrı bir akım ve dönem içerisinde inceleyenlerde mevcuttur. Ancak, bu çalışmada, yukarıda da belirtildiği üzere, üç ana dönem (tartışma) ve iki ontolojik/epistemolojik çatı takip edilmiştir.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren uluslararası hukuk ve akabinde politika, sadece devletlerarası ilişkileri değil aynı zamanda devlet ve birey arasındaki ilişkileri kapsayacak şekilde genişlemiştir (Betts, 2017). Dünya politikasını tayin eden devletlerin davranışları sonrasında ortaya çıkan çatışma ve anlaşmazlık durumlarının iyileştirilmesi ve düzenlenmesi için bireyin haklarının ve hayatının korunması için uluslararası anlaşma ve bildiriler ilan edilmiştir. 1948 İnsan Hakları Evresel Beyannamasi, 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme ve 1972 ek protokolleri aracılığıyla insan hakları hukuku, insani hukuk ve mülteci hukuku oluşturulmuştur. Böylece egemenlik ve insan hakları arasındaki dengenin sağlanması noktasında önemli atılmış oldu. Sonuç olarak, bahsi geçen dönem ile birlikte, devlet egemenliği dünya siyasetinde temel unsur olmaya devam etmiş ancak mutlak olma özelliğini kaybetmiştir.

Ayrıca, Sosyal bilimlerin doğasında yatan en temel soru(n)lardan biri insan davranışlarının ya da disiplinin temel öznelere, davranışlarının nasıl analiz edileceği ve araştırmaların nasıl yönlendirileceği ile doğrudan ilgilidir. Bu bağlamda, Gelenekselci olarak adlandırılan teori ve kuramlar, analiz ve araştırma noktasında temel referans kaynakları olarak tarih, hukuk, diplomasi vb. iken, davranışsalci olarak adlandırılan kesim ise bilimselliği tercih etmiş ve bu çerçevede değerlendirmelerde bulunmuşlardır (Özlük, 2008). Nitekim bu bağlamda, bu dönemde uluslararası ilişkiler disiplini içerisindeki teoriler, hakim olan bilimselliğe; deney ve gözleme dayanan, veri depolama ve analizini öngören, sınırları açıkça belirlenmiş varsayımlar kullanarak değerlerden arındırılmış önermeler üzerinde durmuş; uluslararası ilişkileri olgusal ve sınamalara uygun önermelere dayandırmaya özen göstermiştir.

Diğer yandan, davranışsalci yaklaşımı benimseyenler gelenekselci yaklaşıma karşı yönelttikleri eleştirileri bir bütün halinde verecek olursak; Geleneksel yaklaşımı benimseyen araştırmacılar tarafından kullanılan yaklaşımlar artık önemli sorunların belirlenmesinde ve analiz edilmesinde yetersiz kalmaya başlamıştır. Çağdaş uluslararası sistemin yapısının, geleneksel yaklaşımların mevcut varsayımlarından ve benimsedikleri modellerden farklılık gösterdiğini, ayrıca kullandıkları kavramlardan dolayı ise mevcut ve yeni ortaya çıkan uluslararası sistemin yapısını analiz etmek ya da bu amaca yönelik olarak yeni teori geliştirmek olanaksızdır. Geleneksel uluslararası ilişkiler teorilerinin açıklama ve öngörme kapasiteleri sınırlı ve zayıftır. Bu durum karar alıcıları ve bilim

adamlarını, güvenle kullanacakları, günümüzü ve geleceği değerlendirmede yararlanacakları yeni yöntem ve arayışlara itmektedir. Uluslararası ilişkiler literatürü, uluslararası olaylar ve insan davranışları hakkında sınıma tabi tutulmadan kabul edilmiş yığınla varsayım ile doludur. Geleneksel teorilerin varsayımları da bu türdendir. Uluslararası ilişkiler alanında sıklıkla kullanılan güç, ulusal çıkar, çatışma, güvenlik, entegrasyon gibi kavramlar bilim adamları tarafından farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Bu durum teorik belirsizliğe yol açmakla birlikte disiplin içi iletişimi olumsuz yönde etkilemektedir. Bu duruma bir çözüm bulunması gerekmektedir. Terminoloji kullanımında geniş kabul gören bir uygulamanın olmaması, uluslararası ilişkiler literatürünün bir bütün olarak gelişmesini engellemekte ve bu durum bu alanın bir bilim dalı olarak nitelendirilmesini engellemektedir. Son olarak ise; diğer disiplinlerden yararlanmanın üzerinde durulmuş, diğer yandan bilgiye ulaşma, depolama ve analiz etme koşullarındaki değişim ve gelişimin uluslararası ilişkiler disiplinin geliştirilmesi ve ona bir bilimselliğin kazandırılması için önemli fırsatlar sunmaktadır. Oysa geleneksel yaklaşımlar teknolojik gelişimin sağladığı olanakları araç olarak kullanmaktan kaçınılmaktadırlar (Arı, 2008, s. 99-100), şeklinde eleştirilerini yöneltmişlerdir.

Bu noktada, davranışçı akımın temsilcilerinin ve gelenekselcilerin temel tartışma konularının, uluslararası ilişkilerde meydana gelen olay, durum ve olguları inceleme konusunda bir yöntem farklılığı ve bunun doğurduğu yöntem tartışması üzerinde odaklandığını görmekteyiz. Çünkü her iki akımı oluşturan teori ve yaklaşımların pozitivizm bilim felsefesini benimsediklerini ancak davranışsalcıların diğerlerinden ayrılarak pozitivist ampirik epistemoloji benimsediklerini görmekteyiz. Bu açıdan davranışsalcılar, bu alanda kullanılan terim, analiz ve açıklama konularında bir bilimsellik kaygısı gütmektedirler. Bunun nedenini ise, uluslararası ilişkiler disiplinin yararlandığı diğer disiplinlerden bağımsızlıkta düşünölmekle birlikte daha gerçekçi olarak bir özerklik kazanma çabası olarak değerlendirebiliriz.

Bu bağlamda, davranışsalcı akımın temsilcilerine göre, tarihsel ve hukuki/kurumsal yaklaşımda öne çıkartılanın, temel çıkış noktalarının (hiçbir dayanağı olmayan insan doğası gibi mesela) olay ve olgulardaki biricik, eşitsizlik olması nedeniyle, bu çerçevede teoriden, dolayısıyla da bilimsellikten söz etmek oldukça zordur. Geleneksel yaklaşımca (Realist ve İdealist) geliştiren teoriler de

oldukça genel ve muğlak nitelikte olup bilimsel titizlik çerçevesinde doğrulanabilirlikten uzaktır. Bu akıma göre bilimsellik; ampirik metot, tümevarımcı akıl yürütme, üretilen hipotezlerin yaygın bir şekilde test edilmeleri ve bu yolla elde edilen genelleme ya da kuralların çeşitli zaman ve mekanlarda defalarca doğrulanmaları türünden özellikler ile yakından ilişkilidir (Burchill & Linklater, 2012, s. 26). Bu bağlamda, davranışsalci akımın bilimsellik anlayışının temel öğelerini (ampirik epistemoloji olarak adlandırılan) bazı başlıklar altında toplayacak olursak;

- ❖ Davranışçı akım, katı bir pozitivist perspektifle, sosyal bilim dallarındaki bilimsellik ölçütlerinin doğa bilimlerindekiyle aynı olduğu varsayımından hareket eder. Bu nedenle, diğer sosyal bilim dallarında olduğu gibi uluslararası politika alanında da verilerin nicel olarak ölçülebilir hale getirilmeleri ve de bilimsel analizlerde sınırlı sayıda değişken üzerinde durularak daha çok sayıda hipotez testine, deneye yöneltilmesi gereklidir.
- ❖ Davranışçı akım tek tek sosyal bilimlerin varlığını kabule etmekle birlikte, temelde tek bir sosyal bilim anlayışından hareket eder. Bir başka deyişle, davranışçı akım, disiplinler arası bir sosyal bilim anlayışına sahiptir. Karar alma yaklaşımı ya da teorisi, bunun en güzel örneğidir. Bu dönemde uluslararası politika literatüründe adları sıkça duyulmaya başlanan sistem teorisi, oyun teorisi, entegrasyon teorisi vb. gibi, karar alma teorisi de, esas olarak diğer bilim dallarından ödünç alınan bir analiz yöntemidir. Bu dönemde dış politika analizlerinde gerektiği şekilde kullanılabilmesi açısından da, sosyoloji, psikoloji, antropoloji gibi başka bazı sosyal bilim dallarının bilgi ve bulgularından yararlanılması zorunludur.
- ❖ Davranışçı akımın bilimsellik anlayışının üçüncü bir temel öğesi de karşılaştırmadır. Bu çerçevede karşılaştırma, bilimsel faaliyetin çeşitli aşamalarında değişik açılardan kaçınılmazdır. Örneğin, bilimsel bilginin gelişebilmesi açısından büyük önem taşıyan veri biriktirebilmek için sadece olgu ve olayların derlenmesi yeterli değildir. Çünkü ancak bunlar karşılaştırılabilir olmalıdırlar ki,

sonuçta araştırmacının bazı genellemelere ulaşabilmesine yardımcı olabilsinler.

- ❖ Diğer bir öge ise, uluslararası politika alanında genel teorilerden çok, ancak kısmi teorilere ulaşılabilceğidir. Uluslararası ilişkilerde oluşan olgu ve olayları etkilen çok sayıda değişken söz konusu olduğu için, bunların tümünün birbiriyle olan ilişkilerini bilimsel olarak ortaya koymak hemen hemen imkânsızdır. Bu nedenle, bu alandakiler ve bu alandan etkilenenler, belirli sayıdaki değişken temeli üzerine kurulu kısmi teoriler geliştirmeye çalışmışlardır (Sönmezoğlu, 2005, s. 122-124).

Yukarıda bahsedilenler bağlamında, davranışsalci akım, devlet merkezli olan geleneksel yaklaşımın aksine, devlet merkezli olmayan, devlet dışında başka aktör ve özelliklerin uluslararası politikayı ve ilişkileri belirlediğini öne süren yaklaşımları güçlendirmiştir. Davranışsalci akım öne sürdüğü teorilerde bireylerin, devlet ve onu oluşturan bürokratik yapının, kültürün, sosyal psikolojik yapının ve bütün anlamda uluslararası sistemin davranışlar üzerindeki etkilerini veriler halinde toplayarak, belirli alanlarda bazı genellemelere başvurmaktadır. Ancak bunu yaparken bazen bazı noktaları ve etki unsurlarını gözden kaçırdığı noktasında da eleştirilmektedir. Ayrıca, kullandığı araçlar bağlamında, matematiksel araçlarla ve diğer soyut modellere tanıdığı aşırı öncelikte eleştirilmektedir. Davranışçı akımın ortaya çıktığı dönemi göz önüne aldığımız zaman (çift kutuplu yapının olduğu ve ideolojilerin bu iki kutuplu yapının sınırlarını belirlediği bir ortam), bu döneme hakim olan değer ve ideolojilerden sıyrılma, saf bilimsel yaklaşımlar geliştirme çabası diğer yandan bu olguların (ideoloji ve değerlerin) dışlanmasına sonucunu doğurmuş, analizlerinde eksik yönlerin kalmasına neden olmuştur. Ancak devlet egemenliğine yönelik farklı perspektifler sunması açısından önemli bir teorik kırılma hattını oluşturmuşlardır (Burchill & Linklater, 2012).

Genel olarak şunu belirtebiliriz ki, bu dönemde yapılan tartışmalar yukarıda da bahsedildiği gibi pozitivistin daha katı ön kabulleri çerçevesinde Uluslararası İlişkiler disiplininde yapılan bir takım yöntem tartışmalarıdır. Ancak, bu yaklaşım ve yapılan tartışmalar tartışmasız olarak disiplinin gelişmesi, yaklaşımların çeşitlenmesi açısından yararlı olmuştur. Diğer yandan, bir önceki bölümde de belirtildiği üzere Davranışsalci yaklaşımların uluslararası ilişkilerde meydana gelen olay ve olgular üzerine yapmış oldukları genel varsayımlar ve analizler, diğer

dönemlerden farklı olarak daha katı pozitivist yöntem ile gerçekleştirilse de ileriki yıllarda tam da bu noktadan yapılacak eleştirilerin ve karşı duruşların temellerini atmıştır. Diğer yandan, uluslararası sistem içerisinde vuku bulan olayların değerlendirilmesinde devletin temel aktör olduğu yaklaşımlardan farklı olarak birey ve bireyin oluşturduğu devlet içi sistemlerin göz önünde bulundurulması hâkim yekpare egemenlik algısının altını oymuştur. Bu çerçevede, ilerleyen aşamalarda ortaya konulacak olan güvenlikleştirme yaklaşımları ve göç olgusunun ele alınmasında başvurulacak olan düşünce yapılarının temelini de oluşturmuştur.

1.2 (Post) Yapısalcı Teoriler

Post-yapısalcılar modern devletin hangi pratikler aracılığıyla dünya siyasetinde en önemli, tekil ve rasyonel aktör haline geldiğini ve tarihsel olgunun söylemsel düzlemde nasıl doğallaştırıldığını sorgularlar. (Campbell, 2010). Bu kapsamda, meta-teorilerin, özellikle realist teorinin devleti tek ve biricik egemen güç olduğu varsayımını eleştirerek, katı iç/dış ayrımlarına gitmesi, modern devletin doğallaştırılması bir ön kabulden yola çıkması yapısalcı teoriler tarafından eleştirilmektedir. Buna ek olarak, şiddetin meşrulaştırılması ve insan olgusunun dışlanması sonucunda mevcut devlet davranışlarını inceleme/analiz birimlerinde yaratmış olduğu sınırlılık da eleştiriye tabi tutulmuştur. Ayrıca, meta-teorik paradigmalara yöneltilen eleştiriler, uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde o zaman kadar ele alınmayan spesifik konuların olgusal bir düzlemde ele alınması sonucunu da doğurmuştur. Örneğin göç/göçmen/mülteci kavramlarının ve toplumsal sorunların, devletin egemenlik gücü ve bundan kaynaklı politikaları bağlamında araştırma sorunsalı haline gelmesine de neden olmuştur (Soğuk, 1999). Aynı şekilde devlet egemenliğine yönelik farklı nüanslara sahip bir olgusal çerçevede sağlar. Devlet egemenliğini olgusal bir oluşum olarak tanımlar ve egemenliği tarih dışı ve asosyal ele alış biçimlerini eleştirir. Her şeyden önce devleti egemenlikten ayırarak ele alır. Bunun anlamı ise devletin iç sosyal ilişkiler ve bir yapılanma sonrasında sistematik ve tarihsel olarak oluşturulmuş kültür ve kimlik yapıları sonucunda sosyal bir şekilde oluşturulduğu, egemenliğin ise belirli süreçler sonrasında güçlendirilmiş bir kurum olarak ele alır. Dolayısıyla, tanınma, toprak, nüfus ve otorite öğeleri üzerinden tanımlanan egemenliğin devlet olgusuna bağlanan bir normatif algı olduğunun altı çizilir (Biersteker & Weber, 1996).

Bu çerçevede, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan muazzam gelişmeler Uluslararası İlişkiler disiplininin yavaş yavaş ortaya çıkmasına veya

diğer disiplinlerden ayrı olarak ele alınmaya başlamasına neden olmuştur. Bu gelişim döneminde, uluslararası ilişkilere hâkim olan savaş ve yıkım havası bu durumun öne geçilmesi yönünde teorik ve kurumsal düzenlemelerin yapılması yolunda adımların atıldığını görmekteyiz. Diğer yandan, oluşturulan bu teori ve kurumların aydınlanma düşüncesinin ürünü olan pozitivist düşünce akımlarının etkisinde şekillendiğini görmekteyiz. Aslında bu etkiyi 15 ve 16. yüzyıllarda Avrupa’da yaşanan Rönesans’ın hakim düşünce yapısı çerçevesinde gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Bu düşüncede şudur ki: “i) yeryüzü ilgi çekici ve araştırılmaya değer; ii) insan güçlüdür ve bu gücüyle başarılar elde edebilir; iii) insanın sürekli faal olması onurlu bir şeydir ve iv) gerçek güzeldir” (Sander, 2007, s. 81-82). İşte bu dönemde bu Rönesans hâkim düşünce yapısının ortaya koymuş olduğu ilkelerin uluslararası ilişkileri düzenlemede pozitivist teori ve kurumların oluşturulması çabalarını görmekteyiz.

Uluslararası İlişkiler disiplininde bu çabaları, dönemsel olarak takip etmiş oldukları farklı ontolojik ve epistemolojik farklılıklardan dolayı, üç ana dönemsel teori akımları ve iki ontolojik/epistemolojik döneme ayırmak mümkündür. Üç ana dönemsel teori akımları olarak kastettiğimiz şey ise üç büyük teorik tartışmalar da belirtilebilir: Realizm-Liberalizm, Davranışsalcılık-Gelenekselcilik, Pozitivist-Postpozitivist. İkili ontolojik/epistemolojik grup ayrımı yapacak olursak ise bu tartışma ve şekillenmenin Pozitivizm ve Post-pozitivizm çerçevesinden yapıldığını görmekteyiz.

1960’lardan itibaren bilim, sanat, mimari ve birçok alanda kedisini hissettirmeye başlayan post-modern durum ve akımın Uluslararası İlişkiler disiplininde hissedilmesi ve bu alandaki düşünün o zamana kadar dayandığı pozitivist temellerin yeniden düşünülmesine neden olmuş, bu yeniden yapılandırılması çabaları doğrultusunda da bazı yaklaşım ve düşün sistematiikleri geliştirilmiştir.

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde Uluslararası İlişkiler disiplininde giderek bir akım haline gelmeye başlayan Eleştirel düşünce ve akımlar, özellikle soğuk savaşın sona ermesi, dünyada yaşanan teknolojik ve bilimsel gelişmeler ile birlikte geçmiş dönemin hakim teorilerinin bu günün toplumsal, siyasi ve uluslararası ilişkilerini açıklamada yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Bu bağlamda da kendi kurumsal ve eleştirel tutumlarını geçmiş dönemin pozitivist ontoloji ve epistemolojisi yerine dönemin post-pozitivist (post-modern) düşünün çerçevesinde

oluşturmuş ya da şekillendirmiştir. Bu çerçevede ortaya konulan teorik ve eleştirel yaklaşımlar çok çeşitli olsa da bu yaklaşımların dört ortak temel noktaları mevcuttur:

“Öncelikle, epistemolojik olarak bu teoriler bilgiye ilişkin pozitivist görüşleri sorgulamakta ve doğaya yada sosyal dünyaya ilişkin objektif ve ampirik olarak doğrulanabilir kesin ifadeler formüle etmeyi reddetmektedirler. Metodolojik olarak ise bu teorilerin tek bir bilimsel metodun hegemonyasını kabul etmedikleri ve bilgi üretimine ilişkin görüşlerin çoğulluğunu savundukları görülür. Bu teoriler, ontolojik olarak insan doğası ve faaliyetlerine ilişkin rasyonalist kavramsallaştırmaya da itiraz etmektedir. Bu bağlamda, bir yandan aktörlerin kimliklerinin sosyal bir biçimde inşa edildiği iddia edilirken diğer yandan çıkarların ve faaliyetlerin oluşumunda kimliğin oynadığı rol vurgulanmaktadır. Normatif olarak ise değerlerden arındırılmış bir bilginin olabilirliğini sorgulayan bu teorilerin, böylesi bir bilginin varlığını reddettiği görülür.” (Kaya, 2008, s. 91)

Yukarıda da bahsedildiği üzere, post-pozitivist yaklaşım ve akımlar birçok açıdan eski düşünce ve teorik yapılardan ayrılmaktadır. Uluslararası ilişkilerde gelişen ve ortaya çıkan olaylar/davranışlar karşısında, geçmiş teorilerin aksine, yeknesak bir tutum sergilememekte, ayrıca bu olay ve davranışların farklı dinamikleri ve çok çeşitli nedenleri/sonuçları üzerinde durmaktadırlar. Bu çerçevede amaçlanan, uluslararası ilişkilerin sadece devletler arası ilişkiler olmadığı, aynı zamanda devlet-sivil toplum bağlantısını da kapsayan bir yapılanmanın ya da sürecin sonucu olduğu belirtmektedirler (Keyman, 2011, s. 228).

Genel itibarıyla şu söylenebilir ki, bu dönemde, özellikle 1980’lerden itibaren uluslararası ilişkileri açıklama ve anlama çabaları amacıyla birtakım kavramlar ve alanlar ortaya çıkmıştır; kimlik, kültür, cinsiyet, kadın, uluslararası sistemdeki hegemonik ilişkiler, ulus-aşırı ve ulus-üstü yapılanmalar/ilişkiler. Bu çerçevede bir uluslararası ilişkiler analizi yapılmasının, bu alanda ortaya çıkan davranışları veya çıkması muhtemel davranışları açıklamada etkili olacağı üzerinde hemfikirlerdir. Buna ek olarak, özellikle soğuk savaşın sona ermesi ve ardından iki kutuplu sistemde kendilerini ifade edemeyen grup ve devletlerin uluslararası

sistemde yer almaları bu alanında teorik olarak yapılanmasına ve yeni araçlara, yapılanmalar ve sorunlara yeni teoriler, yaklaşımlar getirme ihtiyacını da doğurduğunu görmekteyiz. Aslında bu durum, geleneksel uluslararası ilişkiler yapılanmasının (güç, çıkar, iki kutuplu sistem) ortadan kalkması uluslararası ilişkilerdeki konuların artmasına neden olmuştur. Bununla bağlantılı olarak, ortaya çıkan ‘yeni’ bölge, devlet, sorun, savaş gibi olguların dinamiklerinin iç ve dış yapılanmalarının bunları açıklamada bir kıstas şeklinde karşımıza çıktığını görmekteyiz.

Uluslararası sistem, konjonktürel gelişimler istisna olarak kabul edilirse, temel anlamda bir güç/çıkar savaşı ya da mücadelesi şeklinde işlediğini söyleyemeyiz. Bunun nedeni, artık araçların ve bu araçları kullanan gerçek ya da tüzel kişilerin post-modern bir dünyada yaşamasıdır. Devletin uluslararası sistemde ve devletlerarası ilişkilerde, siyasi, ekonomik, askeri vb. alanlardaki etkisi ve kapasitesi geçmiş döneme göre görece daha az olsa da hala büyük ölçüde önemini korumaktadır. Ancak diğer dönemlerden farklı olarak bugün, zaman ve mekândaki aşırı küçülme/daralmadan dolayı uluslararası sistemde ve devletlerarası ilişkilerde bir aktör çoğalması ve bu aktörlerin iç ve dış yapılanmalarında bile bir nitelik çoğulluğu gözlenmektedir. Bunun doğal sonucu olarak ise Uluslararası İlişkiler disiplinin temel ve genel yaklaşımlar getiren teorilerinin bu olaylar karşısında bir yere kadar açıklama kapasitesini korusa da genel anlamda bir açıklama ve analiz imkânı vermemektedirler. Bu bağlamda, günümüz uluslararası ilişkilerini açıklama ve analizinde disiplinler arası özellik taşıyan, olayları farklı boyutlardan (siyasi, ekonomik, askeri, kültürel, toplumsal, kimlik, cinsiyet vb.) ele alan yaklaşımlar ve teoriler daha çok imkân sağlamaktadırlar.

Yapısalcılık; toplumsal yaşamın incelenmesinde bireylerin mi yoksa toplumsal yapıların mı ön plana alınması gerekir’ sorusuna toplumsal yapılara öncelik vererek cevap verir. Kökenleri Durheim ve Marx’a dayanan yapısalcılık 1955-1970 yılları arası dönemde ortaya çıkmıştır. Bu dönem Sovyetler Birliği ve komünizme karşı duyulan hayal kırıklığı dönemidir. Bu dönemde hâkim olan diğer bir unsur varoluşçuluk felsefesidir. Yapısalcılık varoluşçuluk felsefesi ve Marksizm’in bıraktığı boşlukta filizlenmiştir (Levi-Strauss, 2012).

Yapısalcı görüşün temel özelliği; toplumsal ilişkilerin bir sistem olarak incelenmesi gerektiği görüşüdür. Yapısalcılara göre, bir bütünü oluşturan unsurlar arasındaki ilişkiler, o bütünü anlamada tek tek unsurların incelenmesinden daha

önemlidir. İncelediği sistemlerin iç mantığını ya da işleyiş yasalarını ortaya çıkarmaya çalışır. Bu nedenle yapısalcı düşünce bireyselci açıklamalar karşıdır. Yapısalcı açıklamada, eşzamanın art zamana, yapısal çözümlemenin genetik ya da tarihi çözümlemeye önceliği vardır. Bu nedenle yapılar toplumsal açıklamada pratikten önce geldiği gibi, yapısalcı düşünce pratiği yapılandıran objektif ilişkileri ortaya koymaya çalışır. Uluslararası İlişkiler kuramında yapısalcı yaklaşımların, her ikisi de klasik realizmin 1970’li yıllarda başlayan eleştirisine dayanan iki kaynağı vardır. Bunlardan birincisi 1970’li yılların ortalarında realizme okulun içinden gelişen bir tepkidir. Diğeri ise, dışarıdan, özellikle sosyoloji disiplininin egemen ve eşit devlet varsayımına dayanan realist paradigmayı dolaylı olarak eleştiren azgelişmişlik kuramları neticesinde gelişmiştir. Yapısal kavramı bu ortamda, azgelişmiş ülkelerin dünya sistemindeki yeri nedir sorusuna cevap arayan bağımlılık kuramlarını ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır.

Diğer yandan, post yapısalcı bakış açısı ise, klasik yapısalcılığın yapı kavramı üzerine kurmuş olduğu teorik kavramsal önceliği, gerçeğin bilinmesinin önündeki engel olarak değerlendirir. Maddi gerçeklikler reddedilmez ancak maddi gerçekliğin yorumlanması, algılanması ve değerlendirilmesi aşamalarında, kullanılan dil, söylem ve bilgi olgularının göz önünde bulundurulması gerektiği ortaya konulur. Post-yapısalcı yaklaşımlar, klasik uluslararası ilişkiler teorileri tarafından benimsenen ve evrensel kurallar olarak sunulan nedensel açıklamaları reddeder, onun yerine belirli söylemsel formasyonların ne şekilde inşa edildiği, sabitlendiği ya da değiştirildiğiyle ilgilenirler (Aydın-Düzgit, 2015).

1.3 İnşacı Yaklaşım⁵ Tanımı ve Temel Tartışmalar

Toplumsal gelişim ve değişim süreçlerinde siyasal ve coğrafi sosyo-kültürel yapıdan kaynaklı farklılıklar tarihsel süreç içerisinde birey-toplum-devlet analiz düzeyleri tarafından tecrübe edilmektedir. Yine, toplumsal gelişim ve değişim sürecinde yapısal değişimlerin birey-toplum-devlet ekseninde ve sıralı düzeni içerisinde ortaya çıkabilirken, tam tersi istikamette de vuku bulabilmektedir. Bu durum, siyasal-sosyolojik tecrübe ve kültürel-toplumsal kodların tezahürü olarak da ortaya çıkabilir. Göç konusunda Türkiye’de de yaşanan tecrübenin ve bu duruma karşı verilen cevapların bu iki uç arasında sıkıştığı görülmektedir. Bu noktada, inşacı yaklaşım açıklayıcı bir perspektif sunacaktır.

⁵ Kavramın Türkçede yerleşmiş bir karşılığı bulunmamakla birlikte, “inşacılık”, “kurmacılık” ve “oluşturmacılık” kavramları konstrüktivizm yerine kullanılmaktadır. Bkz. (Pehlivan Türk, 2007).

İnşacı yaklaşım, uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde ortaya çıkmış bir yaklaşım olamamakla birlikte, Uluslararası İlişkiler düşünce sistematığı dahilinde 1980 sonrasında geliştirilmiş ve pozitivism ile post-pozitivizmin tartışmalarına alternatif bir ‘üçüncü yol’ olarak adlandırılmıştır. Çünkü benimsemiş olduğu ontolojik ve epistemolojik dayanak ve çıkış noktaları mevcut dönem tartışmalarına göre farklılık göstermektedir. İnşacı yaklaşım, uluslararası ilişkileri adlandırmada kullanılan meta teorilerin kendilerini konumlandığı ve insan doğası üzerine kurdukları ontolojik temele alternatif savları mevcuttur. Uluslararası ilişkilerde temel aktör olarak değerlendirdikleri devlet kurumunu rasyonel temelde hareket eden, davranışlarda bulunan birer aktör olarak görmelerinin ve ampirik ve katı pozitivist epistemolojinin tersine, İnşacı yaklaşım, genelde (sosyal) gerçekliğin ve bilginin (sosyal) inşa edildiğini ifade eden görüştür (Küçük, 2009, 773). İnşacı yaklaşım, uluslararası politikasının sosyal olarak oluşturulduğunu incelemektedirler. Ayrıca, bu yaklaşım maddesel dünyanın insan faaliyetlerini şekillendirdiği hipotezine de tamamen karşı çıkmaktadırlar. Ontolojik olarak, uluslararası ilişkilerdeki meta teorilerin verili bir şekilde ele aldığı insan doğası ve faaliyetlerine ilişkin rasyonalist değerlendirmelere de itiraz etmektedirler. Bu çerçevede, bütün bu eleştiriler ışığında, inşacı yaklaşım, uluslararası ilişkilerdeki aktör kimliklerinin sosyal etkileşim içerisinde inşa edildiği iddia ederken, diğer yandan çıkarların ve faaliyetlerin biçimleniminde kimliğin oynadığı rolün altı çizilmektedir (Kaya, 2008, 91).

İnşacı yaklaşımın doğduğu ve giderek oluştuğu yıllar olan 1980’lerde, uluslararası ilişkiler disiplinindeki hâkim olan ve tartışılan teoriler, realizm ve liberalizmin siyaset teorilerinin neo-neo kutupları olmuştur. Diğer yandan, bu meta teorilerinin “neo” yaklaşımları, 1960 ile başlayan bilimsellik tartışmaları ile kendilerini yenileme ve dünya siyasetinin yeni baş kaldırılmasına cevap üretme çabalarını doğurmuştur. Buna binaen, uluslararası ilişkilerin hakim teorik yaklaşımları ve uluslararası siyaseti açıklamada en önemli araçlar olarak kullanılan yaklaşımların daha katı rasyonalist ve pozitivist epistemoloji benimsemeleri ile sonuçlanmıştır. Bu durum neticesinde, meta-teorilerin, uluslararası ilişkileri anlamlandırmada kullanılan varsayımlarında tarihsel ve sosyal boyutun göz ardı edildiği görülmektedir. Bu bağlamda görülmektedir ki, meta-teorilerin hem temel varsayımları olan ve teorik yaklaşımlarının temellendirdikleri uluslararası sistemdeki/yapıdaki kaos durumunun sosyo-ekonomik boyutunu hem de bu

sistemdeki aktörlerin kimlik ve çıkarlarını araştırma konusu haline getirmeyi ihmal etmişlerdir. Nihayetinde, ana akım meta-teoriler olarak adlandırılan (neo)realizm ve (neo)liberalizm hem soğuk savaşın sona ermesi ve sonrasında ortaya çıkan uluslararası düzen ve ilişkilere yeterince açıklama getirememesi ve ayrıca bu durumu öngörememesi eleştirilmelerine neden olmuştur. Bu durum sonrasında uluslararası ilişkiler disiplini, yenedünya düzeni ve ilişkileri içerisinde oluşan yeni sistemde ve ortaya çıkan yeni aktörler karşısında açıklama esnekliklerinin kısıtlanması, kimlik ve kültür gibi bilişsel, düşünsel ve toplumsal unsurlara vurgu yapan İnşacı yaklaşım için uygun bir ortam oluşturmuştur (Küçük, 2009, 776).

Bu kapsamda, genel itibarıyla inşacı yaklaşımın varsayımlarına değinilecek olursa, bu yaklaşım devletlerarasındaki ilişkilerin tıpkı toplumsal ilişkilerimizdeki gibi sosyal bir süreç ve durum olduğunu belirtir. İşaret edilen bu sosyal süreç ve ilişkilerin oluşturduğu durum, toplumsal düzeyde kurulan etkileşim ve buna yön veren *kurallar*, *kurumlar* ve *bireyler* arasındaki toplumsal ilişkilerimiz tarafından tayin edilir. Bu çerçevede, işaret edilen sosyal süreç ve durumun, uluslararası ilişkilerdeki yansıması ise birey-toplum-devlet ve küresele, küreselden de bireye kadar uzanan şekilde ortaya çıkan çift yönlü bir süreçte şekillendirildiğini veya ‘inşa’ edildiği belirtilmektedir. Diğer yandan, kural, kurum, kimlik ve kültür gibi unsur ve olguların oluşturduğu sosyal/toplumsal ilişkilerimizin inşa süreci de paralel bir süreçte ortaya çıkan iki yönlü etkileşimler ile belirlenmektedir. Bu çerçevede, N. Onuf (1989), ‘World of Our Making’ adlı eserinde uluslararası ilişkilerde inşacı yaklaşımın dört temel varsayımını şu şekilde açıklamaktadır:

“i) Toplum ve birey birbirini sürekli biçimde oluşturur. İkisi arasındaki ortak oluşturma süreci, toplumsal ilişkilerin sabit görünümünü ve değişimini birlikte belirler. ii) Dil ve onun türevleri (kurallar, kurumlar, politikalar vs.), toplumsal inşada araçtır. İnsan dil yoluyla aktör olur. Zira isteklerini dille ifade eder, onları dille amaca dönüştürür ve amaçları doğrultusundaki hareketlerini dille destekler. Sosyal inşa her zaman kural koyucudur. iii) Üçüncüsü, kurallar maddi varlıkları kaynağa dönüştürür. Böylece, denetim fırsatının yaratılmasında ve faydanın dağıtımında asimetrik yapı kendiliğinden ortaya çıkar. Çünkü kural, içeriğinde hiç bir şekilde tarafsız değildir ve bu nedenle kuralı kullanan başkalarını kontrol etme kabiliyeti elde eder.” (Onuf, 2002, 223).

Yukarıda Onuf'un altını çizdiği üzere, iki yönlü bir süreçte bireyin ve toplumun devam eden bir şekilde oluşturduğu varsayımı, aynı şekilde uluslararası ilişkiler yapısı içerisindeki aktörler için de geçerlidir. Uluslararası sistem içerisindeki en önemli ve belirleyici aktörlerden biri olan devlet yapılanması, sosyal ilişkiler ağı dahilinde ortaya çıkan kurallar, kurumlar sonucunda inşa edilerek oluşturulmaktadır. Devletler de kendilerini inşa etmiş olan sosyal ilişkiler ve etkileşim süreçlerini, içerisinde barındırdığı tüm inşa kodlarından kaynaklı çıktılar üzerinden uluslararası sistemin şekillenmesi ve oluşturulmasında kullanılacak bir sermaye olarak yönetmektedir. Bu durum, devletlerin oluşturmuş olduğu bir uluslararası toplum ve sistemin ortaya çıkmasında iki yönlü sürecin sistem düzeyde sürdürülmesini sağlamaktadır. Uluslararası sistemin yapısına hakim olan kimlik ve kültür kodların, devletlerin sistem ile olan iki yönlü etkileşim düzeyleri şekillendirilmektedir. Yani, birey ve toplum düzeylerinden temel alarak, sosyal bir süreç içerisinde inşa edilmiş olan devlet düzenin oluşum süreçlerine paralel bir şekilde uluslararası toplum ve sistem ortaya çıkmaktadır. Yine altı çizilmelidir ki, her bir inşa süreci, tek yönlü bir süreci işaret etmemekte, aksine birden fazla etkileşim, süreç ve iki yönlü bir etkileşim durumunu belirtmektedir.

İnşacı yaklaşımın temellendirildiği varsayımlara ek olarak, bu yaklaşımın, çalışmanın başında da belirtildiği üzere; ülke, devlet, kimlik, güvenlik (Güvenlikleştirme), uluslararası toplum gibi kavramlara karşı yaklaşımı da değerlendirilecektir.

1.4 İnşacı Yaklaşım ve Sosyal Yapılar-Kurumlar

İnşacı yaklaşım, toplumsal ilişkilerin oluş ve inşa şeklinin anlaşılmasına yönelik temel varsayımlarını ortaya koyarken, Uluslararası İlişkilerde disiplini içerisinde inşa süreçlerinin sonucunda ortaya çıkan ülke/devlet ve uluslararası toplum olguları için de kullanmaktadır.

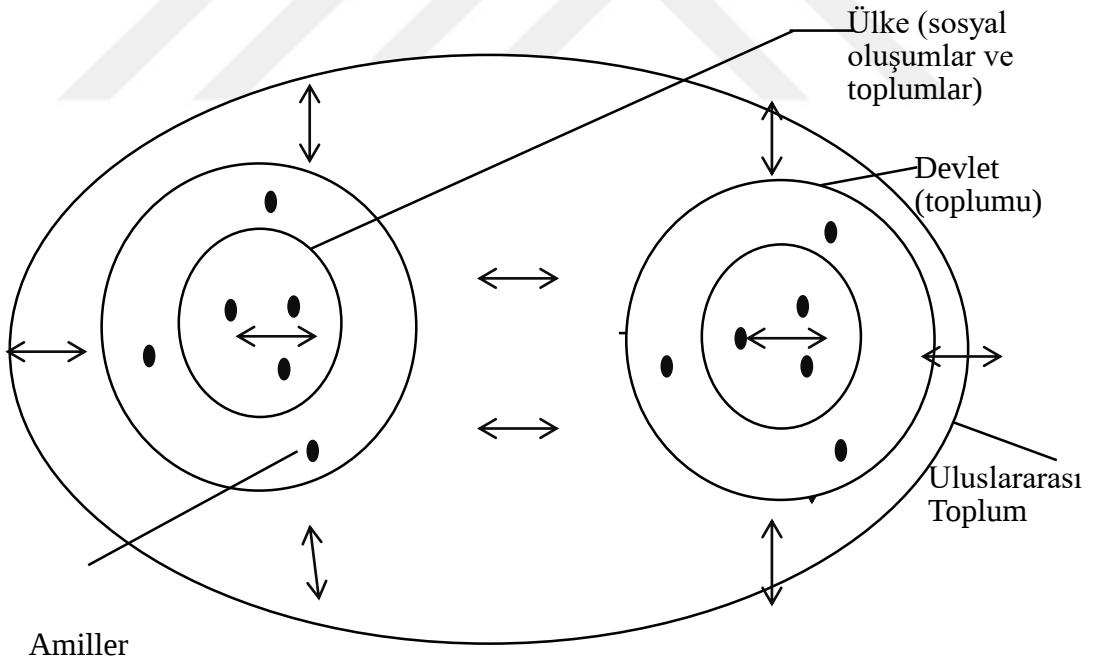
Bu yaklaşımın temelinde, sosyal bir varlık olarak insanın çevre ve doğa ile etkileşim içerisinde olması, onu inşa sürecinin ana aktörü olarak ele öne çıkarmaktadır. Bu etkileşim süreci, toplumsal bir 'yapı' içerisinde ve belirli 'kural'lar dahilinde, 'amil'ler ve 'kurum'lar aracılığı ile gerçekleşir. İnşacı yaklaşım, bireyin toplumu toplumun da bireyi şekillendirdiği, 'yaptığını' (inşa ettiğini) varsayan bir ontolojik yaklaşıma sahiptir. Tabi ki bu süreç iki yönlüdür ve devamlılık arz eder. Bu çerçevede, aktörler arasındaki etkileşimi sağlayan kurallara, kurumlara ve amillerin daha yakından incelenmelidir. Yukarıda bahsedilen iki

unsuru, yani birey ve toplumu birbirine entegre eden olgunun kurallar olduğunu belirtirler. Hukuki temelde oluşturulmuş kuralların da içinde yer aldığı sosyal kurallar, inşa sürecinin sürekli ve karşılıklı bir şekilde ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bu kurallar, bir bireyin ikili ve toplumsal ilişkilerinde yapıp ve/ya yapmaması gerektiği davranışlar bütününe belirten kabul görmüş ifadeler olarak da nitelendirilebilir. Kurallar kurumların inşa edilmesi sürecinde kimlikleyici bir etkiye sahiptir. Bununla birlikte, kurumları amiller ile birbirlerine bağlayan bir fonksiyon görevini yürütür. Toplumsal sistemin işleyişinde ve sürdürülmesinde kurallar kadar kurumların da kilit bir rolü bulunmaktadır. Kurumlar, kendilerini kuran ve onlara atanmış kural ve uygulamalardan teşkilidir. Amillerin amaçları istikametinde ortaya çıkan faaliyetler ile kuralların oluşturduğu yapısal ağlar, genel anlamda kurumları meydana getirmektedir. Toplumsal hayatın etkin bir katılımcı olan amiller, yine aynı toplumsal yapıyı oluşturan bireylerin ihtiyaçları, talepleri ve isteklerinin iz düşümü olan amaçlara ulaşmak için faaliyetlerini yürütmektedirler. Bu noktada amiller, uygulamaları ve tercihleri ile bireyin dışsallaştırdığı maddi dünyayı etkileyen-şekillendiren birey ya da bireylerdir. Amillik kurumu statülerden, görevlerden ve rollerden meydana gelmektedir ve kurallar tarafından belirlenir (Kaya , 2008: 95-96).

Yukarıda bahsedilen ontolojik dayanak bağlamında, inşacı yaklaşımın ülke ve devlet olgularına yönelik kavramsallaştırmaları ve tanımlarını incelemek daha da açıklayıcı olacaktır. Amiller genellikle bireyler adına hareket eden bireyler olduğu kabul edilmektedir. Ancak amillik, inşacı yaklaşımın da altını çizdiği üzere, bir toplumsal durumdur ve bu nedenle sadece gerçek bireylerden teşkil olmasına gerek yoktur. Örneğin, uluslararası sistem içerisindeki ülkenin hükümeti de bireylerden oluşur ve kurallar bağlamında çok daha büyük insan toplulukları adına görevini yürütür ve yönetimde bulunurlar. Bu çerçevede, i) Çok sayıda birey bir amil olarak faaliyet yürüttüğünde, ii) kendileri adına faaliyet yürütecek amilleri bulunduğu, iii) kimlik için asgari kıstaslara sahip olduklarında ve iv) çok geniş sınırlamalar dâhilinde hareket etme özgürlükleri bulunduğu bir ülke oluştururlar (Kubálková, 1998; aktaran; Kaya S. , 2008: 96). Tekraren söyleyebilir ki; ülkeler toplumsal inşacılık açısından bireylerin yapma eylemi ile ortaya koydukları irade sonucunda ortaya çıkardıkları sosyal oluşumlar ya da toplumlardır. Geniş bir perspektif ve başka bir ifade ile belirtildiğinde, içerisinde yaşadığımız dünya

(sistemi) yine bizim ‘yaptığımız’ (inşa ettiğimiz) bir şey olmaktan öteye gitmemektedir.

İnşacı yaklaşıma göre, coğrafi anlamda ülke kavramı, bireyin ve kimlik olgusunun herhangi bir toprak parçası ile kurulmuş alan manası ile inşa edilmektedir. Bu kapsamda, ülkesel inşa durumu sonrasında toplumsal olarak devlet yapısının ortaya çıkacağı savını aynı şekilde, devleti sosyal bir inşa süreci nihayetinde oluşturulan toplumlar olarak nitelendirilmesinde de sürdürmektedirler. Bu çerçevede, devleti açıklarken kullanılan ‘toplum’ nitelemesi, içinde barındırdığı diğer olgular ile daha geniş ölçekli bir etkileşim halinde bulunduğu, birçok farklı ve karmaşık kurum ve kural barındıran bir anlam ifade ettiği görülmektedir. Bu nedenle, devletler, belirli sınırları olan ve diğer toplum veya devletlerle ilişkiler yürütebilecek, gelişmiş kurumlara sahip olan organizmalar, toplumlardır. Bunun sonucudur ki devletler, uluslararası toplum içerisinde birincil aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tanımlamalar ve kavramsallaştırmalar aşağıda oluşturulan şekil 1’de daha da somutlaştırılmıştır.

Şekil 1. Yerelden (ülke, devlet) küresele (uluslararası toplum), küreselden yerele ‘İnşa’ durumu.

İnşacı yaklaşım, yukarıda belirtilen tüm süreçlerde, yani inşa süreçlerinde kimliğin önemli etkilerinin olduğunu altını çizmektedir. Kimliği oluşturan kültür,

din, gelenek, görenek, geniş anlamıyla medeniyetlerin oluşumunda ve uluslararası sisteme inşa sürecinde kilit önemi bulunmaktadır. Ayrıca bu olguların, tarihsel süreç içerisinde oluşan kimlik, kültür ile devletlerin çıkarlarını tayin ettiği ve politikalarına nüfuz ettiğini belirtmektedirler.

Bu bağlamda, inşacı yaklaşım, uluslararası ilişkilerde devletlerin davranışlarını ve onları oluşturan aktörlerin analizinde araştırma konusu haline getirdikleri kavramlar değişiklik göstermektedir. Kimlik, çıkar ve uluslararası yapılar inşa yaklaşım için bir veri olarak değerlendirilmez, tam tersine araştırma konusu ele alırlar. Bu çerçevede, dünya siyasetinin özneler arası boyutu (kurallar, normlar ve kurumlar), toplumsal sistemler, aktörlerin kimlik ve çıkarları öncelikli çalışma alanlarını oluşturur (Küçük, 2009, 777). Bu nedenle, inşacı yaklaşım, kimlik ile çıkar arasında iki yönlü bir ilişki kurmuştur. Yani, aktörlerin kim olduğu ile bu aktörlerin ne yaptığımız arasında bir ilişki kurma gayreti içerisine girmişlerdir. Buna paralel olarak şu varsayım öne sürmüşlerdir; uluslararası sistem içerisindeki ilişkileri tayin eden ve devletlerin sistem içerisindeki iki yönlü etkileşimlerinin arkasındaki güdüyü işaret eden çıkarlar kimliklere dayanmaktadır. Bu durum, ne istediğimizin kim olduğumuza bağlı olduğu durumu nitelemektedir. (Kaya, 2008: 103). Ancak yine iki yönlü ve çoğunlukla çok aktörlü süreçler ve etkileşimler sonucunda çıkarların belirlendiğini ya da inşa edilen kimliğin belirli kurallar, kurumlar ve amiller vasıtasıyla oluşturulduğuna dair sav unutmamalıyız. Bu çerçevede, bu inşa süreci ve etkileşimde bulunan aktörlerin karşılıklı tanımlamalarında farklılıklar ortaya çıkabilir ve olumlu ya da olumsuz bir tanımlamalardan birinin ön plana çıkması ya ortak kimliklerin ya da ötekilerin oluşmasını doğuracaktır.

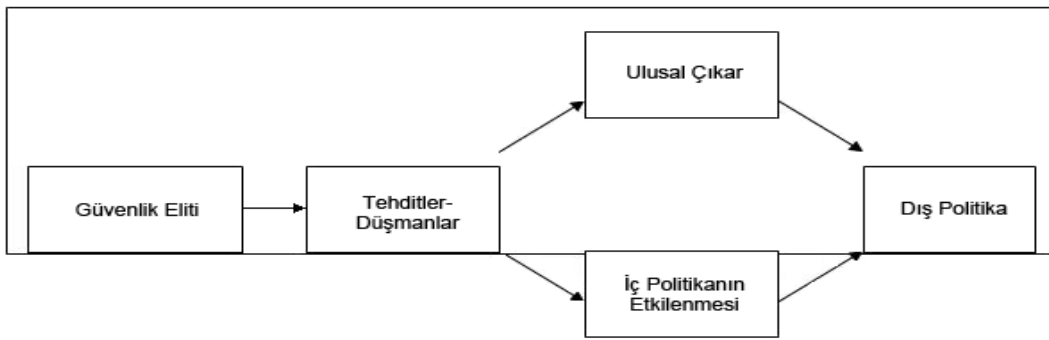
Sonuç olarak, hala uluslararası sistemdeki en önemli ve belirleyici aktörlerden biri olan devlet olgusunun kendisini nasıl tanımladığı, dünya üzerinde ülke olarak nerede yer aldığı, normatif olarak kendisini dayandırdığı medeniyet havzası (Davutoğlu, 2014) ve bundan kaynaklı tarih bilinci, uluslararası sistemde devletin iki yönlü etkileşimini, bundan kaynaklı bölgesel ve küresel politikalarını etkilemektedir. Uluslararası sistem ile kurulacak olan etkileşim, devlet ve sistemin kendisinde süreç içerisinde değişim, dönüşüm veya karşı tanımlama ve kimliklendirmelerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

1.5 Güvenikleştirme –Egemenlik ve Mülteciler

İnşacı amiller, kimlik, kültür, toplumsal kabuller ve inanç sistemleri üzerinden karşılıklı kurdukları sistem içerisinde farklı alanlara yönelik güvenlikleştirilmiş alanları da ortaya çıkarabilmektedirler. Bu noktada, göç politikalarının ve uyum süreçlerinin güvenlikleştirilmiş inşası, göçmen politikalarını ve içirme süreçlerini olumsuz etkileyecektir. Uluslararası sistem-devlet ve birey düzeylerinde karşılıklı inşa süreci, hakim göçmen politikası eğilimlerini ve göçmen hareketlerini etkilemektedir. Hem devlet kimliklerinin şekillenmesinde ve hem de devletlerin kendilerini tanımlamaları neticesinde oluşan çıkarlar, güvenlik algılamasında kilit rol almaktadır. Devletlerin hem iç hem de dış kaynaklı maruz kaldıkları davranışlar ve kurdukları etkileşimler belirli cevaplar üretme ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Bu çerçevede, ortaya çıkan davranışlar niteliğine göre cevap verilen durumun ya bir tehdit ya da işbirliği alanlarını açan dostane bir algı ortaya çıkarmaktadır. Yukarıda izah edilen ve devletlerin kendilerini nasıl tanımladıkları ve nerede oldukları karşı karşıya kaldıkları reel politika veya süreç içerisindeki yapısal politikalara verecekleri cevabı etkileyecektir. Bunun sonunda, maruz kalınan durum veya davranış tehdit algılanması veya algılanmaması durumuna göre devletler tarafından karşılık görecektir. Devlet ve kurumları oluşturmuş olan kuralları tayin eden amillerin kim olduğu ya da nerede olduğu önem kazanmaktadır. Buna ek olarak, inşa edilmiş devlet teşkilatlanmasının güvenlik algısında, dost ve/ya öteki olarak nitelendirilen ayrı ve/ya yekpare uluslararası toplum(lar) tarafından yapılan sürekli ve çift yönlü etkileşim güvenlikleştirme algılamasında etkili olmaktadır.

Bu minvalde, güvenlik algısının ve kavramının meta teorilerden farklı olarak kimlik, kültür, jeo-politika, din, etnisite, sosyo-ekonomik düzeyleri de içeren unsurlar bağlamında ele alan, karşılıklı inşa süreçlerine dikkat çeken; bu süreci daha açıklayıcı ifade edebilme kabiliyeti sunan Güvenlikleştirme kavramı önem arz etmektedir. Politika yapım sürecine etki eden bireyler, kurallar, kurumlar ve bir olayın, bir işin olmasına yol açan, bir işi yapan amillerin toplamı içerisinde, güvenlik amilleri, devlet sistemi içerisinde güvenlik tanımlamalarını ortaya koymada etkin bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Güvenlik amilleri, devletler için belirli konuları mevcut durumundan daha önemli olarak niteleme, düşman-tehdit yelpazesi oluşturma ve güvenliğin konusu ve kapsamını belirleme önceliğini elinde tutmak ister. Bu noktada, imgelemesi oluşturulmuş olan süreç Güvenlikleştirme olarak nitelendirilmektedir. Güvenlikleştirme, devletlerin

güvenliğinin ve buna bağlı çıkarlarının tanımlanmasına, düşman-dost ve tehdit algılaması oluşturulmasında ve dolayısıyla iç ve dış politikasında güvenlik amilinin belirleyici olmasına olanak tanır. (Aras & vd., 2010, 19). Bu süreç, şekil 2’de belirtildiği üzere iki yönlü bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası politika ve insan davranışlarının yol açtığı durumlar sisteme yönelik sınamaların yanı sıra, sistemden devlet politikalarına yönelik sınamaları da içerisinde barındırmaktadır. Buna yönelik verilen cevaplar iki yönlü etkileşimi sürekli hale getirmekte, devlet-toplum ve birey etkileşimine varan sonuçlar da doğurmaktadır.

Şekil 2 Güvenikleştirme Süreci

20.yy'ın ikinci yarısından itibaren mutlak egemenlikten koşullu egemene geçişi sağlayan uluslararası sistem ve onu oluşturan uluslararası sözleşmeler, vatandaşlar için evrensel sorumluluklar oluşturmuştur. Bu durum devletin klasik egemenlik tanımlamasında yer alan ve birbirine sıkı sıkıya bağlı olan devlet-vatandaş arasındaki ilişkinin gevşemesi ve birbirleri üzerinde olan egemenlik/otorite seviyesini aşındırmıştır. Vatandaşın ülke sınırlarını aşan hakları ve ödevleri çoğulcu bir uluslararası yapıdan dayanışmacı bir yapıya evrilmiştir. Bu noktada düzen-adalet arasındaki ikilik durumu üzerine birçok tartışma ve görüş öne sürülmüştür. Uluslararası sistem içerisinde devletlerin egemen düzenlerinde ortaya çıkan gerilimler, uluslararası toplumun oluşturduğu dayanışmacı tavır ile baskılanan bir yapının ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur. Bu noktada, düzen ve adalet ikiliği içerisinde ulus-devletin temel gerilim alanları açığa çıkmıştır. İnsan hakları, uluslararası insani hukuk, insani müdahale ve koruma sorumlulukları devletin egemenliğini ve ülkesel otoritesini sarsan yaklaşımları oluşturmuştur. Bu noktada, genel durumun aksine, yani devlet-vatandaş ilişkilerindeki kırılma sonrasında ortaya çıkan durumu mültecilik olarak ele almaktansa (Betts, 2017), bazı

yazarlar tarafından mültecilik uluslararası devlet sisteminin bir sonucu olarak ele alınır. Mülteciliğin vatandaş-devlet-toprak eksini dışında bir kişilik olarak karşımıza çıktığı belirtilir. Yani, ulus-devlet sistemi içerisindeki çelişkilerden kaynaklanır (Haddad, 2008). Daha önce de altı çizildiği gibi, modern mültecilik kavramı Westphalia ile tohumları atılan ulus-devlet yapılanması ile ortaya çıkar. Bunun genel kabul olarak literatürde belirtilmesinin temel sebebi, modern devletin egemenlik unsurları ve bu unsurların dışlayıcı öğelerinin varlığıdır. Devlet-vatandaş ve toprak üzerinde oluşturulmuş, iç ve dış tanınırlığı olan bir otoritenin varlığı temel aktör olarak kabul görmüştür. Bu aktörü oluşturan öğeler dışında bir olgu olarak ortaya çıkan mültecilik ise hem bu sistemin dışında hem de bu sistemin oluşturduğu bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta bu sistemin devamlılığı sağlayan da bir olgudur. Çünkü ulus-devletlerin uluslararası sistem içerisindeki mültecilere vermiş olduğu tepki (egemenlik ve güvenlikleştirme), düzen ve adalet arayışı (statükocu ve/ya müdahaleci tutum) karşılıklı bir oluşum sürecini bize göstermektedir. Sonuç itibarıyla, mülteci olgusu, uluslararası devlet sisteminin güçlenmesi ve mülteci-devlet sisteminin karşılıklı olarak birbirini oluşturmalarını sağlamıştır (Haddad, 2008). Bunun destekler bir şekilde, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler (IDP) kavramının kuzey-güney ülkeleri arasındaki egemenliği koruma ve güçlendirme uygulamaları olarak değerlendirilebilir. İlgili rejimin oluşturulması da yine göç dalgalarını kontrol etme, sınırların güçlendirilmesi amacıyla ve çabalarıyla paralel bir dönemde yani 20. yy sonlarında oluşturulmuştur.⁶ Böylece devlet egemenliği yıpratıcı bir kavram gibi görünse de güçlü devletlerin egemenliklerini destekleyecek düzenlemeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uluslararası ilişkiler literatüründeki zorunlu göç çalışmaları, egemenlik ve mültecilik arasındaki ilişkiyi ele alırken yine kendisinden kaynaklanan güvenlik yaklaşımları ile devlet-vatandaş arasındaki gerilimlere göre kendisini konumlandırmaktadır. Güvenlik bir objenin, bir tehlike karşısındaki hassasiyeti olarak tanımlanmaktadır (Betts, 2017, s. 97). Bu çerçevede uluslararası sistem içerisinde yer alan objeye (aktör) yönelen tehdit unsurları ise çeşitlilik arz etmektedir. Bu tehdit unsurları devlet, birey(ler), kimlikler-gruplar, askeri, çevre ve

⁶ 1998 yılında Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulan “Guiding Principles on Internal Displacement developed by the United Nations“ ulaşmak için bkz; <https://www.unhcr.org/protection/idps/43ce1cff2/guiding-principles-internal-displacement.html>

ekonomi olabilir (Buzan, 1991). Bu alışmalar içinde, bütün bu tehdit unsurlarına ek olarak, güç ve iltica milli güvenliğe tehdit olarak ele alınmıştır. Uluslararası ilişkilerden kaynaklanan güvenlik yaklaşımları olan geleneksel güvenlik yaklaşımları, insan güvenliği, eleştirel güvenlik yaklaşımları, üçüncü dünya güvenlik yaklaşımları ve biyog yaklaşımı g ve mültecilik olgusu ile güvenlikleştirme kavramını arasındaki ilişkinin kurulması açısından açıklayıcı olacaktır.

İlk olarak, geleneksel güvenlik yaklaşımları ele alındığında temelinde meta-teorik bir yaklaşım olarak uluslararası ilişkilerde disiplinde devletler arasındaki ilişkileri açıklamaya çalışan realist teorinin temelini oluşturduğu görülmektedir. Bu yaklaşımda ana aktörün devlet olduğu, ulusal çıkarların öncelik ve belirleyici olduğu görülmektedir. Bundan kaynaklı, güvenlik için tehdit oluşturan unsurların milli güvenlik için öncelik sıralaması yapılarak ortadan kaldırılmasının üzerine st politik araçların (askeri-diplomasi) kullanılması öngörülür. Askeri kapasite geleneksel güvenlik araştırmalarında olmazsa olmaz kıstaslar arasında değerlendirilir. Bu ervede, zorunlu g ve güvenlik arasındaki ilişki konusunda literatürün büyük bir kısmının geleneksel güvenlik araştırmalarının unsurları tarafından belirlendiği gözlenmiştir. G ile st seviyedeki askeri tehditler arasındaki ilişkiyi incelerler, başka bir değişle zorunlu g milli güvenlik bakış açısı ile değerlendirilir. Mültecilerin ve oluşturulmuş olan mülteci rejiminin savaş kaynağı olarak hem devletler hem de devlet dışı aktörlerce manipüle edildiği üzerine çalışmalar yürütülmüştür. Bu ervede, mültecilerin ve mülteci rejiminin büyük devletlerce ve sürgündeki gruplarca çatışmaların kaynağı veya bir aracı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir (Stedman & Tanner, 2003). Ayrıca, zorunlu göçe ilişkin yapılan geleneksel güvenlik araştırmaları iltica, g ve yerinden edilme ile terörizm arasındaki ilişkiyi analize tabi tutmuşlardır. 2004 ve 2005 yıllarında Madrid ve Londra'da gerçekleştirilen terör saldırılarının msebbiplerinin iltica ve/ya göç eden kişiler olduklarının tespiti, bu g kanallarının terörizmin hedef ülkelere taşınmasında kullanıldığı yönünde analizler yapılmasına sebep olmuştur. Ancak geleneksel güvenlik yaklaşımı, güvenlik ve güç arasındaki ilişkide önemli bazı noktaların açıklamasında sınırlı kalmaktadır. Özellikle, askeri olmayan tehditlerin açıklanması, milli güvenliği bireysel güvenlikle eş değer kabul görmesidir. Ayrıca belli bir tehdidin objektif ve bir bütün olarak toplumun tamamına tehdit olarak değerlendirilmesiyle, bu savın politik olmaktan çıkarılması

sorunlu bir alan oluşturmaktadır. Politik olmaktan çıkan tehdit algılarının sorgulanmaz bir alanda muhafaza edilmesi suiistimal edime olasılığını artıracaktır. Son olarak, tehditlerin belirlenmesinde algının rolünü ikinci plana iter. Bir obje karşısındaki tehdit algısı ve/ya tehdit olgusunun güvenlik algısı ile arasındaki bağlantı gözden kaçırılmaktadır. Bu da aslında yukarıda bahsi geçen güvenlikleştirme süreçlerinin göz ardı edilmesi anlamına gelmektedir.

İkinci olarak, insan güvenliği yaklaşımı soğuk savaş sonrası dönemde ortaya çıkan yeni düzen ve uluslararası sistemin temel kabulleri üzerinden geliştirilmiştir. Tehdit ve güvenliğin artık sadece devletlere yöneltilmiş unsurlar olmadıkları varsayımından hareket edilmektedir. Soğuk savaş üst politik tehditlerini oluşturan nükleer tehdit, artık bir tehdit olmaktan çıkmış, iç çatışmalar, fakirlik, iklim değişikliği, doğal afetler, bulaşıcı hastalıklar ve adaletsizlik gibi insana direkt yönelmiş tehdit unsurlarının altı çizilmektedir. Temel objenin devlet yerine birey olduğu bir yaklaşımdır. Güvenliğin unsurlarını askeri olmayan unsurları da kapsayacak şekilde genişletmiştir. Ancak, çatışmaların insani, siyasi ve sosyal sonuçları üzerine araştırmalar yürüten Suhrke (2003), bu yaklaşım çerçevesinde insan güvenliğinin zorunlu göçe uygulanması konusunda soru işaretlerine sahiptir. Bireye yönelecek olan tehditlerin çok çeşitli kaynaklardan gelebileceği ve çatışan çıkarlar arasında önceliklendirme yapmanın ve sonuca bağlamanın zorluğu hakkında fikirlerini paylaşır. Bunu yaparken, ev sahibi toplum ile mülteci gruplar arasındaki çıkar çatışmalarını vurgular. Mülteci toplum ile ev sahibi toplumun tehdit kaynakları farklılık ve aynı zamanda benzerlikler olabilir ancak tehdit algıları farklılaşabilir. Mülteci toplumun güvenlik algısı içerisinde ekonomi, gıda, adalet, fakirlik ve sosyal korumasızlıklar ön plana çıktığı varsayıp, ev sahibi toplum içerisinde ekonomi ve bununla ilintili fakirlik tehdidi benzeşmesi durumunda dahi ev sahibi toplumdaki tehdit algısının ana merkezinde yer alacak olan mülteci grubu ile ayrışacaktır. Bir yandan ev sahibi toplum için ana güvenlik tehditleri olan ekonomi ve fakirlik, mülteci grubun daha da artıracığı bir güvenlik açığı olacağı düşüncesi ile beslenecektir.

Üçüncü olarak, mülteci ve güvenlik yaklaşımları çerçevesinde fikirlerini beyan eden yaklaşım ise eleştirel güvenlik yaklaşımlarıdır. Tıpkı insan güvenliği yaklaşımında olduğu gibi eleştirel yaklaşım da insani temel obje olarak araştırma konusu haline getirir. Yine güvenliği kapsamını askerin güvenliğin ötesinde ekonomik, kültürel ve toplumsal unsurları dahil ederek incelemelerini

gerçekleştirir. Realist yaklaşımın yaklaşımlarını eleştiren bu yaklaşım, devlet merkezli analizlerin sonuçlarını aydınlatmaya çalışarak, devletin bireye en önemli tehdit kaynağı oluşturduğunu iddia ederler. Bu noktadan hareketle, fakir, marjinalleşmiş ve temsil edilmeyen grupların kurtarılması üzerine açık normatif odak sahibidirler (Betts, 2017). Eleştirel yaklaşımı temsil eden Galler ve Kopenhag okullarını düşünceleri güvenlik ve mülteci olgusuna ilişkin açıklayıcı unsurlar barındırmaktadır. Galler okulu, neo-marksist bakış açısını temsilen bazı grupların ve aktörlerin güvenliklerinin diğerlerinin güvenliklerinden neden önemli olduğu ve eşitsiz güvenlik ilişkilerini irdeler (Booth, 1991, 1997). Diğer yandan, Kopenhag okulunun temsilcileri ise yapısalcı tutum ile neden bazı konuların güvenlik bakış açısı ile değerlendirildiği ve neden toplumda bazı değerlerin dış tehditlere karşı korunması gerekli olduğu üzerinde durur. Bu yaklaşım daha çok Ole Waever (1993) düşünceleri üzerine konumlanmıştır. Buna göre, toplumsal güvenlik ve güvenlikleştirme olguları daha ön plandadır. Toplumsal güvenliğin dış tehditlere ve materyal birimlere karşı değil daha çok değerlere ve kimliklere karşı olduğunu belirtir. Özellikle de tehdidin toplumu oluşturan dil, din, etnisite ve kimliklere karşı algılandığını iddia eder. Genel itibarıyla, tehdidin kendisini ‘biz’ olarak tanımlayan bir sosyal gruba karşı oluşu iddia edilmektedir. Bu kapsamda, Kopenhag okulunun güvenlikleştirme kavramını geliştirmiştir.

Bu kapsamda, güvenlikleştirme gerçek siyasi etkileri olan bir söylem faaliyetini ifade eder. Bir şeyi güvenlik olarak etiketlemek siyasi olarak tarafsız bir eylem değildir. Ona özel bir statü sağlar ve normal şartlarda meşru olmayacak bir faaliyeti meşru hale getirir. Acil ve istisna uygulamalarının gerekçesi olarak kullanılmasına yol açar (Betts, 2017, s. 113-114). Bu noktadan hareketle, uluslararası ilişkiler içerisindeki zorunlu göç çalışmalarındaki güvenlikleştirme yaklaşımı, devletlerin göçmenlere yönelik iç politik tutum ve düzenlemelerinin anlaşılmasında kilit öneme sahip olacaktır. Özellikle devletlerin sınırlarına uzanan göçmen akınları sonrasında devletlerin benimsedikleri iç ve dış politik tutumun anlaşılması güvenlikleştirme yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilmedir. Örneğin iklim değişikliği veya göç gibi bir konunun güvenlikle itisaklı hale getirilmesi iç politik karar almak önceliklerinde ve buna bağlı yasal ve kurumsal düzenlemelerin meşrulaştırılması siyasi gündemin üst sıralarında kendisini yer bulur. Göçün kendisi doğrudan güvenlik ile ilişkilendirildiği için buna yönelik alınan önlemler güvenlik şemsiyesi altında kendisine normal şartlarda bulamayacağı bir meşru

zemin bulur. Örneğin, ABD, AB ve Türkiye gibi ülkelerde göç konusu iç işleri ve/ya adalet bakanlığı sorumlulukları altındadır. Bu tutum, bu ülkelerin göç konusuna yönelik güvenlikleştirme konseptlerinin terörizm, ekonomik ve sosyal güvenlik konularında kurdukları ilişkiden kaynaklanmaktadır.

Dördüncü olarak, Westphalia devlet düzeni olarak nitelendirilen ulus-devlet düzene geç katılan ülkeler olarak nitelendirilen devletlerin güvenlik kaygılarının rejim ve elit kesim çıkarına yönelik tayin edilmesini irdeleyen üçüncü dünya güvenlik yaklaşımlarının üzerinde durulmasında fayda vardır. Çünkü bu yaklaşım, klasik modern devlet unsurlarını (egemenlik-nüfus-toprak) taşıyan bu devletlerin temel gerilim alanlarını rejime ve bunu sürdürecektir olan elit kesime yönelik güvenlik endişesi oluşturmaktadır (Ayoob, 1995). Bu çerçevede, oluşan göç akınları ve/ya ülke içinde yerinden edilmiş insan gruplarının ortaya çıkması dışarıdan gelen ve modern devlet için olmazsa olmaz unsur olan dış tanınma/otorite için bir tehdit ve böylece rejim sürdürülmesi önünde bir tehlike olarak duracaktır.

Son olarak, biogüç yaklaşımının güvenlikleştirme ve mülteci olgusu arasındaki ilişkiyi irdeleyecek olursak, biogüç, modern devletin kendi halkları üstünde kontrolü ellerinde tutma olarak tanımlanabilir. Bilgi ve iktidar arasındaki ilişkiyi kuran ve biogüç yaklaşımının en önemli temsilcisi ve düşünürü Foucault, tarih boyunca devletin normal ve anormal tanımlama gücü ve bunun üzerinden düzen tayin etmesini araştırır. Ayrıca, devletin sahip olduğu gözlem, ölçüm, istatistik ve bilgi gibi teknikler ile donatılmış olmasının iktidarını sürdürmesindeki en önemli ara olduğunun altını çizer. Bu kapsamda, Nyers ise biogücün devlet eli ile mülteci politikalarını nasıl tayin ettiklerini ve mülteci politikası üzerindeki etkilerini anlamak için kullanmıştır. bu çerçevede, mülteciliğin modern devlet sistemi içerisinde istisnai bir durumu ifade ettiğini belirtir. Mülteciler devlet sistemi içerisinde bir sapmayı temsil eder. Ancak devletler bu sapmayı istisnai bir niteleme ile yani mülteci olarak tanıması ile dışlamayı meşrulaştırır. Bunun sonucunda aslında kurulu olan devlet düzeni sağlamlaştırılmıştır. İstisnai durumun sürdürülmesi için gerekli kurumlar oluşturulmuş ve mevcut düzen içerisinde bilgisine erişilmiş ve kontrol edilmesi için uygun ortam sağlanmıştır.

Diğer yandan, modern teritoryal sınır anlayışının, Westphalia Antlaşmasının bir sonucu olarak değerlendirdiğimiz yukarıdaki tartışmalardan hareketle göçmen/mülteci hareketlerinin devletler tarafından güvenlikleştirme algılarını anlamamız açısından açıklayıcı olacaktır. Ulus-devlet ve ulusalcılığın

başlangıcını ifade eden bu tarihsel dönemeç sonrasında devletler arası ilişkiler ve çatışmaların sonunda imzalanan ve gerçekleştirilen konferanslar var olan sınır boyu anlayışından, sınır çizgilerinin belirginleşmesini beraberinde getirmiştir, kurumsallaşmış ve belirli bir müktesebata baplanmıştır. Bunun üzerinde içeride ve dışarı kalanların devlet ile kurmuş olduğu hukuki ilişki karşılıklı ama daha çok tek yönlü bir ulus inşa sürecini pekiştirmiştir. Egemenlik kavramının çizilmiş sınırlar içerisinde bir otorite tarafından belirli meşruluk özellikleri ve şartlarına bağlı olarak gerçekleşmesi ise yabancı/öteki kavramının daha da belirginleşmesini sağlamıştır. Bunun yanı sıra, demografik unsurların sınır içindekilere özgü nitelikler özelinde tanımlanması/nitelendirilmesi (bir yere ait olma, bir ulusun parçası olma gibi) ve iktisadi çıkarların/çatışmaların görünür hale gelmesi ötekinin/yabancı/sınırın dışında kalanın bir güvenlik mesele olarak ele alınmasını pekiştirmiştir (Tekin, 2021). Örneğin, günümüz modern ulus-devlet sistemi içerisinde, devletlerin yasa dışı zorunlu veya ekonomik göç hareketlerini engellemek ve/ya kontrol altına almak adına sınırlarına uluslararası değerler ve hukuku ayrık bir şekilde duvarlar inşa etmeleri bu güvenlikleştirme algısının somut örneklerindedir. Bu tutumun, hali hazırdaki göçmenlerin sosyal uyum süreçleri ve ev sahibi toplum ile olan ilişkilerinde çatışmayı artırıcı algı ve kavramların benimsenmesi sorununu da beraberinde getirmektedir. Ayrıca, ev sahibi toplum nazarında yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve sosyo-ekonomik dışlama gibi yansımalar olarak ortaya çıkarken, devletlerin ise kurumsal ve mevzuatsal düzenlemelerinde asimilasyoncu ya da yok sayıcı yapılanmaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Diğer yandan, Türkiye'nin benimsemiş olduğu iddia edilen güvenlikleştirilmiş göç algısına eşlik eden sosyal uyum programlarında ise, eksik kurumsal müdahaleler ve tamamlayıcılığı eksik mevzuatsal altyapı eksikliği hak ve hizmetlere erişimde kısıtlılıklar ortaya çıkarmaktadır. Başka bir deyiş ile, teritoryal sınırlar sosyo-politik tahayyülün kurumsal bir aygıtı olarak rol oynar (Tekin, 2021: 4).

Güvenlik yaklaşımlarının ortaya koymuş olduğu disiplinler arası tutumdan hareketle, insanın toplumu, toplumun da insanı inşa ettiği iki yönlü süreç içerisinde, Türkiye'nin 2010 yılından itibaren maruz kaldığı göç hareketleri ve günümüze ulaşan süreçte toplum ve devlet kurumlarının vermiş olduğu tepki bir sonraki bölümde analiz edilecektir. Bu yapılırken, göç ve uyum kavramları olgusal bir analize tabi tutulacaktır. Ayrıca, göç kuramlarının özellikle zorunlu göç ve düzensiz göçe ve hedef ülkedeki sonrasındaki durumu anlamaya ilişkin ortaya koymuş

oldukları savlar irdelenecektir. Yukarıda bahsi geçen güvenlikleştirme yaklaşımları ve ayrıca inşacı yaklaşımın ortaya koyduğu amiller kavramı üzerinden Türkiye'nin göç ve uyum politikaları kapsamında gerçekleştirdiği kurumsal ve yasal düzenlemeler ele alınacaktır. Ayrıca, bu düzenlemeler göç kuramları, göçmen entegrasyonu ve inşacı yaklaşım, güvenlikleştirme yaklaşımları bağlamında sınanmaya çalışılacaktır. Diğer yandan, çeşitli göç ve entegrasyon kuramlarının ve yaklaşımlarının analiz düzeylerindeki farklılıklar, inşacı yaklaşımın ontolojik olarak kendisini konumlandığı -içinde yaşadığımız dünyanın varlığını- zemin üzerinden ele alınacaktır (Onuf, 2002). Yani, ontolojik tercihte, varlıklar ile onlar arasındaki ilişkilerin herhangi bir önem sırası ya da öncelik sırası yoktur. Bunu göç çalışmalarındaki kuramsal yaklaşımları, aşağıda belirtilecek tartışmalar kapsamında ele aldığımızda, aktör ile yapı arasında veya analiz düzleminin hangisinin diğerini ürettiği, belirlediği konusunda bir tercih yapmamız zorunlu değildir (Onuf, 2002). Ancak şunun altı çizilmelidir ki, uluslararası sistem içerisinde hala varlığını temel aktör olarak sürdüren modern devletin egemenlik unsurları (toprak, nüfus/vatandaş ve tanınma) arasındaki gerilimlerin mülteci/göçmen olgusunun ortaya çıkmasında etkili olduğu gerçeğidir. Bu çerçevede, aktör ve yapı arasında hangisinin bir diğerine doğurdu yönünde tek yönlü bir süreçten ziyade, ikili/karşılıklı bir oluşum sürecince neden-sonuç ilişkisi kurulabileceği ön görülmektedir. Çalışma boyunca, bu karşılıklı/sosyal oluşum sürecinde entegrasyon/uyum ve mülteci kavramlarının Türkiye'nin göç ve uyum politikalarına yansımaları ve Suriyeli mülteciler özelinde karşılığını belirlemeye çalışılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. GÖÇ OLGUSU VE TÜRKİYE’NİN GÖÇ POLİTİKASI, KURUMLAR VE SOSYAL UYUM STRATEJİSİ

Göç, genel olarak bir insanın ve/ya insan gruplarının bir ülke/toprak parçası üzerinde doğal ve/ya doğal olmayan nedenlerden duymuş olduğu stres sonucunda bir bölgeden başka bir bölgeye veya sınır aşan bir şekilde bir ülkeden başka bir ülkeye doğru ortaya çıkan insan hareketleri olarak tanımlanabilir. İnsanlık var olduğu sürece göç var olmuştur. Göçe sebep olan etkenler ise tarihsel süreç içerisinde çeşitlilik arz edecek şekilde genişlemiştir.

Tarihsel süreç içerisinde Türkiye birçok iç ve dış göç akını ile karşı karşıya kalmıştır. Bunlardan en büyüğü ise 2011 yılında komşusu Suriye’de ortaya çıkan iç çatışmaları ve terör olayları sonrasında ortaya çıkan zorunlu göç akınlarıdır. 29 Nisan 2011 yılında Cilvegözü sınır kapasına ulaşan 240 Suriyeli mültecinin Türkiye’ye giriş yapması ile başlayan ve giderek artan mülteci akını süreç içerisinde, Türkiye’nin göç politikasının oluşmasına, kurumların ortaya çıkmasına ve sosyal uyum strateji belgesine kadar ulaşan süreci beraberinde getirmiştir. Devletin göç alanında yeniden yapılanması ve hatta bazı alanlardan yeni teşkilatlanmaların oluşturulmasına sebebiyet vermiştir.

4 Nisan 2013 yılında, 6458 Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve yine bu kanunda yer alan 103. Madde kapsamında kurulan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) ortaya çıkan yeni duruma ilişkin verilmiş en köklü cevap olarak kaydedilmiştir.

İç İşleri Bakanlığı GİGM tarafından hazırlanan Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı (2018-2023) kapsamında hedef gruba yönelik ilan etmiş olduğu politika amacı olarak üç temel ilke benimsenmektedir. Bunlar, göçmen grupların kendi ekonomik, sosyal ve toplumsal potansiyellerinin gerçekleştirilmeleri sağlamak ve statülerinden kaynaklı haklarının garanti altına alınması tesis etmek şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Son olarak, toplumsal bütünlük ve uyumun sağlanıp sürdürülmesine yardımcı olmak temel amaç olarak belirtilmektedir. Bütün bunların gerçekleştirilmesi amacıyla, devletin bütün bakanlık ve onların kurum ve kuruluşlarının yeniden yapılanması ve hedef kitlenin ihtiyaç ve taleplerini ve ayrıca yukarıda bahsi geçen amaçlara hizmet edecek yapılanmalarını sağlamayı

amaçlamaktadır. Bu kapsamda, personellerin kapasitelerinin geliştirilmesi ve farkındalıklarının oluşturulması, göçmenlere yönelik görünürlük materyallerinin ve ilgili kitle iletişim araçlarının bilgilendirici ve uyum faaliyetleri kapsamında kanalize edilmesi önemli bir yer tutmaktadır (T.C. Göç İdaresi Başkanlığı, 2020). 6458 sayılı kanunun 96. Maddesinin sağlamış olduğu imkân ile GİGM bu uyum çalışmalarının yürütülmesi noktasında da kendisine yüklenen görev ve sorumlulukları yerine getirmektedir. GİGM, uyum felsefesi, karşılıklılık, gönüllülük ve kurumlar arası iş birliği olarak tanımlamaktadır. Karşılıklılık ile yerel ve mülteci gruplar arasında etkileşimin gönüllü buluşmalar ile kurumlar arası iş birliği ile gerçekleştirilmesi kastedilmektedir. GİGM ortaya koymuş olduğu uyum strateji belgesinden altını çizdiği eylem planı kapsamında ortaya konulan somut çalışmalar ve adımların atıldığı görülmektedir. Hedef gruplara yönelik Türkiye’de yaşam rehberi belgesi oluşturulmuş ve yayımlanmıştır. Ayrıca, 157 Yabancı İletişim Merkezi kurularak (acil ihbar hizmeti de dahil), temel hak ve hizmetlere ulaşımında karşılaşılan sorunlar ve bu sorunlara karşı danışmanlık hizmetinin kesintisiz sağlanması amaçlanmıştır. Ayrıca, cep telefonları vasıtasıyla kullanılabilecek GİGM uygulaması geliştirilmiş ve uygulanmaya başlamıştır. Bu hizmet vasıtasıyla hizmetlere yönelik temel bilgiler, sıkça sorulan sorular, çeviri hizmeti vb gibi hizmetleri içermektedir. Bunun yanında, her ilde genellikle valiliklerin içerisinde yer alan ve sadece danışma hizmeti sunup diğer idari işlemlerin yapılması için gerekli yönlendirme ve bilgilendirmelerin yapıldığı, göç danışma merkezleri kurulmuştur.

Bu çalışmaları destekleyici bir şekilde broşür ve kılavuzlar geliştirilmiş ve çok dilli olarak kullanıma sunulmuştur. Hedef grup içerisinde her yaş grubuna ulaşmayı hedefleyen sosyal uyum çalışmaları kapsamında MUKU adlı çocuk sanal karakter geliştirilmiştir. Bu karakter üzerinden hikâye kitapları, bilgi uyum kutusu ve uyumlu çocuk web sitesi geliştirilmiştir. Yine “biz bize sohbetler” adlı buluşma toplantıları halk nezdinde planlanmış, yerel ve hedef grup toplumdan kişilerin katılımı ile odak grup tartışmaları gerçekleştirilip, bilgilendirme faaliyetleri de gerçekleştirilmiştir. Buna benzer bir şekilde “yerelde kadın buluşmaları” adlı etkinlikler vasıtasıyla yerel ve göçmen grupların bir araya gelmesi sağlanmıştır. Diğer yandan, periyodik olarak toplanan, bölgesel üst düzey katılımıyla “göç, güvenlik ve sosyal uyum çalışmaları” gerçekleştirilmiştir. Bütün kamu inisiyatiflerinin desteklenmesi amacıyla, kamu-sivil toplum uyum buluşmaları da

planlanmıştır. Son olarak, sosyal uyum faaliyetlerinin teorik anlamda desteklenmesi çerçevesinde, uluslararası öğrenci ve akademisyen buluşmaları ile üniversitelerin bu sürece dahil edilmesi ve bilgilendirilmeleri sağlanmıştır. Bütün bu inisiyatifler, gerçekleştirilen ve planlanan medya buluşmaları ile uyum politikasının ve bu süreçte medya organlarının rolü üzerinde bilgilendirici çalışmalar yürütülmüştür.

2.1 Kavramsal ve Tarihsel Anlamda Göç

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından yapılan tanımlamaya göre göç, “Bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir Devlet içinde yer değiştirmesi; Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mültecilerin, yerinden edilmiş kişilerin, ekonomik göçmenlerin, aile birleşimi gibi farklı amaçlarla hareket eden kişilerin göçü de dâhildir.” (Perruchoud & Cross, 2013). Diğer yandan, Türk Dil Kurumu tanımına göre göç, “Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” şeklinde tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu, 2022). Ayrıca, hukuki olarak iç mevzuatta atıf yapılan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununa göre göç; “Yabancıların, yasal yollarla Türkiye’ye girişini, Türkiye’de kalışını ve Türkiye’den çıkışını ifade eden düzenli göç ile yabancıların yasa dışı yollarla Türkiye’ye girişini, Türkiye’de kalışını, Türkiye’den çıkışını ve Türkiye’de izinsiz çalışmasını ifade eden düzensiz göçü ve uluslararası korumayı” ifade eder şeklinde tanımlanmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2013). Bu noktada, yukarıda sunulan tanımlamalarda da işaret edildiği üzere, göç, siyasal, ekonomik, sosyal, askeri, hukuki, kültürel ve eğitim benzeri gerekçeler ile ülke içerisinde bölgeler arası ve/ya ülkeler arası gerçekleşen kalıcı veya geçici insan hareketleri olarak tanımlanabilir.

Diğer yandan, göçmen kavramı, yukarıda bahsi geçen nedenlerle kaynak ülkeden hedef ülkelere yerleşme maksadı ile giden kişiler olarak tanımlanabilir; bir başka ifade ile göç eyleminin temel süjesi olan göçmenler yer değiştirme göç eyleminde bulunan kimseleri ifade etmektedir (Parlak, 2022, s. 25). Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı’na (UN DESA) göre, uluslararası göçmenlerin resmi bir tanımı bulunmamakla birlikte, çoğu uzmanın uluslararası göçmenin, göç nedeni veya yasal statüsü ne olursa olsun, olağan ikamet ettiği ülkeyi değiştiren kişi olduğu konusunda ortak paydada buluştuklarını belirtmektedir. Bunu

ek olarak, bu ikamet değişikliklerinin tanımlanmasında ise kalıcı ve geçici özellikleri açısından ayrıma gidilmektedir (United Nations, 2022). Göçmen tanımlamalarına ek olarak, Türk hukukunda göçmen tanımlanmasına bakıldığında, göçmen kavramının 5543 sayılı iskan kanununda ele alındığı görülmektedir. Bu kanuna göre göçmen, “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlardır.” şeklinde tanımlanmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2006). Bu tanımlama, nesep ve kültür bağına yapmış olduğu vurgular nedeniyle, hem hukuki hem de sosyal anlamda çok dar tanımlama olarak nitelendirilebilir (Parlak, 2022, s. 27). Türkiye'nin hukuki olarak göçmen tanımının dar çerçevesi, içerisinde sorunları barındırmakla birlikte, tarihsel süreç içerisinde Türkiye'nin göç ve göçmenlere yönelik bakış açısını da ortaya koymaktadır. Bir inşa süreci olarak değerlendirilebilecek olan göçmen tanımı, amiller tarafından yürütülen ve oluşturulan tanımların kimlik-kültür ve güvenlik eksinin de oluşturduğunu göstermektedir. Toplumsal olarak, göçmenin Türk soyundan (“misafirin” ise müslüman ama Türk olmayan), yabancı kavramının nitelediği kişi ise müslüman ve Türk olmayanları nitelendirmektedir (Sert D. , 2014). Bütün bunlara ek olarak, uluslararası insan hareketlerinin hukuki temeline göre yapılan ayırım kapsamında düzenli ve düzensiz göçmen tanımlamaları da yapılmaktadır. Düzenli göç, IOM'ye göre, “Menşе ülkeden çıkışı ve ev sahibi ülkeye seyahati, transit geçişi ve girişi düzenleyen kanun ve yönetmeliklere uygun olarak insanların olağan ikamet yerinden yeni bir ikamet yerine gitmeleri olarak tanımlanmaktadır. Buna karşın, düzensiz göç ise yine IOM tarafından, “Yasadışı giriş, giriş koşullarının ihlali veya vizenin geçerlilik tarihinin sona ermesi yüzünden transit veya ev sahibi ülkede hukuki statüden yoksun kişi. Bu terim, diğerlerinin yanı sıra, bir transit veya ev sahibi ülkeye meşru yollarla giriş yapan, ancak izin verilen kalış süresini aşan veya akabinde yetki verilmeden çalışmaya başlayan kişileri içermektedir.” Şeklinde tanımlanmaktadır (Perruchoud & Redpath, 2013, s. 26). Son olarak, mülteci kavramı ise hem zorunlu göç yazını hem de göç hukuku anlamında üzerinde en çok durulan konular arasında yer almaktadır. Mülteci kavramına ilişkin en kapsamlı tanımlama, Türkiye'nin taraf olduğu, Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesinde yapılmıştır. Buna göre, sözleşmenin birinci bölümünün ilk maddesinde yapılan tanım uyarınca, “ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme

uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacak” bir statü olarak belirtilmiştir (UNHCR, 1951).

Tarihsel süreç içerisinde insan hareketleri devamlı suretle, çeşitli sebeplerle devam etmiştir. Savaşlar, doğa olayları, ekonomik sebepler ve kişilerin insani özelliklerinden ve düşünce yapılarından kaynaklanan baskılar sonucunda insanlar bir yerden başka bir yere göç etme ihtiyacı veya zorunluluğu duymuşlardır. Modern devlet düzeninin ortaya çıktığı 17. yy. ortalarından itibaren, Westphalia düzeninin getirmiş olduğu ülkesellik ve ulus-devlet düzenine giden süreçte Fransız ihtilaline uzanan dönem ile birlikte göç kavramsallaşmaya ve hukuki bir özne olmaya başlamıştır.

Devletlerin ‘vatan’ olarak tanımladıkları ülke/toprak gerçekliğinden hareketle insan hareketlerinin belirli kısıtlama ve kurallara tabi bir şekilde gerçekleştirilmesi, modern anlamda insan hareketlerinin kontrol ve yönetme kabiliyetinin de ortaya çıkmasını sağlamıştır. Modern devletin unsurları olan toprak-nüfus-otorite (egemenlik) ve bunun bir sonunu olarak vatandaşlık kavramının kurumsallaşması 19 ve 20. yy. içerisinde göç olgusunun da kavramsallaştırılmasını ortaya çıkarmıştır (Betts, 2017).

Bugünkü Türkiye coğrafyası tarihsel süreç içerisinde birçok göç akına maruz kalmış ve bu göçler ile de siyasi ve ekonomik anlamda şekillenmiştir. Göç her şeyden önce Türk akınlarının Bizans karşısında Orta Asya’dan Anadolu’ya doğru ekonomik, siyasi ve iklimsel nedenlerden kaynaklı göçü Anadolu coğrafyasını şekillendiren en önemli insan hareketlerinin başında gelmiştir (Kayapınar & Ayönü, 2015). Karpat’ın (2015) deyimi ile “göçler insan tarihini, hatta yaşayan mahlûkların ve bitkilerin hayatını ve yeryüzüne dağılışıni değiştiren en etkin olgudur”. İnsanlar bir yerden başka bir yere göç ettiklerinde fiziki varlıklarının yanı sıra kültür, adet, gelenek ve göreneklerinin yanı sıra siyasi ve ekonomik yapılarını da beraberinde taşırlar. Bu anlamda Türkiye coğrafyasındaki göç hareketlerini ve tarihi ele alındığında yaşanan ülkenin yapısı daha anlaşılır olmaktadır.

Tarihsel anlamda bugünkü Türkiye coğrafyası, Cumhuriyet dönemi öncesinde üç kıtaya yayılmış ve içerisinde birçok ulus ve etnisiteden insan barındıran bir imparatorluğun bir parçası olarak varlığını sürdürmüştür. Osmanlı Devleti'nin varisi olan Türkiye Cumhuriyeti'nin toplumsal yapısının anlaşılması için bugünkü Anadolu nüfus yapısının nasıl oluştuğu anlaşılmalıdır. Türkiye'ye dışarıdan gelen göçün tarihi devleti kuran ve temel kültürel kodlarını oluşturan Anadolu'ya yönelmiş göçler bağlamında ele alınmalıdır.

Bu kapsamda, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar, Karadeniz'in kuzeyi ve Kafkasya coğrafyalarındaki nüfus bakiyesinin Anadolu coğrafyasına yönelik göç dalgaları tarihi bize bugünkü Türkiye coğrafyasının göç tarihi konusunda fikir vermektedir. Osmanlı Devleti'nin 1773 yılında Ruslara karşı kazandığı Varna zaferi sonrasında Rus ordusunun karşı adımları sonrasında imzalanan Küçük Kaynarca Anlaşması sonrası ortaya çıkan durum Anadolu'ya insan hareketlerinin başlangıcı olarak ele alınabilir (Sander, 2007). Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'in kuzeyinde büyük toprak kayıplarına yol açan bu anlaşma sonrası, 1783'de Rusların Kırım'ı ilhakı ile Osmanlı'ya doğru insan hareketlerini tetiklemiştir. 1856 Kırım savaşı sonrasında yerli halkın Osmanlı, Fransız ve İngiliz birliklerine yardım ettiklerini ileri süren Ruslar tarafından Orta Asya ve Sibirya'ya zorla göç ettirme politikası Kırım'dan Anadolu'ya kitle halinde göçlerin başlamasına neden olmuştur. Anadolu haricinde kuzey Karadeniz Müslüman halklarının Balkanlardaki Osmanlı topraklarına yönelik göçleri ise yine Osmanlı idaresinin son bulduğu dönem sonrasında yeniden Anadolu'ya yönelmiştir. Dobruca bölgesine yerleştirilen Kırım ahalisi ise bu bölgenin 1878'de Romanya'ya geçmesi ve 1881-82 yıllarında yaşanan kuraklığın da etkisi ile Anadolu'ya göç etmişlerdir (Karpas, 2015).

Kırım Göçlerini 1862-64 yılları arasında Kafkasya göçleri takip etmiştir. Osmanlı ile Çarlık Rusya arasındaki siyasi ve askeri mücadelelerin sonucunda Rusların bu bölgede yaşayan yerel halktan destek almaması ve özellikle Rusya'nın Hindistan ve Orta Asya ile bağlantısını sağlayan stratejik öneme sahip Kafkasya'da Rus iskân politikasını takip etmeye başlamıştır. Bu kapsamda, Çerkez, Abaza ve Çeçen Müslüman gruplar başta olmak üzere yaklaşık 1, 1,5 milyon Müslüman halkın Anadolu'ya göç etmiştir (Kaya, 2015).

Diğer yandan, 1877-78 yıllarında Osmanlı-Rus savaşı sonrasında imzalanan Ayestefanos ile de Tuna'yı geçen Ruslar batıdan Yeşilköy'e (eski adı Ayastefanos), doğudan Erzurum'a kadar sınırlarını genişletmiştir. Toprak kaybının çok fazla

olması ve diğer Avrupalı devletlerin çıkarları karşısında Rusya'nın bölgenin tek hâkimi konumuna getirmesi nedeniyle 1878 yılında Berlin'de gerçekleştirilen konferans sonrasında Berlin Anlaşması imzalanmıştır (Sander, 2007). Bu anlaşma sonucunda ortaya çıkan sınırlar yine Anadolu'ya yönelik kitlesel göç akınlarının ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu anlaşma sonucunda, Sırbistan, Bulgaristan, Romanya ve Karadağ kendi başlarına birer milli devlet olarak kabul edilmiştir. Artan baskılar sonucunda Boşnak, Müslüman Arnavut, Rum ve Eflak halkı Anadolu'ya göçü ile sonuçlanmıştır. Balkanlardan Anadolu'ya doğru yaşanan ikinci en büyük kitlesel göç ise 1912-13 yıllarında yaşanan balkan savaşları sonrasında yaşanmıştır. Savaş sonrasında Osmanlı'nın Doğu Trakya dışında bütün balkan topraklarını kaybetmesi ile Bulgaristan, Kuzey Yunanistan ve Makedonya'da iskân edilen Türklerin sürülmesine sebep olmuştur. Yaklaşık 400 bin civarında Müslüman ahali Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır.

Cumhuriyet dönemine ulaşacak şekilde, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşanan gelişmeler, bugünkü Türkiye coğrafyasını oluşturan nüfusun önemli bir kısmının Balkanlar, Kafkasya, Kuzey Karadeniz başta olmak üzere, Osmanlı devletinin toprak kaybettiği coğrafyalarda zulme uğrayan kişilerden oluştuğu görülmektedir. Bu kitlesel ve ardıl göçler sonrasında Anadolu coğrafyasının demografik yapısının da değişiklik gösterdiği söylenebilir. Geçmişe nazaran çoğunlukla Türk ve diğer etnisitelere mensup Müslüman halklardan teşkil olduğu söylenebilir. Ayrıca, 1923 yılındaki Lozan Anlaşmasına dayanarak, 1926 yılında Yunanistan ve Türkiye'de bulunan Türk ve Rum nüfusların mübadelesi (değişimi) sonucunda Anadolu coğrafyası göçler ile son şeklini almıştır (Fırat, 2008). Devam eden süreçte, Türkiye-Yunanistan arasındaki mübadelenin oluşturduğu model çerçevesinde, 1930'larda uzun süre devam eden savaşlardan işgücü/faal nüfusunun önemli bir bölümüne kaybeden Türkiye, Romanya ve Bulgaristan ile yapmış olduğu anlaşmalar ile gelecek olan Müslüman Türk halka imtiyazlar tanımış (askerlik, vergi vb.) ve bazı teşvikler uygulamıştır. Son olarak, 1950'lerde Yugoslavya ve 1984'de Bulgaristan Türkiye'ye yönelen göç akınları ile Bosna, Kosova, Rodos ve Kuzey Irak'tan gelen göçleri de eklediğimizde 1 milyonun üzerinde göçmenin Türkiye'ye ulaştığı söylenebilir (Karpas, 2015, s. 34).

Özellikle 19 yy.'da Anadolu coğrafyasının maruz kaldığı bu zorunlu göçlere yönelik dönemin idaresi ve halkının vermiş olduğu tepkilerde de önemlidir. Zorunlu göçler Osmanlı Devleti'ni üç ana hat üzerinde etkilemiştir. Bunlardan ilki

ekonomik anlamda yaşamış olduğu kayıpların telafisi için vergi gelirlerinin ve üretimin artırılması amaçlanmıştır. Osmanlı 19.yy.'ın özellikle yarısından itibaren 20.yy'ın başına kadar Avrupa'daki 600 bin kilometre karelik toprağı 170 bin kilometre kareye düşmüştür. Bu durum, yüzde 70'e yakın kaybetmiş olduğu toprak üzerindeki verimli toprakları ve meslek-ticaret erbabı kişilerinde kaybı anlamına gelmekteydi. Ancak 19.yy. sonu itibariyle kurumsallaştırdığı göç idaresini sürdüremeyecek ekonomik zorluklarla da karşılaşmıştır. Diğer yandan, yine büyük toprak kayıplarının yaşanması ve 1826 yılında düzenli-sürekli ordu olan yeniçeri ocağının kapatılması, Osmanlının ihtiyaç duyduğu asker alma sayısında sıkıntı yaşamasına sebep olmuştur. Bu çerçevede, savaşlar ve toprak kayıpları ile azalan faal nüfusun yerine iskân etmek istediğı nüfus ihtiyacının karşılanması amaçlanmıştır. Son olarak, Osmanlı Devleti'nin maruz kaldığı zorunlu göç hareketleri sonucunda Anadolu'nun demografik yapısı giderek değişmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin 1820'li yıllarda içerisinde barındırdığı Müslüman milletlerin sayısı toplam nüfus içerisinde yüzde 60 civarındayken, 1890'lı yıllara gelindiğinde bu oran yüzde 80'e kadar çıkmıştır (Karpas, 2016). Bu durum millet sisteminin güçlenmesi noktasında Osmanlı idarecilerinin beklediğı sonucu yaratmamış, din temelli homojen bir topluma giden süreci oluşturmuştur. Bu durum Osmanlı'nın son dönemlerinde İslamcılık-ümmetçi bir toplum ideolojisine sevk etmiştir. Ancak 20.yy. başında Osmanlı'nın hâkim olduğu İslam coğrafyasındaki toprak kayıpları ve bu coğrafyalardaki milliyetçi hareketler Osmanlı içerisinde Türkçülük temelinde milliyetçi ideolojinin yaygınlaşmasına sebep olmuştur.

Anadolu'ya göçlerin Osmanlı Devleti'nin Balkanlar, Kafkasya ve Kırım'daki toprak kayıpları sonucunda artış gösterdiğinin altı çizilmiştir. Bu dönemde, Osmanlı Devleti'nin büyük toprak ve nüfus kayıpları vergi ve asker sayısında azalmaya ve zaten ekonomik anlamda kötü durumda olan Osmanlı Devleti'ni de zor duruma sokmuştur. 1839 Tanzimat Fermanı ile başlayan reform hareketleri ve 1856 yılındaki Islahat Fermanı ile devam eden süreçte tebaadan (kul) birey-vatandaşa geçiş, özel mülkiyetin önünün açılması, vatandaşın ödev ve haklarının temin edilmesine paralel bir liberal göç politikasının da benimsendiğı görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin cumhuriyet dönemine de miras bıraktığı liberal göç politikası sonucunda, toprak kayıpları yaşadığı bölgelerde zulüm ve baskıya maruz kalan Müslim ve gayrimüslim kişileri kendi topraklarına kabul etmiştir. Bu göç politikasındaki temel amaçlarını vergi ve askerlik hususları teşkil ederken,

Osmanlı ‘millet’ sisteminin korunması ve böylece devletin içerisinde bulunduğu siyasal ve ekonomik sistemin sürekliliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Özellikle Balkanlarda artan milliyetçi oluşumlar karşı, Osmanlı millet sistemi koruma temel amaçlardan biri olmuştur. Buna paralel şekilde gerçekleştirilen reform hareketleri göç politikasının desteklediği millet sisteminin sağlamlaştırılması istenmiştir. Ayrıca, nüfusunun yüzde 80’i kırsal alanlarda yaşayan ve tarım ile uğraşan Osmanlı Devleti’nde, ekonomik anlamda toparlanmanın sağlanması ise uzun süredir boş olan tarım arazilerine dışarıdan gelen göçmenlerin yerleştirilmesi ile çözüm bulunmuştur. Ekil(e)meyen boş tarım arazilerinin göçmen gruplarına temini sağlanmış, üretimin artırılması için teşvikler verilmiştir (Kale, 2015).

Bu kapsamda, Osmanlı Devleti’nin maruz kaldığı zorunlu göç akınlarının yönetilmesi, yukarıda bahsi geçen iskân uygulamalarının hayata geçirilmesi için 1860 yılında Sultan Abdulmecid onayı ile göç kurumu kurulmuştur. “Muhacir Komisyonu” adındaki bu kurum, Anadolu’ya ulaşan göçmenlerin karşılanması, kalacak yerlerinin bulunması, ihtiyaçlarının temin edilmesi ve daha sonra göçmenlerin yerleştikleri bölgeye sevkleri ile ilgili işlemleri yürütmüştür. Sadece bu süreçler ile de ilgilenmekle de kalmamış, sonraki süreçte sosyal bütünleşmenin sağlanması için de önemli rol oynamıştır (Kale, 2015, s. 159). Osmanlı Devleti’nin göç politikasını devletin siyasi, ekonomik ve toplumsal ihtiyaçları çerçevesinde tayin ettiğini ve buna uygun göç politikaları belirleyip kurumsal anlamda destekleyici mekanizmaları oluşturduğu görülmektedir. Osmanlı Göç Komisyonu, doğrudan mültecilere yardımdan sorumluydu. Özellikle yerleşim ile ilgilenmek için kurulmuştur. Komisyon yerleşim yerlerinin seçimine ve toprağın göçmenlere dağıtımını, istatistiksel ve idari amaçlar için Osmanlı hükümeti aylık ve yıllık göçmen listelerini derlemiştir. Göçmenlerin sayılarını, çıkış yerlerini, başlangıç noktalarını ve nihai hedefleri kayıt altına alınmıştır. Ancak, bu listeler eksiklikler mevcuttur ve genel etnik köken veya inanca göre göçmen kategorilerin yapılmadığı da tespit edilmiştir (Kale, 2014, s. 264). Osmanlı’nın benimsediği liberal göç politikası sonucunda Anadolu’ya 5-6 milyon balkanlar, Kafkasya ve Kırım’dan göçmen gelmiştir (Kale, 2015, s. 163).

Anadolu coğrafyasında ve çevresinde tarihsel olarak gerçekleşen büyük göçmen akınları, modern devlet düzenin ortaya çıkması, ikinci dünya savaşı sonrasındaki uluslararası sistem ve onun getirdiği uluslararası toplum düzeni ve müktesebat ile karmaşık ve bürokrasinin arttığı bir düzen ile taçlandırılmıştır.

Uluslararası insan hareketlerinin, özellikle soğuk savaş sonrasındaki dönem sonrasında, artan küreselleşme ile birlikte tavan yaptığı ve liberal siyasi ve ekonomik düzenin başka bir evreye geçtiği dönem, insan hareketlerinin incelenmesi üzerine akademik çalışmaların arttığı bir döneme de rast gelmektedir. Mikro düzeyde köyden kente, makro düzeyde küçük, az gelişmiş ve/ya gelişmekte olan ülkelerden, gelişmiş ülkelere doğru olan göç hareketlerine, iki kutuplu yapının ortadan kalktığı uluslararası sistemin anarşik yapısının daha görünür hale gelmesine neden olmuştur. İç ve bölgesel savaşların giderek arttığı, kimlik ve din üzerinden kutuplaşmaların arttığı ve çatışma boyutlarına ulaştığı 1990'lı yıllar ile birlikte artan göç akınları uluslararası siyasetin ana gündem konuları arasında yerini almaya başlamıştır. Soruna paralel olarak, 1970'li yıllardan, günümüze ulaşan süreçte artan iç ve dış göç hareketlerini anlamada ortaya atılmış göç kuramlarının analiz edilmesi ve Türkiye'nin güvenlikleştirme temelli göç/göçmen politikasının incelenmesini daha da açıklayıcı kılacaktır.

2.2 Göç Kuramları; Göçün Nedenleri ve Çeşitleri

Göç Kuramlarının dünya ekonomik ve siyasi sisteminin kökten değişmeye başladığı 18 ve 19. yy'lar ile ortaya çıkan insan hareketleri sonucunda serpilip geliştiği görülmektedir. Özellikle 1800'lü yıllarda meydana gelen ve buhar gücü ile çalışan makinelerin endüstri ve ulaşımda kullanılmaya başlanması ve 1800'lü yılların ikinci yarısından sonra da petro-kimya ve elektrik alanında meydana gelen gelişmeler köklü üretim teknolojileri değişimlerine yol açmış ve toplumsal sınıfların farklı derecelerde etkilenmeleri sonucunu da beraberinde getirmiştir. Endüstri devrimlerinin meydana geldiği Avrupa ve Transatlantik ülkelerinde kırdan kente başlayan göçler şehirleri hem kültürel hem de alt yapısal olarak büyük değişimlere zorlamıştır. Büyük bir sosyal sermayenin bütün ülkelerde kentlerde toplanmaya başlaması, üretim kapasitelerinde artış ve beraberinde ihtiyaçtan fazla olan malların da dünyadaki hareketliliğini daha genişletmiştir.

20.yy içerisinde vuku bulan iki büyük dünya savaşı ve büyük teknolojik gelişimler, insan hareketlerinin dünya üzerinde daha önce hiç olmadığı kadar artırmıştır. Modern ulus-devlet yapılanması içerisinde, devletlerin bu göç akınlara karşı vermiş olduğu cevapların yanı sıra, göçün temel nedenlerinin araştırılması ve açıklanması arzusu giderek artan literatür ve kurumsal yekûn oluşturmaya başlamıştır. Ortaya çıkan göç kuramlarının süreç içerisinde insan hareketlerini ele alma biçimleri araştırma seviyeleri bağlamında kategorize edilmektedir. Göçün

sebeplerini mikro, orta ve makro seviyelerde ele alan kuramların ortak amacı ise insan hareketlerinin temel güdüsünü belirlemektir. Bireysel, sosyal yapılar ve küresel sisteme dayalı olarak da nitelendirilebilecek olan göçün kuramsal analiz seviyeleri insan hareketlerinin açıklanmasında tek başlarına sınırlılıkları olduğu gerçeğini de beraberinde getirirler. Mikro seviyedeki göç kuramları (itme-çekme kuramı gibi), göçün sebeplerini bireysel değerlere, arzulara ve beklentilere (temel insani şartlarının iyileştirilmesi) dayandırırken, orta seviyedeki kuramlar (ilişkiler ağı kuramı gibi) göçün sebeplerini topluluklar ve sosyal ağlara/bağlarla ilişkilendirirler. Ayrıca, makro seviyedeki göç kuramları, küresel sistemdeki ekonomik ve siyasi yapıların makro düzeyde ortaya çıkardığı fırsatlar ve/ya sonuçlar dâhilinde göçün kaynakladığı noktadan hareket etmektedirler. (Wickramasinghe, 2016, s. 18).

Bu kapsamda, literatüre hâkim kuramları, zorunlu göç çalışmaları ve güvenlikleştirme yaklaşımı çerçevesinde ele alınarak, Türkiye'nin göç politikası ve Suriyeli sığınmacılar kapsamında uyum çalışmaları analiz edilecektir. Böylelikle bu bölümde, göçe konu olan nedenler kapsamlı bir şekilde ortaya konularak, araştırma sorusuna konu olan Türkiye'nin göç ve uyum politikasının güvenlikleştirme boyutu daha belirgin hale getirilecektir. Göç kuramlarına geçmeden önce bir noktanın altı çizilmelidir. Aşağıda üzerinde durulacak olan göç kuramları birçok göç kuramı ve modellemesi içerisinden seçilmiş olup, göç ve göçmenliği anlaşılmasında farklı analiz düzeyleri üzerinden açıklamalar getirmektedirler. Bu sebeple, göçe sebep olan mikro, orta ve makro seviyedeki nedenlerin anlaşılması, Türkiye'nin Suriyeliler özelinde maruz kaldığı göç akının ve sonrasındaki göç politikalarının dinamiklerinin anlaşılmasında elzem olacaktır. Son olarak, analiz edilecek olan göç kuramlarının ve modellemelerinin, uluslararası göçlerin bütün boyutu ve nedenlerini açıklama gibi gayelerinin olmadığı da belirtilmelidir. Temel amaç, ulus-devletler şeklinde yapılanmış dünya sistemi içerisinde, egemenlik ve güvenlikleştirme olgularının varlığını, göçe sebep olan dinamikleri de göz önünde bulundurarak anlamak ve göç politikaları ile ilişkisinin ortaya konulmasını sağlamaktır. Böylece, sosyal uyuma ilişkin benimsenen politik tutumun temel güdüsü net bir şekilde ortaya konulmuş olacaktır.

2.2.1 Ravenstein'nin Göç Kanunları

E. G. Ravenstein'in 1885 yılında İngiltere yayınladığı "Göç Kanunları" (The Law of Migration) adlı çalışması, dönemin hâkim endüstriyel gelişmeleri

akabinde artan sınır içi ve aşan insan hareketlerini anlama ve göçün temel bazı kanunlara bağlı olarak gerçekleştiği yönündeki savından kaynaklanmaktadır. Öyle ki, göçün kapsamlı bir analizinden ziyade, göçün aşamaları ve temel nedenleri üzerine döneminde gerçekleştirilen İngiltere genel nüfus sayımı istatistiklerini baz alarak gerçekleştirilmiş bir çalışmadır. Ancak kendinden sonraki çalışmalara ontolojik ve metodolojik çıkarımlar devretmiştir. Bu yüzden, modern göç çalışmalarının başlangıcı olarak değerlendirilen Ravenstein'in Göç Kanunları adlı çalışması, göç çalışmalarındaki analizlerde önemli atıf kaynakları arasında yer almaktadır.

Döneminde vuku bulan hızlı endüstrileşme ve ulaşım konusunda ortaya çıkan teknolojik gelişmeler Avrupa ve Amerika kıtası içerisinde ve kıtalar arasındaki insan hareketlerini artırmıştır. İnsanların mevcut yaşam alanlarından duydukları strese bağlı olarak, daha iyi yaşam koşullarına erişmek umuduyla kırdan kente göçler artmıştır. Ayrıca, mevcut ekonomik düzen içerisinde gerçekleşen topraksızlaşma, geleneksel toplumsal yapılanmalardaki değişimler, sanayileşmenin getirdiği metropollerdeki artan iş gücü ihtiyacı insan hareketlerinin hızlanmasına neden olmuştur. Böyle bir ortamda ortaya atılan göç kanunları, yedi temel madde ile sunulmuştur.

- Ravenstein'in göç kanunun ilki, çalışmasında vermiş olduğu istatistiklere de dayandırılarak göç ile mesafe arasındaki bağlantıya dikkat çekmektedir. Göçmenlerin büyük bir çoğunluğunun ekonomik sebeplerden dolayı kısa mesafelere göç ettiğini belirtir. Gerçekleşen göçün sanayi ve ticaret merkezlerine doğru olduğunu belirtmektedir. Özellikle yerli nüfusun göç hedef bölgesinde yer alan yoğunluğu ile sanayileşme ve ticaret merkezi olması arasında doğru orantı kurularak göç alma yoğunluğu konusunda çıkarım yapılabileceği üzerinde durmaktadır. Yani, hali hazırda sanayileşme öncesi kayda değer ev sahibi nüfusa sahip olan kentlerde artan sanayileşmenin getirdiği iş gücü talebinin, kırsal bölgelerden göçün bu yönlü rotasını belirlediğini belirtmektedir.
- İlk madde ile bağlantılı olarak, kırsal bölgelerden kent merkezlerine artan ekonomik temelli göç dalgalarının, kırsal bölgelerde oluşturduğu iş gücü boşluğuna sebep olacağı gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda, Ravenstein kırsal bölgelerdeki boşluğun, diğer çevrelerden gelen kişiler tarafından doldurulacağı ve bunu da diğer boşalan yerlere başka kişilerin

gelmesi ile dolacağını belirtir. Böylece, insan hareketinin bütün ülkeye yayıldığına altına çizer.

- Ravenstein'a göre göç insanlar tarafından tek başına bir gaye olarak ortaya konulmadığı belirtilmektedir. Yer değiştirmelerin, mevcut ekonomik gelişmelerden ve daha iyi yaşam koşulları istencinden kaynaklanmaktadır. Bunu yayılma olarak nitelendiren Ravenstein, buna paralel olarak mevcut artan sanayi ve ticari faaliyetlerin göç edilen merkezler tarafından emildiğini belirtir. Yayılma ve emme süreçleri olarak nitelendirilen bu durum, hızlı bir şekilde gelişmekte olan sanayinin artmakta olan iş gücü talebini gerçekleştiren yayılma ile emmektedir.
- Göç hareketlerinin bir diğer boyutunu ise göç zincirleri üzerinden açıklamaktadır. Buna göre, göç alan merkezlerin göç verdikleri gerçeğidir. Göç almanın diğer göç süreçlerini tetiklediğini analiz ettiği istatistiklerden çıkarsamaktadır. Göç edenlerin sanayi ve ticarete bulmuş olduğu fırsatların, çoktandır o merkezde yerleşik kişiler için rekabet ve/ya göç sebebi yaratmaktadır. Bu da aslında göçün bir zincir halinde sonlu bir insan hareketi olmasından ziyade devam eden/edecek bir boyutunu ortaya koymaktadır.
- Ravenstein, belirtmiş olduğu bu ilk dört göç kanunundan farklı olarak, göçün başka bir boyutuna dikkat çekmektedir. Yukarıdaki maddelerde de görüldüğü üzere, göçü sıralı bir sürecin sonucu olarak ele almaktadır. Ancak bu aşamada göçün doğrudan belli merkezlere gerçekleştiği durumun da altını çizmektedir. Daha açık bir ifade ile, bazı durumlarda insan hareketlerinin, uzun mesafeli ve doğrudan belli sanayi ve ticaret merkezleri olan kentlere göç ettiklerini belirtmektedir.
- Bunlara ek olarak, Ravenstein kır ve kent göçmenleri arasındaki belli bir farkın olduğunu belirtmektedir. Ona göre kentte yaşayan yerleşiklerin kırdaki yaşayan kişilere göre daha az göç etme eğiliminde olduklarıdır. Yukarıdaki maddelerde de belirtildiği gibi, çok küçük yerleşim yerlerinden kıra, kentin çevresine ve kente ulaşan zincirleme hareketlerin kentteki yerleşikleri çok fazla göçe zorlamamaktadır. Bu zincirleme hareketlerin kırsal bölgelerde devam ettiğini belirtmektedir.

- Son olarak, çalışmasında ayrı bir başlık altında göç hareketlerinde kadın göç hareketlerini de analiz ederek, dönemine göre kapsayıcı bir çalışma yürüten Ravenstein, göç hareketlerinde kadın erkek farkı üzerine de kanun ortaya koymuştur. Buna göre, kadınların erkeklere oranla daha fazla göç etme eğilimde olduğunu belirtmiştir. Buna ek olarak, Ravenstein'in 1889 yılında yayınlanan ikinci makalesinde bu kanunu revize ederek, kadınların kısa mesefelerde göç etme eğilimlerinin erkeklerden daha yüksek olduğu, ancak uzun mesafeli göçlerde erkeklerin kadınlara nazaran daha fazla göç ettikleri belirtmiştir. (Ravenstein, 1889, s. 288).

Yukarıdaki belirtilen analiz ortamı ve bu kapsamdaki ortaya konulan kanunların, Ravenstein'in kendinden sonraki göç araştırmaları için büyük katkı yaptığı açıktır. Diğer yandan, göç analizi seviyesi açısından değerlendirilecek olursa, mikro seviyede göçün temel nedenlerini analizi gerçekleştirilmiştir. Göçün ekonomik temelleri ve nedenleri üzerinde durulmuştur. Daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak için insanların ticaret ve sanayi açısında cazibe merkezlerine göç ettikleri ve bunun zincirleme bir şekilde kırsal kesimler arasında göçü tetiklediğinin altı çizilmiştir. Mesefa ile göç çeşitleri ve cinsiyetler arasında ilişki kurarak kapsayıcı analizler sunmuştur. Ancak üst politik nedenleri ve yapısal nedenlerin göç üzerindeki etkilerinin görmezden gelinmesi veya analizler içerisinde göz önünde bulundurulmaması sınırlılıklarını beraberinde getirmiştir. Özellikle, zorunlu göçler, zorla yerinden edilmiş kişilerin sınır aşan hareketlerinin değerlendirilmesinde sınırlılıklar mevcuttur. Ancak Suriyeli Ravenstein'in göç kuramında yer alan mesafe olgusunun Türkiye'deki Suriyeli göçmenler üzerinde değerlendirilmesi gerçekleştirildiğinde, göçmen akının gerçekleşmesinden 10 sene sonra iç göç akınları açısından açıklayıcı olmaktadır. Özellikle geçici koruma altındaki Suriyelilerin iş gücü piyasasına rahat bir şekilde katılma ve geçim kaynaklarını geliştirme açısından sanayi ve ticaret merkezlerine yönelik iç göç akınlarının, artarak devam ettiği görülmektedir. Suriye'den Türkiye'ye 2011 yılından itibaren başlayan göçmen akının başlangıcından sadece 2 sene geçmesinden sonra Türkiye'ye ulaşan Suriyeli toplam göçmen sayısı 600 bin civarındayken, bu nüfusun 150 bine yakını İstanbul'a ulaşmıştır. (Oktay, 2013). Sadece bir sene sonra ise İstanbul'a ulaşan Suriyeli göçmen sayısı 330 bini bulmuştur. (Erdoğan, 2018: 39). 2019 yılında, İstanbul iline kayıtlı olmayan Suriyeli geçici koruma altındaki sığınmacıların, kayıtlı oldukları illere sevk edileceği yönündeki İstanbul Valiliği

duyurusuna kadar ki süreçte, İstanbuldaki toplam Suriyeli göçmen sayısı yaklaşık 600 bin olmuştur. (Düzensiz Göçle Mücadele İle İlgili Basın Açıklaması, 2019) (Hamsici, 2019). 2021 yılına ulaşıldığında, bu sayının halen kayde değer bir şekilde 525 bin kişi olduğu görülmektedir (İstatistikler-Geçici Koruma, 2021). Zorunlu göçmenlerin, ticaret ve sanayi merkezlerine artan hareketlerinin arkasında Ravenstein'in altını çizdiği ekonomik nedenlerin yanı sıra, zorunlu göçmenlere özgü olarak, insani yardım olanaklarının, 3. ülke yerleştirme başvurularının, resmi kurum merkezlerine yakın olma gibi avantajlar da büyük kentlere göçün arkasında yatan nedenlerdir.

Son olarak, Ravenstein'in ortaya koymuş olduğu ve mikro seviyede göç analizi gerçekleştirdiği çalışması, göç çalışmaları alanında kendinden sonra ortaya konulan özellikle itme-çekme kuramı yaklaşımı için önemli bir çıkış noktası arz etmiştir.

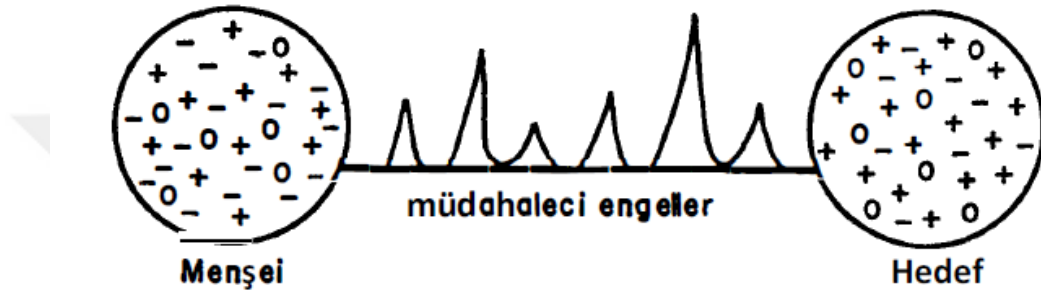
2.2.2 İtme Çekme Kuramı

1965 yılında Mississippi Valley Historical Association'ın yıllık toplantısında, Everett Spurgeon Lee'nin göç üzerine oluşturmuş olduğu modelin ilk sunumu gerçekleştirilmiştir. Akabinde 1966 yılında "A Theory of Migration" adlı çalışması yayınlanmıştır. Sosyolojinin ilkelerinden yararlanan teori, başlangıç ve varış yeri arasındaki göç hacmini açıklayabilecek faktörlerin şemasını sağlayacak bir göç teorisini formülize etmeye çalışır. Lee'nin teorisi hem basittir hem de zamanın testine dayanmıştır.

Everett Lee, göç etme kararı ve göç süreci ile ilgili faktörleri aşağıdaki dört kategoriye ayırmıştır: (1) Menşe ülkesi ile ilişkili faktörler; (2) Varış ülkesi ile ilgili faktörler; (3) Göç sürecince karşılaşılan engeller; ve (4) Kişisel faktörler. Lee, Ravenstein'in belirtmiş olduğu göç yasalarından farklı olarak, çağın ortaya çıkardığı göç hacmi, göçmenlerin değişen özellikleri ilişkin temel varsayımlarını da göz önünde bulundurarak itici ve çekici faktörler üzerine analitik bir modelleme gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda, Lee, bireylerin göç etmesindeki veya etmemelerindeki unsurları negatif, pozitif ve nötr olacak şekilde ayırmıştır. Buna ek olarak, bu unsurların menşei ve varış bölgelerinde de ayrı olarak ele almıştır. Daha açık ifade etmek gerekirse, itme çekme faktörleri olarak ele alınan ve bireyleri göç etmeye zorlayan faktörleri negatif, menşei ülkelerinde kalmaları sağlayan faktörleri ise pozitif olarak nitelendirmiştir. Ayrıca, göç etmek üzerinde ne negatif ne de pozitif bir etkisi olan faktörleri ise nötr olarak tanımlamıştır. Şunun altını

izerek belirtmiştir ki, bazı bireyler için pozitif faktör olarak nitelendirilen olanakların, diğeri bir birey tarafından nötr veya negatif olarak değerlendirilebilir. Ge sebep olan bu faktörlerin, varış lkeleri için de geçerli olduğunu da belirtmektedir (Lee, 1966, s. 51), (Lee, 1966: 50).

MENŞEİ VE HEDEF ÜLKEDEKİ FAKTÖRLER VE G YOLUNDAKİ MÜDAHALE Cİ ENGELLER

Şekil 3 İtici ve çekici Faktörler ve Engeller

İtici faktörler genellikle gönderen bölgelerdeki veya ülkelerdeki iş fırsatlarının olmayışı ile karakterize edilir; ve çekme faktörleri, İki yer arasındaki güç akışı - başlangıç ve varış noktası - aynı zamanda araya giren engellere de bağlıdır. Bunlar mikro ve makro engeller olarak iki kategoride ele alınmıştır. Mikro düzeydeki engellerden bahsedilecek olursa, iki yer arasındaki mesafe, ulaşım olanaklarının eksikliği, topografya nedeniyle erişilemezlik (engebeli dağlar ve fiziksel engeller) ve göçü kısıtlayıcı unsurlardır. Ayrıca, katı g politikaları, sosyal ve hukuksal belirsizlik Bu tür araya giren engellerin varlığında akış göçü olmayabilir. Makro düzeyde ise, daha çok yapısal düzenlemeler karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, bir devletin katı g politikalarını sahip olması ve uygulaması, g politikalarını katı ulus-devlet mantığı ve güvenikleştirme temelinde yürütmesi, g edenlere yönelik şartlarında fiziksel uygunluk ve sağlık kontrollerinin bulunması makro engeller olarak belirtilebilir. Göçmen sayısı doğrudan hedefte mevcut olan ve araya giren engellerle ters orantılı olan fırsatların sayısı ile ilgilidir (ekme faktörleri). Potansiyel göçmen, müdahale eden engelleri bir fırsat olarak da değerlendirebilir, yani bir başlangıç ve varış noktası arasında g edilebilecek başka yerlerin varlığını da değerlendirebilir. Bu nedenle, bir

yerden diğerine göçün hacmi, yalnızca iki yer arasındaki mesafe ve insan sayısı ile değil, aynı zamanda iki bölge arasındaki fırsat veya engellerin sayısı ile de ilişkilidir. Bu durum, Türkiye gibi transit göç güzergahları üzerinde yer alan ülkelerde daha net görülmektedir. Özellikle Kuzey Afrika, Asya ve Ortadoğu'dan Avrupa'ya ulaşmak isteyen göçmenlerin güzergahında yer alan Türkiye'nin göç yolunda bir engel olarak düşünüldüğünde, göçmenler için bir fırsat olarak planlanmış çıkış ve varış noktalarından önce hedef ülke konumuna gelmesine neden olmaktadır.

Diğer yandan, bireylerin göç etmelerine sebep olan itme ve çekme faktörlerinin son derece göreceli ve birbirinden farklı olduğu gerçeği de bulunmaktadır. Özellikle, bireylerin yaş, cinsiyet, eğitim düzeyleri ve uyrukları bahsi geçen faktörlerin pozitif, negatif ve nötr seyrini etkilemektedir. Bazı bireyler için pozitif bir faktör olarak belirtilen bir özellik, diğer birey için bir engel ya da göç önündeki negatif bir faktör olarak karşımıza çıkabilmektedir (Lee, 1966, s. 56). Lee, bu nedenle, göç etme kararının hiçbir zaman tamamen rasyonel olmadığı ve bu nedenle, göçle ilgili her tür genellemede istisnalarla karşılaşmanın her zaman mümkün olduğu görüşündedir. Bu kavramsal çerçeve içinde Lee, hem başlangıç hem de varış yerlerinde itme ve çekme faktörlerini birleştirerek, göçle ilişkili dört faktör türü için çeşitli hipotezler formüle etmeye çalıştı. Bu hipotezler, göçün hacmini, akışın gelişimini ve karşı göç akışlarını ve neden bazı insanların göç ederken diğerlerinin neden göç etmediğini açıklamak için göçmenlerin özelliklerini kapsar. Bu hipotezlerin ilki (1) göç hacmi, (2) göç akışı ve karşı akış ve (3) göçün karakteri üzerinedir.

Bu çerçevede, belirli bir bölgedeki göç hacminin, yine bu bölgeyi de kapsayan alan çeşitliliğin derecesine göre değişmektedir. Göç hacminin, ilgili bölgedeki insan çeşitliliği göre de değişebileceği belirtilmektedir. Buna ek olarak, göç hacminin, göç yolunda araya giren engellerin/değişkenlerin üstesinden gelmenin zorluğuyla da ilgilidir. Belirleyici bir unsur olarak, göç hacminin ilgili bölgenin ekonomik durumu ile zaman zaman dalgalanabileceğidir. Ancak, ciddi göç kontrolleri olmadığı takdirde hem göç hacminin hem de göç oranının zamanla artma eğiliminde olduğunun da altı çizilmektedir. Son olarak, göç hacmi ve hızı, bir ülke veya bölgedeki göçmen grubun ilerleme hızı/durumuna göre değişmekte olduğunun altı çizilmektedir. Diğer yandan, göç akışı ve karşı göç akışı üzerine ortaya konulan hipotezlerden ilki ise, göç, büyük ölçüde iyi tanımlanmış akışlar içinde meydana gelme eğilimindedir; her büyük göç akışı için, bir karşı akış da

gelişir. Bir göç akımının gelişimindeki ana faktörler başlangıçtaki eksi faktörler ise, akışın verimliliği yüksektir; başlangıç yeri ve varış yeri benzer ise, akışın ve karşı göç akışının verimliliği düşük olma eğilimindedir; araya giren engeller büyükse, göç akışlarının etkinliği yüksek olacaktır; göç akışının gerilemeler ekonomik koşullara göre değişir, müreffeh zamanlarda yüksek ve ekonomik daralma zamanlarında düşüktür. Son olarak, göçün karakteri üzerine ortaya konulan varsayımlara bakılacak olursa; göç seçicidir. Kişisel faktörlerdeki farklılıklar nedeniyle, çıkış ve varış yerindeki koşullar ve müdahale eden engeller farklı kişiler tarafından farklı şekilde yanıtlanır. Seçicilik hem olumlu hem de olumsuz olabilir. Yüksek kaliteli göçmenlerden oluşan bir seçim olduğunda olumlu, seçim düşük kaliteli olduğunda olumsuzdur. Göçmenler öncelikli olarak varış noktasında olumlu seçilecek artı faktörlere yanıt verirler; öncelikle kökeninde eksi faktörlere yanıt veren göçmenler, olumsuz olarak seçilme eğilimindedir; veya eksi faktörlerin tüm nüfus grubu için ezici olduğu durumlarda, göç için seçilmeyebilirler; başka bir deyişle, olumsuz faktörlere başlangıçta yanıt veren göçmenler, olumsuz seçilme eğilimindedir. Tüm göçmenler birlikte düşünüldüğünde, göç seçimi iki modlu olma eğilimindedir; pozitif seçim derecesi, araya giren engellerin yarattığı güçlkle artar; yaşam döngüsünün belirli aşamalarında artan göç eğilimi, göçmenlerin seçiminde önemlidir; göçmenlerin özellikleri, menşei yerindeki nüfusun özellikleri ile varış yerindeki nüfusun özellikleri arasında orta seviyede olma eğilimindedir (Lee, 1966, s. 52-57).

Sonuç olarak, Lee tarafından ortaya konulan itme ve çekme modeli, göç kuramları içinde mikro seviye analiz imkanı sunun enstrümanlara sahiptir. Ayrıca, makro düzeydeki değişkenleri de göz önünde bulundurarak, ülkeler arasındaki insan hareketlerinin daha anlaşılır olmasını sağlamaya çalışmıştır. Ancak, itme-çekme teorisi, çeşitli dönemlerde göçü açıklayan çığır açıcı bir model olarak kabul edilmiş ve zamana meydan okumuş olsa da eleştirilere de maruz kalmıştır. Birçok bilim adamı, hangi artı faktörlerin, hem başlangıç hem de varış noktasında, hangi eksi faktörlerin niceliksel olarak farklı insan grupları ve sınıfları için en önemli olduğunu belirlemenin zor olduğunu iddia ediyor. Dahası, araya giren engellerin varlığı, araştırmacılara hangi faktörlerin büyük etkiye sahip olduğunu ve hangilerinin küçük faktörler olduğunu belirlemelerine yardımcı olmaz. Bu nedenle, Lee'nin teorisi, gelişmekte olan ülkelerdeki politika ve karar alma süreçleri için çok az pratik rehberlik sunmaktadır.

2.2.3 Petersen'in Göç Tipleri

İnsan hareketlerinin doğasını ve nedenleri araştırılmasında temel hipotezler geliştiren ve bunu modelleyen bir diğer araştırmacı ise W. Petersen'indir. 1958 yılında yayınlanan "A General Typology of Migration" adlı çalışması ile göçe yönelik savları yazıya dökmüştür. Petersen'in hipotezlerinin arkasında yatan temel amaç, itme çekme kuramı ile ortaya konulan göç faktörlerinin analiz konusu haline getirilmesidir. Böylece, bu faktörlerin altında yatan nedenlerin, zaman-mekân, ekonomik yapı ve fırsatlar, sınıfsal farklılıklar etkisinin daha net ortaya konulacağını belirtmektedir (Petersen, 1958, s. 259). İnsanları göç etmeye iten bireysel ve sosyal faktörlerin ele alınması yönü ile mikro seviye göç araştırmaları kategorisinde değerlendirilebilir. Bu bağlamda, itme çekme kuramını da tamamlayan bir şekilde ve ayrıca kendinden önceki Fairchild⁷ tarafından ortaya atılmış olan sava da karşı bir şekilde göç tiplerini ortaya koymaktadır.

Petersen'in göç tipinden ilki, ilkel (primitive) göçlerdir. Bu tip göçü, ekolojik itmeden kaynaklandığını ve bu yüzden ilkel göç türü olarak nitelendirildiği belirtilir. Öyleyse, ilkel göç, ilkel insanların bir şekilde dolaşmasını değil, daha çok insanın doğal güçlerle baş edememesiyle ilgili bir hareketi ifade eder (Petersen, 1958: 259). İnsanlığın farklı dönem ve doğal afet/olaylar karşısında tutunum alanları olan ve temel gereksinimlerini karşıladıkları çevresel faktörlere karşı duydukları yaşam stresi bu tür göçlere sebep olmaktadır. Endüstri öncesi dönemlerde gerçekleşen bu tarz göçlerde, insanların genellikle aynı tip çevre ve insan gruplarının bulunduğu ülkelere göç etme eğiliminde olduğunun altını çizer. Ancak bu tarz göçün sadece itme çekme faktörleri ile kurulmadığı aynı zaman bu süreçteki kontrol/engeller ile de etkileşim içinde olduğu gerçeğini belirtir. Endüstri önce dönemde yaşanan bu tarz göçlerde göç yolunun topografik yapısı ve bunlardan kaynaklanan doğal engellerin yanı sıra insan yapımı engeller ile de karşı karşıya kalarak göç güzergâhı ve hedefinde değişiklikler ortaya çıkabilir. Endüstri öncesi dönemde bu tarz inşaları gezginler olarak adlandırmanın doğru olacağı, çünkü bu kişilerin genellikle varış noktalarının belli olmadığı veya değişkenlik gösterdiğini belirtmektedir. Diğer yandan, modern dönemlerdeki ilkel göç tipi içerisinde değerlendirilebilecek olan insan hareketleri noktasında, köyden kente

⁷ Fairchild bu çalışmada, insanların genelde göç etme eğiliminde değil, bir durağanlık içinde olmaya meyilli olduklarını belirtir. **Geçersiz kaynak belirtildi.** Petersen ise insanların göç için ortaya koydukları farklı davranışları açıklamada yeterli olmayacağını belirtir (Petersen, 1958).

gerçekleştirilen göçlerdir. Daha net ifade ile bir tarımsal nüfusun ilkel göçü, toprağın mahsulü ile orda yaşayan insan sayısı arasında keskin bir eşitsizlik olduğunda gerçekleşir. Bu, ya kuraklık ya da çekirge saldırısı ya da sınırlı alan ve doğurganlığın topraklarında artan nüfusun sürekli mahsul baskısı gibi aniden ortaya çıkabilir. Bu tür nüfus baskısı nedeniyle göçe zorlanan kişiler başka bir tarımsal alan arayabilir, ancak modern çağda daha alışılacelmiş hedef şehir olmuştur: Göç normalde muhafazakâr olmaktan çok yenilik getirmektedir (Petersen, 1958, s. 260).

Petersen'in ikinci göç tipi ise zorla ve içinde bulunduğ u baskı vb. durumdan kaynaklı göçe yönlendiren (Impelled Migration) insan hareketleridir. Bu göç tipinin ayırt edici özelliğ i, ilk göç ipindeki doğanın ortaya çıkarmış olduğ u baskı ve stresin bireyin kararında ana etken olarak ele alınırken, burada sosyal dinamikler ve faktörlerin etkisi göz önünde bulundurulur. Zorunlu göçte, bir sosyal baskı ve şiddet durumunda göç etmeye karar verme ya da vermeme durumunun kendi elinde olmadığ ı ve bu durumun içinde kendisini otomatik olarak bulan insan hareketleridir. Diğ er yandan, yine içinde bulunduğ u baskı ve şiddetten kaynaklı göç etme kararına yönelik iradenin kendisinde olması durumunda ise göç etmeye yönlendirilen bireyler olarak değ erlendirilmektedir (Petersen, 1958, s. 261). Bu tarz göçlerin, modern çağlarda, özellikle 20. yy içinde yaşanan büyük savaş ve iç çatışmalar ile kitlesel boyutları giderek artan bir hal aldığ ı görölmektedir. Özellikle ulus-devlet ve ırk-etno-ulus üzerine inşa edilmiş devletlerin dünya üzerindeki yapılanmasının yaygınlaşması, iç çatışma ve devletler arasındaki çatışmalarda milliyetçi ideoloji temelinde ortaya çıkan siyasal baskı ve şiddetin ÷lke iç i ve dış ı göç akınlarının artmasına sebep verdığ i görölmektedir. Zorla yerinden edilme ile artan göç akınlarında ortaya çıkan insani duruma dikkat çekmek ve düzenlemek amacıyla Birleşmiş Milletlerin 1951 yılındaki “M÷ltecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme” imzalanması da bu ihtiyacın ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır (The 1951 Convention relating to the Status of Refugees and its 1967 Protocol, 2011).

Üçüncü göç tipi ise serbest göç olarak adlandırılmıştır. Buna göre, yukarıda bahsi geçen göç tiplerinde insan hareketlerinin arkasında yatan nedenlerde zorlayıcı ve/ya itici bir gücün bulunması varken, bu tarz göçte bireylerin göç etmelerinde tercihleri, eğ ilimleri ve kararları vardır. Bu tarz göç daha çok bireysel niteliktedir ve kitlesel bir özellik taşımamaktadır. Burada, göç etmedeki unsur kişinin kendi iradesine bağlıdır. Daha iyi bir sosyal ve kültürel hayata erişme, toplumsal refah ve

dünya görüşü tercihi ve yeni bir maceraya atılma istenci bu tarz göç tipinin arkasında yatan nedenleri oluşturmaktadır.

Bunlara ek olarak, dördüncü göç tipi ise, kitlesel (mass) göçtür. Bu tarz göçün ortaya çıkış aşamasında teknolojik gelişmeleri ve ulaşımında artan kolaylığın etkili olduğunun altı çizilmektedir. Ayrıca, serbest göç olarak adlandırılan tarzdaki göçlerin, kendinden sonraki kitlesel göçler için uygun ortam ve imkân sağladığı da belirtilmektedir. Daha önceden kıtalar arası göç eden bireylerin göç ettikleri toplumdaki tutunum alanları ve oluşturdıkları ağlar vasıtasıyla kitlesel göçler için zemin hazırlamışlardır (Petersen, 1958, s. 259–263).

2.2.4 Kesişen Fırsatlar Kuramı

Bu kuramsal yaklaşım, Ravenstein'in göç kanunları, itme çekme yaklaşımı ve göç tiplerinde bahsedilmiş olan bireylerin tercihleri üzerine şekillenmiş insan hareketlerine odaklanmasıdır. Buna ek olarak, kesişen fırsatlar kuramı, özellikle mikro düzeyde yapılan analizde kullanılan mesafe faktörünü ve göç yolunda karşılaşılan engellerin araştırma problemi haline getirilmesidir. İlk olarak, Stouffer'in (1940) tarafından ortaya konulan çalışmada, kesişen fırsatlar (Intervening Opportunities) olarak nitelendirdiği faktörler ile bahsi geçen mesafe ve hareketlilik üzerine değerlendirmelerin yapıldığı görülmektedir.

Kuramın temel olarak ortaya koymuş olduğu argümanların ana hattını, göç edilecek olan hedef ülkeye olan mesafe ve o ülkedeki fırsatların varlığı oluşturmaktadır. Ancak bu noktada, bireylerin hareketlerini belirleyen ana etkenin mesafe olduğunun altı çizilerek, analiz seviyesi mesafe faktörü ile sınırlandırılmaktadır. Kesişen fırsatlar kuramının, kendinden önceki ve sonraki çalışmalardan farklılaşan noktası olarak, birçok seviyede ülke içi ve ülkeler arası insan hareketlerini analiz ederken mesafe faktörünün önemli ve etken olduğunun altını çizmesidir (Stouffer, 1940, s. 846). Özellikle itme çekme kuramının işaret ettiği ekonomik nedenlerle ve çevredeki cazibe merkezlerinin bireylerin daha iyi sosyal ve ekonomik imkânlarla sahip olma arzusuyla oluşan çekme kuvvetinin etkisinin analizi, mesafe faktörü dikkate alınarak gerçekleştirilmelidir. Bu argümanın doğrudan bir kanıtı olarak, Cleveland'daki nüfus istatistiklerini kullanarak gerçekleştirdiği analizinde, bir noktaya göç etmenin oradaki iş imkânları ile paralel olduğunu belirtir. Ancak bu paralellikte, göç güzergâhındaki mesafenin kilit bir rol oynadığını belirterek, mesafenin kısa olmasının göçü teşvik ettiğinin de altını çizmektedir. Doğal olarak, göç edilecek mesafenin kısalığı ve göçe hedef olan

ülkedeki iş imkânlarının fazlalığı iki merkez arasındaki insan hareketliliğini artıracaktır (Stouffer, 1940, s. 848).

Diğer yandan, kesişen fırsatlar kuramının, modern göç çalışmalarını önceleyen bir şekilde ve ayrıca itme çekme yaklaşımının altını çizdiği göç yolundaki karşılaşılan engeller faktörünü analizinde önemli bir noktaya koymaktadır. Bu kapsamda, mesafe üzerine ileri sürdüğü argümanlarının yanında, ulus-devletler tarafından taksim edilmiş ülkelerin varlığı en önemli engellerden birini teşkil etmektedir. Yasal düzenlemeler ve kısıtlamaların, göç mesafesinin uzunluğu ile daha da artacağı ve insan hareketlerinin hedeflenen ülkeye ulaşmasının başarı şansını giderek düşürecektir. Bu durum, özellikle insanların zorla yerinden edilmeleri durumunda yankın komşu ülke ve devletlere olan iç ve dış göç akınlarında daha net görülmektedir. Göç yollarının uygunluğu ve göreceli olarak daha uygun mesafelerin tercih edildiği görülmektedir. Diğer yandan, zorla ve/ya siyasi, ekonomik, ideolojik, dini ve cinsel tercihleri nedeniyle baskı altında olan kişilerin göç mesafeleri ve tercihlerinin de yine bu çekme kuvvetlerinin yanında mesafenin önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Buna paralel olarak, göç yollarındaki engellerin, göçmenlerin hedef ülkeye ulaşmadan transit ülkede kalmalarına neden olmakta ve tampon bölgelerin ortaya çıkmasına da sebebiyet vermektedir. Böylece kesişen fırsatların güncellenmesine ve yeni iç göç yollarının oluşmasına sebep vermektedir. Örneğin, Türkiye üzerinden Avrupa'ya gitmeye çalışan Suriyeli, Afgan, İranlı ve Iraklı mültecilerin göç yolunda karşılaştıkları engeller neticesinde, Türkiye'deki sınır bölgelerinde ülkede kalmaları ve daha sonrasında ekonomik fırsat ve daha iyi yaşam koşulları için Türkiye'deki cazibe merkezlerine göç etmektedirler. Ancak şunun altı çizilmelidir ki, kuramın ortaya atıldığı dönemden farklı olarak, günümüzün küreselleşen dünyası ve artan ulaşım olanakları mesafenin doğal engellerini ortadan göreceli olarak ortadan kaldırmıştır. Ancak küreselleşme paralel olarak, ulus-devlet yapılanmasındaki aşınma aynı hızda olmamıştır. Halen ülkeler arasındaki artan sınır kontrolleri ve ulaşımı engelleyen yasal düzenlemeler bu yaklaşımın altını çizdiği mesafe artan engeller arasındaki doğru orantıyı açıklamak için geçerlidir. Son olarak, liberal ekonomik düzenin özellikle 1990'lı yıllar ile birlikte artan yayılımı, sermayenin dolaşımı önündeki engellerin ortadan hızla kalkması, işgücünün dolaşımı önündeki engellerin de olabildiğince serbestleşmesini doğurmuştur. Ucuz işgücü talebi, bu kuramın ortaya

attığı “fırsat” nitelenmesinden ziyade, yasa dışı insan hareketliliği ile gelir adaletsizliğinin sürekliliğini sağlayan bir sistem haline dönüşmüştür.

2.2.5 İlişkiler Ağı (Network) Kuramı

Bu kuram, yukarıda bahsedilen kuramlardan farklı olarak göçün bireysel sebeplerinin açıklanmasından ziyade, göç süreci içerisinde yer alan aktörlerin kurmuş olduğu sistem özelinde açıklamalar getirmektedir. Ancak bunu yaparken bireylerin temel tercihlerinden hareketle değil onların bizzat kurmuş oldukları yapı üzerinden değerlendirmektedir. Göçe zemin hazırlayan göç yollarının ve hedef ülkedeki göçmen yapılanmasının göçün ortaya çıkması ve sürekliliği üzerinde etkilerini incelemektedir. Göçün zaman ve mekân algısı üzerinden, tarihselliğini koruyarak açıklamalar getirmesi, bu yaklaşımın diğer ayrışan özellikleri arasındadır.

İlişkiler ağı kuramının ana hattını, göçmenlerin göç ettikleri hedef ülkede kurdukları sosyal yapının yanı sıra, hedef ülke ile orijin ülke arasında inşa ettikleri sosyal yapıların/ağların süreç içerisinde gerçekleşen insan hareketleri üzerindeki etkidir. Bu kapsamda, göçmen ilişkiler ağı, göçmenlerin geldikleri ülkeler ile yeni yerleştikleri ülkelerde eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan kişiler arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk bağlarından oluşan kişiler arası bağlantılardır (Abadan-Unat, 2002, s. 18). Bahsi geçen ilişkiler ağının kurulması noktasında, öncü göçlerin varlığı bulunmaktadır. Birçok sebepten dolayı ülkesini terk eden veya terk etmek zorunda kalan bireylerin, ulaştıkları hedef ülkelerde maruz kaldıkları süreçler (göç yolu da dâhil) bir bütün olarak tecrübe olarak aktarılmaktadır. Öncü göçlerin oluşturmuş olduğu tecrübe kaynaklı alt yapının, orijin ve hedef ülke arasındaki insan hareketleri için kullanılacak bir tecrübe oluşturur ve göçün sürekliliğini sağlar. Bu yaklaşım için tek başına ağın kurulmuş olması başlı başına önem arz etmektedir. Ancak ağın içeriğine yönelik derinleşecek olan tecrübe sonrasında kurulu olan ağın farklı boyutlara kayması ve işlerliğinin başlangıçtan farklı bir yöne yönelmesi de gerçekleşebilir. Örneğin ilk aşamada kurulmuş olan ağın, yeni gelen göçmenler için hedef ülkedeki barınma, uyum ve ekonomik hayata katılım noktasında işlerliği varken, sonrasında hedef ülke içerisinde siyaset ve ekonomik ilişkilerde etkin olma gibi yönelimlere kayabilir (Çağlayan, 2006, s. 86). Ayrıca, göçmenler arasındaki ilişkiler ağının oluşmasında bir kurumsallaşma veya bunun bir ağ olarak adlandırılmasına da gerek yoktur. Sadece ortak hedefler etrafında toplanmış bir dizi ilişki biçimi olabilir. Ağlar,

normatif olarak tanımlanmadığından, en azından başlangıcında, koşulların gerektirdiği gibi, aileler ve resmi kuruluşlar gibi daha kurumsallaşmış yapılardan daha kolay bir şekilde, bir dizi biçim alabilirler (Gurak & Caces, 1992, s. 152). Ayrıca, Massey (1988)'in de altını çizdiği üzere, ilişkiler ağı üzerinde kurulan göç hareketlerinin uluslararası göçte, iç göçten daha önemli bir rol oynamakta, çünkü ilkinin maliyeti daha yüksek olduğunu belirtir. Uluslararası göçte karşılaşılabilecek olan güvenlik, ekonomik ve sosyal maliyetin iç göçten daha fazla olacağı aşikardır. Ancak bu tür farklılıkların kapsamı ve doğası hakkındaki bilgiler sistematik olarak incelenmemiştir.

Bu ağların temel özellikleri şunlardır: (1) sıkı bağlara sahip olmaları veya güçlü bağlara dayalı olmaları; (2) sosyo-ekonomik statü açısından nispeten homojendirler ve (3) coğrafi olarak kısıtlı topluluklardır. Buna ek olarak, göçmen ilişkiler ağının temel işlevleri ise şu şekilde ortaya konulmuştur (Gurak & Caces, 1992, s. 154). Bunlardan ilki, oluşturulmuş olan ağ vasıtasıyla, göç yolunda ve hedef ülkede karşılaşılabilecek olan rahatsızlıklar ve yüksek maliyetlerden kaçınmaktır. Diğer bir etki olarak, hedef ülke içerisinde kendilerini ev sahibi toplumdan soyutlamalarına ve orijin ülke ile bağlarının devam etmesine neden olurlar. Ayrıca, göçmen gruba ya da bireye yönelik, göçün başlangıç ve varış noktalarını belirleyerek, insan hareketliliğinde kimlerin yer alacağını belirlerler. İlişkiler ağı içerisinde göçmen grupların, kendilerini ev sahibi toplumdan yalıtılmaları ortaya çıkarken, yine başka bir etki olarak, gittikleri toplum içerisinde uyum sürecine kolay bir geçiş yapılır. Son olarak, kurulmuş olan ağ üzerinden göçün sürekliliğinin sağlanması, yine bu ağın özelliğine bağlı olarak insan hareketliliğinin boyutu ve hızı belirlenmektedir (Gurak & Caces, 1992).

Diğer yandan, kendisinden önce göç etmiş ve hedef ülke içerisinde tutunum alanları oluşturmuş göçmen grupların, hedef ülke içerisinde oluşturmuş olduğu dayanışma/sosyal ağlar vasıtasıyla orijin ülkeden yeni göç bağlantıları için bilgi kaynağı olurlar. Hedef ülkeye nasıl gidileceği, transfer bölgeleri, gerekli belgeler, göçmenlik ile ilgili mevzuat ve düzenlemeler, ülkedeki güvenlik önlemler ve sınır dışı edilmeye ilişkin bilgiler yeni gelecekler için önem arz etmektedir. Buna ek olarak, bu ilişki ağları vasıtasıyla yeni geleceklerin göçün maliyetinin düşürülmesi açısından da finansal kaynak oluştururlar. Bununla bağlantılı olarak, düzensiz göçmen hareketlerinin artması ve bu tarz illegal göç organizasyonlarının da kurumsallaşmasına da sebebiyet verebilir. Son olarak, ilişki ağları ile hedef ülkeye

varış sonrasında, göçmenlerin kendi ayakları üzerinde durmaları ve düzen kurmalarına kadar geçen sürede geçim desteği sağlanması ve desteklenmesidir (Crisp, 1999, s. 6-7).

İlişkiler ağı kuramının ortaya koymuş olduğu argümanlardan hareketle, bu ağlar vasıtasıyla ve/ya etkisi ile göç eden, yukarıda da bahsi geçen göçmenlerin uyum ve kendilerini yerel toplumdan yalıtma meselesine ayrıca değinmekte fayda vardır. Özellikle, yeni gelenlerin yerel topluma sosyal-ekonomik-kültürel ve hukuksal düzlemde uyum sağlaması noktasında kurmuş oldukları ilişki ağlarının tecrübelerinden faydalanmaları oldukça etkili olmaktadır. Pozitif anlamda düşünüldüğünde, yerel kuralların ve kültürel/dinsel kabullerin anlaşılması, ekonomik sistemin içselleştirilmesi ve kurumsal okuryazarlığın artması anlamında ilişki ağlarının kolaylaştırıcılığı önemlidir. Göçmenin bilgiye ulaşması, her şeyden önce haklarına ulaşma anlamında temel bir adım olarak değerlendirilmelidir. Haklarına olan ulaşım ise, kuramsal olarak varlığının ev sahibi düzen tarafından kabul edilmesi ve kamusal alanda görünür olması anlamına gelmektedir. Sosyal uyumun çift yönlü bir süreç olduğu düşünüldüğünde, ev sahibi toplum içinde ona ayrıksı ve karşı olmayan göçmen bir bireyin kabulü daha hızlı bir şekilde gerçekleşecektir. Diğer yandan, bütün bu süreçler yukarıda bahsedildiği gibi gerçekleşmiş olsa dahi, ilişki ağının içe kapanık ve hizipleşmiş olması durumunda, göç sonrası durumda sosyal uyum süreci sekteye uğrayacaktır. Özellikle dil öğrenmeme, yerel toplum ile düşük düzeyli iletişim ve etkileşim ve kamusal alanda daha az görünür olmak sosyal anlamda dışlanmışlık, ilişki ağı içerisinde içe kapanma ve mekânsal sıkışmışlığı beraberinde getirecektir.

Bu durumun en yakın ve net örneği, tezin araştırma örneklemini oluşturan Suriyeliler özelindeki yansımalarıdır. Saha gözlemlerine dayanarak elde edilen verilere göre, 2011 yılında başlayan zorla yerinden edilme süreçleri sonrasındaki dış göç akınlarıyla oluşturulan dayanışma ağlarının çoğunluğu içe kapanıktır ve uyum önünde engel teşkil etmektedir. Özellikle, neredeyse hepsinin şehir merkezlerinde yer alan kenar mahalle ve banliyö tarzı merkezlerde ikamet etmeleri bu yalıtılmışlığın mekânsal sonucunu da yansıtmaktadır. Ancak bunun daha anlaşılır olması için, uyum sürecinin diğer muhatabı olan Türkiye'nin uyum politikasının mahiyeti tartışma konusu haline getirilecektir.

2.2.6 Merkez Çevre Kuramı

Sosyal bilimler içerisindeki birçok disiplin tarafından dünya siyasi ve ekonomik sisteminin anlaşılması noktasında kullanılan merkez-çevre / bağımlılık yaklaşımı, insan hareketlerinin anlaşılması noktasında da tercih edilen bir göç kuramıdır. Diğer yaklaşımlardan farklı olarak, insan hareketlerinin temelinde yatan nedenleri sistemsal/yapısal nedenler üzerinden açıklamaya çalışmaktadır. Bu kuram, Samir Amin (2007), Immanuel Wallerstein (2011) tarafından geliştirilen ve dünyaya hakim sistemin tek bir sistem olmadığı tezinden hareketle hakim düşüncelere eleştirel bir yaklaşım koydukları kuramdır. Dünya üzerinde hâkim kapitalist ekonomik yapı ve ulus-devlet siyasal yapılanmasının tek bir hâkim sistem olmadığı eleştirisi çıkış noktasıdır. Daha da önemlisi dünya sistemi olarak nitelendirilen modern dünya sisteminin temellerinin 17. yy içerisinde atıldığını ve süreç içerisinde artan sermaye birim ekonomisi ve kapitalist düzenin kurumsallaşması ile bugünkü halini aldığını belirtirler. Wallerstein belirttiği gibi, kapitalist dünya sisteminin diğerlerinden farkı, çağdaşı olan diğer sistemler yok edebilecek kadar güçlü olduğunu göstermiş olmasıdır. Tarihsel süreç içerisindeki bu gelişim ve kurumsallaşmanın üretim ağı yapıları, devlet ve devletlerarası sistem ve jeokültür ile sağlandığının altı çizilmektedir (Wallerstein, 2003, s. 531).

Bu noktadan hareketle, modern dünya düzenine hâkim olan kapitalist düzen içerisinde yapılandırılmış devlet sistemlerinin kuzey ve güney olacak şekilde ya da merkez ve çevre şeklinde bir yapılanma dâhilinde sistem varlıklarını sürdürmektedirler. Bu sistemin ortaya çıkması tek bir dünya düzeninin varlığından kaynaklanmamakta, 500 yıllık bir sürecin, yani sermaye birikiminin ve buna hizmet eden sömürgecilik döneminin, hammadde biriminin bir sonucudur. Bu hammadde birikimine paralel olarak gelişen kapitalist dünya ekonomisi ve teknolojik gelişmeler her alanda artan küreselleşmenin iş gücü üzerinde artan etkisi ile insan hareketliliğini de artırmıştır. Nihayetinde hakim kapitalist dünya sistemi içerisinde malların ve iş gücünün serbest dolaşımı, hammadde ve ucuz iş gücü talebini giderek artırmıştır. Diğer yandan, bu sistem içerisinde sermayenin yüz yıllardır birikim alanları olan merkez ülkeler ve bu sermayenin merkez ülkeler tarafından kendilerine aktarıldığı çevre ülkeler ortaya çıkmıştır. Merkez ülkelerin temel karakteristiği, ekonomik ve sosyal olarak gelişmiş ve doğal olarak kapitalist üretim ilişkilerini benimsemiş devletlerdir. Çevre ülkeler ise, aynı şekilde kapitalist sistemin olmazsa olmaz değerleri ve yapısını benimsemiş devletlerdir. Ancak süreç

içerisindeki karşılıklı ilişkiler, sömürü yapısının bağımlılık yapısına doğru kayması ile evrilmiştir. Hem hammadde hem de iş gücü kaynağı, aynı zamanda merkez ülkeler için pazar alanı teşkil eden çevre ülkeler, merkez ülkeler için vazgeçilmez olmuşlardır. Ortaya çıkan bu bağımlılık temelinde hakim sistem kendi çelişkilerine rağmen sürekliliği sağlamıştır (Arı, 2008), (Griffiths, Roach, & Salamon, 2011).

Bu genel resim içerisinde, göç hareketleri ele alındığında, modern kapitalist ekonomik düzen içerisinde ortaya çıkan ekonomik temelli ve bireysel tercihlere dayalı olarak gelişen göçlerin çevre ülkelerden, kapitalist gelişmiş merkez ülkelere doğru gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca, yeni uluslararası iş bölümü çerçevesinde, merkez ülkelerde yer alan endüstriyel sermayelerin, çevre ülkelere de konuşlanmaktadır. Bu durum, merkez çevre arasındaki uluslararası göç sürecinin, yerel düzeyde kırsaldan kente göç süreçlerinin de hızlandıran süreçleri de tetiklediğine işaret etmektedir (Zolberg, 1989, s. 410). Özellikle soğuk savaş dönemi sonrasında, dünya kapitalist ekonomik düzenin çok kutuplu bir yapıya doğru evrilerek, merkez ve çevre ülke halkalarının giderek genişlemesi, bunu paralel şekilde çevre ülkelerde yer alan insan hareketlerinin boyutunu da genişletmiştir. Diğer yandan, siyasi, askeri ve sosyal baskılar sonucunda zorla yerinden edilen kişilerin göç güzergâhlarının da yine siyasi ve sosyal haklar konusunda gelişmiş hukuksal düzenlemelere sahip olan merkez ülkelere doğru gerçekleştiği görülmektedir.

Bütün bunlara ek olarak, merkez-çevre ülkeler içerisindeki ayrımın, tarihsel süreç içerisindeki bağımlılık oranının artması ve karmaşık ekonomik ilişkilerin ortaya çıkması sonucunda, çevre ülkelerinden yarı çevre ülkelere dönüşen yapıların da ortaya çıktığı görülmektedir (Wallerstein, 2011). Bu tarz yapıların, özellikle hâkim uluslararası sistem içerisinde gelişmekte olan devletler olarak adlandırılan devletler olarak nitelendirilebilir. Bu tarz yarı çevre ülkelerin, merkez ülkeler ile artan ekonomik hacminin yanı sıra, hala onlar için pazar durumunu sürdürmekte ve katma değeri yüksek, ara mal ihtiyaçları konusunda ise merkez ülkelere bağımlılıkları devam etmektedir. Ayrıca, yarı çevre ülkelerin, merkez ülkelere yönelik iş gücü ihracı da devam etmektedir. Bu ülkeler, merkez ülkeler tarafından ekonomik ve/ya zorunlu göç hareketleri için tampon devletler olarak da kullanılmaktadır.

Merkez-çevre / bağımlılık kuramı bağlamında ortaya konulan parametrelerden hareketle, göçün olgusu, merkez kapitalist ülkelerin iş gücü talebi

ve merkez ülkelerdeki istihdam ve gelir darlığı ile açıklanmaktadır. Bu çerçevede, merkez ülkelerin göçmen kabul programları çıkarmaları veya bunu objektif kriterler üzerinden gerçekleştirmeleri sonucu da beraberinde getirmektedir. Daha net bir ifade ile çevre ülkelerden merkez ülkelere gerçekleştirilen ekonomik temelli göç hareketlerinde, göçmenlik için kabul şartları merkez devletler tarafından kalifiye eleman ithali olarak gerçekleştirilmektedir. Düşük maliyetli iş gücü olarak da değerlendirilen bu göç akınlarına benzer şekilde, düzensiz göçmenlerin oluşturdukları vasıfsız göçmenler de kayıt dışı çalışma olanaklarına sahip olarak, sistemin talep ettiği düşük maliyetli iş gücü piyasasında yerini almaktadır.

Ülkemizde yer alan geçici koruma altındaki kişilerin istisnai vatandaşlık çerçevesinde vatandaşlık verilme süreçlerinde takip edilen yöntemlerin başında vasıflı kişilerin tercih edilmesi gelmektedir. Bu kapsamda, merkez çevre kuramı bağlamında, özellikle Türkiye gibi çevre-yarı çevre ülkelerde, maruz kaldıkları zorunlu göç akınlarının, şehirli göçmen nüfusta artışın doğal sonucu olarak ucuz iş gücü gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Ekonomik göçten farklı olarak, zorunlu göçün ikincil veya üçüncül etkilerinin ev sahibi ülkedeki sonuçları iş gücü arzının artması ve buna paralel olarak, iş gücü piyasasındaki ucuz iş gücünün artma eğilimi toplumsal gerilimin artırmasının yanı sıra, kapitalist düzen içerisinde rağbet görmektedir. Özellikle Türkiye'de kayıt dışı iş gücü piyasası göz önünde bulundurulduğunda, Suriyeli geçici koruma altındaki kişilerin ülke içi yer değiştirme ve göç güzergâhlarını da etkilediği görülmektedir. Sanayi bölgelerinin ve ticaret sahalarının bol olduğu bölgelerdeki Suriyeli nüfusun yoğunluğunu bu durum ile açıklanabilir. Buna ek olarak, Türkiye'de zorunlu göçün bir sonucu olan Suriyeli geçici koruma altındaki insanların varlığı, göçün onuncu yılında kurulan dayanışma ağları ve göç ağları ile başka bir boyuta taşınmıştır. Merkez çevre kuramının işaret ettiği gibi, Suriyeli mülteciler özelinde, çevre ülkelerin çevresinde yer alan ülkelerden, çevre ve/ya yarı çevre ülkelerin merkezine bir yolculuğu işaret eden bir göç hareketi olarak şekil almaktadır.

2.2.7 Göç Sistemleri Kuramı

Bu göç kuramı uluslararası ilişkiler disiplini kapsamında, insan hareketlerinin ekonomik ve siyasi temelde ortaya konulmuş bir yaklaşımdır. Yukarda bahsi geçen göç kuramı yaklaşımlarının birey, devlet ve sistem özelinde ortaya koydukları açıklamalarına ek olarak, bu yaklaşım da tıpkı merkez-çevre

yaklaşımı gibi yapısal bir yaklaşım ile göç olgusuna yönelik açıklamalar getirmektedir.

Bu göç yaklaşımının temel argümanı, iki veya daha fazla devlet arasında kurulan göç sistemi, kendisini önceleyen yapılardan kaynakladığını öne sürer. Buna göre ilgili devletler arasında daha önce vuku bulan kültürel, siyasi, ekonomik ve askeri ilişkilerin ve/ya olayların ortaya çıkan göç sisteminde etkili olduğunu belirtir. Bir veya daha fazla devlet arasında etkili olan yapılar ise süreç içerisinde makro ve mikro çerçevelerde kurumsallaşmalara doğru evrilir. Makro düzeyde, devletler arasında göçün kurumsallaşması, kurala bağlanması ve belirli bir plan dâhilinde gerçekleştirilmesi gibi özellikler ön plana çıkmaktadır. Mikro düzeyde ise, ilişkiler ağı yaklaşımının da bahsettiği üzere, göçmen grup içerisinde ortaya çıkan sosyal ağlardır. Dayanışma ağları olarak ortaya çıkan bu yapılanmaların, göçmen kişilerin göç yolunda ve göç ettikleri ülkelerde ortaya çıkabilecek potansiyel problemlerle ile baş etme süreçlerinde büyük katkı sağlamaktadır. Göç ettikleri ülkelerde ilişkiler ağları ile göç zincirlerini tetikleyen bu yapılanmalar, göç eden kişilerin sosyal sermayelerini ve kültürel birikimlerini muhafaza ettikleri, böylelikle ilişki ağlarını güçlendikleri yapılanmalar haline de dönüşür (Faist, 2000; Massey, 1988).

Dünya sistemleri yaklaşımında olduğu gibi, üst politik yapılanmalar olan uluslararası ilişkiler, politik ekonomi ve yapısal unsurlar göz önünde bulundurularak daha çok bölgesel göç hareketleri bu yaklaşım tarafından analiz edilmeye çalışılmaktadır. Yukarıda da bahsedildiği üzere, insan hareketlerinden önce de var olan kültürel-sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerin varlığı, bir göç sisteminin ortaya çıkmasına sebebiyet verir. Özellikle eski kolonyal bölgeler, kültürel ve sosyal benzerlikler, toplumlar arası akrabalıklar ve ortak tarihi geçmiş ve hafızanın varlığı iki ülke arasında göç sisteminin oluşturulmasında zemin oluşturur. (Özcan, 2017). Daha sonrasında ortaya çıkan göç hareketleri, artık durdurulamaz bir hal alır ve süreç içerisinde gelişerek inişli çıkışlı süreçler de izlese devam eder. Sosyal ağların inşa edilmesi sadece bireyler üzerinden gerçekleştirilmez. Göç sistemini güçlendiren ve destekleyen bu ağlar, birey, şirket, ulus-devletler ve bir bütün olarak sistem içerisindeki aktörleri birleştiren bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır (Faist, 2000).

Bölgesel göç sistemlerinin oluşturulmasındaki en somut örneklerde, Türkiye ve Almanya, Amerika Birleşik Devletleri ve Meksika arasındaki göç sistemi ön plana çıkarken (Castles, Haas, & Miller, 2014: 44), Türkiye'nin son

yıllarda maruz kaldığı göç akınları bağlamında düşünüldüğünde Suriye göçü değerlendirilebilir. Türkiye ile Suriye arasındaki tarihi, ekonomik ve kültürel ortak hafızanın bir sonucu olarak, geçmişten günümüze var olan göç sistemi, zorunlu göç sonucunda Türkiye'ye sığınmak durumunda kalan Suriyeli göçmenler ile belirgin hale gelmiştir. Zorunlu göç sonucunda, Suriye'ye komşu diğer ülkelerden ziyade, daha fazla nüfusun (coğrafi koşullar da göz önünde bulundurularak) Türkiye'ye sığındıkları görülmektedir. Beraberinde getirdikleri sosyal sermayeleri ve sonrasında 10 yıllık süre zarfında inşa edilen ilişkiler ağı ile bu göç süreci süreklilik kazanmıştır. Fiili bir göç sisteminin oluşturulması, Türkiye ile Suriye arasında iç savaş öncesindeki siyasi ve ekonomik ilişkiler ile de açıklanabilir. Toplumlar arası kültürel ağların ve ekonomik ilişkilerin seyrinin, zorunlu göç sonucunda Türkiye içine taşınması tarihsel bu arka plan içerisinde değerlendirilebilir. Ayrıca, yine bunu destekler şekilde, Türkiye'nin hem Avrupa göç yolları üzerinde olması hem de yarı çevre niteliğinde bir uluslararası ekonomik yapı içerisinde yer alması uluslararası ekonomik ve zorunlu göç güzergâhlarında oluşan göç sistemi içerisine dâhil edilebilir.

2.3 Sosyal Uyum/Entegrasyon Yaklaşımları

2.3.1 Sosyal Uyum/Entegrasyon Kavramı

Göçmenler ve ev sahibi topluluk arasındaki ilişkiler göç döngüsü içerisinde oldukça önemli ve hayati bir önem arz etmektedir. Bu ilişkiler, bir yere ait olma duygularına göre göçmenlerin toplumsal olarak içerilme dereceleri ve her iki grup arasında psikolojik ve toplumsal adaptasyon süreçlerinde şekillendirmektedir. İster kalıcı ister geçici olsun, göçmenler, “yeni gelenler” olarak yeni bir kültür, gelenek, sosyal değerler ve dil karşısındaki uyum sağlama gereği ile karşı karşıya kalacaklar ve ulaştıkları toplumdaki kabul derecesi ile paralel bir şekilde içerme gerçekleşecektir (IOM, 2020, s. 185). Ancak bu içerme, bahsi geçtiği derece, hem göçmenler hem de ev sahibi topluluklar tarafından bu derece düz çizgisel bir akış içerisinde ilerlememektedir. Göçmenlerin farklı ülkelerden ve arka plana sahip bir şekilde, yine farklı kültür ve arka plana sahip olan ev sahibi toplum ve devletin siyasal, ekonomik ve sosyal düzeni içerisinde içerilmeleri belli başlı sorunlarla karşı karşıya kalacaktır.

Zorunlu ve ekonomik göçlerin ortaya çıkış ve sürekli devam eden seyrine yönelik yukarıda yapılan tartışmalardan hareketle, göç çalışmalarında tartışılan konulardan bir tanesi de sosyal uyum / entegrasyon kavramlarıdır. Göçün niteliği

ne olursa olsun, yani zorunlu ve/ya ekonomik temelli bir göç sonucundaki bir insan hareketliliği sonrası devletlerin ve toplumların karşı karşıya kaldıkları en önemli tartışma alanı “yeni gelenlerin” akıbetlerinin ne olacağı konusudur. Entegrasyon, Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü, “Göç Terimleri Sözlüğü”ne (Perruchoud & Redpath, 2013, s. 30) göre şu şekilde tanımlanmaktadır;

“Farklı ülkelerde ve bağlamlarda farklı kullanılan ve anlaşılan “entegrasyon” terimi, göçmenlerin hem birey hem de grup olarak toplumun bir parçası kabul edildiği süreç olarak tanımlanabilir. Genellikle göçmenler ve ev sahibi toplumlar arasında iki yönlü bir süreçte atıfta bulunur. Ev sahibi toplumların göçmenleri kabul konusundaki gerekli somut koşullar, ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir.”

Buna ek olarak, devamında entegrasyonun hak temelli yapısı vurgulanarak, şu çerçeve çizilmektedir;

“Entegrasyon ile daimi yerleşimin kast edilmesi gerekmez. Ancak göçmenlerin ve ev sahibi toplumların haklarına ve yükümlülüklerine, farklı türde hizmetlere ve işgücü piyasasına erişime, göçmenleri ve ev sahibi toplulukları ortak bir amaç için bir araya getiren temel değerlerin tanımlanmasına ve bunların gözetilmesine ilişkin hususlara işaret eder.”

Bu noktada, göçmenlerin toplumsal/kültürel uyumu ve entegrasyonu yönelik tarihsel olarak öne sürülen yaklaşımların değerlendirilmesi, günümüz politika ve kavramlarının ne gibi tecrübe edilen süreçlerden geçtiklerini anlamamıza yardımcı olacaktır. Her şeyden önce, göç çalışmalarında asimilasyon, entegrasyon, uyum ve harmonizasyon gibi kavramlar göçmenlerin ev sahibi toplum içerisindeki geleceklerini tayin etme amaçlı ve farklı ihtiyaçlarla oluşturulmuş kavramlardır. Devletlerin göç politikalarını ele alış ve “yeni gelenler”e yönelik bakış açılarından kaynaklı, uyum politikalarındaki tutumlarda belirleyici olmaktadır. Yine, göçün zorunlu mu yoksa ekonomik göç mü olup olmamasına bağlı olarak da uyum politikalarının değişiklik gösterdiği görülmektedir. Bu farklılıkların ana kaynağını sadece devletler oluşturmuyor, aynı zamanda göçmenlerin bizatihi kendilerinin tavrı da etkilemektedir. Örneğin, ekonomik gerekçeler ile göç eden bir kişinin, yeni geldiği toplum içerisindeki uyumu, kişinin ön kabulüne bağlı olarak gelişebilmektedir. Bu durum kültürel ve siyasal uyumun hızlı bir şekilde mesafe kat etmesi sonucu doğurabilmektedir. Ancak zorunlu göçler sonrasında ev sahibi ülke içerisindeki uyum, bir mülteci için farklı dinamiklere

bağlanmaktadır. Her şeyden önce, hukuki statüsündeki belirsizlik ve içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik güvensizlik, kişilerin gelecek ön görülerinin olmaması uyum süreçlerinin çok boyutlu yapısı için engel teşkil edebilmektedir (Erdoğan, 2019). Bu nedenledir ki, sınır aşan insan hareketlerine yönelik sosyal uyum tartışmaları için uluslararası çalışmalarda ortaya konulan çözüm ve öneriler, göçmenler ve mülteciler için ayrı yöntemler ile belirlenmektedir (IOM, 2016) (UNHCR, 2018).

Yukarıda da belirtildiği gibi, sosyal uyum/entegrasyon gibi kavramların tanımları üzerinde literatürde hem fikir olunmuş bir tanım bulunmamaktadır. Bununla birlikte, yeni gelenlerin ev sahibi topluma uyum sağlamaları için bazı koşullar üzerinde durulmaktadır. Bunlar, göçmenlerin eğitim, istihdam, sağlık hizmetlerine erişimi ve bulunduğu topluluğun dilini öğrenmesi olarak sıralanmaktadır (Ager & Strang, 2008). Ayrıca, toplum içerisinde yer alan bütün grupları bir arada tutan bir aidiyet duygusunun varlığı, farklılıkların bir arada yaşama engel teşkil etmeyecek şekilde zenginlik olarak ele alınması, sosyal ve ekonomik adaletin sağlanarak farklı kökenlerden gelen kişilerin aynı hayat standartlarına ulaşabilmesi, kamusal alanda farklı gruplar arasındaki ilişkilerin pozitif bir şekilde varlık göstermesi durumu; sosyal uyum olarak nitelendirilmektedir (Demireva, 2019). Diğer yandan, bir çözüm olarak entegrasyon, mevcut göçmen grupların, oluşturulmuş güvenlikleştirme algılarına paralel olarak, dahil edilme, yerel topluma adaptasyonlarının sağlanması ve nihayetinde tehdit unsuru olmaktan çıkmaları için kültürel uyumun sağlanması olarak ele alınmaktadır. Sonunda sosyal uyumu işaret eden bu durum, “çeşitlilik arz eden nüfus yapısının birleştirilmesi yoluyla ortak kimlik inşa etme ve çeşitli toplumların sivil katılımı için kurum ve hizmetlerin ortak zeminini şekillendirme” anlamı taşıdığı belirtilmektedir (Göksel, 2019, s. 16). Bu durum, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK/UNHCR) tarafından öne sürülen ve mültecilerin mevcut durumlarının çözüne ilişkin kalıcı çözümler olarak belirttiği yaklaşımla paralellik arz etmektedir. Buna göre, devletlerin ve/ya tarafların, ortaya çıkan insani kriz ve göç akınları sonrasında, ülkelerine sığınan kişilere yönelik i) “Mültecilerin evlerine gönüllü dönüşü için çaba harcamak”, ii) “Üçüncü ülkeye yerleştirmeye çalışmak”, ve iii) “uyum politikalarını devreye sokmak” yaklaşımı ile görev yüklemektedir (UNHCR).

Tarihsel olarak değerlendirildiğinde, göçmenlerin yeni geldikleri toplumla olan ilişkilerine yönelik baskın yaklaşımların asimilasyon, entegrasyon, çok kültürlülük/kültürcülük ve sosyal uyum kavramları etrafında şekillenmiş ele alış biçimleri olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Güvenlikleştirilmiş göç ve göçmen politikalarının, modern ulus-devlet yapılanmasının benimsemiş olduğu egemenlik ve ülkesellik ilkelerinin bir sonucu olduğunun altı çizilmiştir. Özellikle, 1648 Westphalia anlaşması sonrası şekillenen ülkesellik, egemen ve ulus mefhumlarının birlikteliği ulus-devletler ve ulusal kimliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Anderson (2015)'un “hayali cemaatler” olarak altını çizmiş olduğu ulus-devlet ve ülkesellik sac ayaklarına oturtulan milliyetçi anlayış, göçmenlere yönelik dışlayıcı tutumu destekler bir şekilde ve içermenin önündeki engelleri teşkil etmiştir. Süreç içerisinde, ortaya çıkacak olan entegrasyon politikalarında görülecektir ki, bu güvenlikleştirilmiş uyum politikaları ve yaklaşımları mevcut yapının korunması yönünde adımlar olmuştur.

2.3.1.1 Asimilasyon: Şikago Okulu ve Eritme Potası

İlk olarak, bir göçmenler ülkesi olarak kurulan ve içerdiği bir çok ulusun ortak bir ulusal kimlik etrafında şekillenmesi ile “hayali bir cemaat” etrafında toplayan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve tecrübesine bakmakta fayda vardır. 1900'lü yılların başlarında, ABD içerisindeki göçmen nüfusun, yani ABD dışında doğan kişilerin ev sahibi nüfusa oranı yüzde 30'ların üstüne çıktığı Şikago eyaletinde uyum konusunda geliştirilen yaklaşımların olduğu görülmektedir. Robert E. Park (1925), kentin yeni gelenlerine yönelik olarak toplumsal, ekonomik ve siyasal uyumlarının sağlanması için göçmenlerin karşı karşıya kalacakları ve kalmaları gereken süreçleri tanımlarken, devletin düzenleyici rolüne vurgu yapmaktadır. Göçmenlerin uyum sürelerini sırasıyla dört aşama ile tanımlamaktadır. Bunlardan ilki ev sahibi toplum ile göçmen grupların karşılaşması, sınırlı kaynaklar üzerinde ortaya çıkan rekabet, kamu otoritesinin yeni gelenleri kamusal alana dahil etmesi ve son aşama olarak da isteğe bağlı veya zorunlu asimilasyon sürecidir (Kaya, 2014, s. 12). Bahsi geçen sürecin sosyal ve ekonomik gerilimler ve sonrasında asimilasyona uzanan bir süreç ile özetleyen Park sonrasındaki ekol ise ABD dışında doğmuş göçmen davranışları ve uyumlarına ilişkin yaklaşımlar ortaya koymuşlardır. Tamamiyle olumlanmış bir güvenlikleştirme unsuru içeren yaklaşım, “birleştirici bir ulusal kimliğin inşası” için “eritme potası” adını verdikleri ortak kültürel değerler içerisinde Amerikalı

yurttaş olarak tek bir kimliğin oluşturulmasını amaçlamaktadır. Şikago Sosyoloji Ekolü olarak adlandırılan bu grup, ABD dışında doğan bu göçmen grupların mevcut kültürel ve dinsel özelliklerinin geldikleri toplum için bir tehlike arz ettiğini belirtmişlerdir. Bu nedenle, göçmenlerin etno-kültürel ve dinsel özelliklerinden uzaklaştırılması ve Amerikan potasında eritilerek tek bir kültürel yapının oluşturulmasını benimsemişlerdir (Gordon, 1964). Bu kapsamda, yine aynı çalışmasında, asimilasyon sürecinin temel faktörleri belirlemiştir. Buna göre, i) göçmen toplulukların kültürel kalıplarının ev sahibi toplumunki ile değiştirilmesi amacıyla kültürel ve davranışsal asimilasyon, ii) yapısal asimilasyon için birincil grup düzeyinde ev sahibi toplumun kliklerine, kulüplerine ve kurumlarına geniş çaplı giriş, iii) evlenme yolu ile asimilasyon, iv) ev sahibi topluma dahil olma odaklı kimliksel asimilasyon, v) egemen davranış kalıplarına dahil olma odaklı ön yargıdan arınma, v) egemen toplumun ayrımcı olmadığına ikna olma bağlamında asimilasyon ve vi) değer ve güç çatışmalarından arındırılmış ortak yurttaşlık bilincinin geliştirilmesi için asimilasyondur (Gordon, 1964, s. 71).

Ancak bu süreç beklenenin aksine başarı bir sonuç vermemiştir. Yeni gelenlerin geldikleri topluma getirdikleri kültürel ve dinsel çeşitliliği bastırılıp, ev sahibi toplum içerisindeki hakim kültür ve dinsel kodları benimseleri yönündeki kabul ters etki yaparak sonuç vermiştir. Paralel toplumlar ve grupların aynı sosyal yapı içerisinde varlığını sürdürmüştür. Özellikle yerleşim yerlerinde göçmen öbeklenmelerin ortaya çıkması, banliyö tipi şehrin kıya ve unutulan bölümlerinde göçmen dayanışma gruplarının ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle, göçmen grupların kültürel ve dinsel değerlerine kapalı gruplar içerisinde sıkı bağlılıklarını geliştirmelerine ve uyum süreçlerinin başarısızlıkla sonuçlanmasına sebebiyet vermiştir. Sosyal dışlanmanın ve tehdit algısının karşılıklı körüklenmesinin bir sonuç, aynı zamanda bir neden olarak ortaya çıkmıştır.

2.3.1.2 Entegrasyona Yönelik Çok Kültürlülük ve Çok Kültürcülük Yaklaşımları

1960'lı yıllar itibariyle, özellikle Şikago okulu tecrübesinden kaynaklı benimsenen asimilasyon yaklaşımları yerini çok kültürlülük/kültürcülük entegrasyon yaklaşımlarına kendisini bırakmaya başlamıştır. Bunun nedeni, göçmen grupların beklenenin aksine giderek güçlenen kültürel ve dinsel değer algılarıdır. Bu nedenle, çok kültürcü yaklaşım liberal sistem içerisinde, ulus-devlet ve değerleri (serbest piyasa ekonomisi, ifade özgürlüğü, sekülerizm vb.) ile

çelişmeyen çok kültürlü vatandaşlık kavramı geliştirilmeye başlanmıştır (Kymlicka, 1995). Çok kültürlü vatandaşlık kavramı ilk kez 1957 yılında, Edward A. Medina tarafından dile getirilmiş, Kızılderililer, İspanya asıllı Amerikalılar ve Anglo-Sakson kişilerin günlük hayatta, kamusal alanda karşılaştıklarını ve sadece bir arada yaşamak için değil birbirlerinin yaşamlarına katkıda bulunmaları gerektiğini ifade etmiştir. Bu durumu, İsviçre örneği ile karşılaştırarak, başarı bir yaşam alanının oluşturulmasının mevcut “çok kültürlülüğün” (multiculturalism), çok dillilik ile taşınmasıdır, diye belirtmiştir (Edelstein, 2005, s. 16). Toplumların barış içerisinde bir arada yaşamaları sağlayacak temel bir anahtar olarak sunulan çok kültürlülük yaklaşımı, toplum içerisindeki farklılıkların ahlaki eşitliğine dayalı bir kabul ile yaklaşılmaktadır (Erdoğan, 2019). Bu tutumdan kaynaklı, toplum içerisindeki çok kültürlü yapı içerisinde etno-kültürel grupların kendi içlerine kapanmaları veya paralel toplumların ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur. Ayrıca, dahil oldukları ve vatandaş olarak hukuki bağ kurdukları devlet ile değerler bütünlüğünü sağlamadan çok etno-kültürel değerlerin yükselmesine ve ayrışmaların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Buna örnek olarak, Sovyet Sosyalist sistem içerisindeki çok kültürlü yapı ve buna bağlı olarak oluşturulmuş federasyon sistemi, Moskova yönetiminin ön gördüğü “Homo Sovieticus” (Sovyet İnsanı: dili rusça, Rus etno-ulusal bilinci ve ateist dünya görüşü) ortaya çıkaramamıştır. Aksine, çok kültürlü alan paralel toplum, kültür ve dinlerin (resmi yaklaşımların kurumları karşısında, geleneksel İslam ve/ya Ortodoks/Katolik inanç) ortaya çıkmasına neden olmuştur (Tecer, 2016).

Diğer yandan, çok kültürcülük yaklaşımı ile toplumsal entegrasyon ve/ya uyumun sağlanması yönünde politika geliştirenler ise, göçmenlerin etno-ulusal kimlikleri çerçevesinde bir grup olarak görür ve kabul ederler. Bu çerçevede, statülerinden kaynaklı bireysel haklarının tesis edilmesinin ötesinde, grup haklarının tanınması ve toplumsal bütün içerisinde ayrı olarak yerlerini almaları garanti altına alınır. Çeşitlilik içerisinde bir bütünlük olarak nitelendirilecek olan çok kültürcü yaklaşım, toplum içerisinde yer alan azınlık ve/ya göçmen grupların kültürel haklarının kendilerine tanınmasının bireysel özgürlüklerine ulaşma anlamında önemi vurgular. Ancak bu denli bir kültürel ve sosyal hakların garanti edilmesi, toplumsal istikrarı olumsuz yönde etkileyeceği konusunda da şüpheler mevcuttur. Bunun nedeni olarak, kültürel farklılıkların mutlaklaştırılarak, keskin hale getirilmesi ve toplumsal uyum açısından engel teşkil etme riskidir (Kaya, 2014).

Özellikle, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, giderek yükselen liberal ok költücölük ve azınlık hakları söylemlerinin ve yaklaşımlarının temel olarak endişe yarattıkları nokta da költürel farklılıkların görünür hale getirilmesidir. Költürel çoğulculuğun karşısında siyasi tarafsızlık (kurumların) yaklaşımı da negatif özgürlüklerin altını çizerek çoğulcu költürel haklar bağlamında değerlendirilmektedir. Ancak sonraki süreçte giderek güçlenen eğilim olarak çok költürlü vatandaşlık kavramı, költürün insanı oluşturan kimliğin özü olduğu savını öne sürmüş ve tanınması gerektiği belirtilmiştir (Kymlicka, 1995). Liberal çok költürlölük yaklaşımının karşısındaki savların, genel olarak dayanak noktası költürel grupları koruyan politikaların, liberal ifade özgürlüğünü ve fırsat eşitliği değerlerine zarar vereceğini ve keskin bir költürel mutlaklaştırmanın teşvik edilmiş olacağını belirtmektedirler (Göksel, 2019, s. 47). Bu nedenle, költürel olarak tanınmanın ve liberal sistem içerisindeki değerler ile barışık olarak sistem içerisinde var olmanın, liberal tarafsızlık içerisinde devlet kurumları ile güven oluşturacağını belirtirler. Ulus devlet özelliklerini de gözetir bir şekilde, költürel çoğululuğun, göçmen grupları da kapsayacak şekilde, kurumsal ve hukuki tanınmanın altı çizilmektedir. Liberal ekonomik ve siyasi sistem ile sorunu olmayan ve bu sisteme entegre olması ile sistem tarafından da tanınır kılınacak grupların entegrasyon süreçlerinin tamamlanacağı fikri, hem güvenlikleştirme tutumunun hem de entegrasyon yaklaşımlarının bir araya gelmesi ile şekillenmektedir. Bu çerçevede, Honneth (1995), bireylerin kendileri gerçekleştirmelerinin içerisinde bulundukları toplum tarafından tanınmalarına bağlı olduğunu altını çizerek, toplumsal entegrasyonun gerçekleştirilbilmesi için de yine bireylerin kendilerini gerçekleştirmelerine bağlı olduğunu belirtir.

2.3.1.3 Asimilasyon ve Çok Költürcölölük/Költürcölölük

Yaklaşımlarına Yönelik Eleştiriler

Asimilasyon ve çok költürlölük arasındaki yelpazede entegrasyon yaklaşımlarının genel endişe kaynaklarını sosyal uyum, ulusal kimlik ve güvenlik endişesi şekillendirmektedir. Ulus devlet yapılanması içerisindeki ulusal kimlik, ortak değerler ve vatandaşlık algısının beraberinde getirdiği dahil edilme duygusunun meşruiyet kaynakları, göçmen entegrasyonu ile çatışma içerisinde düşmektedir. Bu çerçevede, ulus devlet sisteminin beraberinde getirdiği, insanları bir arada tutan ve barışçıl demokratik müzakereyi mümkün kılan költürel geçmişin illa milliyetçiliğe bağlı olması gerekmemektedir. Anayasal evrensel değerler

etrafında politik bir uyumun elde edilmesi hedef olmalıdır (Göksel, 2019, s. 29). Aksi takdirde, sosyal uyum eksikliğinin bulunduğu bir toplumda, yüksek suç oranları, işsizlik ve evsizlik, komşulara ve devlete giderek artan güvensizlik, sosyal hizmetlerin giderek kötüleşmesi, ırkçılık ve yabancı düşmanlığının yeni dışavurumları ve siyasetten uzak durmanın yerleşikleşmesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Göksel, 2019, s. 30-31). 1960'lara kadar geçen süreçte göçmenlere yönelik asimilasyon politikaları, özellikle Avrupa ve Amerika ülkelerinde, göçmen grupların var oldukları toplum içerisinde varlıklarını sürdürmeleri için kaçınılmaz bir süreç olarak ele alınmıştır. Göçmen grupların iki veya üç nesil sonra bulundukları toplum içerisinde farksız bireyler olarak yer alacakları varsayımında hareketle benimsenen asimilasyon politikaları, sonraki süreçte göçmen grupların varlıklarının bulundukları toplum içerisinde kaybolmadığı sosyolojik gözlem ve çalışmalarda ortaya konulması ile asimilasyon politikaları tartışmaya açılmıştır. Özellikle 20. yy ilk olarak Avrupa'da ve sonrasında bütün dünyada artan milliyetçi ideolojik tutum ve devlet örgütlenmelerine paralel olarak, devletler içerisinde yer alan yabancıların mevcut ev sahibi toplum içinde kültürel ve etnik olarak eritilmesi asimilasyon politikalarının uygulanması için uygun bir politik zemin elde edilmiştir. Ancak, 2. Dünya Savaşı ve sonrasındaki dünya düzeninde, faşist politik ve devlet yapılanmalarına karşı olarak gelişine uluslararası karşı tutum ve insan hakları konusunda artan müktesabat ile asimilasyon politikalarının devletler nazarındaki kabûlü de tartışılmaya ve eleştirilmeye başlanmıştır. Özellikle, politika yapıcılar, asimilasyon ve entegrasyon kavramlarının negatif ve tek yönlü göçmen toplumsal uyumuna yönelik algısından kaynaklı, bu kavramları kullanmaktan kaçınma yoluna gitmeye başlamışlardır (Brubaker, 2001).

Asimilasyon yaklaşımına ve politikalarına yönelik gerçekleştirilen eleştirilen başında, asimilasyon politikası ile göçmenlerin ırksal, dilsel ve dinsel özellikler temelinde güvenlikleştirilmiş gruplar olarak nitelendirilmesi ve mevcut ulus-devleti inşa eden ırki ve kültürel örgü içerisinde tek yönlü, otomatik ve kalıcı içermenin gerçekleştirilmesi kabûlüdür (Bosswick & Heckmann, 2006, s. 5). Ayrıca, homojen bir kültür ve toplumsal düzenin yaratılması veya tehlike girmemesi gayesi ile örtüşen asimilasyon politikaları, göçmenlerin kamusal alandaki farklılıkların gizlenmesine ve kamusal alana tek taraflı uyumlarının sağlanması beklenmiştir. Daha da önemlisi, demokratik toplumlarda kabûl gören çoğulculuk ve liberal siyasal sistem içerisinde farklılıkların temsiliyetini

destekleyen insan hakları ilkelerine dayanarak, asimilasyon politikalarının bu tarz bir toplumsal yapı içerisinde homojen toplum yaratma projesi olarak uygulanamayacağı da eleştiriler arasında yer almıştır. Diğer yandan, somut olarak, asimilasyon yaklaşımlarının varsaydığı ve asimilasyon sürecinde eşit yurttaşların oluşturulduğu ve eşit haklara sahip olan bireylerin yaratılması süreci, göçmenler için yeni bir dil, kültür ve değerler silsilesini kazanmalarından ziyade göçmen bireyin kendi toplumu içerisinde sahip olduğu kültürel değerlerinin ortadan kaldırılması olarak değerlendirilmiştir. Başka bir deyişle, çoğunluğun hakimiyeti/tahakkümünün kamu otoritesi vasıtasıyla kurumsallaşması, onun hukuki yapısı haline gelmesidir. Son olarak, asimilasyon yaklaşımlarına yönelik, göçmenlerin yeni bir kültür ve/ya dil öğrenmesinin, bulundukları toplumun değerlerini özümsemelerine yönelik şerh düşülmezken, bu aşamada göçmenlerin kendi dili kültür ve değerlerinin unutulmasına yönelik kamunun toplumsal homojeleştirme tutumu eleştirilmektedir. Bu minvalde gerçekleşen asimilasyon yaklaşımlarına yönelik eleştiriler, çoğulcu ve çok kültürcü yaklaşımların geliştirilmesi ve toplumsal kabûlü açısından uygun ortam yaratılmasına zemin hazırlamıştır. 1970’li yıllara varıldığında, özellikle Kanada ve Avustralya gibi ülkelerde çok kültürlü toplumsal yapıların ve politikaların oluşturulmasına yönelik tartışmaların sayısı artmış ve homojen/tek kültürlü göçmen politikaların terkedilmesi süreci başlamıştır.

Çok kültürçülük yaklaşımlarına yönelik getirilen temel eleştirilen başında, yaklaşımın varsayımlarının çok idealize edilmiş ve liberal demokratik sistemlerin olmadığı ülkeler için ciddi kısıtlılıklarının olmasıdır. Diğer yandan, çok kültürçülük perspektifinden göçmen entegrasyonu/uyumu için ortaya konulan eylem planlarının gerçekleştirilmesi durumunda mevcut toplum düzeni içinde pek çok hak kaybına açacak olması da eleştiriler arasındadır. Özellikle Fransız cumhuriyetçi entegrasyon tutumunun şiddetle dile getirdiği üzere, çok kültürçülüğü teşviki ayrılıkçılık ve toplumsal parçalanmayı beraberinde getireceği ve yurttaşlık haklarını zedeleyeceğini düşünmektedirler. Kültürel çoğulculuğun, kültürel eşitsizlikleri ortaya çıkarağı, toplumsal anlamda parçalanmayı hızlandıracağına da altı çizilmektedir (Barry, 2001). Ayrıca, çok kültürlük ve kültürçülük yaklaşımlarının göçmen grupların kültürel özelliklerinin ev sahibi toplum içerisinde muhafaza etmelerinin ve oluşturdukları derin dayanışma ağlarının kültürel ayrışmanın temelini oluşturacağı eleştiri de mevcuttur. Böylece, toplum içerisinde

mevcut hakim düzene paralel yapıların ortaya çıkmasına ve kültürel eşitsizlikler ve ayrışmanın toplumsal dışlamayı da doğuracağı yönündeki tehlike, ayrı bir eleştiri zeminini teşkil etmektedir.

Uyum ve asimilasyon skalası arasında Avrupa ülkelerinin, Kuzey Amerika ülkelerinden farklılaşan tutumlarına bakmakta fayda vardır. Özellikle, Kuzey Amerika'nın göç üzerinden kurmuş olduğu ülkesellik ve devlet olma bilincinin ve tecrübesinin aksine, Avrupa ülkeleri ikinci dünya savaşı sonrası maruz kaldığı sosyal ve ekonomik çekicilik sonucu göç tecrübesi oldukça açıklayıcıdır. Almanya'nın 1960'lar itibarıyla geniş ekonomik büyümesi ve sonrasında ortaya çıkan insan gücü ihtiyacı ekonomik göçe maruz kalması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Ancak 1990'lı yıllara kadar uyum konusunda belirgin politikalar geliştiremediği görülmüştür. Belirgin toplumsal, kültürel ve siyasal entegrasyon politikaların geliştirilemediği ve toplumsal kabul için adımların atılmadığı görülmüştür. Fransa'nın göçmenlere yönelik politikası ise sahip olduğu cumhuriyetçi yapı gereği daha çok asimilasyoncu bir model benimsemiştir. Belçika'da ise daha çok hibrit bir model benimsenerek, mevcut çok kültürlü yapı içerisinde cumhuriyetçi asimilasyon ve demokratik çok kültürcü model benimsemiştir. Diğer yandan, tarihsel olarak çok kültürlü bir yapı tecrübesini içerisinde barındıran Hollanda ve Birleşik Krallık ise çok kültürcü bir göçmen politikası benimsediği görülmektedir (Kaya, 2014). Çok kültürcü ve çoğulcu yaklaşımın farklıları toplum ve devlet temelinde tanıma ve buna ilişkin haklar tesis etme ele alışının tersine, cumhuriyetçi yaklaşım farklılıklara referans ile politika üretmek yerine kimlikler üzerinden toplumsallık yaratmaya çalışır. Bunun sosyal uyum sürecine yönelik uyarlanması ise asimilasyon temelinde, ülkenin dilsel, kültürel ve tarihsel kodlarının tarihsel olarak yaratılmış kimlik üzerinden gerçekleştirilmesi olarak nitelendirilebilir. Bu durum, göçmen grupların bulundukları ülkenin siyasi, ekonomik, kültürel, geleneksel ve dinsel toplumsal kodları benimseme ve aidiyeti gerektirmektedir.

Diğer yandan, uyum ve entegrasyonu açıklamaya çalışan yaklaşımların daha çok entegrasyon sürecine odaklandıkları görülmektedir. Böylece, yeni gelenlerin, ev sahibi toplum içerisindeki toplumsal, kültürel, ekonomik yapıya ve bu yapının kurumlarına uyum süreçleri olarak ele alınmıştır. Göçmenlerin eğitim, sağlık, iş piyasası ve diğer sosyal haklara ulaşma anlamında eşit konuma getirilmesi ve ev sahibi toplum içerisinde dışlanmalarının önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

Uyum konusundaki kilit varsayımların haklar ve uygulamalar alanında toplandığı görülmektedir. Bunun yanında, toplum içindeki gruplar arasındaki bağlantı mekanizmaları olan dil, kültür ve yerel çevre ile etkileşim azlığının önündeki engellerin kaldırılması ile birlikte, eğitim, konut, istihdam ve sağlık alanlarına erişim ve başarı elde edilmesi de uyumun elde edilmesinde anahtar rol üstlenecektir (Ager & Strang, 2008).

Yukarıda sosyal uyumun süreç bazlı ele alınmasına binaen yapısal boyutuna dikkat çekilmiştir. Bu çerçevede, göçmen uyumunun/entegrasyonunun ele alınmasında ve değerlendirilmesinde yapısal boyutun çeşitli kategorilerde ele alındığı da görülmüştür. Buna göre, aidiyet/izolasyon, içirme/dışlama, katılım/pasiflik, kabul görme/reddedilme, meşruiyet/gayri meşruluk olarak ele alınmıştır (Jenson, 1998, s. 15). Bu bağlamda, sosyal uyumun gereklilikleri onu oluşturan süreçler ile tanımlanmaktadır. Sosyal uyum, bireyin içinde bulunduğu toplumun bir parçası olma duygusunu ve var olan ve/ya yaratılan ortak değerleri paylaşmayı ön koşul olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, sosyal içermenin gerçekleşmesinin en önemli unsurlarından biri olarak iş piyasasına erişim olgusu da oldukça önemlidir. Bunu destekler bir şekilde, sosyal uyum sürecinde siyasal katılım (yerel yönetimler ve sosyal haklar bağlamında karar alma süreçlerinde yer alma) ve kamu işlerinin yönetiminde aktif olarak yer almak göçmenlerin aktif ve/ya pasiflik özelliklerini etkileyecektir. Diğer yandan, toplumsal olarak çoğulculuğun kabul görmesi ve çoğulcu bir toplumsal kültürün varlığı ya da yaratılması önem arz etmektedir. Son olarak, sosyal uyum süreci içerisinde göçmen grupların toplumsal meşruiyetinin hukuki ve kurumsal boyutları ile sağlanması ve çatışma durumunda sadece kamu değil özel sektör katılımcılığı ile çözüm yollarının aranması gerekmektedir. Toplumsal gerginliklerin sosyal uyum süreçleri için engel teşkil eden boyutları yadsınamaz ancak uyum sürecinin bütün aktörlerinin şeffaf ve anlaşılır bir şekilde çatışan taraflar arasında arabuculuk üstlenmesi sorunların çözümü için kilit önem arz edecektir. Ancak uyum süreçlerinin genel geçer bir süreç olmadığını, her devlet, bölge ve göçmen grup için farklı unsurlar içereceği de unutulmamalıdır. Bu çerçevede, göç politikalarının ve uyum süreçlerinin hedef ülke koşullarının, amaçlarının ve kapasitesi ile geliştirmeye çalıştığı bir siyasal proje olarak nitelendirilebilir (Unutulmaz, 2016, s. 157).

Asimilasyon, çok kültürcülük ve entegrasyon yaklaşımlarının tarihsel süreç içerisinde devletlerin ve toplumların göçmenlere yönelik vermiş oldukları

cevapların siyasal projeler halinde ortaya konulması olarak görülmektedir. Asimilasyon politikalarının temelini oluşturan ve ev sahibi toplum içerisindeki göçmen grupların kültürel, dini ve etnik unsurlarının tamamiyle eritilip, nihai olarak yok edilmesi üzerine inşa edilmiştir. Homojen bir toplum oluşturma amacına hizmet eden asimilasyonist yaklaşımlar, artan küresel insan hareketliliği ve uluslararası insan hakları normlarının yaygınlaşması ile devletlerin sosyal-kültürel haklar bağlamında asimilasyonist politikalarından uzaklaşma sonucunu ortaya çıkarmıştır. Buna karşın 1960'lı yıllardan itibaren yükselen çok kültürcü yaklaşımlar ise etno-kültürel özelliklerin toplumsal düzeyde görünür ve siyasal anlamda da korunur olması amaçlanmıştır. Geniş ve yüklü göç akınlarına maruz kalan Avrupa ve Amerika kıtasındaki devletlerin benimsedikleri çok kültürcülük yaklaşımları beraberinde kültürel gettolaşma ve paralel yapılanma tehlikelerini de ortaya çıkarmıştır. 1990'lı ve özellikle 2000'li yıllarda gelişmiş ülkelerin ve küresel dünyanın karşı karşıya kaldığı ekonomik krizler ve güvenlik tehditleri, aşırı sağın yükseliş trendi göçmenlere yönelik karşıtlığın ve hatta düşmanlığın toplumsal ve siyasal temellerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu çerçevede, göçmenlerin çok kültürcülük ve çoğulculuk kapsamında toplumsal varlıklarının, bulundukları devletler için bir güvenlik sorunu haline geldiği ve bu kapsamda, liberal/cumhuriyetçi asimilasyon politikalarının benimsenmesi gerektiğinin altı çizilmeye başlamıştır (Bigo, 2002). Sosyal güvenlik sorunu olarak altı çizilen bu durum, 2000'li yılların ilk on yılında dünyada artan terör saldırılarından çok kültürcü göçmen politikaları sorumlu tutmuştur. Bu durum, gerekli kültürel ve siyasal entegrasyonun toplumsal entegrasyon ile tamamlanmadığı ve bunun sonuçlarının ise askeri, ekonomik ve siyasal güvenlik sorunlarını doğurmaktadır (Vertovec, 1996).

Bir yandan asimilasyon yaklaşımlarının devletler ve toplumlar nazarında rağbet görmemesi, bir yandan da çok kültürcülük yaklaşımlarının yine devletler ve toplumlar tarafından yaşınılan tecrübelerine binaen eleştirilmesi ve başarısızlıklarına vurgu yapılması başka bir söylem ve kavram arayışının ön plana çıkmasına neden olmuştur. Yaygın kullanımını kaybeden bu iki yaklaşımın yerine entegrasyon/uyum politikalarının ve kavramlarının ön plana çıktığı bir dönemle karşı karşıya kalınmıştır. Bu çerçevede, görülmüştür ki, entegrasyon yaklaşımı kendinden önceki hakim yaklaşımlardan biri olan asimilasyon yaklaşımının aksine, göçmenlerin kendilerini kültürel ve etnik olarak ifade edilmelerine olanak

sağlamaktadır. Diğer yandan, entegrasyon yaklaşımı, çok kültürcülük yaklaşımlarının tersine bir şekilde göçmen grupların ev sahibi toplum içerisinde kendini soyutlamasına, kültürel anlamda toplumsal gettoların yapılanmalarına izin vermemektedir. Özetle, entegrasyon, sonradan gelenlerin mevcut topluma hızla ve eşit haklarla katıldıkları, aynı zamanda geldikleri toplumun değerlerini benimsedikleri, ancak sahip oldukları kültürel değerleri de muhafaza edebilecekleri bir anlayışı temsil etmektedir (Erdoğan, 2019, s. 16). Diğer bir tabir ile sosyal/toplumsal uyum ise; “kendiliğinden, isteyerek ya da zorunlu olarak bir araya gelen toplulukların, çoğulculuğun kabul gördüğü ortak bir aidiyet zemininde karşılıklı kabul ve saygı çerçevesinde huzur içinde bir arada olabildiği duygu ve yaşam biçimi” ifade edilmektedir (Erdoğan, 2019, s. 17).

Entegrasyon yaklaşımlarının kavram/konsept, kapsam, boyut ve göstergeleri açısından ele almakta fayda vardır. Ancak öncesinde Entegrasyon yaklaşımlarının sosyal uyum kavramına uzanan süreçte geçirdikleri gelişim süreçlerine değinilecektir. Dünyada artan insan hareketliliğinin özellikle 1970’li yıllar ile birlikte, kapitalist ekonomilerde neo-liberal politikaların uygulanmaya başlamasıyla malların ve sermayenin dolaşımı önündeki engelleri hızla ortadan kaldıran politikalar iş gücünün küresel dolaşımını kolaylaştırmıştır. Özellikle, artan üretim ve iş gücüne talep nedeniyle ekonomik temelli göçlerin hızlandığı bu yıllarda, gelişmiş ülkelerin sosyolojik yapılarında meydana gelen hızlı değişim sosyal dışlanma ve içirme tartışmalarını beraberinde getirmiştir (Weber, 1978). Bu kapsamda, bu yıllarda gündeme gelen dışlanma teorileri, 19. Yüzyıldaki temel tartışmaların yeniden yorumlanması ile karşımıza çıkmaktadır. Özellikle, Karl Marx üretim ilişkileri, sermayedarlar ve toplumsal sınıflar arasındaki çelişkilerin ve çatışmaların yaratmış olduğu sınıf mücadelelerinin iyileştirilmesi bağlamında ele aldığı entegrasyon kavramı; yine Herbert Spencer ve Emile Durkheim çalışmaları ile yeniden değerlendirilmiştir (Gough & Olofsson, 1999, s. 1). Bu bağlamda, Spencer, toplumsal evrim kavramına dikkat çekerek, yine toplumda artan hızlı değişim ve farklılaşmaların beraberinde yeni bir entegrasyon sürecini getirdiğini belirtmiştir. Bu nedenle entegrasyonun, sadece iş gücü piyasasına, haklara ve hizmetlere, içinde bulunduğu toplumu inşa sürecine katılma olarak ele almıyor, ev sahibi toplum ile göçmen gruplar arasında iki yönlü bir süreç olarak değerlendirmektedir (Spencer, 1892). Diğer yandan, entegrasyon yaklaşımına ilişkin Spencer’in ortaya koymuş olduğu evrimsel sürece ilişkin, Durkheim

entegrasyonu kavram ve kurumlar üzerinden değerlendirme yöntemini benimsemiştir. Toplumsal değişimin bir iyileştirme süreci olarak ele alınarak, toplumsal değişimlerin ve bu değişimin getirdiği sınıfsal ayrışmaların entegrasyon sürecinde belirli bir organizasyon temelinde değerlendirilmektedir. Ortaya çıkan kapitalist ekonomik modelin neden olduğu bireyselleştirilmiş toplumsal düzen içerisinde entegrasyonun nasıl sağlanacağı üzerinde değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu temel üzerinde, toplumsal entegrasyon yaklaşımını kavramsallaştırarak, bu kavramın özünü de toplumsal düzen ve iş bölümü olduğunu belirtmiş, bireyselleştirilmiş toplumsal yapı içerisinde farklı çıkar ve çatışmaların aşılmasında bu çıkar uyumlaştırılması ve iş bölümü ile aşılabileceğini belirtmiştir (Durkheim, 2013).

Entegrasyona yönelik kavramsallaştırmaların 1960'lı ve 1970'li yıllarda davam ettiğini görmekteyiz. Toplumsal entegrasyonun boyutları ve kapsamına ilişkin önermeler ve çözümler, bahsi geçen kavramsallaştırma süreçlerinin tamamlanmasından sonra ortaya çıktığı görülecektir. Bu çerçevede, entegrasyonun kavramının gelişimine yönelik önemli katkıları sunan ve Durkheim'in öne sürdüğü bireyselleştirilmiş toplumsal yapı içerisinde toplumsal düzenin sağlanmasına yönelik savları da değerlendiren Talcott Parsons değer entegrasyonu kavramını ortaya koymuştur. Özellikle, ikinci dünya savaşı sonrasında ortaya çıkan iki kutuplu sistem içerisinde, ideolojik kutuplaşmanın bir diğer kanatını oluşturan liberal sistemin değerleri olan çoğulculuk, demokrasi ve haklar bağlamında normların entegrasyonu kavramı etrafında fikirlerini geliştirmiştir (Barın, 2019, s. 65). Değerlerin/normların etrafında farklılaşan çıkarların aynileştirilmesi ve vatandaşlık bilincinin toplumun farklı sınıf/grupları arasında yerleştirilmesi ve toplumsal entegrasyonun normlar entegrasyonu olarak ele alınması şeklinde özetlenebilir. Bu duruma yönelik açık bir örnek olarak, Fransızların göç hakkında 1970'lere kadar kullandığı, entegrasyonu göçmenin Fransa yasaları ve Fransız geleneklerine, Fransız kültürü ve ulusal kimliğinin üstünlüğüne tek taraflı adaptasyonu olarak tanımlayan resmi söylem gösterilebilir (Göksel, 2019, s. 18). Bu dönemde kullanılan entegrasyon kavramına yapısal yaklaşımlardan farklı olarak toplumsal entegrasyon yaklaşımları ile çeşitlendirilmiştir. 1970'li yıllar ile birlikte, Avrupa'da artan çeşitlilik, iletişim kanallarındaki gelişmeler, alt kimlik ve kültürel unsurların daha fazla görünür hale gelmesi entegrasyonun yapısal boyutları ile gündeme gelmesine neden olmuştur. Diğer yandan, David Lockwood gibi entegrasyon

kavramını göç çalışmaları ile ilişkilendirerek ele alan ve sistem entegrasyonunu ön plana çıkaran yaklaşımlar da düşün dünyasına girmeye başlamıştır. Lockwood'a göre bireyler ve grupların toplumsal entegrasyonunun sağlanması yapısal düzenlemeler ile ilişkilidir. Ona göre, toplumsal entegrasyonun sağlanabilmesi için mevcut sisteme dahil edilmeleri gerekmektedir. Böylece, karşılıklı etkileşim ve toplumsal işbirliğinin sonucu olarak motive edilmiş kişilerin, sistem ile ilişkileri kurulmuş olan bireylerin ve sosyal grupların olarak entegrasyon süreçlerini tamamlayacaklardır (Lockwood, 1976: 376).

Süreç içerisinde, entegrasyon yaklaşımlar çeşitlendirilmiştir. Bunların başında, Jurgen Habermas (1973), Anthony Giddens (1984) ve Nicos Mouzelis (1991) gibi akademisyenler gelmektedir. Özellikle, Habermas, sistem entegrasyonu yaklaşımına yönelik ortaya konulan görüşleri geliştirerek, entegrasyonun farklı boyutlarını ele aldığı çalışmalar gerçekleştirmiştir. Habermas'a göre sistem entegrasyonu, birey ve toplumsal grupların ekonomik ve siyasi kurumsal yapıya yönelik uyumlarını ele alırken, toplumsal entegrasyon kavramı ile sistemin getirdiklerini bireylerin normatif unsurları ile ele almıştır. Toplumu oluşturan bireylerin iletişim süreçlerine ayrı bir önem verilerek, entegrasyon toplumsal sermayenin yeniden üretimi, kültürel etkileşim ve dayanışmayı kuvvetlendirecek değerlerin ve kimliklerin ortaya çıkarılması olarak değerlendirilmiştir (Habermas, 1984). Giddens'da bu toplumsal entegrasyon sürecinin karşılıklılık boyutuna daha fazla dikkat çekmiştir. Ona göre, toplumsal ve sistem entegrasyon yaklaşımlarının birbirleri ile oldukça bağlantılıdır. Bireylerin ve toplumsal grupların günlük rutin içerisinde karşılaştıkları ve etkileşim halinde oldukları, içinde bulundukları topluma dahil olma süreçlerinin bu etkileşim süreçlerinde sistem ve toplumsal entegrasyon süreçleri ile sağlaacağı belirtilir (Lockwood, 1976). Mouzelis ise Lockwood'un sistem entegrasyonu üzerinden sosyal entegrasyon üzerine çalışmalar yürütmüştür. Ancak sistemi var eden kurumlar ve aktörlerin sosyal entegrasyon içerisinde merkezde yer aldığı ve onu oluşturan kuralların uygulanması gerektiğinin altını çizer. Böylece, sosyal entegrasyonun iki yönlü boyutu ve kurumlar ile bağlantılı olan yapısal boyutuna dikkat çekilmektedir (Mouzelis, 1997). Diğer yandan, entegrasyon kavramının ulusal, etnik ve kültürel farklar üzerinden değerlendiren B. Barry (2001) ise ev sahibi topluluk ve göçmen gruplar arasındaki güven ve müzakerinin sağlanması noktasında homojenlik üzerinde durmaktadır. İki yönlü bir etkileşim ve güven üzerine kurulacak olan entegrasyon

sürecinde asgari benzerliklerin ve homojen alanların oluşturulmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Ortak bir dilin konuşulması, gelecek vizyonu ve hayallerinin kesişmesi ve ortak bir gelecek gayesinde buluşma, entegrasyon sürecinde homojenleşmeyi sağlayacak ve güven ortamı oluşturacak gereklilikler olarak değerlendirilebilir. Toplumsal entegrasyon boyutunda kurulacak olan homojenleşme süreçleri, sistem entegrasyonu olarak adlandırılan ve devletin örgütsel anlamda göçmenlere yönelik sunmuş olduğu içerme politikalarında kolaylaştırıcı bir araç sunmuş olacaktır. Kurumsal ve mevzuatsal anlamda göçmenlerin sistem içerisine entegre olmaları ve haklarına erişim anlamında her iki entegrasyon süreçlerinin eş güdüm halinde yürütülmesi sağlıklı bir uyum sürecini beraberinde getirecektir.

2.3.1.4 Sistem ve Toplumsal Entegrasyonun Boyut ve Göstergeleri

Yukarıda bahsi geçen temel entegrasyon ve göç yaklaşımlarında ele alındığı üzere, başka bir ülkeye ekonomik ve/ya zorunlu göç nedenleriyle yer değiştiren kişilerin bulundukları toplum içerisinde uyum süreçlerinin boyut ve göstergelerine değinilmesinde yarar vardır. Göçmen bireylerin sistem ve toplumsal anlamda kabul edilmeleri, buna yönelik oluşturulmuş politikaların sınanması ve uygulamada haklara erişim gibi unsurlar bahsedilecek olan entegrasyon boyut ve göstergeleri ile ele alınacaktır. Avrupa Birliği Göç ve Sürgünler Konseyi (ECRE-European Council on Refugees and Exiles) tarafından hazırlanan raporda (ECRE, 2002), belirli kurumsal standartların oluşturulması amacıyla entegrasyona ilişkin kurumsal düzenlemeler belirtilmiştir. Bu kurumsal düzenlemeler, entegrasyonun sisteme ilişkin ayağında yapılması gereken düzenlemelere ilişkin önemli bir çıkış noktasıdır. Bu belgede, göçmen entegrasyonuna yönelik yapılması gereken kurumsal düzenlemeler, iş gücü piyasası başta olmak üzere, mesleki eğitim, denizaşırı kalifikasyonların tanınmasına, göçmenlerin eğitim hizmetlerine ulaşmasının yanı sıra barınma, sağlık, aile birleşimi, göçmen bilgileri ve entegrasyonun finansmanına yönelik atıflarda bulunulmuş ve düzenlemeler yapılmıştır.

Diğer yandan, entegrasyon sürecine ilişkin yapılan değerlendirmeler, ev sahibi toplumun kültürel, sosyal, ekonomik ve politik boyutları üzerinden ele alınmaktadır. Yani bir göçmenin, bulunduğu toplum içerisindeki uyum süreci bu dört ana başlık içerisinde kat etmiş olduğu mevzuatsal, kurumsal ve toplumsal mesefa ile değerlendirilmektedir. Bu konuda, Boswell (2003, s. 75), göçmenlerin bulundukları ev sahibi toplumun dili, gelenek, görenek ve toplumsal kabüllleri

konusunda kültürel kodlara saygısının altını çizer. Buna ek olarak, entegrasyon sürecinin bir diğer önemli unsuru olan eğitim ve refah unsurlarına da sosyal boyut ile dikkat çeker. Bir göçmen için entegrasyon sürecinin en önemli basamağı olan ve hem sistem hem de sosyal boyutu aynı anda kapsayan iş gücü piyasasına katılım ise ekonomik boyut ele alınmıştır. Son olarak, entegrasyonun nihai amaçlarından biri olan vatandaşlık ve bareberindeki siyasal haklara sahip olmak ise politika boyut olarak değerlendirilmiştir.

Birbirleri ile bağlantılı olan entegrasyon boyutları, uygulama alanları olarak başlıca on alan üzerinden değerlendirilmektedir. Entegrasyonun çok katmanlı bir süreç olduğu göz önünde bulundurularak ve aynı zamanda birinin bir diğeri ile bağlantılı ve aynı zamanda tamamlayıcısı olduğunun da altı çizilerek, entegrasyon boyutları yapısal bir çerçeve içerisinde değerlendirilmiştir (Ager & Strang, 2004). Sistem ve sosyal entegrasyonun gerçekleştirilebilmesi için gerekli görülen araçlar ve vasıtalar, sosyal bağlantılar, kolaylaştırıcılar ve temel haklar entegrasyon politikalarının başlıca çalışma alanları olarak değerlendirilmektedir. Yeni gelenlerin, bulundukları ülke içerisinde insan olmalarından kaynaklı temel haklara erişimleri önündeki engelleri kaldırılması ve asgari şartların sağlanması gerekmektedir. Devletlerin insan hakları evrensel beyannamesi ve insan hakları Avrupa sözleşmesinden kaynaklı insan onuruna yakışır bir şekilde insan onuruna yakışır hakların sağlanması entegrasyon basamağının temelini oluşturmaktadır. Bu kapsamda, göçmenlerin sağlık, eğitim, barınma ve istihdam sürecine katılımı entegrasyon için kilit önem arz etmektedir. Aynı zamanda entegrasyonun boyutlarını da teşkil eden bu alanlar entegrasyonun *araç ve vasıtaları* olarak değerlendirilmektedir. Toplumsal hayata katılımın yanı sıra, kamusal alanda varlık göstermek, sistemsal entegrasyonun sağlanmasını sağlayacak basamaklar olarak değerlendirilmektedir. Göçmenlerin içinde bulundukları ev sahibi ülkenin eğitim ve sağlık sistemine dahil olmaları, ayrıca insan onuruna yakışır bir şekilde asgari barınma ve iş gücü piyasasına erişimlerinin sağlanmasıyla entegrasyon teşvik edilmiş olacaktır. Gelir yaratıcı, toplumsal faydayı artırıcı ve göçmenlerin sosyal sermaye anlamında görünür olması entegrasyon sürecinde iki yönlü fayda sağlayacaktır. Bütün bu inisiyatifleri destekleyecek olan eğitim alanında elde edilecek kazanımlar ise göçmenlerin dil öğrenmeleri, toplumsal ilişkilerin geliştirilmesi ve bulundukları toplumun değerlerinin anlaşılması için önem arz etmektedir. Ayrıca, okul çağında olan göçmen/mülteci çocukların okullaştırılması,

gelecek vizyonu içerisinde sosyal sermayelerini artırmaları ve gelecekteki potansiyel toplumsal çatışmaların engellenmesi noktasında kilit önem arz etmektedir (Ager & Strang, 2008, s. 170-177).

Diğer yandan, entegrasyonun boyutlarından olan *sosyal bağlantıların*, yukarıda tartışılan araçlar ve vasıtaları destekleyici bir özellik taşımaktadır. Her biri bir diğerini destekleyen entegrasyon boyutlarının, sosyal bağlantılar boyutu ile ortaya koyduğu toplumsal köprüler, toplumsal bağlar ve toplumsal bağlantılar, entegrasyonun daha çok iki yönlü bir süreç ve sosyal bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır. Göçmenlerin/Mültecilerin bulundukları ev sahibi toplum içerisindeki diğer ulusal, etnik ve/ya dini gruplar ile etkileşim halinde bulunması sonucunda kurulacak olan toplumsal köprüler entegrasyon sürecinde oldukça etkili bir rol oynamaktadır. Sosyal anlamda içermenin en önemli göstergelerinden olan toplumsal köprüler, ev sahibi toplum ile göçmen gruplar arasında ortak toplumsal bağ ve hafızanın oluşmasına katkı sağlayan iki yönlü süreci tanımlamaktadır (ECRE, 2002). Ayrıca not edilmelidir ki, kurulan toplumsal köprüler vasıtasıyla, kültürel ve ekonomik anlamda zenginleşmeye katkı sağlanmış olacaktır. Bu süreçte kurulmuş olan toplumsal köprülerin, göçmen gruplar arasında kendi aidiyetlerini sağladıkları toplumsal bağlar ile desteklenmektedir. Göçmen grubun kendisini bir topluluğa ait hissetmesi entegrasyon sürecinde oldukça önemli bir boyuttur. Buradaki aidiyet, göçmenlerin kendi etnik, dini ve ülkesel özellikleri ile oluşturduğu toplumsal bağlara ilişkin, kişinin entegrasyon sürecinin asimilasyon sürecine ulaşmasını engelleyen durumu ifade etmektedir. Bu da entegrasyon boyutlarının oldukça kilit öneme sahip aşamasını oluşturmaktadır. Bunun yanında, entegrasyonun alt boyutlarını teşkil eden toplumsal köprüler, bağların yerel yönetimler, sivil toplum ve diğer siyasal süreçleri de içeren bağlantılar ile desteklenmesi süreci de toplumsal bağlantılar olarak nitelendirilmektedir. Toplumsal katılımcılığın artırıcı toplumsal bağlantılar, entegrasyon sürecini hızlandıran, toplumsal uyumun sistemsal uyum ile denkleştirildiği süreci ifade etmektedir (Ager & Strang, 2008, s. 177-181).

Entegrasyon boyutunun bir diğer boyutunu oluşturan ve bu sürecin kolaylaştırıcıları olarak adlandırılan unsurlar ise dil ve kültürel bilgi, güven ve istikrardır. Göçmenlerin bulundukları toplum içerisinde sistem ve toplumsal entegrasyon süreçlerini tamamlamaları ve bu sürecin dahil edilme ile sonuçlanmasını sağlayacak olan etkenlerin başında dil ve kültürel bilgi gelmektedir.

Entegrasyon sürecinin diğer boyutları ile doğrudan ve/ya dolaylı bağlantısı olan dil ve kültürel unsurlar, bireylerin ev sahibi toplum ve kurumları ile iletişimlerinin karşılıklı bir hal alması, kamusal alanda görünür olmalarına kadar varan süreçleri etkilemektedir. Özellikle kişilerin iş gücü piyasasına dahil olması ve sürdürülebilir sosyal korumanın sağlanması için dil ve kültürel uyum kilit önem arz etmektedir. Göçmenlerin, ev sahibi toplum düzeni içerisinde yük olma algısının bertaraf edilmesi, kendi ayakları üzerinde duran ve bulundukları ülke toplumunun sosyal sermayesi için katkı sağlayan bireyler haline getirilmesi dil ve kültürel bilginin artırılmasına yönelik politikaların benimsenmesinden geçmektedir. Bu politikanın başarı oranına ve uygulamada kabüle ilişkin başarı, toplumsal güven ve istikrarın sağlanması olarak adlandırılan bir diğer kolaylaştırıcı entegrasyon boyutunun doğru bir şekilde tesis edilmesini sağlayacaktır. Özellikle, ev sahibi topluma ait dil ve kültür bilgisinin göçmen gruplar tarafından benimsenmesi, hizmetlere ve haklara ulaşım anlamında yerel prosedür ve kanalların öğrenilmesine hizmet edecektir ve toplumsal görünürlüklerini kamusal alanda sağlamış olacaktır (Ager & Strang, 2008, s. 182).

Son olarak, göçmenlerin temel haklar ve yükümlülüklerinin tespiti ve entegrasyon süreçlerinin nihai aşamada nereye varacağını belirtildiği boyut önem arz etmektedir. Göçmenlerin bulundukları toplum ve devlet sistemi içerisindeki beklentilerini ve hatta entegrasyon motivasyonlarını etkilecek olan temel haklar ve vatandaşlık süreçlerinin belirlenmiş bir süreç içerisinde sunulması, planlı bir göçmen politikasının göstergelerinden birini oluşturacaktır. Entegrasyonun temel haklar boyutu, göçmenlerin ev sahibi toplum ve devlet sistemi içerisindeki kurumlarla olan ilişkisini tayin edecektir. Göçmenlerin ülkedeki yasal statüsü ve bu statüden kaynaklanan temel hakların göçmenlere sunduğu entegrasyon sürecinin belirli ve yapılandırılmış bir şekilde sunulması, hedef grup için ön görülebilirlik ve ayrıca motivasyon unsurunu oluşturacaktır. Nihayetinde temel haklar boyutunun en uç noktasını teşkil eden vatandaşlık ise göçmenlere kalma hakkının yolunu açarak entegrasyonun son noktasını işaret etmektedir (Ager & Strang, 2004).

Göçmen entegrasyonunda temel göstergelerden biri olarak, göçmenlerin eğitim, öğretim ve iş gücü piyasasına erişim oranları oldukça önemlidir. Entegrasyon boyutlarının neredeyse hepsini etkileyen bu gösterge, göçmenlerin toplumsal ve kamusal alana katılımı ve görünür hale gelmesini sağlayacak adımları nitelendirir. Kamusal alanda eşit ve adil bir şekilde varlıklarını korumak, asgari

yaşam standartlarının sürdürülebilir bir şekilde sağlanması için eğitim ve öğretim söktörlerin göçmenlerin hizmete ve haklarına erişimi oldukça önemlidir. Özellikle, mesleki eğitim programlarına erişme ve bunlara başarı ile tamamlama durumları, diğer yandan akademik anlamda göçmenlerin yüksek öğrenime erişim ve bunların oranları önemli entegrasyon göstergelerini oluşturacak. Buna bağlı olarak, iş gücü piyasasında yerel toplum ile ev sahibi toplum arasındaki gerilimlerin önlenmesi açısından kalifiyeli göçmen profilinin desteklenmesi ve bulunduğu toplum içinde bunu icra edebiliyor olma oranları da oldukça önemlidir. Bir göçmenin, bulunduğu toplum içerisine başarılı bir şekilde entegre olduğunu gösteren diğer bir gösterge ise kendi işini kuran göçmen sayılarıdır. Buna ek olarak göçmenler ve ev sahibi toplum arasındaki karşılaştırmalı işsizlik oranları da yine entegrasyon süreçlerinin başarı grafiğini gösterecektir. Sosyal yardım ve diğer destekler vasıtasıyla hayatlarını sürdüren göçmen gruplarının varlığı ve çokluğu, sürdürülebilir politikaların kurumsallaştırılamamış olduğunu ayrıca gösterecektir. Meslek edindirme faaliyetlilerinin ve kendi kendine yeter durumu gelebilmek için yaşam berileirni geliştirici eğitimlere iştirak oranları da yine önemli göstergelerden birini oluşturmaktadır. Son olarak, eğitim, öğretim ve istihdam alanındaki göstergeler bağlamında, göçmenlerin bulundukları ülke içerisindeki meslek ve sektör temelinde iş gücü piyasasındaki dağılımı ve ev sahibi toplum ile ekonomik olarak karşılaştırılmalı verilerin oluşturduğu oranlar önem arz etmektedir. Bunlar, entegrasyon sürecinde göçmenlerin eğitim, öğretim alanında edindikleri yaşam becerileri ve kendi donanımları ile iş gücü piyasasında eşit muamele görme oranlarına işaret edilmektedir. Buna bağlı olarak gelir seviyeleri ve barınma koşulları karşılaştırılmalı olarak elde edilen veriler ışığında önemli göstergeleri oluşturacaktır (Göksel, 2019) (Castles, Korac, Vasta, & Vertovec, 2002).

Entegrasyon sürecinin temel göstergelerinden bir diğeri ise toplumsal alanda göçmenlerin yerel toplum ve idare ile karşı karşıya kaldığı etkileşimler ile ortaya çıkmaktadır. Göçmen politikalarının güvenlikleştirme veya sosyal sermayeye katılan zenginlik açısından ele alma tutumlarından hangisinde değerlendirildiğini bize yansıtacak olan toplumsal entegrasyon göstergesidir. Bu bağlamda, göçmenlerin iskân edilmesi ve toplumsal bütün içerisinde nerede yer aldıkları, göçmenlerin ev sahibi toplumun dil bilgisine sahip olma becerileri, buna bağlı olarak sosyal gruplar içerisindeki etkileşim ve görünürlük seviyeleri temel göstergeleri teşkil edecektir. Bunu destekler bir şekilde, toplumsal etkileşim

alanlarından en kalıcı ve karmaşık ilişkileri yaratan toplumlar arası evlilik trendleri de uyum boyutunu ve toplumsal kabulü yansıtacak önemli göstergelerden biridir. Diğer yandan, göçmenlerin bulundukları toplum içerisinde hem kamu hem de onun bir yansıması olarak güvenlikleştirme politikaları bağlamında ele alınması, göçmenlerin toplum içerisinde suç işleme oranlarını bir gösterge olarak öne çıkarmaktadır. Buna rağmen, entegrasyon sürecinde bu gibi göstergeler önemli bir veri oluşturmaktadır. Toplumsal entegrasyonun yanı sıra ekonomik anlamda verilen haklardan kaynaklı uyum süreçlerinin başarılı olup olmadığı da yine bu oranlar ile elde edilecek gösterge ile açıklanabilmektedir. Sosyal dışlama ve buna bağlı olarak işlenen suçlar ve bazı suç türlerindeki (hırsızlık, yankesicilik, tecavüz vb.) suç işleme oranları göçmen entegrasyonun değerlendirilmesinde ve toplumsal alandaki içerilme durumlarının analiz edilmesinde gösterge olarak değerlendirilmektedir (Unutulmaz, 2016).

Göçmenlerin ekonomik ve toplumsal hayat içerisinde bulundukları topluma uyum süreçlerinin en önemli göstergelerinden bir diğeri de sağlıktır. Temel haklar bağlamında ele alınan sağlık hakkının asgari şartlar dâhilinde özellikle zorla yerinden edilmiş mülteciler başta olmak üzere göçmenlere sağlanması önem arz etmektedir. Sağlık sistemi içerisinde entegre olmadaki en önemli engellerden bir tanesi dil engeli oluşturmaktadır. Diğer entegrasyon göstergeleri ile bağlantılı olarak, kişinin toplumsal entegrasyon göstergelerindeki olumsuz yansımalar kişinin kamusal alanda görünür olmasını engelleyerek, temel haklar sağlanmış olsa dahi bu haklara erişiminde problemler ile karşı karşıya kalmasına neden olacaktır. Temel haklara erişiminde eşitsiz bir durum ortaya çıkmasına sebep olacak bu durum göçmenlerin toplumun diğer üyelerinin sahip olduğu sağlık verilerinden farklı verilerin elde edilmesi sonucunu doğuracaktır. Diğer yandan, toplum ve birey sağlığı konusunda ev sahibi toplum sağlık politikalarının ve sisteminin (randevu sistemi, aile sağlığı, yeni doğan aşı takvimi, sağlık sistemindeki basamaklar, sevk sistemi vb.) uyum sürecinde göçmenler tarafından bilinmemesi hizmetlere erişim konusunda sıkıntılara yol açacaktır. Bu sürecin iki yönlü bir süreç olduğu göz nünde bulundurulduğunda, ortaya çıkan problemlerin ve hizmette yaşanan aksamaların ev sahibi toplum tarafında huzursuzluk ve göçmenlere yönelik dışlayıcı bir tutuma neden olacaktır. Özellikle farklı iklim ve kültürden gelmiş göçmenlerin, bulundukları toplum içerisinde sağlık kuralları ve onun oluşturduğu bütüncül sisteme usulünce erişebiliyor olabilmesi toplum ve birey sağlığı için önem arz

edecektir. Bu durum, entegrasyonun sağlık alanında göstergeleri olan göçmen grupların ortalama yaşam sürelerinden, yaş ve cinsiyet bazlı ölüm oranları, bazı kronik hastalıkların yine yaş ve cinsiyete bağlı olarak göçmen gruplar içerisindeki oranları önemli göstergeleri teşkil edecektir (Castles, vd., 2002).

Göçmenlerin bulundukları toplum içerisinde uyum sağlama süreçlerinde yapılan değerlendirmelerde, entegrasyonun boyutlarından olan temel haklara erişim anlamında, adalet erişim önemli bir entegrasyon göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişinin hukuksal uyumsuzluk ve statülerinden kaynaklı oturum haklarını kullanmalarında karşılaşacakları problemlerde mahkemelere ulaşabilme oranları önemli bir entegrasyon göstergesidir. Bunun yanında, anayasal haklar anlamında, hukukun kendilerine sağladığı işgücü piyasasına erişim, sosyal güvenlik sistemine katılım ve nihayetinde vatandaşlık hakkı da dâhil olmak üzere edinilecek hakların varlığı adalet ve hukuk kapsamındaki göstergelerdir. Diğer yandan, temel anayasal hakların, ülke vatandaşlarına sağlamış olduğu belli başlı siyasal haklar mevcuttur. Bunların başında temsil edilme ve temsil etme hakkıdır. Bu hakların uygulanmasındaki araç olan oy verme hakkı ise vatandaşlara sunulmuş önemli anayasal ve demokratik haklardan bir tanesidir. Göçmenlerin mevcut statülerinden kaynaklı bulundukları ülkelerdeki yabancı olarak değerlendirilmesi bu temel siyasal hakların dışında kalmalarına sebep olmaktadır. Ancak, toplumsal kararların ve kamuoyu görüşlerinin bütüncül ve kapsayıcı bir şekilde ele alınması, toplumun her kesiminin kendisini kamusal alanda güvende hissedebilmesi için uygun zeminlerin oluşturulması önem arz etmektedir. Bu kapsamda, göçmen entegrasyonunun en önemli unsurlarından bir tanesi göçmen katılımcılığının karar alma süreçlerine dâhil edilmesidir. Yerel ve ulusal dernekler, mahalle meclisleri veya komiteleri, yerel yönetimler bünyesindeki il meclisleri, gençlik meclisi ve çalıştaylardaki göçmen katılımcılığı, entegrasyon sürecinde önemli bir göstergelyi oluşturmaktadır (Penninx, 2004).

Entegrasyon sürecinin değerlendirilmesinde ele alınan boyutlar ve göstergeler, bu sürecin karar alıcılar tarafından doğru yönlendirilmesi ve uygulanan politikaların çıktılarının değerlendirilmesi açısından değerlidir. Buna karşın, göçmen ve ev sahibi toplulukların tek tip/homojen gruplar olarak ele alınmasını sağlayan bağımsız değerşkenler açısından ise eksik olarak değerlendirilebilir. Her ülkenin coğrafı, toplumsal, kültürel, siyasal ve tarihsel arka planlarının farklı olması onu diğer ülkeler arasında biricik yapar. Ayrıca, bireysel bazda toplum hafızasını

oluşturan göç tecrübeleri ise maruz kalınan göç hareketlerine verilen tepkileri hem devlet hem de toplum bazında farklılaştırır. Bu yüzden, entegrasyon göstergelerinin her ülke içerisinde aynı seviye ve sıralamada kendisine uygulama alanı bulması zorlaşmaktadır. Ülkelerin ekonomik ve siyasi yapılarının maruz kalınan insan hareketlerine vereceği tepkileri tayin etmede kritik bir rol oynar. İstihdamdan, barınma şartlarına ve sosyal hizmetlere ulaşım açısından göçmenlerin karşı karşıya kalacağı muamele farklılık gösterecektir (Choules, 2007). Bu nedenle, göçmenlerin ev sahibi toplum içerisindeki entegrasyon politikaları ve bundan kaynaklı entegrasyon beklentileri her zaman birbiri ile örtüşmeyebilir. Bu nedenle, göçmen ve ev sahibi toplum farklılarının dikkate alınması prensibiyle, bahsi geçen göstergelerin entegrasyon süreci içerisinde bu farklılar göz önüne alınarak önceliklendirilmesi yerinde olacaktır (Castles, Korac, Vasta, & Vertovec, 2002). Özellikle, 2000'li yıllar ile birlikte dünyada giderek artan yabancı düşmanlığı ve ulus-devlet güvenlikleştirme söyleminin güçlenmesi göçmen entegrasyonunda düz çizgisel bir politik tutumun takınılmasında engel teşkil etmiştir. Demokratik toplumlardaki seçim ve kamuoyu baskısının yaratmış olduğu popülist tutumlar entegrasyon politikalarının, göstergelerde altı çizilen sosyal, ekonomik, hukuki ve siyasi hakların tesisi noktasında istikrarlı bir süreç çizemediğini göstermiştir.

Diğer yandan, bu süreç göstermektedir ki, entegrasyon göstergelerinden işaret edilen sektörlerdeki politikaların ve tutumların, devletler tarafından göçmenleri teşvik edici ve onları içeren araçlarla erişimlerini sağlaması önem arz etmektedir. İki yönlü bir süreç olarak entegrasyon, devlet kurumları, politika yapıcılar ve göçmenler arasında yüksek iş birliği ve tanınma ile gerçekleştirilecek bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Göçmenlerin bulundukları toplum içerisinde onurlu bir şekilde hem yasal hem de toplumsal olarak tanınmaları entegrasyonun sürecinin doğru bir şekilde başlamasını sağlayacaktır (Göksel, 2019).

2.4 Türkiye'nin Göç Politikası, Kurumlar ve Sosyal Uyum Stratejisi

Türkiye'nin göç politikasını şekillendiren süreçler daha önceki bölümlerde tarihsel olarak ele alınmıştı. Ancak bu bölümde yakında dönem göç politikalarını etkileyen ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kurumların incelenmesi gerçekleştirilecektir. Uyum/entegrasyon sürecinin iki yönlü bir süreç olduğu sıklıkla altı çizilen bir durumdur. Bu taraflardan birisi ve en önemlisi ise devlet ve kurumlarıdır. Devletler tarafından oluşturulan ve benimsenen göç politikalarının yanı sıra, entegrasyon politikaları yine devletlerin kurumları vasıtasıyla kamusal ve

toplumsal alan içerisinde etkileşim ortamı yaratmaktadır. Bazı durumlarda ise benimsenen göç ve entegrasyon politikalarının hedef göçmen grup ve ev sahibi toplum içerisindeki yansımaları farklılık arz etmektedir. Bu neden göç ve entegrasyon politikasının temel hukuki ve kurumsal dayanaklarının yanı sıra toplumsal dayanaklarının da iyi inşa edilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, politika seviyesinde kalmış ve kurumsallaşamamış, taraflardan birisinin dışarıda bırakılmış eksik bir süreç yönetilmiş olur. Ayrıca, yukarıda tartışılan entegrasyon boyut ve göstergelerinin toplumsal ve ekonomik bağlam düşünülerek politik ve kurumsal süreçler tarafından kendi aralarında öncellenmesi ve bazen birinin diğerine uygulamada tercih edilmesi de gerekebilir.

Türkiye'nin toplu göç ve başka ülkelere göç etmek üzere ülkemize sığınan göçmenlere ilişkin yasal statünün belirlenmesine ilişkin düzenlemenin 1994 yılında çıkarılan yönetmelik ile gerçekleştirildiği görülmektedir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun yürürlüğe girmesinden önce “Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” (1994 Yönetmeliği) uygulamaya konulmuştur (T.C. Göç İdaresi Başkanlığı, 2021). Bunu takiben, 2000 yıllar ile birlikte, hem Avrupa Birliği (AB) aday adaylığı sürecinin devam etmesi hem de Türkiye'nin bölgesinde yaşanan insani krizler ve göç yolları üzerinde maruz kaldığı transit insan hareketleri göç politikasına dair yasal düzenlemelerin yapılması ihtiyacını giderek artırmıştır. Bu kapsamda, özellikle 2005 yılında “İltica ve Göç Alanındaki AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı” yayınlanması 2010 yılından sonra atılan hukuki ve idari yapılanmaların temelini oluşturan bir belge olmuştur (Mülteci Hakları Koordinasyonu, 2021). Özellikle, Geçici koruma yönetmeliğine yasal bir dayanak oluşturacak olan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kurulması göç yönetimi konusunda kilit adımları teşkil etmiştir. Devam eden süreçte, AB ile geri kabul anlaşması, buna ek olarak ilan edilen Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı, merkez ve taşra teşkilatı ve yerel yönetimlerin göçmenlere yönelik hizmetlerin kurumsallaşma süreçleri ve nihayetinde 2021 yılı içerisinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün Başkanlık seviyesine çıkarılması gibi

temel taşlar, göç politikası oluşturulması ve uygulanmasında artan dikkat ve önemi göstermektedir.

2.4.1 Geçici Koruma Yönetmeliği (Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar Uygulanacak Usul ve Esaslar)

Türkiye, soğuk savaş sonrası dönemde bölgesel anlamda artan askeri sıcak çatışmalar ve istikrarsızlaşan bölgesel ekonomi ve siyasetin etkisi ile artan göç hareketlerine maruz kalmaya başlamıştır. Doğu batı ekseninde artan transit göç hareketleri, Balkanlar ve Ortadoğu'da yabancı güçler tarafından gerçekleştirilen askeri müdahaleler etkisi ile artan bir grafik sergilemiştir. Bu çerçevede, Türkiye, 1994 Kasım ayında resmi gazetede yayınlanan ve toplu göç hareketlerine yönelik yönetmelik yayımlanmıştır. Bu yönetmelik mevcut yabancıların hukukuna ek olarak, Türkiye'ye farklı sebeplerle zorunlu göç etmek zorunda kalan bireyler eve gruplara yönelik uygulanacak prosedürler ve tedbirler ele alınmıştır. Yönetmeliğin temel olarak ruhuna bakıldığında güvenlik perspektifinden ele alındığı ve tedbirden yayımlandığı anlaşılmaktadır. Göç hareketlerinin kontrol edilmesi, sınırlarımıza kadar ulaşmış olan göçmenlerin sınır kontrollerinin sağlanması, sınır içerisine girdikten sonra tescil ve takiplerinin gerçekleştirilmesi ve nihayetinde geçici iskân politikalarının sağlanması amacıyla çoğunlukla güvenlik birimlerine yüklenen görevler görülmektedir. Yönetmelikte, Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi ve Ek Protokollerine ilişkin koymuş olduğu coğrafi kısıtlamanın sürdürüldüğü ve bu kapsamda mülteci ve sığınmacı ayırımına gittiği görülmektedir (Resmi Gazete, 1994).

Mülteci, “Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıyı”,

Sığınmacı: “İrkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek

istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıyı” ifade etmektedir.

Bu noktada görülmektedir ki, Türk hukukunda sığınmacı olarak nitelendirilen kişiler, mülteci olarak işlemlerinin sonuçlandırılması sürecinde olan kişileri nitelememekte, Avrupa dışından gelen ve ülkemize sığınan kişilere güvenli bir üçünü ülke bulana kadar geçici ikamet izni verilmesini nitelemektedir. Resmi olarak, göçün temel anlamda bir güvenlik problemi olduğu kabulüne dayanarak hazırlanan yönetmelik, iç işleri bakanlığı ve ona bağlı emniyet ve jandarma teşkilatlarına görevler yüklemiştir. Zaten hali hazırda sivil bir göç yönetimi olmadığından, yabancıların ve göçmenlerin iş ve işlemlerinin polis ve jandarma teşkilatı tarafından yönetildiği ve uygulandığı görülmektedir. Yönetmelik, amacında da altı çizildiği üzere, Türkiye’nin taraf olduğu 1951 Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme ve ona ek 1967 ek protokolleri çerçevesinde, ülkemize çeşitli ülkelerden iltica eden veya başka bir ülkelere iltica etmek üzere ülkemizden ikamet izni talep eden yabancılar ile topluca iltica veya sığınma amacıyla sınırlarımıza gelen yabancılara ve olabilecek nüfus hareketlerine uygulanacak usul ve esasların tespitinin yanı sıra görevli kuruluşları belirlemiştir (Resmi Gazete, 1994).

Çıkarılan yönetmelik uyarınca, sığınmacılara yönelik esas tutum, zorunlu göçe maruz kalmış olan insan hareketlerinin sınırı geçmeden durdurulmasıdır. Etkin tedbirlerin yine kolluk kuvveleri tarafından alınmasıdır. Diğer yandan, sığınmacıların ülke içerisine kabul edilmeleri durumunda, hava, deniz ve kara sınırlarındaki askeri kuvvetler tarafından silahtan arındırılmış ve sivil-asker ayrımı yapılmış bir şekilde kamplara sevk edilmek üzere polis ve jandarma devri gerçekleştirilir. Bu aşama sonrasında, sığınmacıların barınmalarına yönelik toplama bölgeleri de Genel Kurmay Başkanlığı’na yüklenmiştir. Bu işlemin İç İşleri Bakanlığı ile koordine bir şekilde gerçekleştirilmesi de not edilmiştir.

Buna ek olarak, ülke içerisinde sığınmacılara yönelik uygulanacak olan temel tedbirler valilikler aracılığıyla İç İşleri Bakanlığı tarafından alınmaktadır. Barınma, sağlık, dini ritüellerin yerine getirilmesi ve yerel halkla temas gibi alanlardaki düzenlemeler yine bu yönetmelikte ele alınmıştır. Sığınmacıların genel sağlık taramaları, korucu sağlık tedbirleri, ağır hastalığa yakalanmış kişilerin tedavileri genel hükümler temel alınarak devlet tarafından karşılanacağı

belirtilmektedir. Ancak protez-ortez gibi veya uzun süreli tedavi gerektiren hastalıklara karşı giderlerin kapsam dışı olduğu da belirtilmektedir. Barınma koşullarının kamplar vasıtasıyla sağlanacağı ancak bu kampların da yine yerel dinamik ve kültürler dikkate alınarak düzenleneceği bilgisine yer verilmiştir.⁸ Bunun İç İşleri ve Tarım ve Köyişleri Bakanlıkları ile iskân koşulları göz önünde bulundurularak gerçekleştirileceği anlaşılmaktadır. Dini serbestliğin yine ilgili valiliklerin tedbirlerine uymak şartı ile garanti edildiği de belirtilmiştir. Yönetmeliğe göre, eğitim ve çalışma hakkı bağlamında sığınmacıların ve mültecilerin ülke içerisinde bulundukları süre boyunca genel hükümlere tabi olduklarının altı çizilmiştir. Bu ifadeye göre, yasa ile yabancılara tanınmış olan çalışma izni ve eğitim hakkının genel hükümleri sığınmacı ve mültecilere de sağlanmıştır. Yine uluslararası sosyal yardım ve desteklerin, Türk Kızılay'ının görevleri adlı bir başlık altında ele alınmış ve ayni-nakti yardımların Türk Kızılay'ı aracılığıyla Dışişleri ve Sağlık Bakanlığı oluru ile gerçekleştirileceği belirtilmiştir.

Son olarak, süreçten sorumlu olacak bakanlık ve kamu kurumları ise şu şekilde belirtilmiştir. Başbakan tarafından görevlendirilen bir Devlet Bakanı veya İçişleri Bakanlığı koordinatörlüğünde; Genelkurmay Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile konusuna göre ilgili diğer bakanlık ve kuruluşlar ile Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığı ve Türkiye Kızılay Derneği Genel Müdürlüğü temsilcilerinden oluşan geçici bir koordinasyon kurulu belirtilmiştir. İllerdeki koordinasyonun sağlanması amacıyla da valinin tayin edeceği vali yardımcının başkanlığında yukarıda belirtilen kamu kurum ve kuruluşlarını ve Kızılay'ı içeren alt kurul vasıtasıyla il koordinasyon kurulu oluşturulacaktır.

Temel olarak bu şekilde tesis edilmiş olan geçici koruma yönetmeliğinin temel amacını aşan vaziyette, bahsi geçen geçici korumanın sığınmacıya sağlayacağı süre belirtilmemektedir. Bu süre belirsiz bir şekilde “ikamet izni, yabancının makul bir süre içinde üçüncü ülkelere gidememesi halinde uzatılmayabilir. Bu durumdaki yabancı ülkeyi terke davet edilir.” şeklinde belirtilmiştir (Resmi Gazete, 1994). Bu anlamda yönetmelikte bu sürenin kim

⁸ Bu madde, 2005 yılında yapılan yönetmelik değişikliği ile “İçişleri Bakanlığı'na uygun görülecek bir misafirhanede barındırılır veya İçişleri Bakanlığı'na gösterilecek bir yerde serbest ikamet edebilir.” şeklinde değiştirilmiştir (Resmi Gazete, 2006).

tarafından tayin edileceği veya makul sürenin ne olduğuna dair bir ifade bulunmamaktadır. Bu durum, ileriki bölümlerde ele alacağımız Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) kapsamında oluşturulan Geçici Koruma Yönetmeliği'nde de devam eden ve eleştirilen bir unsur olarak varlığını sürdürmektedir. Diğer yandan, 2006 yılında bu yönetmelikte yapılan değişikliklerden de anlaşılacağı üzere, göç hareketlerinin artan etkisi ile kurumsallaşmanın temellerini oluşturacak insan kaynağının istihdam edilmesine yönelik adımlar atılmıştır. Buna göre, yönetmelik değişikliğinde, “ münferit yabancılar hakkında karar vermek ve yapılan itirazı değerlendirmek üzere, iltica-sığınma alanında eğitim almış yeteri kadar personel Bakanlıkta ve valiliklerde görevlendirilir” ibaresine yer verilmiştir (Resmi Gazete, 2006).

2.4.2 2000’li Yıllar ile Birlikte Kurumsallaşma Çabaları ve 2005 Ulusal Eylem Planı

Türkiye, 2000’li yıllar ile değişen dünya ve artan-çeşitlenen uluslararası insan hareketlerine karşı mevcut mevzuat ve kurumsallaşmasının eksik olması ve yetişmiş insan kapasitesinin azlığı nedeniyle göç hareketlerinin yönetilmesinde ve kontrol edilmesinde eksik kalmıştır (Ergüven & Özturanlı, 2013). Göçün klasik anlamda sistematik bir şekilde, düzenli, kurala bağlı ve kontrollü bir şekilde yönetilmesi için gerekli olan mevzuat, kurum ve yetişmiş insan gücü sorunu en acil ihtiyaçlar olarak görülmüştür. Özellikle, Avrupa Birliği’nde (AB), 1990’lı yıllarda yakın coğrafyasında ortaya çıkan insani krizler sonucunda geliştirmiş olduğu göç müktesebatı bu anlamda yol gösterici olmuştur (Erdoğan, 2018). 1980’li yılların sonu ve 90’lı yılların başında Türkiye’nin yakın çevresinde cereyan eden insani krizlerin yol açtığı göç dalgalarına ilişkin, yukarıda bahsi geçen Geçici Koruma Yönetmeliği ile başlayan süreç sığınmacıların ve mülteciler konusunda hukuki ve kurumsal adımların atılmasını doğurmuştur. Bunun yanında, Türkiye’nin transit ülke konumundan hedef ülke konumuna doğru evirilen sürecinde göç ve göçmenler alanında kapsamlı ve uluslararası hukuk ile uyumlu düzenlemelerin yapılması konusundaki beklenti açıkça kendisini göstermeye başlamıştır. Böylece, özellikle AB ile 2001 Katılım Ortallığı belgesinin imzalanması ve orta vade hedefleri arasında “Genişletilmiş siyasi Diyalog ve Kriterler” başlığı altında “İltica alanında 1951 Cenevre Sözleşmesine getirilen coğrafi kısıtlamanın kaldırılması ve mülteciler için ikamet ve sosyal destek birimlerinin geliştirilmesi” talebi yer almıştır. (T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2001). Yine aynı süreç içerisinde, bu

durum 2003 ve 2006 Katılım Ortaklığı Belgeleri'nde tekrarlanmış, 2008 yılında çıkarılan Katılım Ortaklığı Belgesi'nde ise entegre sınır yönetimi, göç yönetiminde sivilleşme ve mülteci/sığınmacı ayırımına yol açan coğrafi çekişmenin kaldırılması noktalarının altı çizilmiştir.

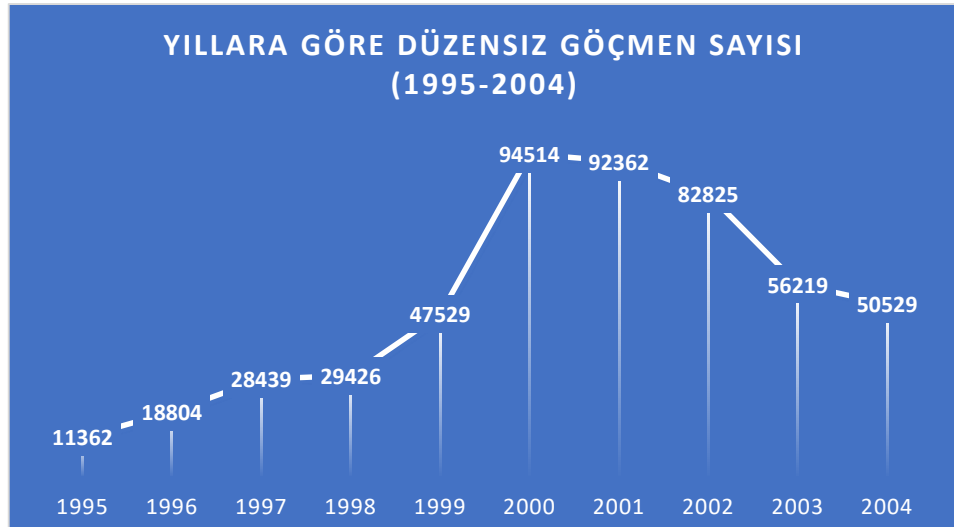
Sonraki bölümde de bahsedileceği üzere, 2013 yılına kadar kapsayıcı ve sahadaki ihtiyaçlara cevap veren bütüncül bir hukuki düzenleme gerçekleştirilmeyen Türkiye, sadece 1951 Cenevre ve 1967 ek protokollerini benimsemiş ve bu anlaşmalara yönelik coğrafi kısıtlama prensibini takip etmiştir. Yine bu süreçte yabancılara karşı uygulanan iç mevzuat ise şu şekildedir;

- 14.06.1934 tarih ve 34/2510 sayılı İskan Kanunu,
- 11.08.1941 tarih ve 41/4104 sayılı Muharip Yabancı Ordu Mensuplarından Türkiye'ye İltica Edenler Hakkında Kanun,
- 1998 tarihli ve 98/4360 sayılı Kanunla yapılan değişiklikleri içeren 15.07.1950 tarih ve 50/5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun,
- 15.07.1950 tarih ve 5682 sayılı Pasaport Kanunu,
- 12.02.1981 tarih ve 2383 sayılı, 12.06.1995 tarih ve 22311 sayılı ve 04.06.2003 tarih ve 4866 sayılı Kanunlarla getirilen değişiklikleri de içeren 11.02.1964 tarih ve 64/403 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu,
- 30.11.1994 tarih ve 94/6169 sayılı Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik,
- 07.11.1995 tarih ve 7473 sayılı Muharip Yabancı Ordu Mensuplarından Türkiye'ye İltica Edenler Hakkında Yönetmelik,
- 27.02.2003 tarih ve 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun,
- Türk Ceza Kanunu,
- 1475 sayılı İş Kanunu (md. 85 ve 105),
- 13.11.1996 tarih ve 4028 sayılı Kara Para Aklamasının Önlenmesine Dair Kanun,
- 4422 sayılı Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanunu,
- Ceza İnfaz Kanunu,

- 1983 tarih ve 2922 sayılı Türkiye’de Öğrenim Gören Yabancı Öğrencilere İlişkin Kanun.

Buna karşın, 2000’li yıllarda göç yönetimi konusunda hukuki temelde bazı ilerici düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Özellikle AB’nin 2001 yılında kabul etmiş olduğu ve özel olarak “geçici koruma” statüsünü tanımlayan “AB Konseyi Direktifi” Türk hukuku tarafında da benimsenmiştir (Erdoğan, 2018). Bu direktif uyarınca, AB geçici korumanın amacının, kitlesel akınlar ile ülke sınırlarına ulaşan mülteci ve sığınmacıların, ivedilik ile güvenli bir ortama erişimlerinin sağlanması ve temel insan haklarına erişimlerinin güvence altına alınması olarak belirtmiştir. Ayrıca, geçici korumanın kitlesel akın durumlarında uygulanan istisnai bir usul olduğu, geniş çaplı olaylar ile baş edilemediğinde gündeme gelebileceği ve olağan sığınma usulüne herhangi bir halel getirmeyecek bir mekanizma olduğunun da altı çizilmiştir (Council Directive, 2001).

Bu gelişmelerin yanı sıra, dünyada olduğu gibi Türkiye gibi doğu-batı göç koridoru üzerinde yer alan ve ayrıca bölgesinde devam eden insani krizlere muhatap olan bir ülke için de düzensiz göçmen hareketlerine artan istatistikler görülmeye başlanmıştır. Aşağıdaki grafikte de görüldüğü üzere, 1995’den Ulusal Eylem Planı’nın kaleme alındığı tarihe kadar toplamda 512 bin 9 düzensiz göçmen Türkiye tarafından tespit edilmiştir. 1995’te 11 bin 362 olan yıllık düzensiz göçmen sayısı, 2000 yılında 94 bin 514 sayısı ile zirveye ulaşmış, 2000’li yılların ortalarına kadar yıllık ortalama 75.290 kişi düzensiz göçmen olarak kayıtlara geçmiştir (İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı, 2005).

Grafik 1 Yıllara Göre Düzensiz Göçmen Sayısı (1995-2004) (İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı, 2005)

Türkiye'nin 2000'li yıllarda, özellikle İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı çerçevesinde belirtmiş olduğu noktalarda, kurumsallaşma ve eksik insan kaynağının değişen ihtiyaç ve koşullara göre edinilmesi çalışmalarına başladığı görülmektedir. AB Katılım Ortaklığı Belgesi'nin imzalanması, buna bağlı olarak AB'nin her alanda olduğu gibi birçok teknik alanda Birliğin müktesebatının benimsenmesine yönelik çalışmaların başlatılması göç ve iltica konularında da oldukça etkili olmuştur. 2010-2021 yılları arasında, göç yönetimi ve uyum çalışmalarına yönelik oluşturulmaya çalışan kurumsallaşma çabalarının arkasında bu müktesebat yatmaktadır. Özellikle 2005 yılındaki AB müktesebatına uygun şekilde eylem planlarının hazırlanması ve AB göç politikasına paralel hem güvenlik hem de göçmen politikalarının uyumlaştırılması için çalışmalar hızlanmıştır. Düzensiz göçmen hareketlerinden, insan kaçakçılığı ile mücadele ve sınır kontrollerine kadar, devletlerarası geri kabul anlaşmalarının tesisi noktasında girişimlerin ve anlaşmaların imzalanması eylemleri bunu teyit etmektedir. 2005 Eylem planı içerisinde yer alan tespitlerde, Türkiye'nin 2005 yılına kadar yapmış olduğu mevzuata ilişkin düzenlemeler (1994 Geçici Koruma Yönetmeliği) ve uygulamalar göç yönetiminin sivilleştirilmesi ve kurumsallaştırılmasına yönelik hazırlıkların yapıldığını göstermektedir. Bu kapsamda;

- Sığınmacıların Öğrenim Görmeleri ve Çalışmaları,
- İlticaya İlişkin Eğitim Faaliyetleri, BMMYK'nın "Türkiye'de bir Sığınma Sisteminin Geliştirilmesi" Projesi,
- Göçten Sorumlu Türk Makamlarına İltica Alanında Destek Sağlama Projesi, Mülteci/Sığınmacılarla İlgili Alanlarda Polis Kapasitesinin Geliştirilmesi,
- Gelecekteki İltica Otoritesi Personelinin eğitimine Destek Projesi gibi çalışmalar göstermektedir ki, göç yönetiminin kurumsallaştırılması çalışmaları sistematik bir hazırlık içerisinde ele alınmaya başlanmıştır.

Ayrıca, 2005 yılında iltica ve göç alanında kurumsallaşmaya dair alınan kararlarda, ulusal eylem planı çerçevesinde gerçekleştirilecek olan kurumsal yapılanmaya dair atıflar görülmektedir. Buna göre, İçişleri Bakanlığı bünyesinde ve AB müktesebatına uygun olarak mülteci ve sığınmacı statüsünün tespiti, statünü geri alınması veya uzatılmasına ilişkin karar alacak merkezi ve tek yetkili bağımsız

bir iltica ihtisas biriminin oluşturulması önerilmektedir. Bu öneri kapsamında oluşturulacak olan kurumun (gelecekte Göç İdaresi Genel Müdürlüğü), münferiden iltica etmek isteyen veya başka ülkelere iltica etmek üzere ikamet izni talep eden sığınmacı ve mültecilerin, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar ve sözleşmelere uygun olarak uluslararası koruma statülerinin tespiti konusunda karar verici olması ön görülmüştür. Ayrıca, göç politikasının tamamlayıcı ve kapsayıcı bir şekilde uygulanması için bu birimin diğer bakanlık ve bağlı kuruluşları ile sığınmacıların ve mültecilerin başta temel hizmetler (eğitim, sağlık ve sosyal hizmet) olmak üzere, statülerinden kaynaklı hizmetlere erişimleri noktasında koordinasyon ve eşgüdümü sağlaması kararlaştırılmıştır.

Göç alanında, dönemin güvenlikleştirilen mantığı içerisinde görev ve sorumlulukları üstlenen emniyet genel müdürlüğü bünyesindeki Yabancılar Hudut İltica Dairesi Başkanlığı'nın insan kaynağı ihtiyacının ve koordinasyonun güçlendirilmesi ön görülmüştür. Bu başkanlığa yüklenen görevler arasında göç politikasının oluşturulması, göçmenlik başvurularının alınması ve sonuçlandırılması (çalışma, öğrenim, aile birleşimi, ikamet ve benzeri statülerin belirlenmesi, sınır dışı etmek kararlarının alınması) işlemleri yer almaktadır. Buna ek olarak, sığınması statüsünde bulunan kişilere ilişkin ülkesine gönüllü geri dönüş programlarını geliştirilmesi ve uygulanması da bu başkanlığa verilmesi ön görülmüştür. Ayrıca, göç politikası içerisinde kilit öneme sahip olan yabancıların topluma entegrasyonuna ilişkin politikaların şekillendirilmesi görevi de yine bu başkanlık için ön görülen görevler arasında yer almıştır. Son olarak, göç politikasının oluşturulmasında en önemli unsur olan göçe ilişkin verilerin toplanması, değerlendirilmesi ve uluslararası alanda iş birliği yapması planlanan birim olarak değerlendirilmiştir.

Mevcut yapının güçlendirilmesine yönelik yapılan çalışmaların ve ön görülen düzenlemelerin en büyük eksikliği insan kaynağı noktasında çıkmıştır. Göç politikasını şekillendirecek ve göçmen statülerinin belirlenmesinde ilgili mülakat ve süreçleri yönetecek personel eksikliği nedeniyle ulusal eylem planı içerisinde iltica ve göç alanında çalışan/çalışacak personelin istihdam ve eğitimi önceliklendirilmiştir.

İltica ve Göç eylem planının yukarıda sayılan mevcut yapının güçlendirilmesine yönelik önceliklerine ek olarak, alt yapısal yatırımların (göç alanında yatırım, bina, tesisi, geri gönderme merkezleri, barınma merkezleri, eğitim

akademisi tesisi) hayata geçirilmesi, 2005 yılında ortaya konulan eylem planı içerisinde altı çizilmiştir.

Son ancak önemli bir unsur olarak entegrasyon 2005 yılında ortaya konulan ulusal eylem planı içerisinde önemli noktalara işaret etmiştir. Bu kapsamda, göç politikasının oluşturulması ve kurumsallaştırılmasıyla eş güdümlü olarak entegrasyon sisteminin önemi belirtilmiştir. 2000’li yıllara kadar gelen süreçte, Entegrasyon faaliyetleri özellikle uygulamada, sığınmacılar ve mülteciler için BMMYK, Uluslararası Katolik Muhacerat Komisyonu (ICMC), Anadolu Kalkınma Vakfı, IOM, Türk Kızılay’ı gibi ulusal ve uluslararası kuruluşlar ve STK’larca ilgili mevzuatlara göre yapılmaktadır. Sığınmacılar ve mülteciler dışında kalan yabancıların entegrasyonuna ilişkin bir sistem bulunmamaktadır (İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı, 2005). Bu kapsamda, 2005 yılından itibaren Türkiye’deki yabancıların entegrasyonuna yönelik bir sistemin oluşturulması, buna bağlı olarak bir kurumun görevlendirilmesi tartışılmaya başlanmıştır. Entegrasyonun iki yönlü bir süreç olduğu gerçeğinden hareketle, yabancılarında belirlenecek usuller çerçevesinde hakları ve sorumlulukları net olarak belirtilmesi önem arz etmiştir ve yapılan çalışmalarda buna dikkat çekilmiştir. Entegrasyonun kurala, sisteme ve sürece bağlı bir şekilde yürütülmesine ilişkin olarak ulusal eylem planı içerisinde yabancılara yönelik “karşılama” eğitimleri kavramı ortaya konulmuştur. Bu karşılama eğitimleri ile Türkiye’nin hukuki, siyasi, ekonomik, kültürel ve toplumsal değerlerinin yanı sıra bunlardan kaynaklı yabancıların statülerine hak ve sorumlulukların sunulması üzerine öneriler sunulmuştur.

Bunun yanında, oluşturulması planlanan entegrasyon politikasındaki aktörler arasında belediyeler ve yerel yönetimlere sığınmacı ve mülteci entegrasyonun sağlanması noktasında yetkilerin verilmesi gerektiği düşünülmüştür. Kızılay ve diğer STK’ların, Sosyal Hizmetler ve bağlı birimlerinin entegrasyon sürecinin içerisine etkili bir şekilde çekilmesi ve yeni iltica kanunu içerisinde rollerinin net bir şekilde belirtilmesi niyet beyanı oluşturulmuştur.

Entegrasyon konusunda 2000’li yıllarda düşünsel temelleri atılan diğer hususlar ise yabancılara yönelik eğitim programları, sağlık olanakları ve sosyal yardımlar konusunda ortaya konulmuştur. Özellikle mültecilerin ve sığınmacıların toplumsal ve sistemsel entegrasyonlarının sağlanması noktasında Türkçe dil öğreniminin sağlanması yönelik sistemlerin oluşturulmasına yönelik adımlar atılmıştır. Bunun yanında, göçmenin onurlu bir şekilde toplumsal hayata katılımı,

kendi kendine yeter bir konuma gelmesi içi meslek edindirme eğitimleri sağlanması için planlamalar yapılmıştır. Bu kapsamda, göçmenlerin iş piyasasına katılımı için istisnai düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ve iş bulma kanalları konusunda bilgilendirici mekanizmaların yaratılması noktasında öneriler sunulmuştur. Okul çağ nüfus içerisinde yer alan çocukların da zorunlu eğitim sistemi içerisine entegrasyonun sağlanması ön görülmüştür. Sağlık hizmetleri konusunda, 1994 yılındaki geçici koruma yönetmeliğinde belirtilen kapsamda, sağlık hizmetlerine ücretsiz bir şekilde erişim tutumu sürdürülmüştür. Diğer yandan, mülteci ve sığınmacının ev sahibi topluma ve sisteme entegrasyonun en uç noktasını oluşturan sosyal, iktisadi ve kültürel haklara erişimin hususu oluşturulması planlanan entegrasyon politikası kapsamında altı çizilmiştir. Seçme ve seçilme hakkı hariç ülke vatandaşlarının istifade ettiği sosyal, iktisadi ve kültürel hakları vatandaşlara yakın düzeyde istifade etmeleri noktasına da değinilmiştir. Buna ek olarak, mülteciler ve sığınmacılar arasında vatansız kişilerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına alınmalarını, bahsi geçen uyum süreçleri sonrasında kolaylaştırıcı düzenlemelerin yapılması ön görülmüştür. Sonuç olarak, ileriki bölümlerde bahsedilecek olan 2018 yılında ortaya konulacak olan Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planının temellerinin 2005 yılında ortaya konulan tespitler ile atıldığı görülmektedir.

2000’li yılların ilk on yılında, Türkiye’nin özellikle dünyadan artan yabancı düşmanlığı ve ulus-devlet mantığının güçlenmesi süreci dışında, göç politikalarını görece güvenlikleştirme dışına kaydırmaya yönelik adımlar attığı görülmektedir. Daha da önemlisi, göç politikasının kurumsallaştırılması kapsamında, göç yönetimine ve göçmen entegrasyonuna yönelik sivilleşme adımlarının atıldığı not edilmelidir. Ancak, sonraki bölümlerde de görüleceği üzere, özellikle geçici koruma statüsündeki göçmenlerin geleceğine ilişkin belirsizlik (süre sınırının olmaması), kamp dışı göçmen nüfusunun entegrasyonuna yönelik kurumsallaşmanın ve sistematik uygulamanın oluşturulamamış olması 2010’lu yıllarda artan göçmen sayısı karşısında tartışılacak en önemli alanları oluşturacaktır.

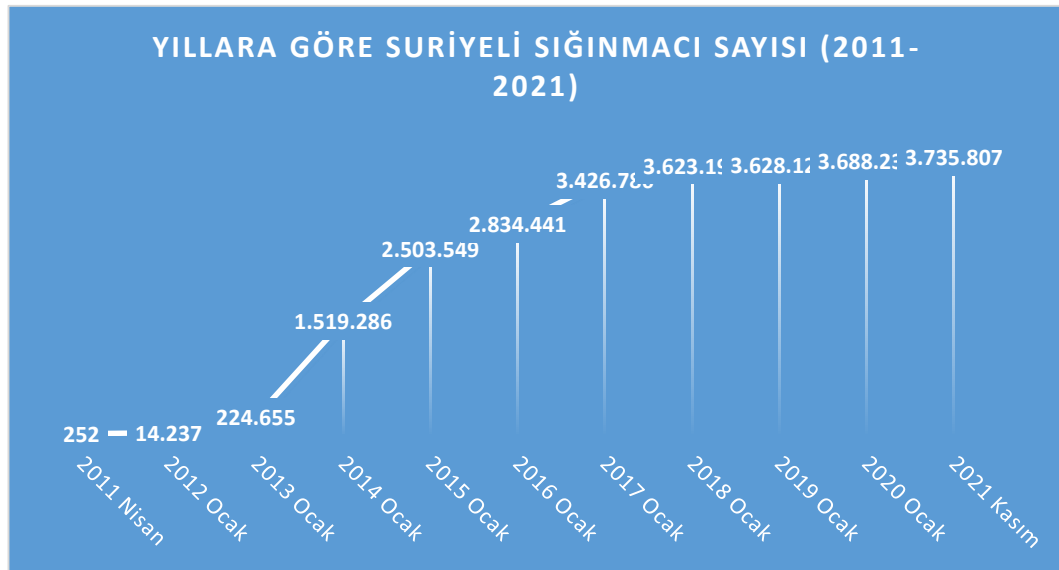
2.4.3 Suriye Göçmen Krizi ve Göç Yönetiminde Hukuki, Kurumsal Gelişmeler

Suriye Arap Cumhuriyeti’ndeki siyasi istikrarsızlıkların, 2011 Mart ayına gelindiğinde iç çatışmalar olarak şekilde değiştirmesi, sonraki dönemde çağımızın

en büyük insani krizine yol açan olaylar silsilesini ortaya çıkarmıştır. 15 Mart 2011’de Suriye’de Deraa’da demokrasi yanlısı, yönetim karşıtı gösterilerin başlamış ve 26 Nisan 2011’de de Suriye ordusu, ayaklanmanın başladığı Deraa’ya girmiştir. Bu olaylar neticesinde, 29 Nisan 2011’de Suriye’den Türkiye’ye 252 kişilik ilk sığınmacı grubu ulaşmıştır (Erdoğan, 2019). Bu aşamada görülmektedir ki, Türkiye hâlihazırda yürürlükte olan geçici koruma yönetmeliğini (1994 ve 2006) Ekim 2011 tarihi itibarıyla, Suriyeli sığınmacılara karşı uygulamaya koymuştur.

Bugüne ulaşan süreç içerisinde, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) verilerine göre, günümüzde 13,1 milyon Suriye içinde yardım ihtiyacı içinde olan kişi mevcuttur. Bunun yanında, 6,6 milyon kişi Suriye içinde yerinden edilmiş ve 2,98 milyon Suriyeli ise ulaşılması zor ya da kuşatılmış yerlerde hayatını sürdürmektedir (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 2021). Türkiye’yi de kapsayan bölgede ise Suriye dışında, ülkesinden ayrılmak zorunda kalan kişi sayısı yaklaşık 5,6 milyon kişidir (UNHCR, 2021b). Bu kişilerden 3 milyon 735 bin 807 kişi ise Türkiye’ye sığınan Suriyelileri oluşturmaktadır (T.C. Göç İdaresi Başkanlığı, 2021).

Suriyeli mültecilerin 2011 yılından günümüze artan sınır aşan hareketleri ve 2012’de Türkiye’deki mevcut Suriyeli nüfusun 14.237’den, 2 yıl gibi kısa bir süre içerisinde 1,5 milyonu ulaştığı görülmektedir. Bu süre zarfında hem hukuki hem de kurumsallaşmaya yönelik ihtiyaçlar öncelikli konuma getirilmiş ve göç yönetimine temel oluşturacak hukuki alt yapı ve kurumların tesisi gerçekleştirilmeye başlamıştır.

Grafik 2 Yıllara Göre Suriyeli Sığınmacı Sayısı (2011-2021)

Göç yönetimi ve entegrasyon çalışmalarına da temel oluşturacak olan bu düzenlemelere ilişkin ayrıntılı inceleme gerçekleştirilmeden önce süreç hakkında maddeler halinde bilgi vermek gerekirse (Erdoğan, 2019);

- 11 Nisan 2013; Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu yürürlüğe girmiş,
- 14 Kasım 2013; Göç İdaresi genel Müdürlüğü Taşra Teşkilatı Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği yayınlamış,
- 16 Aralık 2013; Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşması imzalanmış,
- 11 Nisan 2014; Göç İdaresi Genel Müdürlüğü faaliyete geçmiş,
- 22 Nisan 2014; Kabul ve Barınma Merkezleri İle Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik yayınlamış,
- Eylül 2014; Göç idaresi taşra teşkilatı oluşturulmaya başlanmış,
- 18 Nisan 2015; Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar Şube birimleri tarafından yerine getirilen iş ve işlemleri ve kanunda belirtilen diğer iş ve işlemleri yerine getirmek üzere il göç İdarelerine devredilmiş,
- Mart 2016; AB-Türkiye Mülteci Mutabakatı imzalanmış,
- 1 Nisan 2016: Türkiye-AB Anlaşması (Geri Kabul Anlaşması) Yürürlüğe girmiş,
- 26 Mayıs 2016; Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik yayınlamış,
- Ocak 2016; Suriyelilerden alınan bilgilerin güncellenmesi ve eksik bilgilerin tamamlanması sürecine başlanılmıştır,
- 9 Ocak 2017: "Türkiye’de Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Kişisel Verilerinin Doğrulanması Projesi’nin resmen başlanılmış,
- Mart 2018; Kampların AFAD’dan GİGM’ye devri gerçekleşmiş,
- Kasım 2019; Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı yayınlanmıştır.

Temel olarak göç yönetimine yönelik atılan bu adımlar, Suriye krizi ile karşı karşıya kalınan süreç başında bir kriz/afet olarak değerlendirilmiştir. Türkiye sınırlarına yönelik Suriye tarafından yönelen kitlesel insan hareketleri, açık kapı politikası benimsenerek karşılanmış ve Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ve Kızılay tarafından kurulan kamplar ve karşılama merkezleri ile kontrol altına alınmaya başlanmıştır (T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2014). Ancak kitlesel insan hareketleri, bölgede artan şiddet ve çatışmalardan kaynaklı giderek artan bir eğri olarak seyretmiş (Grafik 2), kamp içi kayıt altına alma işlemleri ve ara bekleme bölgeleri işlevsizleşmeye başlamıştır. 2013 yılı itibariyle kamplarda bulunan sığınmacı sayısı bölge kentlerinde sığınmacı sayısının gerisinde kalmaya başlamıştır. Türkiye’de bulunan Suriyeli mülteciler, barınma çeşitleri olarak iki başlık altında incelenmektedir. Bunlar kamp içi ve dışı Suriyeliler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisini oluşturan kamp içi Suriyeliler, T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından kurulan ve yönetilen (2018 yılına kadar, daha sonra göç idaresine devredilecektir) geçici barınma merkezlerinde yaşamaktadır.⁹ Diğer yandan, kamp dışı yerleşim yerlerinde yaşıyan Suriyeliler ise şehirlerde ve kırsal bölgelerde ev sahibi toplum ile birlikte yaşamaktadırlar (Ayçiçek & Tecer, 2018).

Bu süreç içerisinde, Türkiye’nin uluslararası anlaşmalar ve 2005 İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı çerçevesinde, 2013 yılında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununu (YUKK) yürürlüğe koyarak, hem mülteci ve sığınmacı statülerini, şartlarını, statülerin sona erme prosedürlerini belirlemeye ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün merkez ve taşra teşkilatının kurulmasına ilişkin adım atmıştır. Bu yasa ile mevcut durumun geçici koruma yönetmeliği üzerinden yürütülmesi konusundaki hukuki ve siyasi eleştirilere cevap verilmiş ve göç yönetiminin kurumsallaşması için önemli bir adım atılmıştır. Ayrıca, göçün güvenlikleştirilmiş mantığı dışında bütün yönleri ve entegrasyona varacak şekilde planlamasına ilişkin de uygun hukuki yapıya erişilmiştir. Bu çerçevede, Suriyelilerin hukuki statülerin belirlenmesine ilişkin en temel adım 22 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği olmuştur. Suriyelilerin bu tarihe kadar ve ev sahibi ülke tarafından hak temelsiz ve güvenliksiz “misafir”

⁹ Bu kamplarda yaşıyan Suriyeli geçici koruma altındaki kişilerin sayısı gün geçtikçe azalmış ve beş ilde, yedi barınma merkezine kadar düşmüştür. Bu kamplarda, Kasım 2021 tarihi itibariyle toplam 51.729 kişi kalmaktadır (T.C. Göç İdaresi Başkanlığı, 2021).

söyleminden, tanımlanmış hak ve ödevlerin bulunduğu, belli bir prosedür ve süreç sonunda elde edilecek hizmetlerin garanti altına alındığı referans mevzuatın oluşturulması önem teşkil etmiştir.¹⁰ Geçici Koruma Yönetmeliği 22/10/2014 tarihli ve 29153 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve anılan Yönetmeliğin Geçici 1 inci maddesi ile ülkemize 28/04/2011 tarihinden itibaren geçici koruma bulma amacıyla gelen Suriyeliler “geçici koruma” statüsüne alınmıştır (Ayçiçek & Tecer, 2018, s. 50).

Bahsi geçen, geçici koruma yönetmeliğinden önce atılan adımlar ile göç yönetiminde ve bunu zemin teşkil edecek hukuki alt yapıya yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, uluslararası insancıl hukuk müktesebatı ve içtihatlarını temel alan ve Türkiye’nin 1951 Cenevre sözleşmesi ve ona ek 1967 protokollerine koymuş olduğu çekinceleri de göz önünde bulunduran YUKK 2013 yılında kabul edilmiştir. (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2013). Bu kanunun amacı, “yabancıların Türkiye’ye girişleri, Türkiye’de kalışları ve Türkiye’den çıkışları ile Türkiye’den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esaslarını düzenlemek” olarak belirtilmiştir. Böylece, Türkiye’de bulunan ve 2011 yılından itibaren Türkiye’ye giriş yapmış olan Suriyelilere yönelik geçici koruma statüsünün verilmesine yasal bir dayanak oluşturulmuştur. Ayrıca, göç yönetiminin sivilleşmesi ve yekpare bir kurum tarafından iş ve işlemlerin yürütülmesine katkı sağlayan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü yine bu kanun vasıtasıyla kurulmuştur. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 04/04/2013 tarihli ve 28615 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Genel Müdürlük statüsünde kurulmuştur. YUKK 103’üncü maddesi ile Genel Müdürlüğün kuruluşu düzenlenmiştir. Anayasada yapılan değişikliklere uyum sağlanması amacıyla 09/07/2018 tarihli ve 30473 mükerrer sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Genel Müdürlüğün kuruluşunu düzenleyen 103’üncü maddesi yürürlükten kaldırılmıştır. Genel Müdürlüğün kuruluşuna ilişkin hükümler, 15/07/2018 tarihli ve 30479 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 4 sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili

¹⁰ Yönetmelik, Avrupa Birliği’nin (Konsey) 2001 yılındaki Geçici Koruma Yönetmeliğine referans göstererek ve 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91 inci maddesine dayanılarak hazırlanmıştır.

Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 158'inci maddesiyle yeniden düzenlenmiştir. 29 Ekim 2021 tarihli ve 31643 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 85 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Genel Müdürlüğün statüsü Başkanlık olarak değiştirilmiştir (T.C. Göç İdaresi Başkanlığı, 2021). Ancak Genel Müdürlüğün İçişleri Bakanlığı'na bağlı bir kurum olarak faaliyetlerini yürütmesi, göç politika ve yönetiminin iç güvenlik meselesi olarak ele alındığı ve göçün bir tehdit unsuru olarak değerlendirildiği algısını sürdürmüştür. Göç devletler için tehdit olarak algılanması, ulus-devlet perspektifinde normal olarak değerlendirilmekle birlikte, yapısal politikaların ve uzun vadeli göç politikalarının güvenlikleştirme üzerine kurulmuş olması göç alanında değişen eğilimlere verilmiş doğru bir cevap olmayacaktır. Göçün çağımızın giderek artan ve değişim gösteren yapısının anlaşılması ve bunu göre çok kapsamlı sektörler içinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Diğer yandan, Göç İdaresi Başkanlığının görevleri şu şekilde belirtilmektedir. Her şeyden önce daha gelişme aşamasında olan ve sahada karşılaşılan yeni problemlere de cevap olarak göç alanına ilişkin mevzuat ve idari kapasitenin geliştirilmesi görevi Başkanlığa yüklenmiştir. Buna ek olarak, Cumhurbaşkanlığı tarafından belirlenen politikaların ve stratejilerin uygulanmasını izlemek ve koordine etme görevi de başkanlık tarafından yürütülmektedir. Genel olarak göçle ilgili iş ve işlemleri yürütmek olarak belirtilen göreve ek olarak, (19/9/2006 tarihli ve 5543 sayılı) iskân kanunu ile kendilerine yüklenen görevleri yürütmek de yine göç idaresi sorumluluğundadır. Özellikle, geçici ve uluslararası koruma başvurusu ve statü sahiplerinin belirlenen kamp ve kamp dışı olanlara yerleştirilmesi noktasında gerekli planlamalar Başkanlık tarafından yürütülmektedir. Diğer yandan, insan ticareti mağdurlarının korunmasına ilişkin iş ve işlemlerin yürütülmesi, Türkiye'de bulunan vatansız kişilerin tespiti ve ilgili işlemlerin yürütülmesi de Başkanlık tarafından yürütülmektedir. Göç yönetiminde en önemli rollerde bir tanesi de göçmenlerin uyum süreçlerine ilişkin iş ve işlemleri yürütmek de Başkanlığa yüklenen görevler arasındadır. Ayrıca, YUKK kapsamında aşağıda belirtilecek olan koruma statülerinin dışında ülkemize toplu göç akınları ile ulaşan Suriyelilere verilen geçici koruma statüsüne ilişkin iş ve işlemler de yine Başkanlık tarafından yürütülmektedir. Diğer yandan, Düzensiz göçle mücadele edilebilmesi amacıyla kolluk birimleri ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları arasında

koordinasyonu sağlamak, tedbirler geliştirmek, alınan tedbirlerin uygulanmasını takip etmek Başkanlığın yürüttüğü diğerk görevlerdir. Son olarak, göç yönetiminde kapsayıcı bir yaklaşım olarak, diğerk kamu kurum ve kuruluşlarının göç alanına yönelik faaliyetlerinin planlanması ve projelendirilmesine yardımcı olmak, proje tekliflerini değerlendirmek, yürütölen çalışmaları ve projeleri izlemek ve bunların uluslararası standartlara uygun bir şekilde yürütölmesini destek vermek görevi de Başkanlık tarafından üstlenilmiştir (T.C. Göç İdaresi Başkanlığı, 2021).

YUKK, göç yönetimi konusunda ilgili kurum ve kuruluşlara görevler yüklerken, Türkiye'nin Cenevre Sözleşmesine ek 1967 protokollerine ilişkin çekincelerini¹¹ de göz önünde bulundurarak zorla yerinden edilmiş kişilere yönelik çeşitli statüler tanımlanmıştır. YUKK'ya göre üç çeşit korumaya muhtaç grup tanımlanmaktadır. Bu statüler, yine uluslararası anlaşmalardan kaynaklanan mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statüleridir. Mülteci statüsü dışındaki şartlı mülteci ve ikincil koruma statüleri uluslararası koruma statülerinden şekil olarak ayrılmaktadır. Çünkü bahsi geöen çekinceler göz önüne bulundurularak, 1951 Cenevre sözleşmesindeki coğrafi kısıtlama göz önünde bulundurularak tanımlanmıştır. İöerik olarak, Cenevre sözleşmesinde geöen mülteci tanımının şartlarını taşımak ile birlikte insan hareketlerinin coğrafi rezervi ile farklılık mevcuttur (Yarcı, 2018). YUKK 62. maddede, şartlı mülteci tanım ve çerçevesi şu şekilde ifade edilmektedir;

“Avrupa ölkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşöncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı

¹¹ “Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşmesi 28 Temmuz 1951 tarihinde Cenevre’de imzalanmış ve 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye sözleşmeyi 24 Ağustos 1951 tarihinde imzalamış ve 29 Ağustos 1961 tarihinde onaylamıştır. Türkiye, 29 Ağustos 1961 tarihinde bu konudaki deklarasyonunu açıklarken sözleşmenin kapsamını "Avrupa’da meydana gelen olaylar nedeniyle" şeklinde anladığını ve kabul ettiğini ifade etmiştir. Böylece Türkiye 1951 Sözleşmesi’ni "coğrafi sınırlama" ile kabul etmiştir. Türkiye buradaki Avrupa sözcüğünü daha sonra Avrupa Konseyi üye ölkeleri olarak tanımlamıştır. 359 Sayılı Onay Kanunu 5 Eylül 1961 gün ve 10898 Sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. 1967 yılında ise Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1951 Sözleşmesi’nde bazı değişiklikler öngören Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşmesi’ne Ek Protokol’ü (1967 Protokolü ya da New York Protokolü) New York’ta kabul etmiştir.

1967 Protokolü’nün sözleşmeye getirdiğı en önemli düzenleme; sözleşmedeki mülteci tanımında yer alan "1 Ocak 1951’ den önce meydana gelen olaylar sonucunda" ifadelerinin çıkarılarak zamansal sınırlama kaldırılması fakat coğrafi sınırlama ölkelerin tercihine bırakılmasıdır. Türkiye, Bakanlar Kurulu’nun 1 Temmuz 1968 tarihli kararı ile Protokole katılmıştır. Ancak 1951 Sözleşmesi ile getirdiğı coğrafi kısıtlamayı kaldırmamış ve günümüze kadar muhafaza etmeye devam etmiştir.” (Uluslararası Af Örgütü, 2016).

olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir.”

Yukarı da görüldüğü gibi, coğrafi kısıtlılığın yanı sıra ülkede şartlı mülteci statüsü altında yer alan kişilerin ülkede kalış süreleri üçüncü bir güvenli ülkeye yerleştirilinceye kadar ibaresi ile sınırlandırılmıştır. Diğer yandan, ikincil koruma ise YUKK 63. Maddede şu şekilde ele alınmaktadır;

“Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir.”

YUKK’nın 91. Maddesi, Türkiye’nin 2011 yılı ile karşı karşıya kaldığı ve Suriye sınırı üzerinden gerçekleşen kitlesel göç hareketleri de göz önünde bulundurularak geçici koruma statüsü de tanımlanmıştır. Buna göre, “Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir” şeklinde belirtilmiştir. Yabancılara yönelik verilen ikamet süreleri belirli süre sınırlamaları taşırken, şartlı mülteci ve ikincil koruma ilişkin verilmiş statüler ve başvuru sahiplerine ilişkin (başvuru olma süresi de dahil) belirli şartlar belirtilmiştir. Buradaki temel ilke bu statü sahipleri veya başvuru sahiplerinin üçüncü ülke yerleştirmeleri gerçekleştirilinceye kadar, belirli istisnalar dışında ülkede ikamet etmelerine izin verilmektedir. Ancak bu durum geçici koruma altındaki kişiler için farklılık göstermektedir. Türkiye’ye geçici koruma kapsamında sığınmış olan kişilerin statüleri boyunca ikamet izinleri mevcut

olacaktır ancak bu süre yine YUKK 42(2) maddesi uyarınca; ilticaya sebep olan siyasal ve askeri tehlikenin ortadan kalkması, gönüllü geri dönüş ve belirli sınır-dışı etme prosedürleri ile ayrıca mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma altındaki kişilerin ülkede kaldıkları süre dikkate alınarak verilen uzun dönemli ikamet izni hakkının dışında oldukları belirtilmiştir. Ayrıca yine, geçici koruma süresi, kanunda belirtilen savaş ve tehdit durumunun ortadan kalkması şartının yanında, süresiz olarak düzenlenmiştir ancak ikamet süresinin ve buna bağlı geçici koruma statüsünün sona ermesi de Cumhurbaşkanı kararına bırakılmıştır.

Türkiye’de ikincil koruma (uluslararası koruma) ve geçici koruma başvurusu ve statü sahibi bireylerin sosyal uyumunun gerçekleştirilmesi süresince, kişilerin statülerinden kaynaklı haklara erişimleri ve bunların garanti altına alınmasının önemi kadar ikamet sürelerinin ve gelecek için ülkede kalış şartlarının belirlenmesi de önemlidir. Sosyal ve ekonomik şartlara erişim anlamında hukuki düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen sosyal uyum sürecine ilişkin kanundan kaynaklı ayrıntılı yönetmelik mevcut değildir. Sistemik bir sistem ve toplumsal uyum sürecinin belirlenmemiş olması, sürecin karmaşık ve belli bir plan dahilinde yürütülüyor olduğunu göstermektedir. Dönemsel ve siyasal atmosfer tarafından tayin edilen sosyal uyum tutumları ve politikalarının geçici koruma altındaki milyonlarca bireyin hak kayıplarına yol açmaktadır. Bu noktada altı çizilmesi gereken nokta, yukarıda bahsi geçtiği üzere, yasal statünün süresi ve sonraki aşamalar konusundaki belirsizlik geçici koruma altındaki bireylerin sosyal uyum süreçlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bunun en önemli gerekçesi ise bireylerin bulundukları ülke içerisinde gelecek ön görülerinin mevcut belirsizlik nedeniyle besleniyor olmasıdır. Ayrıca sosyal ve ekonomik güvencesizlik ve güvensizliğin artmasını da neden olan bu durum, sistemik uyum programının yokluğu ile birleştiğinde sadece güvenlikleştirilmiş bir söylem ve politikadan öteye gidilmediğini göstermektedir.

Göç yönetiminde yukarıda bahsedilen hukuki altı yapı çalışmaları ve buna ilişkin uygulamaların 2011 yılında Türkiye’nin karşı karşıya kaldığı Suriye göçmen krizine cevap vermesi oldukça sınırlı kalmıştır. Göçün hem niteliksel hem de niceliksel boyutlarının mevcut politika ve göç yönetimi açısından cevap veremeyecek nitelikte olması klasik kriz yönetimi çerçevesinde ele alınması sonucunu doğurmuştur. Bu çerçevede, Suriye göçmen krizine yönelik birçok kurum ve kuruluş krize yönelik cevap olarak rol paylaşımına gitmiştir. Bu çerçevede, o

dönemde T.C. Başbakanlığına bağlı olan Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), göçmen ve insani kriz yönetiminden sorumlu koordinasyon birimi olarak görevlendirilmiştir. Özellikle, silahlı çatışmalardan kaynaklı insani kriz sonrasında ortaya çıkan kitlesel sınır aşan insan hareketlerinin yönetimi konusunda hem yasal hem de kurumsal anlamda bu denli bir kitlesel göç ile daha önce karşı karşıya kalmamış olan kurumların öncelikli cevapları mikro ölçekli uygulamalar şeklinde cereyan etmiştir. Bu kapsamda oluşturulan acil eylem planları gereği AFAD, geçici barınma merkezleri ve sonrasında koordinasyon görevlerindeki sorumluluklar ile krize müdahalelerine devam etmiştir (Kızılova, 2014). Kurumlar arası koordinasyon kapsamında, İçişleri, Dışişleri, Sağlık, Tarım ve Orman Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı, Hazine ve Maliye Bakanlıklarının yanı sıra, Genel Kurmay Başkanlığı, sınır bölgesindeki Valilikler, Diyanet İşleri Başkanlığı, Gümrük Müsteşarlığı ve Kızılay ile ortak çalışmalar yürütülmüştür. İnsani kriz kapsamında, AFAD'ın göç hareketlerine yönelik bahsi geçen görevler, Afet ve Acil durum Yönetimi Yönetmeliği'nde şu şekilde belirtilmektedir;

“Meydana gelen veya gelmesi muhtemel büyük ölçekli; a) Deprem, sel, fırtına, toprak kayması, çığ, b) İltica ve nüfus hareketleri, c) Yangınlar ve kazalar, Kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer madde kazaları veya olayları; tehlikeli ve salgın hastalıklar gibi doğal, teknolojik ve insan kaynaklı afet ve acil durumlar ile Başbakan tarafından acil durum veya afet olarak değerlendirilen diğer olay ve durumlarda ulusal düzeyde etkin ve yoğun müdahale ve koordinasyonu sağlamak üzere Başbakanın talimatıyla faaliyete geçer” (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2011).

Yine, aynı yönetmeliğin 6. maddesinde bahsedildiği üzere, AFAD ulusal ve uluslararası acil insani yardım ve müdahale faaliyetlerinin koordinasyonun yürütülmesinden sorumlu kılınmıştır. Buna ek olarak, yönetmeliğin 7. maddesinde daha sonra göç yönetimine dair birçok görev ve sorumluluğun Göç İdaresi Başkanlığı'na devredilmesini sağlayacak olan “Başbakan ihtisas gerektiren müdahale faaliyetlerinin koordinasyonunu yürütmek üzere ilgili bakanlık, kamu kurum ve kuruluşlarına görev verebilir.” İbaresini yer almaktadır. Ayrıca, 2014 yayınlanan Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 6. bölümünde yer alan “Geçici Korunanlara Sağlanacak Hizmetler” başlığı altında “Bu Yönetmelik kapsamında ilgili bakanlıklar ile kamu kurum ve kuruluşları tarafından verilen hizmetler AFAD koordinasyonunda yürütülür.” İbaresini almıştır. Ancak aynı yönetmeliğin ilgili

bölümü 2018 yılında değiştirilerek geçici korunanlara ilişkin bütün görev ve sorumluluk AFAD'dan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne (2021'de Başkanlığı'na) devredilmiştir (T. C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2014). 2018 yılına kadar geçici korunanlara ilişkin hizmetler AFAD sorumluluğunda ve koordinasyonunda sağlanırken, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 2013 yılında kuruluşu ve hızlı bir şekilde teşkilatlanması sürecinin tamamlanması ile AFAD yönetmeliğinde belirtilen ve iltica ve göç hareketleri gibi kitlesel göç hareketlerinden kaynaklı acil durum yönetimindeki koordinasyon Göç İdaresi Başkanlığınca AFAD ile yürütülecektir. Buna binaen, yine AFAD yönetmeliğinde belirtilen ve “Afet ve Acil Durumlarda Görev Alacak Bakanlık, Kurum ve Kuruluşlar” olarak nitelendirilen aşağıdaki tabloya göre iltica ve nüfus hareketlerinde görev alacak aktörler belirtilmiştir.

Tablo 1 Afet ve Acil Durumlarda Görev Alacak Bakanlık, Kurum ve Kuruluşlar

Bakanlık, Kurum ve Kuruluşlar	Doğal Afetler	İltica ve Büyük Nüfus Hareketleri	Büyük Yangınlar	Tehlikeli ve Salgın Hastalıklar	Radyasyon Teh. ve Hava Kirliliği Gibi Kim. ve Tek. Olaylar (Kbrn)
Genelkurmay Başkanlığı	+	+	+	+	+
Adalet Bakanlığı	+	+	-	+	+
Milli Savunma Bakanlığı	+	+	+	+	+
İçişleri Bakanlığı	+	+	+	+	+
Dışişleri Bakanlığı	+	+	-	+	+
Maliye Bakanlığı	+	+	+	+	-
Milli Eğitim Bakanlığı	+	+	+	+	-
Bayındırlık ve İskân Bakanlığı	+	+	+	-	-
Sağlık Bakanlığı	+	+	+	+	+
Ulaştırma Bakanlığı	+	+	+	+	+

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı	+	+	-	+	+
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	+	+	-	+	+
Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	+	-	+	+	-
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	+	+	+	-	+
Çevre ve Orman Bakanlığı	+	-	+	+	+

2018 yılından önce Geçici Koruma kapsamında Türkiye’ye sığınan Suriyeli göçmenler için oluşturulan geçici barınma merkezlerinin yönetilmesi ve işletilmesi AFAD tarafından gerçekleştirilmiştir. Bir kriz ve güvenlik problemi olarak ele alınan Suriyeli göçmen hareketleri sistematik bir göç politikasını tezahürü olarak ele alınmamış acil duruma ilişkin güvensizleştirilen acil bir durum olarak değerlendirilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2011). Suriyelilere yönelik geçici koruma statüsü kaynaklı koruma politikaları, 2014 yılına kadar oluşturulmuş olan geçici barınma merkezlerinde AFAD tarafından sağlanmıştır. Bu merkezlerinde kurulumu ve işletilmesi yine AFAD tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu merkezler, o denemde Başbakanlık tarafından AFAD’a ayrılmış bütçe vasıtasıyla kurulmuş ve resmi görevliler tarafında yönetilen; konaklama, güvenlik, temizlik, enerji bağlantıları, temiz içme suyu, eğitim ve sosyalleşme alanları açısından uluslararası ve üstü standartlar olarak tesis edilmiştir (McClelland, 2014). Yine geçici barınma merkezleri (kamp) içerisinde, geçici korunma statü içerisinde yer alan Suriyelilerin kamp yönetiminde karar alma mekanizmaları içerisinde alınması ve doğrudan sığınmacılar nezdinde katılımcılığın sağlanmasına yönelik adımlar atılmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2011).

Göçmenlere yönelik hizmet üretim süreçlerinde sürdürülebilirliğin sağlanması ve kamp dışı alanlarda sürdürülebilir sosyal-ekonomik ve toplumsal uyum sürecinin tesis edilmesi oldukça önem arz etmektedir. Sunulan sosyal hizmetlerin ve acil müdahale programlarının hedef grup üzerinde bağımlılık ilişkisi yaratmaması için sürdürülebilir göç politikasının kurumlar arası yatay eksenli

dağılımı ile gerçekleştirilmelidir. Kamp içi ve dışı hizmetlerinin, göçmeni güçlendirici ve sosyal-ekonomik hayat içerisinde kendi ayakları üzerinde duran bireyler haline getirmesi asıl hedef olarak değerlendirilmektedir (International Organization for Migration, 2021). Sadece kamp içi uygulamalar, zorla yerinden edilmiş sığınmacıların kendi kendilerini idame ettirme olanaklarını göz ardı etmekte ve kampı oluşturan ekonomik ve sosyal sistemin devamlılığı için dış kaynaklara bağımlılık sorunsalını ortaya çıkarmaktadır (Malkki, 1995).

Türkiye’de göç yönetimine ilişkin iş ve işlemler 2018 yılına kadar gelen süreçte AFAD’ın rolü üzerinden ilerlemiştir. Bu kapsamda, AFAD geçici barınma merkezlerinde üstelendiği role ek olarak, kamp dışı göçmenlere yönelik hizmet sunulması sürecindeki koordinasyon görevine de sahipti. Buna göre, geçici koruma altındaki Suriyelilerin eğitim, sağlık ve çalışma hayatına yönelik hizmetlerin yanı sıra sosyal hizmet kapsamındaki sosyal yardımlar ve sosyal uyum kapsamında sağlanan tercümanlık ve diğer bilgilendirme faaliyetlerine ilişkin istatistiki bilgilerin ilgili bakanlıklardan toplama görevini de yerine getirmiştir. Bu tür bir işlemin yerine getirilmesindeki temel amaç, göçmenlere yönelik sunulan ve sunulması planlanan hizmetlere yönelik raporlamaların ve statülerinden kaynaklı hak ve hizmetlerin iş ve işlemlerin takibinin gerçekleştirilmesidir (T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2014). Merkezi ve uzmanlaşmış bir göç idaresinin yokluğunda AFAD’ın geçici süre ile yürüttüğü bu işlemler Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’ne devredilmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasındaki temel neden, göç yönetimi konusundaki belirsizlik ve göçmenlere yönelik diğer bakanlıklar tarafından sunulan teknik hizmetlerin ve buna bağlı prosedürlerin farklılık göstermesidir. Ayrıca, bütün bunların düzenli ve planlı bir şekilde yürütülebilmesi için yasal bir ihtiyacı duyulmuştur. Göç yönetimin güvenlikleştirilmiş AFAD acil müdahale ve kontrol mantığı içerisinde sistematik bir sivil yönetim ve uyum sürecine çevrilebilmesi için bu adım oldukça etkili olmuştur. Buna ek olarak, 2005 iltica eylem planı dâhilinde atılması gereken adımların mevcut krize cevap niteliğinde öncellenmesini de beraberinde getirmiştir. Böylece İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, ilgili diğer bakanlıkların geçici koruma altındaki Suriyelilerin sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılanması, politika ve planların üretilmesi, koordinasyon ve finansmanının sağlanması görevlerini üstlenmiştir. Diğer yandan, ilgili kişilerin Türkiye’de bulunma sebepleri ve buna bağlı ilgili statülerinin belirlenmesi işlemi doğrudan Göç İdaresi Müdürlükleri tarafından yürütülüp, acil

durum ve kriz yönetimi yapan AFAD'ın sorumluluğu sınırlandırılmıştır. Buna ek olarak, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen sığınmacıların statüsünün belirlenmesi süreçleri sonrasında, kişilerin statülerinden kaynaklı temel hak ve hizmetlere erişimleri sağlanmaktadır. Temel hizmetler olan sağlık, eğitim ve insani yardım/sosyal hizmetlere nasıl ve ne şekilde ulaşacaklarına dair hususlar ise yine Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kararı belirlenen koruma statüleri ile belirlenmektedir ve bakanlıklar bünyesinde belirlenen şartlara göre sağlanmaktadır. Diğer yandan, 10 Eylül 2018 tarihine kadar, Türkiye'deki uluslararası koruma statülerinin belirlenmesi ve ilgili kişilerin sevkinin gerçekleştirilmesi (üçüncü ülke yerleştirmeleri) BMMYK ve ulusal çalışma otakları tarafından gerçekleştirilirken, bu tarihten sonra göç idaresine devredilmiştir (UNHCR, 2018).

Bu süreç sonrasında Göç politikasının oluşturulması ve mevcut göç yönetimine ilişkin kapsayıcı ve sistematik politikalar geliştirilmesi sürecine girildiği görülmektedir. Bu süreç içerisinde, özellikle 2018-2023 yılları için oluşturulmuş Uyum Strateji Belgesi ile göç politikasının kapsayıcı ardıl etkilerine yönelik cevaplar geliştirilmiştir. Aşağıda ayrıntıları ile değinilecek olan Uyum Strateji Belgesinin ön gördüğü sosyal uyum süreci, hak ve hizmetlere erişim temelinde göçmenlerin Türkiye toplumu içerisinde insan onuruna yakışır bir şekilde yaşamaları amaçlamaktadır. Ancak uyum sürecinin sadece bir yönü ile ele alan bu yaklaşım içinde hala eksiklikler barındırmaktadır. Özellikle geçici koruma statüsü sahibi kişilerin geleceğine ilişkin belirsizlik uyum sürecinde hedef grubun uyum motivasyonunu etkilemektedir. Geçici korunanların statülerinin sona ermesi durumunda karşı karşıya kalacakları sürece ilişkin belirlenmiş adımlar konusunda mevcut yasa ve yönetmeliklerin olmayışı yine göçmenlerin potansiyel hak kayıpları ile karşı karşıya kalmalarına sebep olacaktır. Diğer yandan, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne yaşanan yetki devri sonrası, temel hak hizmetlere erişimde ilgili Bakanlıklar nezdinde yaşanan görev dağılımları göç yönetiminde daha önce tecrübe edilmemiş yetki paylaşımlarını beraberinde getirmiştir. Özellikle yetki ve sorumluluklar konusunda 2011 yılından itibaren yaşanan problemler, göçmenlere yönelik hizmet üretiminde standart olmayan ve düzensiz uygulamaları beraberinde getirmiştir. Sağlık, eğitim, iş gücü piyasasına erişim, sosyal hizmetler ve psiko-sosyal destek hizmetleri konusunda yetki ve göre paylaşımları Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün koordinasyonunda gerçekleştirilmeye başlamıştır. Örneğin, genel sağlık sigortası kapsamında sağlık hizmetlerine erişimleri bulunan geçici koruma

altındaki Suriyelilerin sağlık giderleri AFAD yerine G İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından ödenmeye başlanmıştır. Bu erevede, AFAD, G İdaresi ve Sağlık Bakanlığı arasında “Götürü Bedel zerinden Sağlık Hizmeti Alım Protokolü” imzalanmış, ayrıca temel medikal malzemelerin tutarlarının Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün talebi ile AFAD tarafından karşılanması üzerinde anlaşılmıştır (T.C Sağlık Bakanlığı, 2018). Buna ek olarak, g yönetiminde merkezileşmenin bir sonucu olarak, özellikle göçmenlerin ihtiyaçlarına yönelik acil müdahale ve uyum süreçlerindeki ihtiyaçları için gerekli olan sosyal yardımlar ve psiko-sosyal destek alışmaları Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın kontrol ve sorumluluğunda yapılması kararlaştırılmıştır. Bakanlığın Ocak 2018 ayında gerçekleştirdiği “Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Hizmet Sunan Sivil Toplum Kuruluşlarına Yönelik Mevcut Durum Analizi ve Süreç Yönetimi alıştayı”nda özel ihtiyaç sahiplerinin geçici barınma merkezlerinin içinde ve dışında yararlanacakları sosyal hizmetler ve yardımlarla bu yabancılara sağlanacak psiko-sosyal destek çalışmaları artık Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın kontrolünde yapılacağı kararlaştırılmıştır (Ayek & Tecer, 2018). Buna paralel olarak, kamp içi ve dışında yaşayan özel ihtiyaç sahibi göçmenlere yönelik psiko-sosyal destek hizmetlerinin sağlanması ve sosyal yardıma ihtiyaç duyan ailelerin belirlenmesi için gerekli olan hane ziyaretleri yine Aile ve sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın belirlediği usul ve esaslara göre gerçekleştirilmeye başlanmıştır (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2017).

Sistematik bir güç politikasının belirlenmesi ve kriz yönetimi mantığı dışında kurumsallaştırılmış, planlı bir eylemin ortaya konulması açasından yapılan düzenlemeler oldukça dikkat çekmektedir. Ancak G İdaresi Genel Müdürlüğü’nün (2021 yılında Başkanlığı) koordinasyonunda ve yönetimindeki g uygulamaları, merkezileşmenin getirdiği bürokratik süreçler, buna karşın kurumsal kapasite anlamında merkez ve taşra teşkilatının yeterli cevap verememe problemini beraberinde getirmiştir. Bu durum göçmenlerin temel hak ve hizmetlere erişimi ve statülerine ilişkin değerlendirmelerin zamanında ve kaliteli bir şekilde gerçekleştirilmesi süreçlerini zorlaştırmıştır. Ayrıca, g yönetimi ve hizmet üretimi süreçlerinin çok boyutlu olduğu ve g yönetiminde yer alan aktörlerin çeşitliliği (kamu-sivil toplum ve uluslararası örgütler) göz önünde bulundurulduğunda, merkezileşmenin ve resmi görev dağılımları sonucunda artan çok bürokratik süreçler uygulamada engeller ortaya çıkarmıştır. Özellikle,

kamunun göçmenlerin statülerinin belirlenmesi, sosyal hizmet, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişiminde yaşanan sorunlara cevap olarak üretilen sivil toplum ve uluslararası kuruluşların hareket alanlarının daraltılması merkezileşmenin en önemli dezavantajı olmuştur. Bu durum, göç yönetiminin sivilleşmesi sürecinin güvenlikleştirme algısı içerisinde yapıldığını göstermektedir. Sahada yer alan ve göçmenlere yönelik hizmet üretimi konusunda kamunun koyduğu yasa, yönetmelik ve diğer uygulamalara uygun bir şekilde faaliyet yürütmek isteyen ulusal ve uluslararası kuruluşların hareket alanları kısıtlanmıştır. Göç yönetiminin çok boyutlu ve çok aktörlü süreci, güvenlikleştirilmiş göç politikaları etrafında her şeyi kontrol etme noktasına doğru evrilmiştir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün İçişleri Bakanlığı'na bağlı bir kurum olması göç politikasının ve buna bağlı diğer süreçlerin güvenlik temelinde ele alınması sürecini doğurmaktadır.

Diğer yandan, 2011 yılı itibariyle Orta Doğu'da artan göçmen akınları sonucunda, dünyada özellikle Avrupa'da artan güvenlik temelli göç politikaları ile cevap verilmiştir. Türkiye'nin AB ile imzaladığı 2001 Katılım Ortaklığı Belgesine dayanarak, 2013 yılında "Vize Serbestisi Diyaloğu Mutabakat Metni ve Geri Kabul Anlaşması" imzalanmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2013). Anlaşma kapsamında;

- "Yasadışı yollarla AB ülkelerine giden veya bu ülkelerde bulundukları sırada yasadışı duruma düşen (örneğin, vize süresini geçiren) Türk vatandaşları ve Türkiye üzerinden Anlaşma'ya taraf diğer ülke veya ülke grubuna geçiş yapmış üçüncü ülke vatandaşlarının Anlaşma'da belirlenen şartlar ve kurallar çerçevesinde Türkiye'ye geri alınmasını,
- Yasadışı yollarla AB ülkeleri üzerinden ülkemize gelen veya Türkiye'de bulundukları sırada yasadışı duruma düşen AB üyesi ülkeler ve üçüncü ülke vatandaşlarının Anlaşma'da belirlenen şartlar ve kurallar çerçevesinde ilgili AB ülkesine iade edilmesini düzenlemektedir." (T.C Avrupa Birliği Başkanlığı, 2013).

Anlaşma Türkiye'nin göç yönetiminde, özellikle yasadışı göç ile mücadelede AB ile işbirliği noktasında önem arz etmektedir. Gerekli kurumsal ve altyapısal kapasitenin geliştirilmesi, sınır güvenliğinin modernize edilmesi için anlaşma kapsamında ilgili fonlar elde edilmiştir. Anlaşma, imzalanmasından 3 yıl sonra uygulanmak şartı ile imzalanmıştır. Böylece, 2016 yılında yürürlüğe giren

anlaşma kapsamında, Türkiye topraklarından AB ülkelerine yasadışı bir şekilde geçiş yapan göçmenler Türkiye'ye iade edilmeye başlanmıştır.

2.4.4 Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı

Türkiye'nin göç yönetimindeki en önemli kırılmalardan birini oluşturan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda, sosyal uyum göç yönetiminin en önemli ve ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilerek kanun içerisinde yer almıştır. Uyum kavramı ve buna ilişkin düzenlemeler, YUKK'nın dördüncü bölümündeki 96. Maddede düzenlenmiştir. Buna göre;

“Genel Müdürlük, ülkenin ekonomik ve mali imkânları ölçüsünde, yabancı ile başvuru sahibinin veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerin ülkemizde toplumla olan karşılıklı uyumlarını kolaylaştırmak ve ülkemizde, yeniden yerleştirildikleri ülkede veya geri döndüklerinde ülkelerinde sosyal hayatın tüm alanlarında üçüncü kişilerin aracılığı olmadan bağımsız hareket edebilmelerini kolaylaştıracak bilgi ve beceriler kazandırmak amacıyla, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ile uluslararası kuruluşların öneri ve katkılarından da faydalanarak uyum faaliyetleri planlayabilir.” (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2013).

Kanun maddesinde de belirtildiği üzere, uyum faaliyetlerinin planlanması ve yürütülmesinden Göç İdaresi Genel Müdürlüğü sorumlu tutulmuştur. Yasa ile göçmenlerin Türkiye ve üçüncü ülke uyumlarını sağlayacak aktivitelerin ve programların yürütülmesi için gerekli çerçevenin sunulduğu görülmektedir. Bu çerçeveden hareketle, ilgili kanunun 96 maddesinin 2 ve 3. fıkralarında da belirtildiği gibi “Yabancılar, ülkenin siyasi yapısı, dili, hukuki sistemi, kültürü ve tarihi ile hak ve yükümlülüklerinin temel düzeyde anlatıldığı kurslara katılabilir”. Göçmenlerin temel hizmetlere erişimleri ve yararlanmaları konusunda, göç yönetiminin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilen uyum süreci için devam eden kanun maddesinde, “Kamusal ve özel mal ve hizmetlerden yararlanma, eğitime ve ekonomik faaliyetlere erişim, sosyal ve kültürel iletişim, temel sağlık hizmeti alma gibi konularda kurslar, uzaktan eğitim ve benzeri sistemlerle tanıtım ve bilgilendirme etkinlikleri Genel Müdürlükçe kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarıyla da iş birliği yapılarak yaygınlaştırılır.” şeklinde belirtilmiştir. Bu çerçevede, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü bünyesinde uyum faaliyetlerinin

planlanması ve uygulanması konusunda ilgili koordinasyon ve iş birliğinin sağlanması için Uyum ve İletişim Dairesi Başkanlığı kurulmuştur.

Devam eden süreçte, kanunun yüklediği göreve binaen, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 2018-2023 yıllarını kapsayan “Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı”nı yayınlamış ve bu kapsamda temel faaliyet alanlarında uyum politikaları geliştirmeye başlamıştır. Uyum strateji belgesinin giriş bölümünde, uyumun temel amacı olarak, “yabancıların sosyal hayatın tüm alanlarına üçüncü kişilerin aracılığı olmadan dahil olabilmesidir” şeklinde ifade edilmiştir (T.C. Göç İdaresi Başkanlığı, 2020). Devamında göçmen uyumunun çok boyutlu bir süreç olduğunun altı çizilmiş ve bu çok katmanlı süreç için kurumlar arası koordinasyon ve önceliklendirmenin gerçekleştirilmesi için Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı oluşturulmuştur. Bu belgede yer alan eylem planı dahilindeki hedeflere değinilmeden önce 2018 yılı itibariyle Türkiye’deki göçmen profilini bakmakta fayda vardır. Her şeyden önce, 2011 yılı itibariyle başlayan Suriye kaynaklı göçmen akının yaratmış olduğu toplam 3.7 milyon kişiye ulaşmış ve acil müdahale mantığı dışında geçici korunan kişilere yönelik yapılandırılmış hizmetlerin düzenlenmesi ihtiyacını doğurmuştur. Yapılandırılmış hizmetten kastedilen, acil ihtiyaçlardan kaynaklı gıda, barınma, sağlık ve eğitim hizmetlerinin sunulması aşamasından kişilerin geçici korunma aşamasında kendi hayatlarını ikame ettirecekleri güçlendirmelere ihtiyaçları ortaya çıkmıştır. Zorunlu göç akınları sonrasındaki temel süreçlerden bir tanesi ev sahibi toplum içerisinde kişilerin acil müdahale ile temel ihtiyaçlarının giderilmesi, insan onuruna yakışır asgari şartların sağlanması sonrasında temel yetkinlik/geçim kaynakları programlarına kişilerin dahil edilmesidir. Bu kapsamda, Türkiye 2016 yılı sonunda başlayan, zorunlu göç sonucu ülkeye sığınmış Suriyeli göçmenlerin yeniden kayıtlama/kişisel bilgilerinin doğrulanması süreçlerini başlatmıştır. Özellikle, 2011 yılında karşı karşıya kalınan süreç ve sonrasındaki gelişmelerde Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancı Şube, Göç İdaresi ve AFAD’ın sağlıklı göçmen kayıtlama süreçlerini uygulayamadıkları görülmüştür. UNHCR tarafından desteklenen “Türkiye’de Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Yabancıların Kişisel Verilerinin Doğrulanması” projesi ile kayıtları sırasında Suriyelilerden alınan bilgilerin güncellenmesi ve eksik bilgilerin tamamlanması amaçlanmıştır (UNHCR, 2021c). Böylece, sağlıklı bir kayıtlama süreci ile Suriyeli göçmen profilinin elde edilmesi sağlanmış ve mevcut geçici koruma kimliklemede kullanılan fiziki materyallerde de standardizasyon

sağlanması için kimlik belgeleri değiştirilmiştir. Daha önce Emniyet, AFAD ve Göç İdaresi tarafından çeşitli formatlarda verilen kimlik belgesi yeniden kayıtlanma süreçleri ile tek tipleştirilmiştir.

Şekil 4 Eski (Sol) ve Yeni (Sağ) Geçici Koruma Kimlik Belgeleri

Türkiye’deki Suriyelilerin temel profillerinin ve gerçek demografik bilgilerinin elde edilmesi sürecine katkı sağlamış olan bu proje ile yukarıda bahsi geçen, göçmenlerin geçim kaynakları ve sosyal uyum kapsamında güçlendirilmesine yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Bununla birlikte, göçmen uyumuna yönelik yürütülen politikalar, İçişleri Bakanlığı tarafından ele alınan ve yürütülen bir süreç olmasından kaynaklı, her sürecinde toplumsal çatışmanın ortaya çıkmasını engellemek, huzursuzluk ve güven ortamını sarsacak olayların önüne geçilmesi temelinde ele alınmıştır. Özellikle, güvenlikleştirme mantığı içerisinde göçmenlerin kamu düzenini bozması durumunda, “geri göndermeme” kurulana istisna oluşturacak eylemler tanımlanmıştır. Geçici Koruma Yönetmeliği’nin 12. Maddesinde düzenlenen geçici korumanın bireysel olarak sona ermesinde kamu düzenine yönelik tanımın muğlak olması bu kapsamda alınan kararların eleştirilmesine ve mağduriyetlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Tokyol, 2019). Kanunda belirtilen itiraz süreçleri ve buna ilişkin hukuki usullerin işletilmemesi de ayrı bir sorun olarak değerlendirilmektedir.

Uyum sürecine ilişkin ilan edilen eylem planı dahilinde 2016 yılı itibariyle başlayan süreçte göçmen politikasında Türkiye tarihinde ilk kez bir göçmen uyum strateji belgesi yayınlamış ve altı başlık altında 2018-2023 uyum strateji planını toplamıştır. Buna göre, uyum çatısı altında, i) toplumsal uyum, ii) bilgilendirme, iii) eğitim, iv) sağlık, v) işgücü piyasası ve vi) sosyal destek (sosyal hizmet ve yardımlar) konularında temel alanlar seçilmiştir. Her şeyden önce bu belgede göçmen uyumuna ilişkin tanımlama ve tarif şu şekilde yapılmıştır;

“Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı’nın ilk bileşeni olan toplumsal uyum; göçmenlerin kültürel, sosyal ve ekonomik olarak yaşadıkları topluma dâhil edilerek ortak bir aidiyet hissi geliştirebilmesi, kültürlerarası etkileşim, istişare, toplumsal diyalog çerçevesinde farklılıkların karşılıklı tanınması, saygının devam ettirilmesi ve bir arada yaşamalarının sağlanması olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal uyum genel olarak göçmenlerin toplumsal kabulü ve birlikte yaşam kültürünü hedeflemektedir. Göçmenin sağlıklı bir şekilde kimliğinin tanınması ve toplumsal hayata dışlanmadan katılabilmesi için dil, din ve kültür gibi farklılıklarının tanınması, kısaca çeşitliliğin toplumsal kabulü toplumsal uyum için önemlidir. Ayrıca, göçmenlerin toplumda kendi yetenek ve çalışmalarından dolayı takdir edilmesi ve faydalı bir birey olarak algılanması toplumsal uyum için önemli faktörlerdir.” (T.C. Göç İdaresi Başkanlığı, 2020).

Uyum faaliyetleri kapsamında, Göç İdaresi Başkanlığı tarafından 6-7 Aralık 2021 tarihinde, Ankara’nın Mamak ilçesinde gerçekleştirilen “Birlikte Yaşamak”; Göç ve Uyum Çalıştayı’nda uyum ve entegrasyon kavramları üzerine net tanımlamaların yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, Göç İdaresi Başkanlığı’na göre entegrasyon; “ülkeye yeni gelen yabancıların toplumun bir eklentisi ya da parçası olarak kabul edilerek tek yönlü bir süreç açısından yabancıya ev sahibi toplumun kültürel ve ekonomik vb. özelliklerini öğretmek zorunda bırakan politik bir kavramdır”, şeklinde tanımlanmaktadır. Uyum kavramı ise şu şekilde tanımlanmakta ve Türkiye tarafından benimsenen ve uygulandığı iddia edilen faaliyetlere referans oluşturmaktadır. Buna göre uyum; “hem yabancıların hem de ev sahibi toplumun sosyo-kültürel ve ekonomik gelişmesine katkıda bulunmayı hedefleyen, asimilasyoncu olmayan, ev sahibi toplumun da göçmenlere uyum sağlamasını ve yabancıların kendi yeteneklerini ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda dahil olmak üzere yaşamın tüm alanlarında gerçekleştirmesini amaçlayan, gönüllülük esaslı politikadır” şeklinde tanımlanmaktadır. Buaradaki temel ayrımın her iki kavram arasında politik ve sosyolojik olma, zorla ve gönüllü olma, tek yönlü ve iki yönlü kavramları açısından farklılıklar teşkil etmektedir. Entegrasyon kavramı politik, zorla, tek yönlü olmakla nitelendirilmiş ve uyum kavramı bunların dışlayan bir kavram olarak sunulmuştur. Ancak uygulamada uyum tanımında belirtilen unsurların net bir şekilde uygulanmadığı görülmektedir. Örneğin çok-kültürcü bir

yaklaşım ile ele alınmış uyum tanımlamasının bir gereği olarak ana dilde eğitim ve hizmet, yerel yönetimlerde katılımcılık ve çalışma hayatına aktif katılım gibi konularda iki yönlü sürecin işlemediği dışlayıcı bir tutumun sergilendiği görülmektedir (Dikme, 2019; Gemici, 2017). Buna ek olarak, entegrasyon yaklaşımları tartışıldığı yukarıdaki bölümde belirtildiği üzere, 1970’lerdeki Fransız modeli olan normlar/değerler entegrasyonundan kaçınılmak ve asimilasyoncu bir eleştiri konusu olmamak üzere bir uyum tanımı ve buna bağlı politika oluşturulmak istendiği görülmektedir. Ancak uyum tanımına paralel olarak gerçekleştirilen faaliyetlerin ve çalışmaların güncel siyasi gelişmeler ve ulus-devlet mantığı içerisinde faaliyet yürüten devlet kurumlarının vermiş olduğu cevaplar karşısında tutunum alanları bulamadığı görülmektedir. Geleneksel ve üstenci bir dil olarak ülkede bulunan geçici korunan Suriyelilere yönelik “misafir” nitelendirilmesinin yapılması, haklardan yalıtılmış ve geçici nitelemesini vurgulamanın gereği olarak, kurumsallaşmak uzak uyum faaliyetlerinin yürütülmesine sebep olmaktadır.

Butün bunlara rağmen, Uyum Strateji Belgesi’nde, stratejik öncelikler arasında ilk sırada belirtilen toplumsal uyum kapsamında, üç stratejik amaç belirtilmiştir. Bune göre; i) Göçe ve göçmenlere ilişkin toplumsal algının ve yabancılara yönelik tutumun toplumsal uyuma katkı sağlayacak şekilde yönetilmesi, ii) Yerel düzeyde birlikte yaşamın ve karşılıklı diyalogun geliştirilmesi, iii) Göçmenlerin yerel düzeyde danışma ve istişare mekanizmalarına aktif dahil olmalarının sağlanması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda Göç İdaresi Başkanlığı, göçmenlerin toplumsal kabulünün gerçekleştirilmesi ve güçlendirilmesi çalışmalarının yanı sıra, yerel yönetimlerin toplumsal uyum konusunda rollerinin güçlendirilmesi ve gerekli yasal, idari ve kurumsal düzenlemelerin yapılmasıyla yerel halk ve göçmenlerin bir arada yaşamalarının desteklenmesi hedeflenmektedir (T.C. Göç İdaresi Başkanlığı, 2020). Buna ek olarak, yabancıların din hizmetlerinden yararlanmaları için gerekli alt yapının güçlendirilmesi de belirtilmiştir. Son ancak en önemlisi göçmenlerin dayanışma mekanizmalarına katılımının sağlanması ve sivil toplum kuruluşlarının kapasitelerinin güçlendirilmesi de starftejik amaçlar altında değerlendirilmiştir. Dayanışma mekanizmalarının göçmen uyumun oldukça kilit bir rol oynadığı daha önce altı çizilmişti ancak dayanışma mekanizmalarının göçmenlerin toplumsal içermeleri için faydalı olmasının yanında dışlanmalarına da sebep olabilir. Özellikle bilgiye ve hizmete erişim konusunda dayanışma ağları oldukça kolaylaştırıcı etki

oluşturukun, göçmenlerin kendi ayakları üzerinde durma ve birey olarak topluma içerilmiş olmaları önünde bir engel de teşkil edebilir. Diğer yandan, Göç İdaresi Başkanlığı bünyesinde kurulan Uyum ve İletişim Genel Müdürlüğü tarafından YUKK'nın da kendilerine verdiği görev çerçevesinde uyum faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda gerçekleştirilen faaliyetler şu şekildedir;

- Uyum Biz Bize Sohbetler, Mahalle Buluşmaları, Muhtarlar Çalıştayları, Kadın Buluşmaları,
- Kamu kurumları ile işbirliği ve koordinasyon toplantıları, bölgesel çalıştaylar,
- Üniversiteler ve uluslararası öğrencilere yönelik faaliyetler,
- Basın buluşmaları,
- Sivil toplum kuruluşları ile koordinasyon toplantıları,
- İl ve ilçe göç kurulları,
- Doğru bilinen yanlışlar çalışmaları,
- Başarı hikayeleri, kısa filmler, kamu spotları,
- Ülkenin sosyal, kültürel yapısını anlatan kurslar (SUYE)-Sosyal Uyum ve Yaşam Eğitimleri,
- Diğer eğitici uyum kursları,
- UYUM'un tersten okunuşu olan MUYU karakteri ve MUYU materyalleri ile çocuklara yönelik faaliyetler.

Sosyal Uyum ve Yaşam Eğitimi kapsamında, Göç İdaresi Başkanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü arasında iş birliği protokolü gerçekleştirilmiştir. Buna göre, yasal kalış hakkına sahip tüm yetişkin yabancıların (17-66 yaş) ülkemizdeki sosyal, ekonomik ve kültürel hayata uyumlarının kolaylaştırılması amacı ile 8 saatlik “Sosyal Uyum ve Yaşam Eğitimi Programı” geliştirilmiştir. Program Türkçe, Arapça ve Farsça olmak başta olmak üzere ihtiyaç duyulan dillerde tercüman eşliğinde verilmesi planlanmış ve uygulanmaktadır. Bu eğitim boyunca, Türkiye'nin kültürel yapısı, gelenek ve görenekleri, toplumsal yaşam kuralları, sosyal yaşam kuralları, hak ve yükümlülükler, sosyal hayata ilişkin bilgilendirme, eğitim ve sağlık olanakları, hukuki konular ve geçim kaynaklarına erişime ilişkin bilgilendirmeler gerçekleştirilmektedir. Ancak bu tarz uygulamaların yabancılar arasında yaygınlığı ve bilinirliği noktasında sorunlar bulunmaktadır. Ayrıca yine eğitim içeriğine bakıldığında, Göç İdaresi Başkanlığı tarafından yapılan “Uyum” tanımı ile çelişkili

bir şekilde daha çok entegrasyon çalışması olarak değerlendirilebilir. Buna ek olarak, uyum çalışmalarında Uyum Strateji Belgesinde belirtilen Sivil Toplum ile işbirliği noktasında büyük eksiklikler ve güven probleminin yol açtığı politik bir tutum söz konusudur. Yetişmiş insan kaynağı noktasında hem Göç İdaresi Başkanlığı hem de sivil toplum içerisindeki eksiklik yapılandırılmış uyum politikalarının uygulanması noktasında engel teşkil etmektedir. Diğer yandan, güncel siyasal gelişmelerin ve toplumsal dinamiklerin göçmenler konusunda dışlayıcı tutum ve söylemleri sahada uyum faaliyetleri kapsamında gerçekleştirilen çalışmalara ket vurmaktadır.

Türkiye'nin göç ve göçmen tarihi içerisinde eşi görülmemiş çeşitlilik ve nicelik taşıyan mevcut durumundan hareketle, belgede dikkat çekilen ve stratejik hedefler oluşturulan ikinci başlık, bilgilendirme alanı olmuştur. Bunu nedeni, Türkiye'nin yabancılara ilişkin özelde göçmenlere ilişkin bilgilendirme kanallarının oldukça kısıtlı olmasıdır. Buna ek olarak, bu bilgilendirme kanallarının çeşitliliği ve erişilebilirliği noktasında da eksiklikler mevcuttu. Özellikle göçmenlerin statülerinden kaynaklı hak ve hizmetlere erişimleri, ülkenin göçmenlere yüklemiş olduğu sorumluluklar konusunda bilgilendirmeleri toplumsal uyum sürecini etkileyen kilit alanlardan birini oluşturmaktadır. Bilginin her alanda kişiyi güçlendirici bir unsur olduğu göz önünde bulundurarak, bu bilgiye erişimleri noktasında usullerin ve kolaylaştırıcı uygulamaların tesis edilmesi ilk adım olarak ele alınmıştır. Ayrıca, uyumun iki yönlü bir süreç olduğu noktasında hareketle, bilgiye erişim ve usullerine ilişkin uygulamalara yönelik hedef grup içerisinde bunun ihtiyaç olduğu yönünde algının oluşturulmasına dikkat çekilmektedir. Göç edilen ülkeye dair bilgiye ihtiyacı olduğu yönündeki bilince sahip olunması kilit önem arz etmektedir. Yukarıda, önceki bölümlerde tartışıldığı üzere, göçmenlerin göç ettikleri ülkelere dair bilgi akışı kurulan toplumsal ağlar ve bireysel ilişkiler üzerinden yürümekte ve bu bazen sıkıntılar yaratmaktadır. Her şeyden önce istismara açık süreçlerin yaşandığı görülmektedir. Kişilerin bilgiye ve bundan kaynaklı hizmete erişim noktasında istismara uğramaları potansiyel bir tehdit olarak görülmektedir. Hali hazırda statüsünden kaynaklı erişilebilir olan hak ve hizmetlere yönelik aracı kişi veya kurumların varlığı devlet tarafından bir tehdit ve göçmenler tarafında ise sosyal uyum sürecinde bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Diğer yandan, bilgiye erişim konusunda taraflardan bir diğeri olan hizmet sağlayıcıların da göçmenlerin bilgi almaya ihtiyacı olduğuna dair farkındalığının olması önem arz

etmektedir. Bu kapsamda, ülkeye yeni gelen göçmenlere yönelik verilmesi gereken temel bilgilerin ülkenin sosyal, ekonomik, kültürel ve hukuki yapısı hakkında bilgi verilmesi hususuna dikkat çekilmiştir (T.C. Gç İdaresi Başkanlığı, 2020: 12).

Bu çerçevede, bilgiye erişim noktasında, “Göçmen bilgilendirmesine ilişkin temel standartlar çerçevesinde göçmen bilgilendirme hizmetlerinin güçlendirilmesi” ve “Göçmenlerin Türkiye’ye gelmeden önce veya geldikten sonra yararlanabilecekleri bilgilendirme ve uyum kılavuzlarının hazırlanması” iki stratejik öncelik olarak ele alınmıştır. Bu kapsamda, GİGM koordinasyonunda göçmenlere yönelik temel haklar kapsamında hizmet veren kurumlar bünyesinde gç birimleri oluşturularak bilgiye erişim noktasında her iki aktöre de içeren (göçmen ve kamu) bir yapılanma tesis edilmiştir. Özellikle, Milli Eğitim, Sağlık ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlıkları bünyesinde verilen hizmetlere göçmenlere duyarlı hale getirilmiştir. Hizmet planlaması ve uygulamaları göçmen hedef kitleyi içeren şekilde gerçekleştirilmesi için gç daireleri ve ilgili idari yapılanmaları merkez ve taşra teşkilatları içerisinde yaygınlaştırılmıştır. Bu kapsamda, 2005 yılında insan ticareti mağdurlarına yönelik yardım amacıyla kurulan acil iletişim hattı olan 157, 2015 yılında GİGM tarafından devalınmasından sonra hizmetlerini genişleterek Yabancılar İletişim Merkezi (YİMER) adıyla hizmet vermekte başlamıştır. YİMER genelde göçmenlerin statülerinden kaynaklı hak ve hizmetlere ulaşmaları için Yabancıların vize, ikamet izni, uluslararası koruma, geçici koruma gibi konularda 7 dilde (Türkçe, İngilizce, Arapça, Farsça, Rusça, Almanca ve Peştuca), 7 gün 24 saat kesintisiz hizmet sunmaktadır (YİMER, 2021). YUKK belirttiği ve GİGM tarafından üstlenilen koordinasyon görevi, bilgiye erişim konusunda YİMER aracılığıyla net bir şekilde ortaya konulmuştur. Bu kapsamda, YİMER İçişleri, Sağlık, alışma, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlıkları, Emniyet ve Jandarma gibi kurum ve kuruluşlar ile ortak ve koordine bir şekilde hizmet vermektedir. Yine uyum faaliyetleri kapsamındaki gerçekleştirilen çalıştayda göç idaresi yetkisinin sunumunda belirttiği üzere, YİMER göçmenlere yönelik akmu hizmetlerinin erişimi kolaylaştırmak, çözüm odaklı diyaloglar kurmak, sorunları tespit etmek ve gidermek, mağduriyetler ile ilgili ihbar ve şikayetleri kayıt etmek üzere faaliyet yürütmektedir. Buna ek olarak, göçmenlere yönelik, bilgilendirme ve uyum kılavuzu ile broşürlerinin tüm göçmen grupları kapsayacak şekilde

hazırlanması ve yaygınlaştırılması çalışması da gerçekleştirilmiştir.¹² Ancak bu tarz meteryallerin göçmen gruplar içerisinde yaygınlaştırılması ve sistematik olarak erişilebilir olması noktasında bilinirlik ve tanıtım faaliyetlerinin eksik olduğu görülmektedir. Sonraki bölümde tartışılacak olan saha çalışmasında da görülmektedir ki, kamunun göçmenlere yönelik sağlamış olduğu hizmetlere ve usullere ilişkin çalışmaların kısıtlı ve/ya eksik olduğu görülmektedir. Bunun en büyük gerekçelerinden birisi ise kısıtlı personel ve yaygınlaştırılmış geniş katılımlı çalışmaların yapılmaması veya yapılamamasıdır. Üst politikada göçmen uyumuna ilişkin tutarlı olmayan eylemler ve toplumsal siyasi ve ekonomik dalgalanmalar hedeflenen geniş ve kapsayıcı uyum bilgilendirme çalışmalarını, toplumsal görünürlüğü ve kabulü noktasında sınırlamaktadır.

Diğer yandan, Uyum Strateji Belgesi'nde altı çizilen ve üçüncü stratejik öncelik olarak belirtilen alan eğitimidir. Özellikle, Türkiye'de bulunan Suriyeli göçmenlerin yarısının zorunlu eğitim ve yüksek öğrenim çağında olması, eğitim konusunu kilit önem atfetmektedir. Kayıp bir neslin önüne geçilmesi, temel bir hak olarak eğitim hizmetine göçmen bireylerin dahil edilmesi ve toplumsal uyum noktasında örnek ve topluma yararlı göçmen bireylerin yetiştirilmesi için okullaştırma çalışmalarının altı çizilmiştir. Bunun için ilgili mevzuat ve okulların fiziki alt yapısının güçlendirilmesi; okullaşmanın başarıya ulaşması için hedef göçmen gruplar arasında eğitim konusunda farkındalık oluşturulması ve ayrıca Göçmen çocukların okula gidememelerine ya da eğitime ara vermelerine neden olan (maddi yetersizlik, çocuk yaşta evlilik, okula uyum sağlayamama, ayrımcılığa maruz kalma vb.) etkenlerin araştırılması ve ortadan kaldırılmasının altı çizilmiştir (T.C. Göç İdaresi Başkanlığı, 2020: 23). Yaygın eğitim faaliyetleri kapsamında uyum çalışmalarının desteklenmesi de ayrı bir alt stratejik amaç olarak belirlenmiştir. Özellikle göçmen grupların ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak ve uyum sürecini destekleyecek Türkçe dil kursları, mesleki eğitim kursları ve Sosyal Uyum ve Yaşam Eğitimi gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. 2021 yılı itibarıyla Sosyal Uyum ve Yaşam Eğitimi kursları halk eğitim vasıtasıyla illerde bulunanan yabancılara verilmeye başlanmıştır. Ancak sahada bu eğitime erişim noktasında sıkıntılar mevcuttur. Özellikle geçim kaynaklarına erişim noktasında büyük sıkıntıları olan göçmenlerin halk eğitim merkezlerine erişimleri kısıtlı

¹² Daha fazla bilgi için bkz: <https://www.goc.gov.tr/brosurler> (01.02.2022 tarihinde erişim sağlanmıştır).

kalmaktadır. Bunun yanında, Suriyeli göçmen akının üzerinden on seneyi aşkın bir süre geçmesine rağmen topluluk içerisindeki Türkçe konuşma oranı oldukça düşüktür. Bu durum sosyal uyum sürecinde Suriyeli göçmenlerin bilgiye ve hizmete erişimlerinde ve doğal olarak toplumsal olarak içerilemlerine engel teşkil etmektedir. Ayrıca, Avrupa ülkelerindeki örneklerine bakıldığında göçmenlerin/mültecilerin entegrasyon süreçlerinde yapılandırılmış bir yapı söz konusu iken Türkiye’de uyum kapsamında uygulanan bütün faaliyetlerin yarı yapılandırılmış olduğu gözlenmektedir. Yarı yapılandırılmış niteliğinden kastedilen, uyum sürecinin devlet ve göçmen birey arasında bir sözleşme veya anlaşmaya bağlı olmaksızın gönüllülüğe bağlanması ve sürece katılma aşamasında karşılıklı, özellikle göçmene yüklenen görev ve sorumlulukların bulunmayışıdır. Almanya’daki uyum sürecine bakıldığında, aile birleşimi ve oturma izni alınması süreçlerinde almanca dil kursu ve uyum kursuna katılım zorunludur. Bu süreçte, devletin ve göçmenin karşılıklı sorumlulukları vardır. Kurs katılımlarının kolaylaştırılması için sosyal hizmet kapsamında işsizlik maaşı gibi gelir getirici ödemeler, kursa ulaşım ödeği gibi düzenlemeler ile devlet katkı ve teşvik sunmaktadır. Bunun yanında göçmen bireyin de bu kursa devamlılığı beklenmektedir. Aksi durumda kurs başlangıcında gerçekleştirilen entegrasyon sözleşmesi feshedilmekte, sosyal hizmetler bağlamında sunulan hizmetler ise kesilmektedir (Danışman, 2010).

Yine Uyum ve Strateji Belgesi’nde belirtilen ve stratejik öncelik olarak dördüncü sıraya konulan alan ise Sağlık ve Uyum konusudur. Eğitim gibi temel bir hak olan sağlık hizmetlerinin özellikle uluslararası ve geçici koruma başvurusu ve/ya altındaki kişilere yönelik sunulması, kolay ulaşılabilir, etkin ve sürdürülebilir şekilde sağlanması hususuna dikkat çekilmiştir. Birinci, ikinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetlerine ulaşım konusunda gerekli sağlık okur yazarlığı ve sağlık sistemine ilişkin prosedürlerin göçmen gruplar için erişilebilir hale getirilmesi husus bu noktada kilit önem arz etmektedir. Koruyucu, iyileştirici ve rehabilite edici sağlık hizmetlerinin etkin bir şekilde sağlanması zorla yerinden edilmiş, göçe zorlanmış ve savaş mağduru kişilerin yapılandırılmış ve ihtisas gerektiren uzman hekimlere ulaşması önem arz etmektedir. Ancak mevcut sağlık sistemi içerisinde özellikle psikiyatri, fizik tedavi ve rehabilitasyon hastanelerinin alt yapı ve kapasitelerinin sınırlı olması hem göçmen hem de ev sahibi toplum için uyum konusu olmaktan ziyade hizmete ulaşım açısından çatışma kaynağını

oluşturmaktadır. Bu kapsamda, Sağlık Bakanlığı tarafından “Geçici Koruma altındaki Suriyelilerin Sağlık Statüsünün ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sunulan İlgili Hizmetlerin Geliştirilmesi Projesi (SIHHAT) hazırlanmış, Proje Avrupa Birliği tarafından kabul edilerek finansmana hak kazanmıştır. SIHHAT Projesi’nin Hibe Sözleşmesi, AB Delegasyonu ile Sağlık Bakanlığı arasında imzalanarak ve 1 Aralık 2016’da yürürlüğe girmiştir (Sihhatproject, 2021). Geçici koruma altındaki Suriyelilerin birinci ve bazı ikinci basamak sağlık hizmetlerine kültüre duyarlı (Arapça hizmet gibi) bir şekilde ulaşmaları ve sağlık sistemi üzerinde oluşan ekstra yükün azaltılması amaçlanmıştır. Böylece toplumsal uyum sürecinde yerel toplumun hizmetlere ulaşımından kaynaklı göçmen karşıtlığı vb. tutuma evrilmeleri önlenmeye çalışılmıştır. 29 ilde 177 göçmen sağlığı merkezi ile faaliyet yürüten bu proje kapsamında, 790 göçmen sağlığı birimi daha kurulması planlanmaktadır. Ayrıca, göçmen ruh sağlığı rehabilitasyon hizmetleri kapsamında on adet toplum ruh sağlığı merkezi geçici koruma altındaki Suriyeli nüfusun yoğun olarak yaşadığı on ilde hizmete alınmıştır. Bu hizmetlere ek olarak, sağlık ve uyum kapsamında sağlık çalışanlarına göçmen sağlığı hakkında bilgilendirme ve mesleki içi eğitim çalışmaları uygulanmış, sağlık sistemine erişim için randevu sistemini Arapça kullanıma uygun hale getirilmiş ve hastanelerde ücretsiz tercüman bulundurulmaya başlamıştır. Ancak uygulamada, sağlık randevu sistmine yönelik göçmenlerin tek başına ulaşımalarında sorunlarla karşı karşıya kalınmaktadır. Sistemin yeterince bilinmemesi ve buna yönelik tanıtıcı ve bilgilendirici çalışmaların yeterince yürütülmemesi sağlığa erişimde geçici koruma altındaki Suriyelilerin dil ve sistem engeli ile karşı karşıya kaldıkları hala görülmektedir.

Diğer yandan, göçmen uyumunda kalıcılık ve sürdürülebilirliğin sosyo-ekonomik anlamda sağlanması ve insan onuruna yakışır bir şekilde toplumsal hayat içerisinde varlıklarını sürdürebilemeleri için stratejik öncelik olarak iş gücü piyasasına katılım başlığı da ilan edilmiştir. Bu kapsamda, göçmenlerin istihdamına yönelik analiz ve planlamanın yapılması ile göçmenlerin iş gücü piyasasına erişimleri, hak ve yükümlülüklerini öğrenmeleri ve çalışma hayatına uyumlarına ilişkin standart, güvenilir ve güncel bilgi sağlanması amaçlanmıştır. Ayrıca, yukarıda ayrıntıları ile bahsedilmiş olan Suriyeli geçici koruma altındaki kişilerin yeniden kayıtlanma sürecindeki amaçlardan biri olan göçmenlerin önceki öğrenmelerinin tespiti, sertifikasyonu ve iş gücü piyasasına ilkin verilerin toplanması da amaçlanmıştır. Uyum için sürecince bireylerin geçim kaynakları

bakımından güçlendirilmesi için en önemli adımlardan biri olan çalışma hakkının tesisi ise 2016 yılında çıkarılan “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” ile sağlanmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2016). Bu yönetmelik kapsamında, geçici koruma altındaki Suriyelilerin çalışma izin süreçlerine yönelik işçi ve işveren taraflarına kolaylaştırıcı tanıtım süreçleri gerçekleştirilmiş, e-devlet üzerinden süreçlerinin tamamlanması için sistem oluşturulmuştur. Bu çalışma izni kapsamında, yerel topluma yönelik haksız bir iş gücü enflasyonun önüne geçilmesi amacıyla çalışma izin başvurusuna yönelik bazı kısıtlamalar getirilmiştir. Örneğin; iş gücünün ülke içerisinde yer değiştirmesini önlemek için geçici korunan kişinin çalışam izninin, kimliğini aldığı ve ikamet ettiği ilde ve tek bir iş yerinde geçerli olacağı belirtilmiştir. Ayrıca, çalışma iznine başvuracak olan kişinin en az altı ay Türkiye’de ikamet etmiş olması da aranmıştır. Buna ek olarak, Ön izin alma zorunluluğu olan meslekler için, eğitim sektöründe çalışacak geçici koruma sağlanan yabancıların Milli Eğitim Bakanlığından, sağlık sektöründe çalışacakların Sağlık Bakanlığından, akademisyenlerin ise Yükseköğretim Kurulundan ön izin belgesi almış olması şartı da belirtilmiştir. Buna ek olarak, bazı iş kollarında da geçici korunanlara muafiyet sağlanmıştır. Bu kapsamda, yukarıda bahsi geçen şartları sağlamak kaydı ile sadece mevsimlik tarım ve hayvancılık işlerinde çalışmak üzere başvuru yapılması durumunda çalışma izni muafiyeti sağlanmaktadır. (T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2021). Ancak uygulamada görülmektedir ki, çalışma izni vasıtasıyla iş gücü katılım oranı oldukça düşüktür. Bunun nedeni olarak, çalışma izni prosederünde yer alan başvuru ücret ve diğer süreçlerin iş verenler için sorun oluşturmasıdır. Buna ek olarak, iş verenlerin asgari ücretten düşük ücretler ile çalıştırma ve düşük maliyete iş gücü elde etme çabası çalışma izni sayısının istenilen seviyelerde gerçekleşmemesine sebep olmaktadır. Ayrıca, geçici koruma altındaki Suriyelilerin sosyal yardım ve diğer destekler konusunda kesintilerin yaşanacağı endişesi ile kayıt dışı çalışma eğilimi de etkili olmaktadır. Son olarak, uyum konusu dahilinde iş gücü piyasasına dahil olma ve sosyal güvenlik sistemi içerisindeki sunulan hizmetlerden faydalanma konusunda Suriyelilerin isteksiz olması da kayıt dışılığın sebeplerindendir. Türkiye’de emeklilik veya gelecek ön görüşü olmaması veya geleceği yönelik hem statüleri hem de ülkedeki varlıklarına ilişkin belirsizlik, sosyal güvenlik sistemi içerisinde iş gücü piyasasına katılımınları noktasında eksik motivasyon kaynağını oluşturmaktadır.

Son olarak, Türkiye'deki göçmenlerin, özelde geçici koruma altındaki Suriyelilerin sosyal uyumunun sağlanması ve toplum içerisinde sosyo-kültürel ve ekonomik anlamda asgari şartların elde etmeleri için sosyal destek (sosyal hizmet) ve uyum alanı Strateji Belgesi'nde ele alınmıştır. Sosyal hizmetlerin belirlenmiş hassasiyeti yüksek kişi ve grupları hedefleyen, kişinin hayati yaşam şartlarının iyileştirilmesi ve kendi ayakları üzerinde durmasını sağlayacak iyileştirmeleri yapana kadar kişiye maddi veya ayni destek sağlamayı amaçlayan bir yapıdır. Özellikle yeni gelen göçmenlerin gıda ve barınma temel ihtiyaçlarının sağlanması noktasında sosyal hizmetlerin kilit rolü bulunmaktadır. Bu çerçevede, Avrupa Birliği, Sivil Koruma ve İnsani Yardım Operasyonları Birimi (ECHO) tarafından finanse edilen ve Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC), Türk Kızılayı ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından ortaklaşa uygulanan Sosyal Uyum Yardımı (SUY) programı yürütülmektedir (Türk Kızılay, 2017). Kamuoyunda ve göçmenler arasında Kızılaykart olarak bilinen nakti sosyal yardım kapsamında, hassasiyeti yüksek ve ekonomik olarak dezavantajlı bireylerin ve ailelerin desteklenmesi ve böylece kişilerin kendi ayakları üzerinde duracak sürece erişebilmelerine kadar geçen sürede desteklenmesi amaçlanmaktadır. Ancak uygulamada görülmektedir ki, SUY uygulaması sosyal yardımlara bağımlılık oluşturan ve ailedeki birey sayısına göre verilmesinden ötürü çocuk sayısının artmasını da teşvik eden ön görülmeyen bir sonuç ortaya çıkarmıştır. Buna ek olarak, 2003 yılından bu yana Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı çocuklara yönelik uygulanan Şartlı Eğitim Yardımı Programının (ŞEY) kapsamı, 2017 yılı itibarıyla genişletilerek; Avrupa Birliği, ECHO, ABD Nüfus, Mülteciler ve Göç Dairesi (USBPRM) ve Norveç Hükümetinin sağladığı fonlarla Türkiye'deki yabancı uyruklu çocuklara yönelik olarak uygulanmaya başlamıştır (UNICEF, 2021). Bu kapsamda, sosyal uyumun önemli bileşenlerinden olan eğitim konusunda, okul çağında olup da çocuk işçilik, erken yaşta evlilik veya maddi yetersizlik vb. diğer nedenler ile okul dışında olan çocukların örgün eğitime kazandırılması ve devam etmelerini sağlamak için kızılaiykart aracılığıyla iki ayda bir verilen maddi destek verilmektedir. Ancak derin sosyo-ekonomik darlık ve yaygın çocuk işçiliği buna karşın okula devam eden çocuk başına iki ayda bir 45 ile 75 lira yardım almaları soruna kısıtlı bir yanıt olarak aileleri beklenildiği gibi motive etmemektedir.

Sosyal uyum konusunda Göç İdaresi Başkanlığı bünyesinde YUKK kapsamında atılan adımlar ve gerçekleştirilen kurumsallaşmaların sahadaki

yansımaları sonraki bölümde gerçekleştirilen anket çalışması ile sınanacaktır. Bu bağlamda, özellikle sosyal uyum, entegrasyon ve asimilasyon kavramları arasında göç ve uyum güvenceleştirilmesi kapsamında yapılan uygulamalar derinlemesine analiz edilmiş olacaktır. Yukarıdaki bölümlerde bahsedildiği üzere, son on senelik süre içerisinde göç yönetimi ve uyum süreçlerinin yönetilmesinde kapsamlı kurumsal ve hukuki düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Göç yönetimi konusunda atılan bu adımlar, toplamda 5 milyona yakın yabancıyı, özelde 3.7 milyon geçici koruma altındaki Suriyeliye yönelik hizmet ve politika üretme anlamına geldiği göz önünde bulundurulursa, anket çalışmasının mevcut göç ve uyuma ilişkin politika çıktılarını değerlendirmede kilit rol oynayacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SURİYELİ MÜLTECİLER ÖRNEĞİ: GÖÇ, KURUMSALLAŞMA VE SOSYAL UYUM

3.1 Anket Çalışmasının Amacı

Türkiye'nin göç tarihi ve yakın dönem göç hareketlerinden kaynaklı oluşan tecrübesinin kamu idari düzeni ve hukuki sistem üzerindeki yansımaları bir önceki bölümde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Özellikle, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyelik süreci ve dünyada artan insan hareketlerinin 2000'li yıllar ile ülke üzerinde artan siyasal, ekonomik ve toplumsal çıktıları beraberinde bu alanlarda tedbirlerin alınmasını getirmiştir. Bunun yanı sıra, küresel göç hareketlerine maruz kalan ülkelerin 20.yy'ın ikinci yarısından itibaren bu duruma ilişkin geliştirdikleri politikalar ise yüz yılın sonuna erişildiğinde değişim geçirerek göç alanında kavramsallaştırmaların ortaya çıkmasına da vesile olmuştur. Ulus-devlet düzeni içerisinde derinleşmiş ve keskinleşmiş ulusal sınırlar, hukuki düzen, egemenlik hakları ve güvenlik doktrinler göç hareketlerine yönelik temel tutumu oluşturan politikalara temel oluşturmuştur (Betts, 2017). Ulus-devlet düzeninin göç ve göçmenlere ilişkin politik kabulleri çoğulcu, çok-kültürcü ve ulus-ötesi yaklaşımların küreselleşme sürecinin artan etkisi ile sınanmıştır. 20.yy'ın sonlarına doğru güvenlikleştirilmiş göç hareketleri ve göçmenler, mevcut sistem içerisinde asimilasyonist tutumdan çok-kültürcü ve nihayetinde entegrasyon sürecine varan yaklaşımlarla sisteme dahil edilmeye ve kontrol edilmeye çalışılmıştır.

İki kutuplu dünya sistemin sona ermesi ile doğu-batı, kuzey-güney insan hareketlerinin artan etkisi, göç yollarının çeşitlenmesi ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin transit ülke konumundan hedef ülke konumuna doğru evirilmelerine ve göç politikalarının kuramsallaştırılması çalışmalarını da beraberinde getirmiştir. Özellikle iyi komşuluk ilişkileri ve komşu devletlerarasında güvenlik yaklaşımlarında göç hareketleri önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda, devletlerarası ilişkilerde kurulan güvenlikçi yaklaşımlar doğrultusunda, göç güzergâhının bir ucundan diğer ucuna uzanan güvenlik havzaları kurulmaya başlanmıştır. Örneğin, Londra'nın güvenliği Van'dan, Van'ın güvenliği ise Kabil üzerinden kurulmaya başlanmıştır. Türkiye açısından karmaşık göç ve güvenlik ilişkilerinin tek başına sürdürülemez oluşu 1990'lı yıllar ile

başlayan ancak 2000’li yıllar ile birlikte eylem planları ile şekillenen göç/göçmen ve uyum politikaları ile değişim ve dönüşüme uğramaya başlamıştır. Buna ek olarak, Türkiye’nin göç politikası ve yönetimine ilişkin yasal ve idari yapılanması, 2010’dan sonra karşı karşıya kaldığı Suriye göçmen krizi ile hızlı bir şekilde tesis edilme evresine girmiştir. Ancak geçici koruma statüsü kapsamında Suriye’den zorunlu göç sonucu Türkiye’ye gelmiş olan kişilerin sahip oldukları haklar ve yükümlülüklerin tesisi ve bu kapsamda idaresi sorun teşkil eden alanları oluşturmaktadır. Bu duruma, ilgili statünün dünya örneklerinden farklı bir şekilde (süresiz veya uzun süreli kullanım tercihi ve bundan kaynaklı sınırlı hak ve yasal belirsizlik vb.) uygulanması, göçmen gruba yönelik güvenlikleştirilmiş iskân ve sosyo-ekonomik politikaların tercih edilmesi örnek olarak sunulabilir. Buna karşın, bir önceki bölümde tartışılmış olan idari ve hukuki yapılanmaların sonucunda geliştirilen göç ve uyum politikasının hedef grup üzerindeki yansıması ise teoride hedeflenenenden farklı olarak ortaya çıkmaktadır.

Yürütülecek olan anket çalışması Türkiye’nin göç yönetimi kapsamında yapmış olduğu yasal ve idari düzenlemelerin hedef kitle üzerindeki yansımasının sınanması açısından önem arz edecektir. Bu kapsamda, anket, hedef kitle olarak nitelendirilen geçici koruma statüsüne sahip Suriyelilerin uyum süreçlerine pozitif anlamda müdahale etme amacı taşıyan politika ve uygulamalardan nasıl etkilendiklerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Özellikle hedef kitlenin süreç içerisinde maruz kaldığı sosyal dışlanma ve uyum süreci arasındaki gerilim alanları, gelecek öngörülerini elde edilecektir. Temel varsayım olarak öne sürülen Türkiye’nin güvenlikleştirilmiş göç ve uyum politikasının, alan çalışması ile elde edilen veriler üzerinden sınanması amaçlanmıştır. Tez, kuramsal boyutta yapmış olduğu tartışmalar, mevcut uyum politikaları ve göç politikalarının/uygulamalarının, göçmen kesimde yaratmış olduğu etki ve algılanma düzeylerini anket çalışması üzerinden gerçekleştirilecek örneklem ile somutlaştırılacaktır. Sonuç olarak, anket çalışması ile göç yönetimine dair mevcut hukuki ve idari yapılanmaların, uygulamaların, Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı ile çerçevesi çizilen sosyal uyum çalışmalarının hedef gruptaki yansımalarında güvenlikleştirilmiş göçmen ve uyum politikalarının etkileri aranacaktır.

3.2 Anket Çalışmasında Yöntem ve Araçlar

Araştırmanın uygulama yöntemi, bilimsel yaklaşım ve örneklem uygulaması, araştırmada kullanılan analiz yöntemleri, veri toplama araçları bu

bölümde sunulacaktır. Araştırmanın uygulanmasında tercih edilen tür, uygulamalı araştırma türüdür. Bu yöntemin belirlenmesinde hedef grup özellikleri, kısıtlılıklar, araştırma örnekleme ve araştırma hipotezleri göz önünde bulundurulmuştur.

3.2.1 Yöntem Bilimsel Yaklaşım

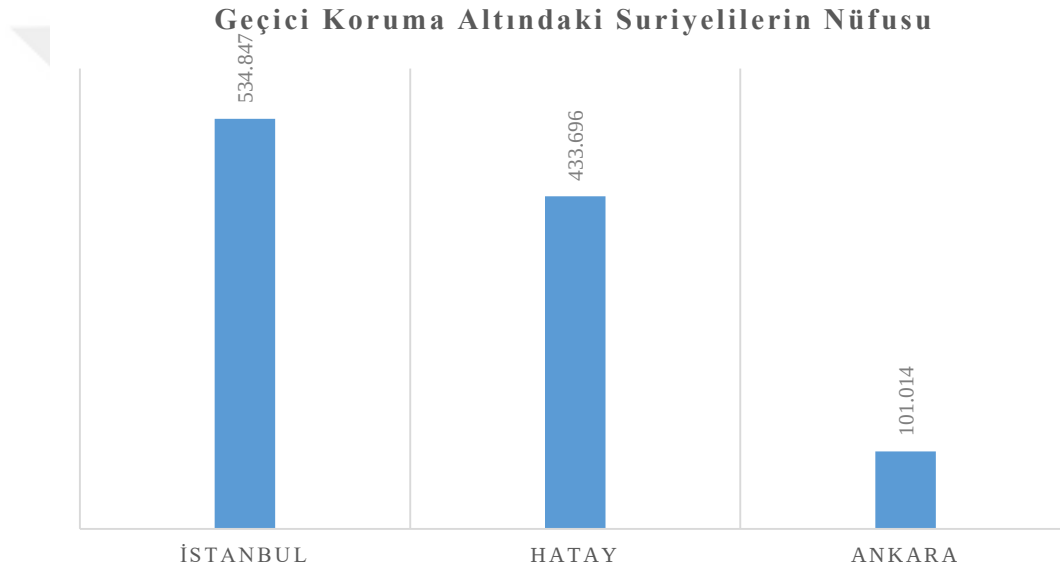
Araştırmada kullanılan yaklaşım, insan davranışlarının deneysel gözlem çerçevesinde, tündengelimsel bir tutumla birleştirilerek insan davranışlarının genel yinelenmelerini ve bu yinelenmelerde içerilen olasılıkları ve aralarındaki ilişkileri ortaya çıkarmak üzerine temellendirilmiştir (Neuman, 2011, 95). Araştırmanın hedef kitlesi göz önünde bulundurulduğunda, araştırma uygulamalı bir betimsel ve ilişkisel araştırma niteliği taşımaktadır. Tek değişkenli ve çok değişkenli örneklem özelliklerinin derinlemesine analizine imkan sunan betimsel araştırma yöntemine ek olarak, varsayılan ve hakkında az bilinen istatistiksel ilişkilerin de ortaya çıkarılması ile açıklayıcı hipotezlerin üretilmesine imkan sağlayan ilişkisel araştırma yöntemi tercih edilmiştir.

Saha çalışması ile amaçlanan, elde edilen veri ve yapılan analizler çerçevesinde ilişkisel tarama araştırması gerçekleştirmektir (Punch, 2005, 75). İlişkisel tarama araştırması, elde edilen tek ve çok değişkenli olgulara yönelik, değişkenler arasındaki ilişkilerin betimlenmesi ve açıklanması yönünde katkı sağlayacaktır. Sunulacak olan araştırma sonuçları bünyesinde benimsenmiş olan betimsel ve ilişkisel araştırma yöntemi, betimleme, açıklama ya da açıklama süreçlerinin birlikte uygulanmasına imkan sağlayacağı gibi, araştırmanın istikameti doğrultusunda iki yöntemden birini de kullanılması yönünde tercih imkanı da sunacaktır. Bir tarama araştırması olarak bu çalışmada da daha çok betimleme ve açıklama amacı bulunmaktadır. Ancak betimleme çalışması gerçekleştirilirken, ilişkisel yöntem elden bırakılmayacak güvenlikleştirilmiş göç ve uyum politikasının araştırmadan elde edilen betimleyici unsurlarının ortaya çıkarılmasında kullanılacaktır. Tarama araştırmalarının başka bir özelliği, olabildiğince çok sayıda değişken için veri toplanarak istatistiksel kontrol yolu ile alternatif açıklamaları elemeye çalışmaktır (Agresti & Finlay, 2005, 303). Ayrıca, uygulamalı araştırmalarda bulgular mevcut hipotez ve kurumsal yaklaşımlarla sınanan olguya ilişkin araçsal olarak kullanılmaktadır.

Bu çerçevede, çalışmada kullanılan veri toplama yöntem ve tekniği niceliksel nitelikte olup, veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır.

3.2.2 Araştırma Evreni ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye’de geçici koruma statüsü altında bulunan 18-65 yaş arasındaki Suriyeliler oluşturmaktadır. Türkiye evrenini temsil edecek şekilde, geçici koruma altındaki Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları üç il seçilmiştir. Bunlardan İstanbul birinci, Hatay üçüncü ve Ankara ise on birinci sırada yer alarak Suriyelilerin en fazla ikamet ettiği ve yüz binin üzerinde Suriyeli nüfus barındıran şehirleri oluşturmaktadır.¹³ Grafik 3’de belirtildiği üzere, Göç İdaresi Başkanlığı tarafından ilan edilen istatistiklere göre, İstanbul’da ikamet eden Suriyeli geçici koruma altındaki kişi sayısı 534.847 kişi iken, Hatay’da ikamet eden Suriyeli sayısı 433.696 ve Ankara’daki Suriyeli sayısı ise 101.014 kişi olarak belirtilmiştir.

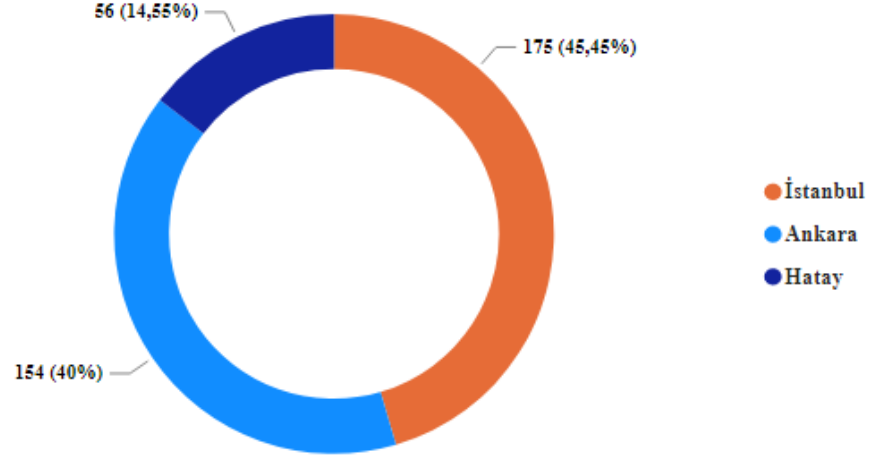

Grafik 3 Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Araştırma Evrenine Göre Nüfusu

Bu kapsamda, anket katılımcı sayısının belirlenmesinde araştırma evrenini oluşturan toplam nüfus baz alınmış, yüzde 95 güven seviyesi ve yüzde 5 hata payı temelinde 385 kişi ile anket çalışması yürütülmüştür. Anket çalışması yüz yüze ve çevrimiçi uygulama yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın pandemi dönemine denk gelmiş olması ve bu kapsamda alınan toplumsal kısıtlamalar/tedbirler nedeniyle hibrit uygulama yöntemi benimsenmiştir. Diğer yandan, katılımcıların belirlenmiş il ve ilçelerdeki dağılımları ise şu şekilde gerçekleşmiştir.

¹³ Göç İdaresi Başkanlığı’nın 03.02.2022 tarihi itibarıyla ilan ettiği sayılara göre elde edilen veridir (T.C. Göç İdaresi Başkanlığı, 2022).

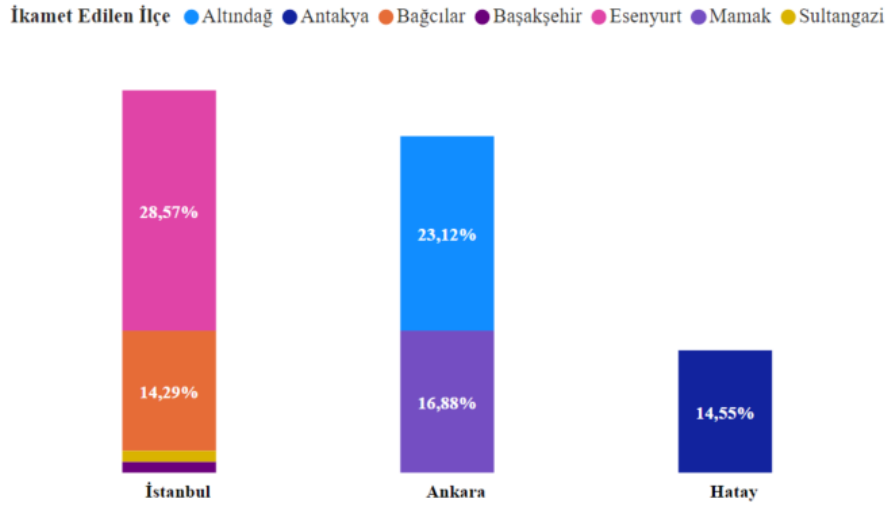
Katılımcıların İkamet Ettikleri İllere Göre Dağılımı

Grafik 4 Katılımcıların İkamet Ettikleri İllere Göre Dağılımı

Bu çerçevede, grafik 4’de görüldüğü üzere, ankete katılım yüzde 45,45 oranında İstanbul, yüzde 40 oranında Ankara ve yüzde 14,55 oranında ise Hatay’dan gerçekleşmiştir. Bu illerde, Suriyeli nüfusun yoğun olarak yaşadığı ilçelerde anket çalışması yoğunlaşmış ve bu ilçelerden yoğun katılım gerçekleşmiştir. Özellikle İstanbul’da Bağcılar, Esenyurt, Başakşehir ve Sultangazi ilçeleri, Ankara’da Altındağ ve Mamak ilçeleri ve son olarak Hatay’da ise Antakya ilçelerinden katılım sağlanmıştır.

İkamet Edilen İl ve İlçe

Grafik 5 Katılımcıların İkamet Ettikleri İl ve İlçe Dağılımı

3.2.3 Veri Toplama Aracı

Araştırmada kullanılan veri toplama aracı toplamda 61 sorudan oluşmaktadır. 61 sorudan 35'i ana sorulardan oluşurken, 26'sı ise bu ana soru setinde tercih edilen seçeneklere bağlı olarak cevaplanması gereken şartlı sorulardır. Ayrıca, 61 sorunun 55'i kapalı uçlu sorulardan oluşurken, 6 soru açık uçlu şekilde düzenlenmiştir. Anket toplamda 10 bölümden oluşmaktadır ve bu bölümler şunlardır;

- Demografik bilgiler (4 soru),
- Yasal statüye ilişkin düzenlemeler (1 ana, 3 şartlı soru),
- İdari düzenlemeler (3 ana, 3 şartlı soru),
- Eğitim (2 ana, 3 şartlı soru),
- Sağlık ve sosyal hizmet (4 ana, 1 şartlı soru),
- Meslek edindirme/Dil kursu (5 ana, 7 şartlı soru),
- İşgücü piyasasına katılım (5 ana, 6 şartlı soru),
- Adalete erişim (2 ana, 1 şartlı soru),
- Kamu kurumlarına güven (5 ana, 2 şartlı soru),
- Yapabilme/edebilme algısı (4 ana soru)

3.3 Bulgular

3.3.1 Demografik Bilgiler

Anket çalışmasına, örneklem kapsamında temel alınan güven aralığı ve hata payı göz önünde bulundurularak toplamda 385 kişi katılmıştır. Bu kapsamda, ankete katılanların yüzde 54'nün erkek, yüzde 45,7'sinin ise kadın olduğu tespit edilmiştir. Ankete katılımın en fazla 25-34 yaş aralığını oluşturan genç-orta yaş grubunu oluşturan katılımcıların olduğu görülmektedir. Bunu takiben, 35-44 yaş aralığındaki orta yaş kategorisindeki bireylerin en fazla katılım sağlayan ikinci grup olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Genç ve orta yaş üstü kategoriye oluşturan nüfus içerisinde katılımın diğer gruplara göre görece daha az olduğu tespit edilmiştir. Ancak bu durum, hem örneklem nüfus hem de toplam geçici koruma altındaki nüfus özellikleri göz önüne bulundurulduğunda paralellik taşıdığı görülmektedir.

Tablo 2 Katılımcıların yaş ve cinsiyet dağılımı

<i>Katılımcıların Yaş ve Cinsiyet Dağılımı</i>						
Yaş Grupları	Erkek		Kadın		Toplam	
	#	%	#	%	#	%
18-24	30	48,4	32	51,6	62	16,1
25-34	67	41,4	95	58,6	162	42
35-44	72	81,8	16	18,2	88	23
45-54	38	56,7	29	43,3	67	17
55 =/>	2	33,3	4	66,7	6	2
Toplam	209	54,3	176	45,7	385	100

Diğer yandan, ankete katılan kişilerin maksimum yaşının 58, ortalama yaşının ise 33,45 ve minimum yaşın ise 20 olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, genel olarak belirtilebilir ki, ankete katılan kişiler, demografik özelliklerinin yansıması olarak, aktif sosyal-ekonomik-kültürel hayat içerisinde yer alan demografik bir skala içerisinde yer almaktadırlar. Bu durum, anket verilerinin belli soru kategorilerindeki açıklayıcılığını pozitif yönde etkileyecektir.

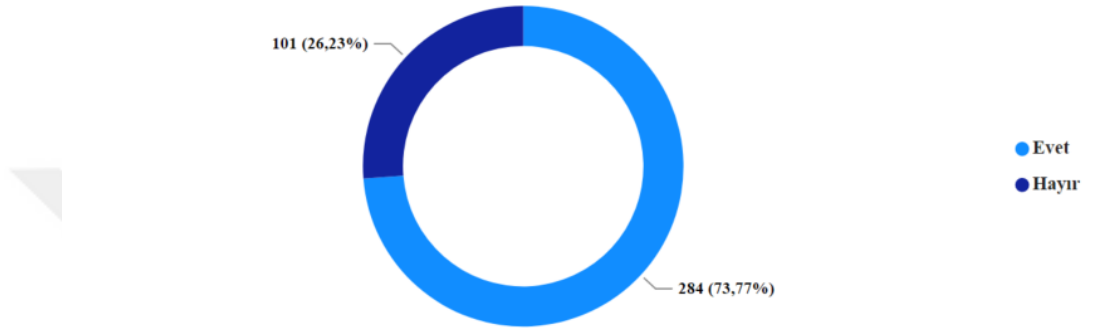
Grafik 6 Katılımcı Ortalama Yaş Dağılımı

3.3.2 Yasal Statüye İlişkin Düzenlemeler

Anketin bu bölümünde, katılımcılara “Mevcut resmi statünüz (Geçici Koruma) ne olduğu konusunda bilginiz var mı?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soru kapsamında, Türkiye’nin Suriye’den ülkemize zorunlu göç kapsamında kitlesel veya grup olarak giriş yapan kişilere yönelik tanımış olduğu yasal statü olan geçici koruma statüsüne ilişkin bilgi/farkındalık düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Sosyal uyum kapsamında, statülerinden kaynaklı temel hak ve sorumluluklarının farkında olma ve sunulan hizmetlere erişim sağlama kapsamındaki göstergeleri yakından etkileyecek çıkarımların yapılmasına olanak sağlanmıştır.

Bu kapsamda, Suriye’den Türkiye’ye gerçekleşen göçün üzerinden on seneyi aşkın süre geçmiş olduğu da göz önünde bulundurulduğunda, katılımcıların yüzde 73,77’sinin resmi statülerinin ne olduğu konusunda bilgilerinin olduğunu ve katılımcıların yaklaşık dörtte birinden fazlasının ise statülerinin kendilerine sağladığı hak ve bundan kaynaklı hizmetler konusunda bilgilerinin olmadığı tespit edilmiştir.

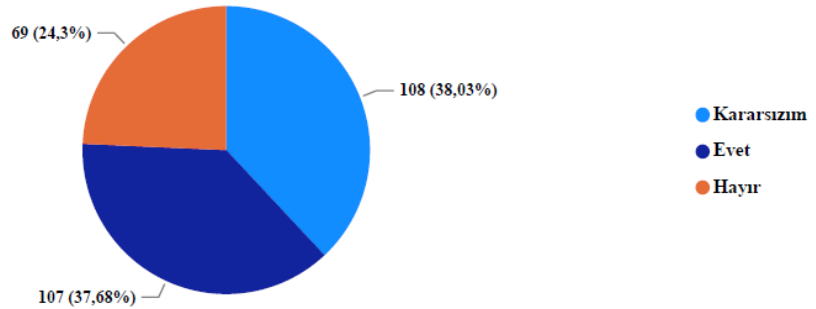
Mevcut resmi statünüzün (Geçici Koruma) ne olduğu konusunda bilginiz var mı?

Grafik 7 Mevcut resmi statünüz (Geçici Koruma) ne olduğu konusunda bilginiz var mı?

Bu noktada, bir önceki soruya “evet” olarak cevap veren katılımcılara, “statünüzden kaynaklı sahip olduğunuz haklar bağlamında yasal olarak güvende hissediyor musunuz?” soru yöneltilmiştir. Buna göre, katılımcıların sadece 37,68’i yasal olarak güvende hissettiklerini belirtmiştir. Ancak buna karşın, yüzde 24,3’ü güvende hissetmediklerini ve yine yüzde 38,03’ü ise bu konuda kararsız olduğunu belirtmiştir.

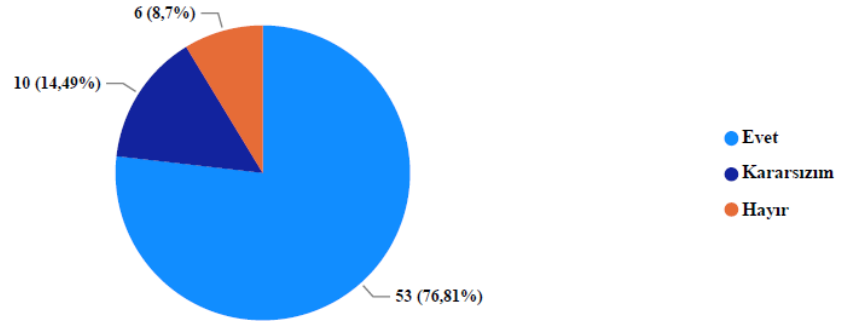
Evet ise; statünüzden kaynaklı sahip olduğunuz haklar bağlamında yasal olarak güvende hissediyor musunuz?

Grafik 8 Statünüzden kaynaklı sahip olduğunuz haklar bağlamında yasal olarak güvende hissediyor musunuz?

Son olarak, bir önceki soruya, kendilerini yasal olarak güvende hissetmediği yönünde cevap veren katılımcılara “yasal statünüz Türkiye’deki gelecek planlarınızı oluşturma konusunda bir engel teşkil ediyor mu?” sorusu yöneltilmiştir. Bu kapsamda, katılımcıların yüzde 76,81’nin yasal statülerinin gelecek planlarını oluşturma konusunda bir engel teşkil ettiğini belirtmiştir. Buna ek olarak, yüzde 14,49’luk bir kesim ise bu soruya “kararsızım” şeklinde cevap vermiştir. Diğer yandan, katılımcıların sadece yüzde 8,7’si engel teşkil etmediği yönünde cevap vermiştir.

Hayır ise; yasal statünüz Türkiye’deki gelecek planlarınızı oluşturma konusunda bir engel teşkil ediyor mu?

Grafik 9 Yasal statünüzün Türkiye'deki gelecek planlarınızı oluşturma konusunda bir engel teşkil ediyor mu?

Sonuç olarak, katılımcıların yasal statülerine ilişkin yapılan değerlendirmeler göstermektedir ki, ilk olarak, Türkiye’deki geçici koruma altındaki Suriyelilerin, mevcut statülerinden kaynaklı haklara erişim konusunda hala yeteri kadar bilinçli olmadıkları görülmektedir. Göç İdaresi Başkanlığı, ilgili bakanlıkların merkez ve taşra teşkilatları ve sivil toplum örgütlerinin geçici koruma altındaki Suriyelilere yönelik gerçekleştirdikleri hak ve sorumluklara yönelik sosyal uyum çalışmalarının hedef grup üzerinde etkisinin, çalışmaların üzerinden 10 yılı aşkın süre geçmesine rağmen, yeterince yansımadığı görülmektedir. Bu çerçevede, Uyum Strateji Belgesinde altı çizilen göçmenlerin hizmetlere ve haklarına erişimi ve sosyal uyum faaliyetleri ile hedeflenen güven bilincinin oluşturulması beklenenin aksine hedeften çok uzakta olduğu, güvenlikleştirilmiş göçmen statüleri ile gerçekleşen uygulamaların, yasal olarak güvende hissetmeme durumu ile doğru orantılı olarak gerçekleştiği görülmektedir. Buna ek olarak, yine strateji belgesinde altı çizilen; göçmenlerin hak ve hizmetlere erişiminin önündeki

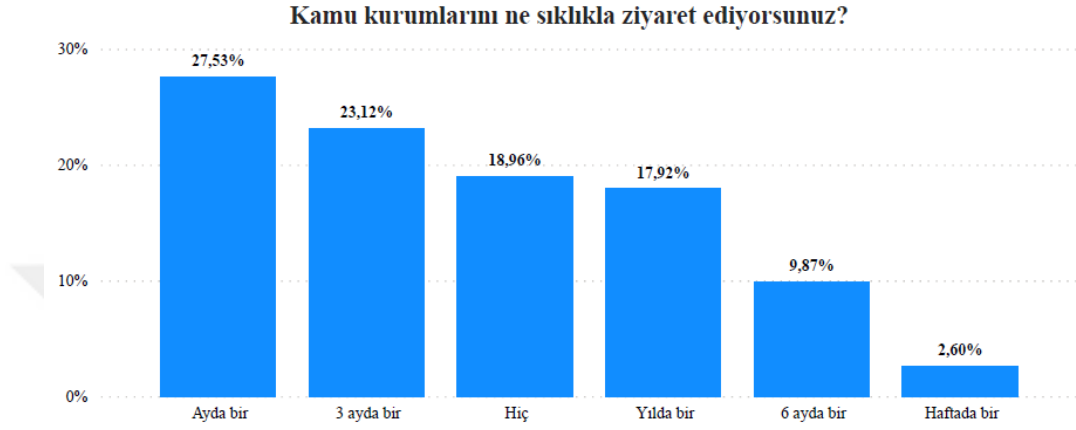
engellerin kaldırılması ve sosyal içermenin sağlanması hedefi, Türkiye'nin göç politikasında güvenlikleştirilmiş tutumun bir yansıması olan belirsiz süreli geçici koruma statüsü ve göçmenler/sığınmacılar için gelecek ön görüşünde bulunma fırsatı verecek üst bir statü elde etme ve buna ilişkin yapılandırılmış süreçlerin yokluğu sosyal uyum politikası ile çelişmekte ve güvenlikleştirilmiş göç politikasını perçinlemektedir. Bu nedenle, statüsü hakkında bilgisi olmasına karşın, kendisini güvende hissetmeyenlerin ve kararsız olanların oranları (%62,3) oldukça yüksek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla bağlantılı olarak, kendini yasal olarak güvende hissetmeyen kişilerin yine yüksek bir oranda (%77) Türkiye'de gelecek planlarını oluşturma noktasında statülerinin bir engel teşkil ettiği belirtmesine sebep olduğu görülmektedir. Sonuç olarak, bu durum, sosyal uyum çalışmalarının hedef grup üzerinde beklenen etkisinden çok uzakta etki bıraktığını veya herhangi bir karşılığı olmadığını göstermektedir. Önemli bir "havuç" mekanizmasından mahrum olan sosyal uyum sürecinin başarıya ulaşması oldukça zor olacaktır. Göçmenlerin mevcut statüleri ve sosyal uyum süreci sonunda elde edecekleri kazanımların belirsiz veya hiç olmaması kendilerinin sosyal, ekonomik ve kültürel hayat içerisine katılımlarını olumsuz yönde etkilen bir unsur olacaktır.

3.3.3 İdari Düzenlemeler

Çalışmanı bu bölümünde, geçici koruma altındaki Suriyelilerin hak ve hizmetlere erişim bağlamında yapılan idari düzenlemelere yönelik pratik uygulamalar ve bunun hedef grup üzerindeki yansımaları elde edilmeye çalışılmıştır. Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planında altı çizilen hizmetler erişim ve toplumsal içirme olgularının yansımalarının da ayrıca elde edilmesi amaçlanmıştır. Stratejik öncelikler arasında yer alan sosyal uyum, sağlık, eğitim, iş gücü piyasası ve sosyal hizmetler alanında idari düzenlemeler ve uygulamaların anketin ilk bölümünde tartışılan güvenlikleştirme politikalarının yasal statüye ilişkin düzenlemeler üzerinden etkisi de ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

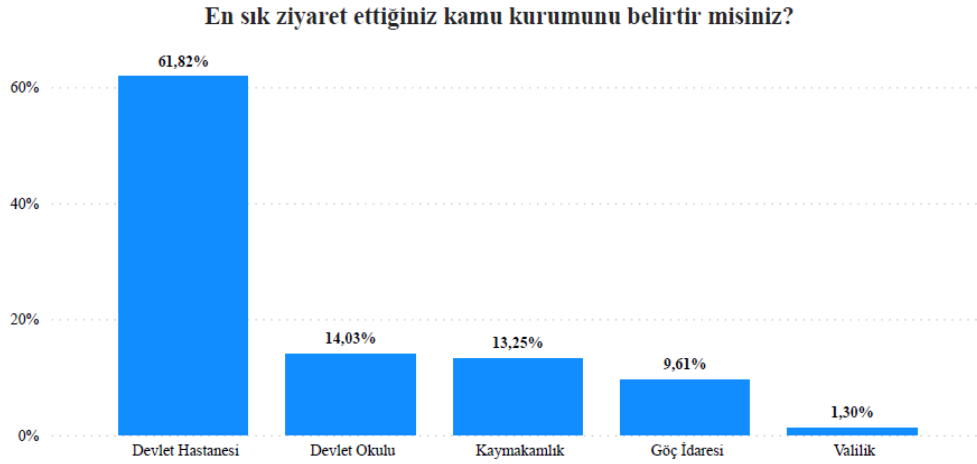
Bu kapsamda, anketin bu bölümünde katılımcılara "kamu kurumlarını ne sıklıkla ziyaret ediyorsunuz?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların dörtte birinden fazlası kamu kurumlarını ayda bir kez ziyaret ettiğini belirtmiştir. Ayrıca yine, katılımcıların dörtte birine yakın bir kesim ise kamu kurumlarını üç ayda bir ziyaret ettiğini belirtmiştir. Diğer yandan, yüzde 30'a yakın bir kesimin kamu kurumlarını ya yılda bir ya da altı ayda bir ziyaret ettiğini belirtmiştir. Burada dikkat çeken sonuç ise katılımcıların aktif yaş/nüfus içerisinde yer almalarına rağmen yüzde

18,96'sının kamu kurumlarını hiç ziyaret etmediği tespit edilmiştir. Ayrıca, dikkat çekici diğer bir veri ise katılımcıların yüzde 2,6'sı kamu kurumlarını haftada bir ziyaret ettiğini belirtmiştir. Bu oranın bir sonraki tabloda açıklanacak olan ziyaret edilen kurumlar arasında valilik ve kaymakamlık ziyaretleri olduğu tespit edilmiştir. Bu tür ziyaretlerin sosyal yardım talepleri olduğu görülmektedir.

Grafik 10 Kamu kurumlarını ne sıklıkla ziyaret ediyorsunuz?

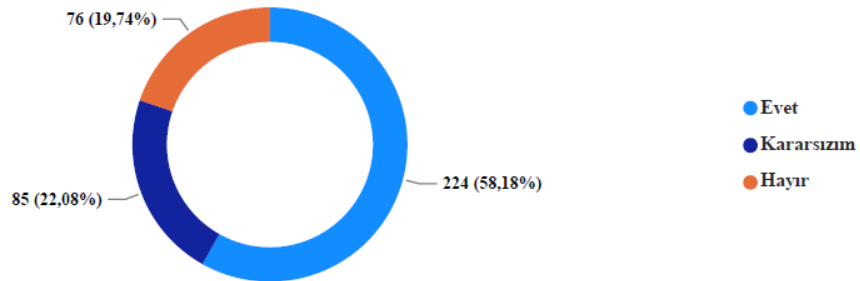
Bir önceki soru ile bağlantılı olarak, katılımcılara en sık ziyaret ettikleri kamu kurumunu belirtmeleri istenmiştir. Bu kapsamda, katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%61,82) en sık ziyaret ettikleri kamu kurumunun devlet hastanesi olduğunu belirtmiştir. Bunu takiben, yüzde 14,03 oranında devlet okulu, 13,25 oranında kaymakamlık, yüzde 9,61 oranında Göç İdaresi İl Müdürlükleri ve yüzde 1,30 oranında ise Valiliklerin ziyaret edildiği tespit edilmiştir. Bu veriler ışığında ve saha gözlemlerine göre, geçici koruma altındaki Suriyelilerin statülerinden kaynaklı haklara erişim engellerinin, hak temelinde gerçekleşmediği, hizmet sağlayıcı kurum ile etkileşim gerçekleştikten sonra kaynaklandığıdır (Grafik 13). Bu durum ilgili kurum ve kuruluşlara gerçekleştirilen başvuru veya talep sonrasında belirli ve yapılandırılmış sistem yokluğu, uyum stratejik öncelikleri arasında yer alan sektörlerle olan göçmen-kamu etkileşiminin sosyal uyuma kanalize olmamasına neden olmaktadır.

Grafik 11 En sık ziyaret ettiğiniz kamu kurumunu belirtir misiniz?

Diğer yandan, katılımcılara “Statünüzden kaynaklı haklara erişimde herhangi bir engelle karşılaşıyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Bu çerçevede, katılımcıların yüzde 58,18’i haklara erişimlerinde engel veya engellerle karşı karşıya kaldıklarını, yüzde 19,74’nün ise herhangi bir engelle karşı karşıya kalmadıklarını beyan ettikleri görülmüştür. Ayrıca, dikkat çekici bir şekilde, katılımcıların önemli bir kısmı (% 22,08) da bu soruya “kararsızım” şeklinde cevap vermiştir. Bu durum, katılımcıların hizmete erişimde, anket sorularına verecekleri beyan karşısında men edilme korkuları ve kamuya karşı güven anlamında duydukları şüphe olarak değerlendirilebilir. Saha gözlemlerinde de elde edildiği üzere, kamuya ilişkin soruları cevaplama konusunda bazı katılımcıların çekingen davranışlar sergilediği görülmüştür.

Statünüzden kaynaklı haklara erişimde herhangi bir engelle karşılaşıyor musunuz?

Grafik 12 Statünüzden kaynaklı haklara erişimde herhangi bir engelle karşılaşıyor musunuz?

Buna ek olarak, bir önceki soruda haklara erişimde engellerle karşı karşıya kaldığını belirten katılımcılara yönelik olarak, karşılaştıkları engelleri belirtmeler istenmiştir. Hizmetlere erişimde engellerin cinsiyete göre dağılımı da ayrıntılı olarak analiz edilmiştir. Buna göre, karşılaşılan engel türleri bazı alanlarda farklılık göstermiştir. Örneğin kamu kurumları ile daha fazla muhatap olan ve hedef grup içerisinde hizmet arayışında bulunan kadın Suriyeli göçmenlerin, karşılaştıkları engeller arasında en fazla tercih ettikleri engel olarak “tercüman eksikliği” sorunu ön plana çıkmıştır. Erkek katılımcılar ise daha fazla iş gücü piyasası ve kamusal alan içerisinde varlık gösterme çabası içerisinde yer aldıklarından kendilerine engel oluşturan en önemli unsurun “dil engeli” olduğunu belirtmişlerdir. Kadın katılımcılarda bir diğer en fazla tercih edilen engel ise “kamu idaresindeki personelin (geçici koruma statüsünden kaynaklı) hakları konusunda bilgisinin olmaması” olarak tespit edilmiştir. Buna karşın erkeklerde en fazla tercih edilen ikinci seçenek ise haklarına erişiminde ilgili personel tarafından kendilerine karşı duyulan “ön yargı” olarak belirtilmiştir. Sonrasında ise her iki cinsiyet grubunda oranları farklı olsa da benzer sırada, “kötü muamele”, “muhatap kurum ve müdürlüğün bilinmemesi” ve haklara erişimde “prosedür bilgisi eksikliği” katılımcılar tarafından engel olarak belirtilmiştir.

Grafik 13 Statülerinden kaynaklı haklara erişimde karşılaşılan engeller

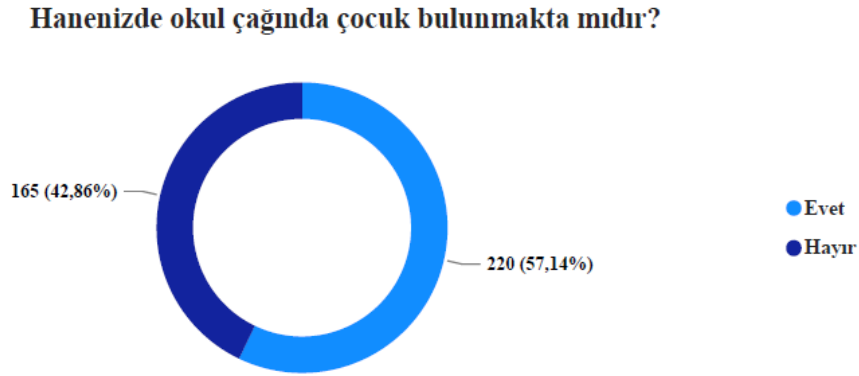
Yukarıda belirtilen ve bir katılımcı tarafından ifade edilmiş cümlede geçen “...boş bir döngü içerisindeyim ve sorunum çözülüyor.” yorumu aslında göçmenin kamu ile etkileşimini özetlemektedir. Güvenleştirilmiş göç ve uyum politikasının bir yansıması olarak, belirlenmiş ve yapılandırılmış göç ve uyum sürecinin eksikliğinin ve bu temelden yoksun yürütülen uyum politikasının açık bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. Göç ve göçmen olgusunun salt veya sadece

güvenlik meselesi olarak ele alınması, kamusal teşkilat içerisinde prosedür bilgi eksikliği, muhatap kurum ve müdürlüğün bilinmemesi ve idari personelin göçmenlerin hakları konusunda bilgisi olmamasına varan sonuçları ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, Uyum Strateji Belgesinde ilan edilmiş alanlara yönelik, kurumlar arası koordinasyon ve orta anlayış/ele alış şekillerinin yokluğu da yine haklara erişim konusunda elde edilen veriler ile desteklenmiştir.

3.3.4 Eğitim

Çalışmanın bu bölümünde, Uyum Strateji Belgesinde, sosyal uyum çalışmalarında öncelikli alanlar arasında yer alan eğitim başlığına yönelik yapılan uygulamalar ve hedef grup üzerindeki yansımaları tartışılacaktır. Bu kapsamda, öncelikle geçici koruma altındaki nüfusun neredeyse yarısını okul-çağ nüfusu içerisinde yer alması, sosyal uyum sürecinde hedef hane nüfusundaki bireylere ulaşma anlamında oldukça işlevsel alanı oluşturmaktadır (T.C. Göç İdaresi Başkanlığı, 2021). Kamu ile etkileşimin sağlık sektörü ile birlikte en fazla sağlandığı eğitim alanı hem temel haklara erişim hem de sosyal uyum sürecine olan etkisi bakımından oldukça önemli bir alandır.

Bu çerçevede, uygulanan anket ile elde edilen verilere göre, hedef grup okul-çağ nüfus ile doğru orantılı olarak, katılımcıların yüzde 57,14'nün hanesinde okul-çağında yer alan çocuk bulunduğunu belirtmiştir.

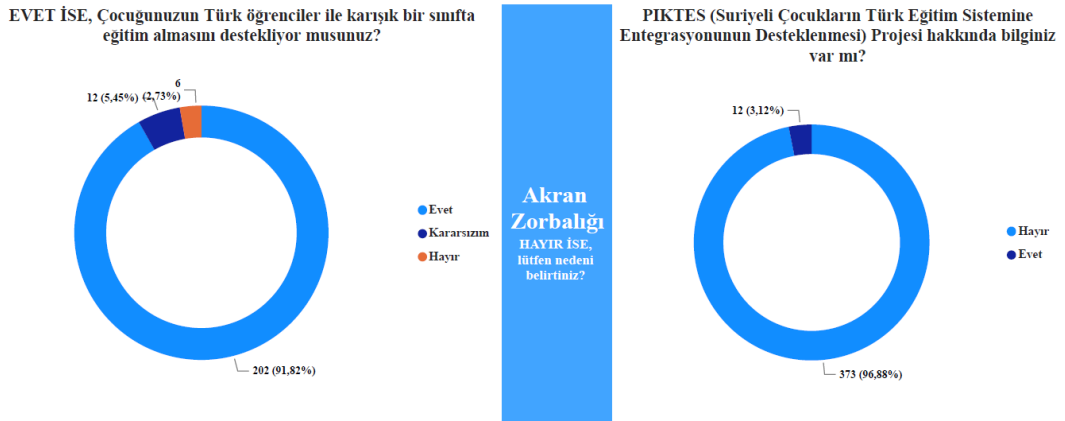
Grafik 14 Hanenizde okul çağında çocuk bulunmakta mıdır?

Katılımcılar arasında, hanesinde okul-çağında nüfus olduğunu belirten kişilere “çocuğunuzun Türk öğrenciler ile karışık bir sınıfta eğitim almasını destekliyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların büyük bir kısmı, yani yüzde 91,82’si çocuklarının Türk öğrenciler ile karışık bir sınıfta eğitim almalarını

desteklemektedir. Buna karşın, sadece yüzde 2,73'lük bir kesim bu duruma karşı çıkmaktadır. Buna ek olarak, katılımcıların yüzde 5,45'lik kesimi ise bu soru karşısında kararsız olduklarını belirtmiştir. Bu soruya “hayır” olarak cevap veren katılımcılara gerekçesi sorulduğunda, çocuklarının okulda ve okul yolunda maruz kaldıkları akran zorbalığına atıf yapılmıştır.

Diğer yandan, “Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi (PIKTES)” adlı proje kapsamında yürütülen, Geçici Koruma Altındaki çocukların, Türkiye'deki eğitime erişimlerine katkıda bulunmak amacı taşıyan proje ile hedef grup arasındaki ilişki tartışma konusun haline getirilmiştir. Kamu olarak Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen ve Avrupa Birliği'nin “Türkiye'deki Mülteciler için Mali Yardım Programı (FRIT)” anlaşması çerçevesinde doğrudan hibe yöntemiyle karşılanan PIKTES sosyal uyum sürecinde önemli bir rol üstlenmiştir. Buna göre, proje geçici koruma altındaki çocukların eğitime erişimlerini kolaylaştırmak (kayıp neslin önüne geçilmesi), Milli Eğitim Bakanlığı'nı geçici koruma altındaki çocukların Türk eğitim sistemine entegrasyonlarının sağlanması sürecinde desteklemek ana hedeflerini oluşturmuştur. Proje kapsamında beklenen sonuçlar kapsamında, Suriyeli geçici koruma altındaki çocukların eğitime erişimlerinin artırılması, sunulan eğitim kalitesinin artırılması, eğitim kurumlarının ve personelinin operasyonel kalitesinin iyileştirilmesi ve hem öğrencilerin hem de ailelerinin sosyal entegrasyonun artırılması beklenmektedir (PIKTES, 2022). En önemli faaliyetlerinden bir tanesi, bu proje kapsamında, Suriyeli öğrenciler 8 ay boyunca haftalık 15 saat Türkçe kursu almaktadırlar (İşigüzel & Baldık, 2019). Bu çerçevede, katılımcılara PIKTES projesi hakkında bilgilerinin olup olmadığı sorulmuştur. Buna göre, katılımcıların yüzde 96,88'i bu proje hakkında bilgilerinin olmadığını belirtmiştir. Sadece katılımcıların yüzde 3,12'lik kısmının PIKTES projesi hakkında bilgisi olduğu tespit edilmiştir. Bu çerçevede, mevcut durum göstermektedir ki, Suriyeli okul çağındaki çocukların ve ailelerinin eğitim sistemi içerisine entegrasyonu vasıtasıyla sosyal uyum sürecinin desteklenmesi yöntemleri, hedef grup katılımcılığı dışlanarak ortaya konulmuştur. Özellikle hedef gruba yönelik gerçekleştirilecek olan eğitim ve sosyal politikaların/projelerin oluşturulmasında ve uygulanmasında hedef grup katılımcılığının sağlanması önem arz etmektedir.

Kültürel duyarlılık, özel ihtiyaçlar ve taleplerin oluşturulacak olan politikaya yansıtılması ve kapsayıcılığın genişletilmesini beraberinde getirecektir. Güvenikleştirilmiş bir bakış açısı ile oluşturulan ve sadece Türk eğitim sisteminin (müfredat, fiziki alt yapı ve uzman kapasitesinin) geliştirilmesi, sosyal uyum bileşeni ve çıktısı olan uygulamalarda eksiklik oluşturacaktır. Ayrıca eğitim sistemine erişim ve karışık sınıflarda eğitim-öğretimin gerçekleştirilmesi noktasında hedef grup içerisinde sorun yokmuş gibi görünse de akran zorbalığı ve müfredata uyum konusunda eğitime fiziki olarak erişmiş olan çocukların bile hala engeller mücadele etmesine neden olmaktadır. Ek Türkçe ve alan derslerinin eksikliği veya hedef gruba ulaştırılamaması ve bilinirliğinin azlığı, hedef grup içerisinde yeterince yaygınlaştırılamaması, okul-çag nüfusun okul-dışı kalma ve çocuk işçiliği / erken yaşta evlilik gibi birçok ek problemle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır.

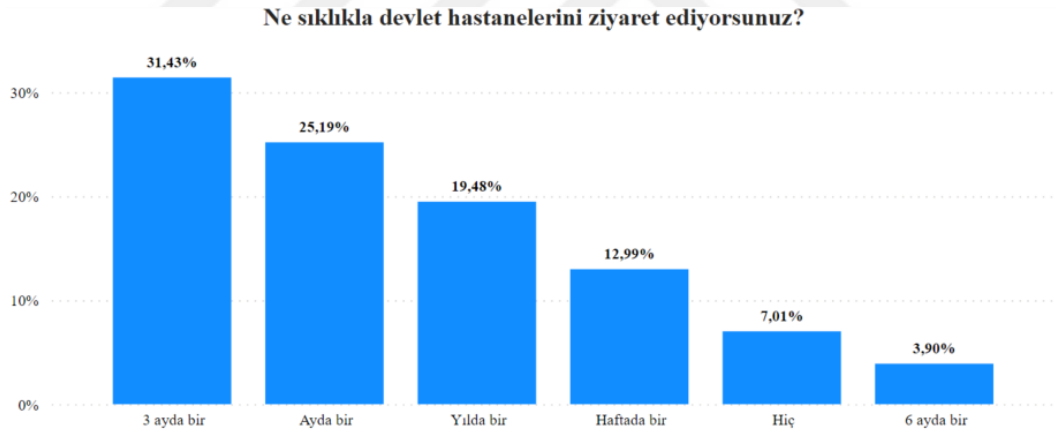
Grafik 15 Çocuğunuzun Türk öğrenciler ile karışık bir sınıfta eğitim almasını destekliyor musunuz? // PIKTES Projesi hakkında bilginiz var mı?

3.3.5 Sağlık ve Sosyal Hizmet

Bu bölümde, uyum Strateji Belgesinde, stratejik öncelikler arasında dördüncü sırada yer alan sağlık ve uyum başlığı altında sunulmuş olan göçmenlerin hak ve hizmetlere erişimlerinin sağlanması, sağlık okuryazarlıklarının artırılması ve etkin bir şekilde bilgilendirilmelerin yapılması amaçları doğrultusunda elde edilen veriler analiz edilecektir.

Bu çerçevede, çalışmasının bu bölümünde katılımcılara ne sıklıkla devlet hastanelerini ziyaret ettikleri sorulmuştur. Buna göre, katılımcıların yüzde 31,43'nün 3 ayda bir devlet hastanelerini ziyaret ettikleri belirlenmiştir. Bunu

takiben, devlet hastanelerini ayda bir ziyaret ettiğini belirtenlerin oranı ise 25,19 olarak elde edilmiştir. Buna ek olarak, devlet hastanelerini yılda bir kez ziyaret ettim diyenlerin oranı ise yüzde 19,48 olarak gerçekleşmiştir. Bu bölümde dikkat çekici veri ise yüzde 13 oranında katılımcılığın, devlet hastanelerini haftada bir kez ziyaret ettiklerini belirtmelidir. Bu oran, sağlık sistemi üzerinde baskıyı göstermekle birlikte, hedef grup içerisinde kronik ve engelli birey sayısının fazlalığını da göstermektedir. Buna ek olarak, sağlık sistemi ve ilgili prosedürler hakkında bilgi azlığı da bir kişinin sağlık hizmetine erişiminde birden fazla basamak atlayarak ilgili hizmete erişme sorunu ile karşı karşıya kalmasıdır. Son olarak, hedef grup içerisinde, devlet hastanelerini hiç ziyaret etmediğini belirtenlerin oranı ise yüzde 7 olarak tespit edilmiştir. Bu durum koruyucu ve önleyici toplum sağlık hizmetlerinin hedef grup içerisinde bilgilendirici yaygınlaştırılması ve ev sahibi topluma yönelik gerçekleştirilen bilinçlendirme çalışmalarının göçmen gruplara yönelik de özelleştirilmesinin önemini işaret etmektedir.

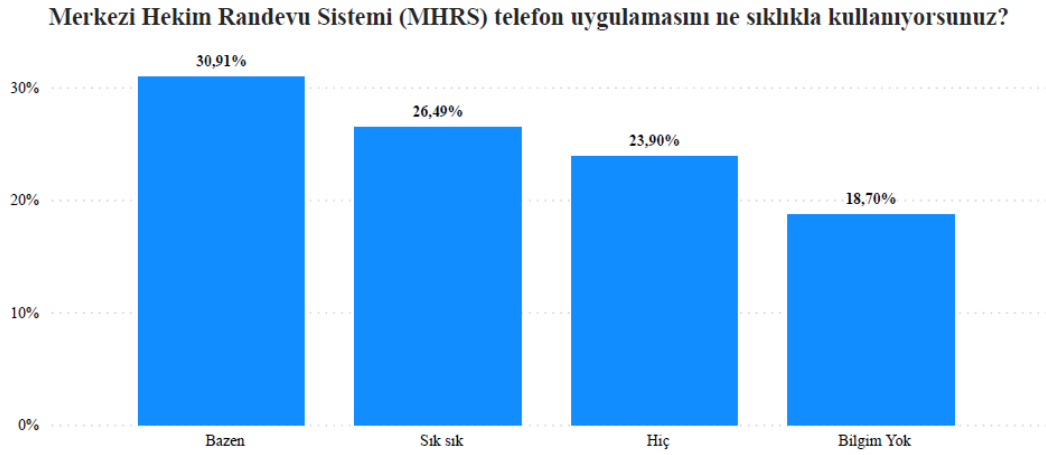

Grafik 16 Ne sıklıkla Devlet hastanelerini ziyaret ediyorsunuz?

Diğer yandan, hedef grup içerisinde eğitim sektörü ile birlikte haklarından kaynaklı en fazla iletişim kurdukları ve talep edilen alan olan sağlık alanına ulaşımında kilit yer tutan Merkezi Hekim Randevu Sistemi (MHRS)’ne yönelik bilgi seviyeleri tartışma konusu haline getirilmiştir. Bu noktada, Sağlık Bakanlığı tarafından sağlık ve uyum çalışmaları kapsamında, 2019 yılında MHRS sisteminin telefon uygulamasına eklenen Arapça dil seçeneği önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir. Ancak sisteme kayıt olma veya e-devlet üzerinden giriş

sağlama gibi kendi içerisinde prosedürleri barındırması ve buna yönelik yeterince bilgilendirici çalışmaların yürütülmemiş olması beklenen kolaylığın hedef grup içerisinde sağlanması noktasında beklenen etki oluşturulamamıştır. Ayrıca, hedef grup içerisinde randevu alma yöntemi olarak telefonla 182 randevu alma hattını kullanma yöntemi ise hala çok yaygındır. Bu durum, kişilerin dil engeli ile karşı karşıya neden olmaktadır.

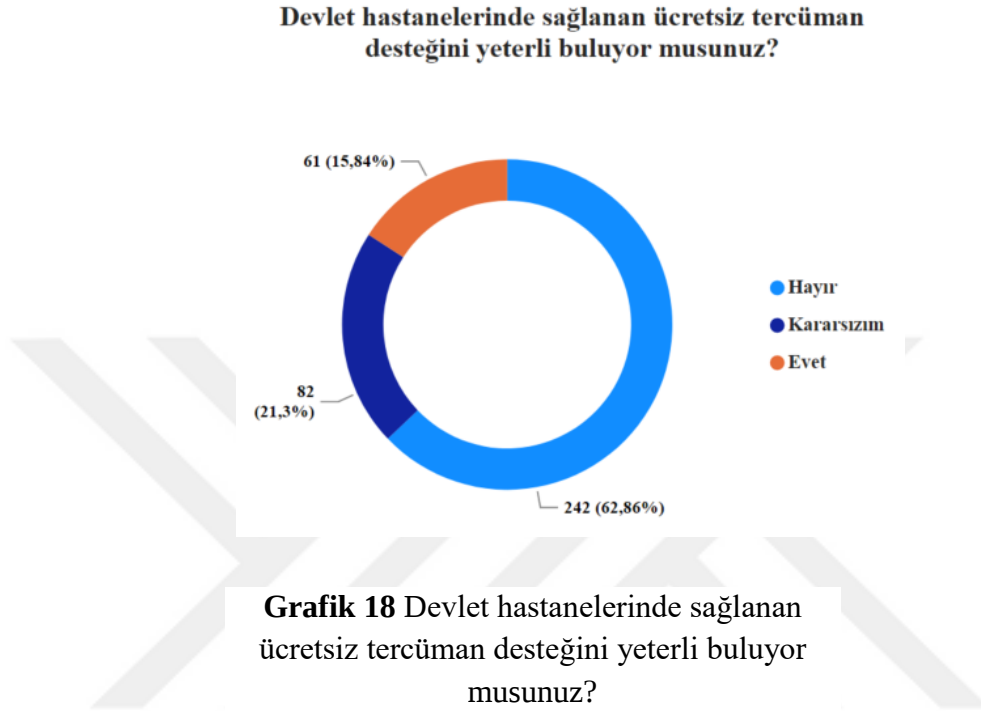
Bu kapsamda, ankette yer alan “Merkezi Hekim Randevu Sistemi (MHRS) telefon uygulamasını ne sıklıkla kullanıyorsunuz?” sorusu hedef gruba yöneltilmiştir. Buna göre, katılımcıların sadece yüzde 26,49’u bu sistemi sık sık kullandıklarını belirtmiştir. Buna ek olarak, katılımcıların yüzde 30,91’i bazen kullandığını belirtirken, bu uygulamayı hiç kullanmadıklarını belirtenler ise 23,90 olarak gerçekleşmiştir. Son olarak, bu uygulamaya yönelik hiç bilgisi olmadığını belirtenlerin oranı ise yüzde 18,70 olarak tespit edilmiştir.

Grafik 17 Merkezi Hekim Randevu Sistemi (MHRS) telefon uygulamasını ne sıklıkla kullanıyorsunuz?

Diğer yandan, sosyal uyum ve sağlık başlığı altında, göçmenlerin statülerinden kaynaklı sağlık hizmetlerine erişim ve yerel toplum ile uyum sağlanması, sağlık hizmetine erişimde karşı karşıya kalınacak dil engelinin bertaraf edilmesi amacıyla Sağlık Bakanlığı ile Avrupa Birliği arasında imzalanan Doğrudan Hibe Sözleşmesi çerçevesinde hayata geçirilen SIHHAT projesi kapsamında hastanelere tercüman desteği sağlanmıştır. Ancak bu noktada hedef grup nüfus ve hastaneleri ziyaret etme sıklıkları göz önünde bulundurulduğunda tercüman ihtiyacının tam olarak karşılanamadığı görülmektedir. Bu çerçevede,

“devlet hastanelerinde sağlanan ücretsiz tercüman desteğini yeterli buluyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (% 62,86) tercüman desteğinin yeterli olmadığını belirtirken, sadece yüzde 15,84 oranında katılımcı bu desteğin yeterli olduğunu düşünmektedir.

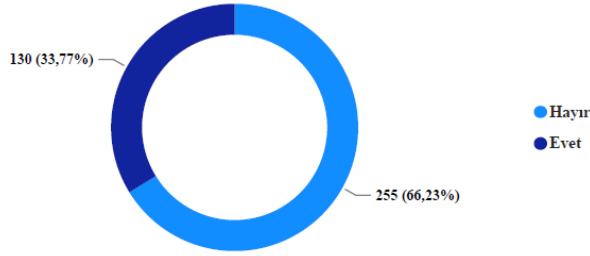
Buna ek olarak, geçici koruma altındaki kişilere yönelik yürütülen sosyal uyum çalışmaları kapsamında, 2016 yılında “Yabancılar Yönelik Sosyal Uyum Yardım Programı (SUY)” başlatılmıştır. Bu kapsamda, kamuoyunda “Kızılay Kart” olarak bilinen ve geçici koruma altındaki Suriyelilere yönelik acil gıda ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla başlayan inisiyatif, sosyal uyumun desteklenmesi sürecinde nakdi yardım şekline evrilmiştir. Özellikle, bu program ile kırılgan/dezavantajlı grupta bulunan kişilerin/hanelerin (engelli, tek başına kadın, tek başına ebeveyn, dört ve daha fazla çocuğu sahip hane vb.), sosyo-ekonomik olarak desteklenmesi ve kendi ayakları üzerinde durma sürecinde maddi anlamda güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Böylece, ilgili hanelerdeki kişilerin onurlu bir şekilde sosyo-ekonomik sistem içerisinde ihtiyaçlarının giderilmesi ve sosyal uyum sürecinde içermenin desteklenmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda gerçekleştirilen sosyal uyum yardımlarının yerel toplumda bilinenin aksine, ECHO tarafından fonlanmakta ve proje Türk Kızılay, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) ve IFRC ile ortaklaşa yürütülmektedir. (Kızılaykart, 2022). Ancak

yürütülen bu projeye yönelik, sosyo-ekonomik içermenin ve sosyal uyumun desteklenmesi amacını aşan bir şekilde sosyal yardım bağımlılığını da ortaya çıkardığı yönünde eleştiriler mevcuttur. Sosyal yardım üzerinden ilgili hedef grupta sosyal yardım bağımlılığının oluşturulması, birçok kez AB tarafından proje sonlandırılması planı uygulanamamasına sebep olmuştur. Bütün bunlara rağmen, hedef grup içerisinde sosyal uyum nakdi yardım programından yararlanıp yararlanmadıkları yönünde soru yöneltmiştir. Buna göre, katılımcıların yüzde 66,23'ü SUY'dan yararlandıklarını belirtmişlerdir. Geriye kalan yüzde 33,77'lik kesim ise SUY'dan faydalanmadıklarını belirtmişlerdir. SUY programından faydalanan kişilere, SUY kapsamında elde ettikleri nakdi yardımın temel ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli olup, olmadığı sorulmuştur. Buna göre, katılımcıların yüzde 90,77'lik kesimi SUY yardımının temel ihtiyaçlarının karşılamak için yeterli olmadığını belirtmiştir. Sadece katılımcıların yüzde 9,23'lük kesimi yardımın temel ihtiyaçlarını karşılama noktasında yeterli olduğunu belirtmiştir. Şunun altı çizilmelidir ki, bu proje kapsamında sağlanan nakdi yardım ilgili şartları sağlayan hanedeki birey başına 155 lira şeklinde gerçekleşmektedir.

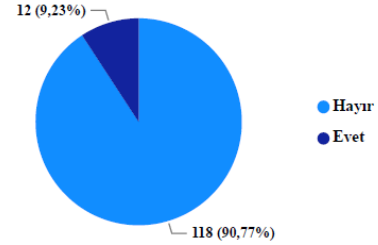
Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, SUY programıyla sağlanan desteğin, göçmenlerin temel ihtiyaçlarını karşılayıp, hane veya kişinin uyum için sosyo-ekonomik olarak güçlendirilmesi için sürdürülebilir bir araç olarak değerlendirilememektedir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı hane ihtiyaç değerlendirme şartları hanede kişi başına düşen gelirin asgari ücretin üçte birinden az olmaması şartı ile de uyumsuz bir sosyal yardım olarak değerlendirilebilir. Diğer yandan, hedef grup arasında sosyal uyum kapsamında yürütülen projeler arasında en fazla bilinirliği olan program olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak buradaki problemli taraf, programında sosyal uyum çalışmalarına hizmet etme araçsallığının soru işareti barındırmasıdır. Çünkü hedef grubun temel ihtiyaçlarını

karşılayamamasının yanında, sosyo-ekonomik anlamda içirme amacına da ulaşamamaktadır.

Sosyal Uyum Yardımı (Kızılay Kart) alıyor musunuz?

EVET İSE, Bu yardım sizin temel ihtiyaçlarınızı karşılamak için yeterli mi?

Grafik 19 Sosyal Uyum Yardımı (Kızılay Kart) alıyor musunuz? // Evet ise, bu yardımın sizin temel ihtiyaçlarınız karşılamak için yeterli mi?

Sonuç olarak, göçmen grupların statülerinden kaynaklı ve yerel topluma uyum sağlama noktasında sağlık hizmetlerine erişimi, sağlık okuryazarlığı ve sağlık hizmetine ulaşım konusunda bilgilendirilmeleri açısından eksikliklerin hala mevcut olduğu görülmektedir. Özellikle, sosyal uyumun en önemli basamaklarından olan ev sahibi toplum dilinin öğrenilmesi noktasında sorunlar devam etmekte ve dil engeli sağlığa erişim noktasında hala kilit bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Güvenikleştirilmiş olan göçmen politikasının, göçmenlere yönelik yapılandırılmış bir uyum ve nihayetinde sürekli bir statü elde etmeye varan süreçlerden yoksun olması, dil öğrenme arzusu ve istencini olumsuz etkilediği her alanda görülmektedir. Bu alandan ortaya çıkan yoksunluk, göçmenlerin temel hakları olan sağlık hizmetlerine erişim noktasında engeller ile karşı karşıya kalmasına, prosedürel süreçler hakkında eksik bilgiye sahip olmasına ve yerel toplum ile bu kapsamda olan iletişimlerinde ise tepkiye maruz kalmalarına neden olmaktadır. Zincirleme bir etki yaratan makro göçmen politikasının mikro düzeydeki yansımaları, toplam uyum süreci içerisindeki etkileri böylelikle daha net anlaşılmaktadır.

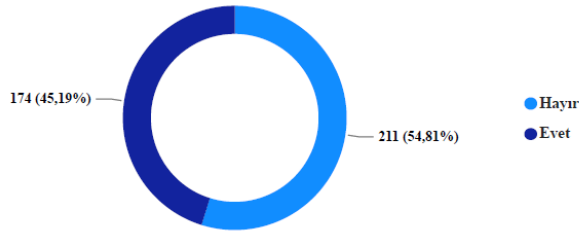
3.3.6 Meslek Edindirme/Dil Kursu

Uyum Strateji Belgesinde, stratejik öncelik arasında üçüncü sırada yer alan eğitim başlığı altında, özellikle genç ve yetişkin göçmenlere yönelik sürdürülebilir sosyo-ekonomik uyum olanaklarının yaratılması ve bu kapsamda güçlendirilmeleri için yaygın eğitim programlarının göçmenlerin ihtiyaçlarına doğrultusunda

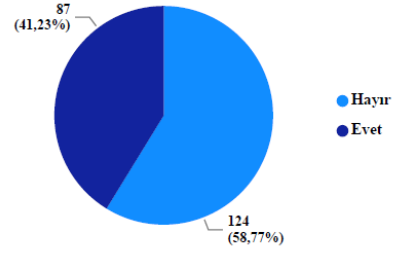
geliştirilmesi ve katılımın artırılması hedeflenmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü çatısı altında bulunan halk eğitim merkezleri vasıtasıyla meslek edindirme ve Türkçe dil kursu faaliyetlerinin kamu ve sivil toplum vasıtasıyla yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Böylece, özellikle 2016 yılından itibaren giderek sosyal uyum sürecine odaklanılan göçmen politikasının geçici koruma altındaki kişilere yönelik Türkçe dil ve meslek edindirme faaliyetleri ile sosyal içerilmelerinin sağlanması hedeflenmiştir. Türkçe dil kursları, meslek edindirme faaliyetleri katılım için (en az A1 seviyesi) bir koşul olarak aranmaya başlanmış, meslek sahibi olmak Türkçe bilmek ile avantajlı hale getirilmeye çalışılmıştır. Ancak hem istenilen en az Türkçe dil seviyesinin Türkçenin kullanımının sürdürülebilirliği noktasında yetersiz olması, yapılandırılmış bir sistem içerisinde hizmetlerin sunulmaması, göçmenlerin bu süreç içinde temel ihtiyaçlarını karşılayacak maddi ve ayni kaynaklardan yoksun olmaları bu tarz etkinliklere katılımın istenilen seviyelere ulaşmasını engellemiştir.

Bu çerçevede, katılımcılara “Halk Eğitim Merkezleri ve sivil toplum kuruluşları tarafından sağlanan herhangi bir Türkçe dil kursu eğitimine katıldınız mı?” sorusu yöneltilmiştir. Soruya cevap veren kişilerin yüzde 54,81’nin bu tarz eğitim veya kurs faaliyetlerine katılım göstermediklerini belirtmişlerdir. Ankete katılan kişilerin yaş ortalamasını tekrar hatırladığımızda (33,45), sosyo-ekonomik olarak faal yaş içerisinde yer aldıkları görülmektedir. Bu gösterge, Türkçe dil kursu ve meslek edindirme faaliyetlerine katılımın tespit edilenden daha fazla olması gerektiğini işaret etmektedir. Ancak yürütülen proje ve programların hedef kitlenin ihtiyaç ve önceliklerini gözetilmeden uygulanması ve hedef kitleye yönelik yeterince bilgilendirilmenin, proje ve programların yaygınlaştırılmamış olması başarı oranını oldukça düşürmektedir. Dahası, bu soruya “hayır” olarak cevap veren kişilere, bu tarz kurslara katılım göstermeyi düşünüp, düşünmedikleri sorulmuştur. Bu bağlamda, katılımcıların yüzde 58,77’si Türkçe dil kurslarına katılım göstermeyi düşünmediklerini belirtmişlerdir.

Halk Eğitim Merkezleri ve diğer sivil toplum kuruluşları tarafından sağlanan herhangi bir Türkçe dil kursu eğitimine katıldınız mı?

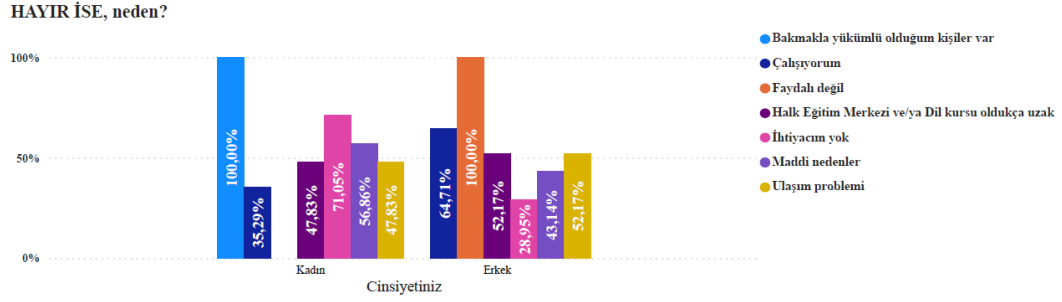

Katılmayı düşünüyor musunuz?

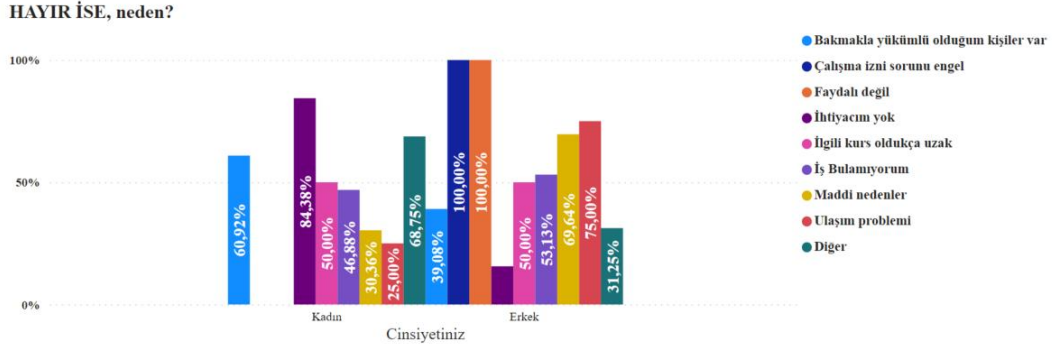
Grafik 20 Türkçe dil kursu eğitimine katıldınız mı? // Katılmayı düşünüp düşünmüyorsunuz?

Diğer yandan, Türkçe dil kursuna katılmayı düşünmeyen kişilere, neden katılmayı düşünmedikleri sorulmuştur. Bu sorunun cevabı cinsiyete göre ayrıştırılarak analiz edilmiştir. Buna göre, kadın katılımcıların Türkçe dil kursuna katılmamayı düşünmelerindeki temel sebebin bakmakla yükümlü olduğu kişiler olduğu gerekçesidir. Buna ek ve şaşırtıcı olarak, kadın katılımcıların büyük bir kısmının Türkçe yazma ve konuşma bilgisi olmaması (%74) ve bir kısmının da A1 veya A2 seviyede Türkçe konuşmalarına (%26) rağmen, Türkçe dil kursuna ihtiyaçları olmadığını belirtmiştir. Kadın katılımcıların bu ilk iki gerekçeyi takip eden nedenleri ise “maddi nedenler”, “ulaşım problemleri” ve “halk eğitim merkezi ve/ya dil kursu oldukça uzak” şeklinde tespit edilmiştir. Buna ek olarak, erkek katılımcılar Türkçe dil kursuna katılmamayı düşünmelerindeki temel gerekçelerin başında bu tarz kursların faydalı olmadığını düşünmeleri gelmektedir. Çalışmaya katılan erkek göçmenlerin yüzde 68’nin Türkçe yazma ve okuma bilmiyor oluşu ve geriye kalanların ise A1 ve A2 seviyesinde Türkçe dil bilgisine sahip olması ise ayrıca göz önünde bulundurulmalıdır. Bunu takiben, büyük bir kısmı çalıştıklarından dolayı Türkçe dil kursuna katılım gösteremediklerini belirtmiştir. Yine, ulaşım problemi ve dil kursunun oldukça uzak mesafede yer alması ve maddi nedenler erkek katılımcıların gerekçelerini oluşturmuştur.

Grafik 21 Türkçe dil kursuna katılmayı düşünmeyenlerin nedenleri (cinsiyete göre dağılım)

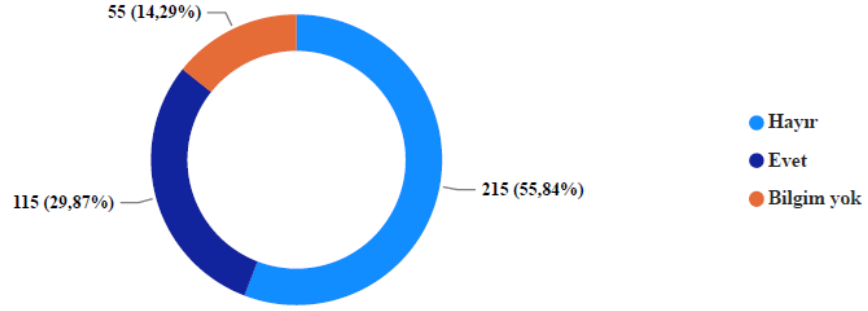
Katılımcılara, Türkçe dil kursuna katılım durumlarına ilişkin soruyu takiben, meslek edindirme kurslarına yönelik katılım durumları sorulmuştur. Bu kapsamda, “Halk eğitim merkezleri, ilgili kamu kurumları veya ilgili sivil toplum kuruluşları tarafından sağlanan meslek edindirme kursları hiç katılım sağladınız mı?” sorusu yöneltilmiştir. Buna göre, katılımcıların yüzde 77,4’ü kamu kurumları veya ilgili sivil toplum kuruluşları tarafından sağlanan meslek edindirme kurslarına hiç katılım sağlamadığını belirtmiştir. Katılmama nedenleri sorulduğunda ise elde edilen gerekçeler cinsiyete duyarlı olarak şu şekilde tespit edilmiştir. Kadın katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%84,38) çalışma hayatına katılım konusunda dini-kültürel kabullerinden kaynaklı ihtiyaçlarının olmadığını belirtmiştir. Buna ek olarak, kadınların meslek edindirme faaliyetlerine katılmama gerekçeleri arasında ikinci sırada yer alan madde ise “bakmakla yükümlü olduğum kişiler var” seçeneğidir. Bununla birlikte, ilgili kursların çok uzak olması, kurs sonrasında iş bulamam durumu ve ulaşım/maddi nedenler kadınlar tarafından belirtilen gerekçeler olarak tespit edilmiştir. Diğer yandan, erkek katılımcıların meslek edindirme faaliyetlerine katılmama gerekçelerinde öne çıkan iki gerekçe dikkat çekmektedir. Erkek katılımcıların hepsi kursu sonrası çalışma izni sorununun engel olduğunu ve kursların da faydalı olmadığını düşünmektedirler. Bunu takiben sunulan kurslara ulaşım problemi, kurs sonrası iş bulamama ve maddi nedenler kursa katılımın önündeki engeller olarak tespit edilmiştir. Buna ek olarak, erkek katılımcıların sadece yüzde 15,63’ü meslek edindirme kurslarına ihtiyacı olmadığını belirtmiştir.

Grafik 22 Meslek edindirme kursuna katılmayanların nedenleri (cinsiyete göre dağılım)

Hedef grup içerisinde meslek edindirme ve Türkçe dil kursu faaliyetlerinin uygulanması, katılımlarının sağlanması ve hizmet/politikaların yansımalarına yönelik tutumu etkileyecek olan sosyal katılma ve etkileşim önem arz etmektedir. Tek yönlü sosyal uyum faaliyetlerinin uygulanması bu süreçte eksik bir politika olarak değerlendirilecektir. Bu kapsamda, Göç idaresi başkanlığı ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) iş birliğinde Ortak Uyum İnisiyatifi kapsamındaki Mahalle Buluşmaları etkinlikleri çerçevesinde, göçmenler ve yerel toplum buluşmaları, çalıştay ve istişare toplantıları gerçekleştirilmektedir (UNHCR, 2022). Bu gibi etkinlikler, Türkçe dil kursları ve meslek edindirme faaliyetleri gibi toplumsal içerme ve göçmen grupların sosyal sermayesi ile birlikte görünür hale gelmelerine hizmet edecek etkinlikler olarak değerlendirilebilir. Buna birçok sivil toplum kuruluşu ve yerel idarelerin de destek ve katılım gösterdiği de bilinmektedir. Sosyal içermeyi destekleyecek, göçmenler üzerindeki kamu algısı ve görünürlüğünün inşa edileceği araçlar olarak değerlendirilebilecek olan bu tarz etkinliklerin göçmenler arasındaki bilinirlik düzeyleri yine katılımcılara soru olarak yöneltilmiştir. Bu çerçevede, katılımcılara “Göç idaresi ve/ya herhangi bir kamu kuruluşu, sivil toplum örgütü tarafından organize edilen yerel toplum ve mülteci toplumu bir araya geldiği en az bir etkinliğe katıldınız mı?” sorusu yöneltilmiştir. Elde edilen verilere göre, katılımcıların yüzde 55,84’nün bu tarz bir etkinlik içerisinde hiç yer almadığını belirtmiştir. Buna ek olarak, katılımcıların yüzde 14,29 ise bu tarz bir etkinlik konusunda fikirlerinin olmadığını belirtmiştir. Son olarak, katılımcıların sadece 29,87’si bu türden etkinliklere katılım sağladığını belirtmiştir.

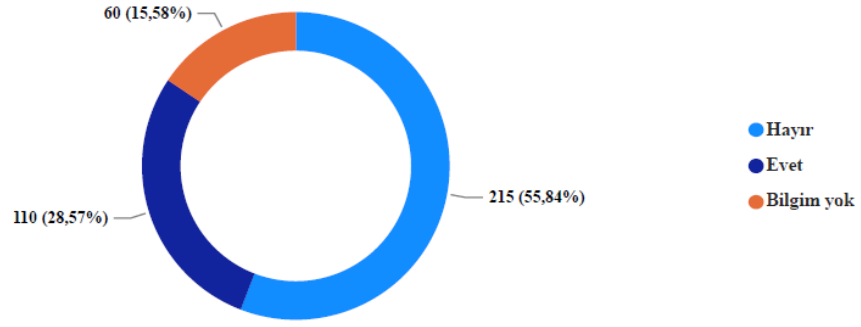
Göç idaresi ve/ya herhangi bir kamu kuruluşu, sivil toplum örgütü tarafından organize edilen yerel toplum ve mülteci toplumu bir araya geldiği en az bir etkinliğe katıldınız mı?

Grafik 23 Göç idaresi ve/ya herhangi bir kamu kuruluşu, sivil toplum örgütü tarafından organize edilen yerel toplum ve mülteci toplumu bir araya geldiği en az bir etkinliğe katıldınız mı?

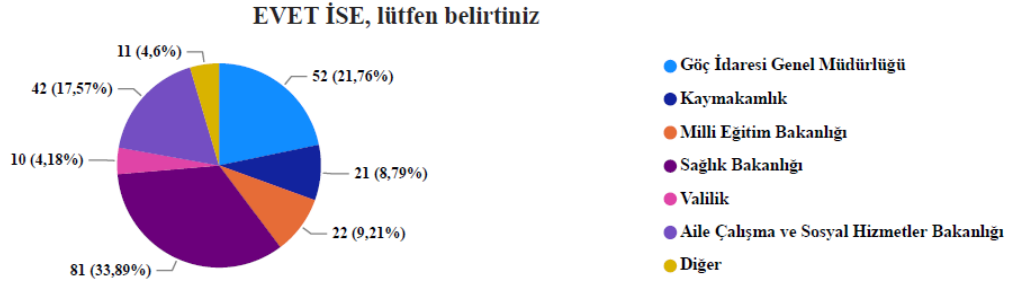
Yine bir önceki soru ile bağlantılı olarak, hedef grup içerisinde kamu algısı ve görünürlüğü'nün tespiti noktasında katılımcıların kamu kurumlarına yönelik takip ve bilgi seviyeleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda, katılımcılara “sosyal medya veya internet üzerinden takip ettiğiniz herhangi bir kamu kurumu var mı?” sorusu yöneltilmiştir. Buna göre, katılımcıların yüzde 55,84’nün herhangi bir kamu kurumunu sosyal medya veya diğer internet araçları ile takip etmedikleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca, katılımcıların yüzde 15,58’lik kısmı ise kamu kurumlarını sosyal medya veya diğer internet araçları vasıtasıyla takip etme ve bilgilenme konusunda bilgilerinin olmadığı tespit edilmiştir. Son olarak, katılımcıların sadece yüzde 28,57’lik kısmının bu tarz bilgilenme kanalları konusunda farkında olduğu belirlenmiştir.

Sosyal medya veya internet üzerinden takip ettiğiniz herhangi bir kamu kurumu var mı?

Grafik 24 Sosyal medya veya diğer internet kanalları üzerinden takip ettiğiniz herhangi bir kamu kurumu var mı?

Buna ek olarak, en az bir kamu kurumunu sosyal medya kanalları veya bir internet aracı ile takip ettiğini belirtenler arasında en yaygın kamu kurumunun ne olduğu noktasında katılımcılardan bilgi edinilmiştir. Bu çerçevede elde edilen veriler ışığında, tahmin edilenin aksine en fazla takip edilen kamu kuruluşu Sağlık Bakanlığı (%33,89) olarak karşımıza çıkmaktadır. İkinci sırada yer alan kamu kuruluşu ise Göç İdaresi Başkanlığı (%21,76) olarak tespit edilmiştir. Bunu takiben, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (%17,57) en çok takip edilen kamu kurumu olarak kayda geçmiştir. İlk üç sırayı takiben ise Milli Eğitim Bakanlığı, Kaymakamlık ve Valilik en çok takip edilen kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada dikkat çekilmesi gereken nokta, sosyal medya ve diğer internet kanalları vasıtasıyla kamu kurumlarını takip eden katılımcıların statülerinden kaynaklı temel haklar noktasında hizmet üreten ilgili kamu kuruluşlarını takip etme tercihinde bulundukları ve eğilimlerinin bu yönde olduğudur. Bu noktada, kamu kurumları tarafından etkili iletişim ve bilgilendirme faaliyetlerinin yürütülmesi için önemli bir kanal olan sosyal medya ve diğer internet kanallarının göçmenlerin hakları üzerinden suiistimal edilmesinin önüne geçilmesi, doğru yönlendirilmesi ve bilgilendirilmeleri için kilit önem arz etmektedir. Sosyal uyum sürecinde göçmenlerin kamu tarafından görünür hale gelmeleri onlara yönelik enformasyon çalışmalarının genişliği ve doğru dil kullanımı, yerel toplum nazarında kamusal kabul ile itici güç oluşturma için de pekiştirici bir etken olacaktır.

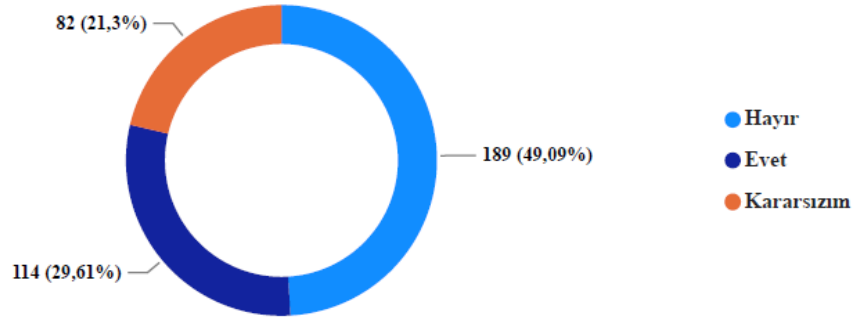

Grafik 25 Sosyal medya ve diğer internet kanalları üzerinden takip edilen kamu kurumları

Genel itibariyle, Türkçe dil ve meslek edindirme kurslarına katılım oranları, katılmama nedenleri, yerel toplum ve göçmen grup buluşmaları, kamu kurumları ile göçmen gruplar arasındaki enformasyon paylaşımı ve takip kanallarına yönelik trendler sosyal uyum sürecinin ve göçmen politikasının güvenlikleştirilmiş boyutunun sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha açık bir ifade ile sistematik, ön görülebilir ve yapılandırılmış bir göç ve göçmen politikasının yokluğu, göçmenlerin bir güvenlik sorunu ve toplumsal düzen için bir tehdit olarak değerlendirilmesi yönündeki kamu tutumunun varlığını desteklemektedir. Sürdürülebilir bir toplumsal uyum sürecinden ziyade, kısa ve orta vadede göçmenlerin kendilerine yeter ve temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek düzeyde dil öğrenmeleri ve iş gücü piyasasında yer edinmeleri sonucu ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bunun nedeni, yapılandırılmış göçmenlik süreçlerinin belirlenmemiş olmasıdır. Kamu kanadı dışında, yerel toplum nazarında oluşan tepkinin bu belirsizlik ve kuralsızlık sürecinin bir sonucu olduğu da unutulmamalıdır. Göçmenlikten vatandaşlığa uzanan çeşitli statülerin kazanılmasında objektif, sürece ve kurala bağlı bir şekilde yürütülmüyor olması toplumsal gerilimlerin ve manipülasyonların yaygınlaşmasına sebep olmaktadır. Bütün bu toplam içerisinde, katılımcılara yönelik, “Türkiye’de bir gelecek kurabileceğinize iniyor musunuz?” sorusu yöneltilmiş ve ilgili veriler elde edilmiştir. Buna göre, bahsi geçen güvenlikleştirilmiş göçmen politikalarına ilişkin yöneltelen eleştirileri de destekleyecek bir şekilde, katılımcıların yüzde 49,09’luk kesimi Türkiye’de bir gelecek kurabileceklerini düşünmediklerini belirtmiştir. Bununla birlikte, katılımcıların yüzde 21,3’ü de bu konuda kararsız olduklarını belirtmiştir. Son olarak, katılımcıların sadece yüzde 29,61’i Türkiye’de bir gelecek

kurabilecekleri düşüncesine sahip olduklarını belirtmiştir. Bu sonuçlardan da anlaşılacağı üzere, Türkiye tarafından uygulanan göç ve uyum politikalarının hedef grup üzerindeki etkisi beklenenin aksine ön görülebilirlik ve sosyal içerme değil, somut bir belirsizlik sunmaktadır.

Türkiye’de bir gelecek kurabileceğinize inanıyor musunuz?

Grafik 26 Türkiye’de bir gelecek kurabileceğinize inanıyor musunuz?

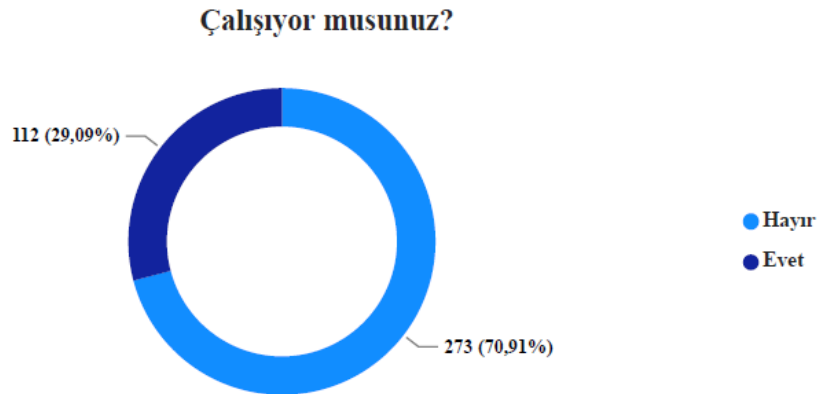
3.3.7 İş gücü Piyasasına Katılım

Türkiye tarafından ilan edilen Uyum Strateji Belgesinde beşinci stratejik öncelik olarak ele alınan iş gücü piyasası ve uyum başlığı, sosyal uyum sürecinde kilit öneme sahip alanlardan bir tanesini oluşturmaktadır. Özellikle uyum sürecinde kişilerin temel ihtiyaçlarının karşılanması; yaşam, eğitim, sağlık vb. gibi temel insan haklarının tesis edilmesinden sonra, göçmenlere yönelik kalıcı çözümler ve göçmen toplulukların güçlendirilmesi için iş gücü piyasasına katılım önem arz etmektedir. Göçmenler sosyal uyum sürecinde bulundukları yerel toplum içerisinde kendi ayakları üzerinde durabilecek, onurlu bir yöntem ile asgari gelir kaynağına sahip olabileceği ve toplumsal olarak içermenin sonucu olarak adil bir uyum sürecini tamamlayabilecek fırsatların oluşturulması gerekmektedir.

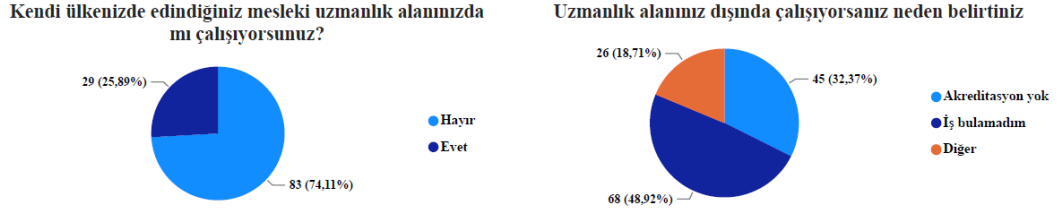
2016 yılında çıkarılan “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” ile her ne kadar çalışma izni hakkı geçici korunan Suriyelilere yönelik sağlanmış olsa da tam anlamı ile işleyen bir süreç olamamıştır. İş gücü piyasasındaki rekabet, iş verenlerin çalışma izni süreçlerinde karşı karşıya kaldıkları maliyet ve prosedür, yine iş gücü piyasasındaki kayıt dışı çalışma yöntemine olan rağbet çalışma izni uygulamasının işlerliğini etkileyen unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’nın 2020

yılına ait yabancıların çalışma izinlerine ilişkin yayınladığı istatistiklere göre, 62.369 geçici koruma statüsüne sahip kişinin çalışma iznine sahip olduğu görülmektedir (T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2022). Türkiye’de bulunan 3.6 milyondan fazla geçici korunan Suriyeli sığınmacı sayısı göz önünde bulundurulduğunda, iş gücü piyasasına yasal bir şekilde erişim sayısının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bu çerçevede, katılımcıların iş gücü piyasasına erişim ve sosyal uyum süreçlerine dair durumları analiz konusu haline getirilmiştir. Buna göre, güvenlikleştirilmiş göç ve uyum politikasının iş gücü piyasasına erişim alanında ne gibi sorunlara yol açtığı ve uyum sürecini nasıl etkilediği daha net anlaşılacaktır.

Bu kapsamda, katılımcıların yüzde 70,92’sinin düzenli/sürekli bir işe sahip olmadıklarını belirtirken, sadece yüzde 29’nun düzenli bir işe sahip olduğunu belirlenmiştir. Çalıştığını belirten katılımcılara kendi ülkelerinde edindiği mesleki uzmanlık alanında çalışıp, çalışmadığı sorulduğunda ise yüzde 74,11’nin kendi mesleki uzmanlık alanı dışında bir meslek dalında çalıştıklarını belirlenmiştir. Buna ek olarak, yine aynı katılımcılara uzmanlık alanları dışında çalışmalarının nedenleri sorulmuştur. Buna göre, katılımcıların yüzde 48,92’si kendi uzmanlık alanında çalışma girişiminde bulunduğunu ancak iş bulamadığını belirtmiştir. Ayrıca, katılımcıların yüzde 32,37’lik kısmı ise kendi uzmanlık alanlarına ilişkin mesleki akreditasyonun olmaması veya ön lisans/lisans diplomalarına yönelik denklik sorunları yaşadıklarını belirtmişlerdir.

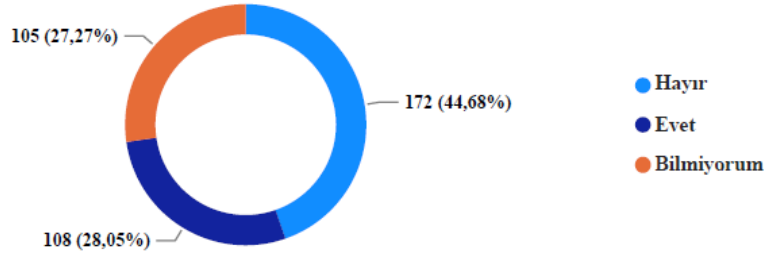
Grafik 27 Katılımcıların çalışma durumları

Grafik 28 Katılımcıların uzmanlık alanlarına göre çalışma durumları

Katılımcıların çalışma durumlarına yönelik soruların yöneltilmesinden sonra, statülerinden kaynaklı çalışma iznine sahip olup, olmadıkları sorulmuştur. Özellikle sosyal uyum ve bilgilendirme stratejik öncelikleri arasında yer alması nedeniyle, kilit bir öneme sahip olan bu bilginin hedef grup içerisindeki yaygınlığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma izni düzenlemesinin üzerinden beş yılı aşkın bir sürenin geçmesi rağmen, katılımcıların önemli bir kısmı (%44,68) hala çalışma izni hakkına sahip olmadıklarını düşünmektedir. Katılımcıların sadece yüzde 28,05'i çalışma izni hakkına sahip olduklarını biliyorken, yine yüzde 27,27'lik bir kesim ise böyle bir hakkı sahip oldukları noktasında bilgilerinin olmadığını belirtmiştir.

Statünüzden kaynaklı çalışma izni hakkınız var mı?

Grafik 29 Statünüzden kaynaklı çalışma izni hakkınız var mı?

Katılımcıların çalışma izinlerine göre dağılım verildiği grafik 27'de belirtildiği üzere, katılımcıların sadece yüzde 29,09'u çalışmakta olduğu tespit edilmişti. Buna ek olarak, katılımcılara çalışma izinleri olup olmadığı sorulmuştur. Buna göre, çalıştığını belirten kişilerin sadece yüzde 6,75'inin çalışma iznine sahip olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%93,25), yukarıda belirtilen Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından ilan edilmiş çalışma izni

sayıları ile orantılı olarak çalışma iznine sahip olmadıklarını belirtmiştir. Ancak katılımcılara, Türkiye’de bulundukları zaman dilimi içerisinde hiç sigortalı bir işte çalışıp çalışmadıkları sorularak, toplum içerisindeki çalışma hakkı konusundaki bilgi seviyesi de yine test edilmek istenmiştir. Çalışma iznine sahip olarak bir iş yerinde belirli bir süre için çalışmış olanların oranı yüzde 21,04 olarak belirlenmiştir. Katılımcıların yine büyük bir çoğunluğu, Türkiye’de bulundukları süre zarfında sosyal güvenlik sistemi içerisine dâhil olup, sigortalı bir işte çalışmadığını belirtmiştir.

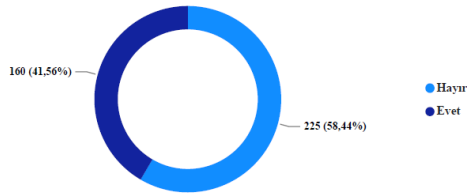
Grafik 30 Çalışma izniniz var mı? // Bu zamana kadar hiç sigortalı bir işte çalıştınız mı?

Sosyal uyum sürecinde, göçmen grupların kendi ayakları üzerinde durabilmesi, insan onuruna yakışır bir asgari hayat kurabilmesi ve bunu sürdürebilmesi, sosyo-ekonomik sistem içerisinde tanınması ve sosyal içermenin sağlanması için en önemli aşamalardan bir tanesi olan iş piyasasına katılımın sorunlarla dolu olduğu görülmektedir. Güvenikleştirilmiş göçmen politikasının bir sonucu olarak, yapılandırılmamış ve belirli bir sürecin sonunda somut kazanımları olmayan statülerin süresiz sürdürülmesi hedef grup içerisinde sosyal uyumun en önemli süreçlerine katılımı sınırlamaktadır. Gelecek öngörüsü bulunmayan bireylerin, sosyal güvenlik sistemi içerisinde, kayıtlı bir çalışan olarak iş gücü piyasası içerisinde yer alması için gerekli teşviklerden yoksun bulunmaktadır. Sigorta primlerinin işveren tarafından ek bir yük olarak algılandığı ve göçmenler tarafından ise emeklilik vb. hakları getiren prim gün sayılarının mevcut statülerine hiçbir anlam ifade etmediği göz önünde bulundurulduğunda kayıt dışılığa kayışın önüne geçilememektedir. Ayrıca, çalışma izni kapsamında elde edilecek olan oturum ve buna bağlı ülkede kalış süresinin mevcut geçici koruma statü ile çelişmesi ve gelecek statüler için bir fayda edilmemesi de yine kişilerin çalışma izni

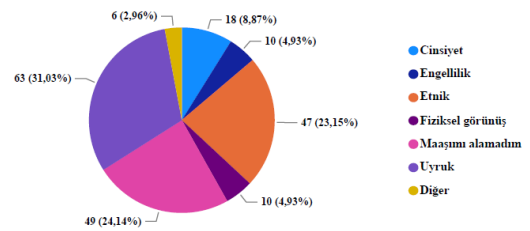
ile çalışma istencini düşürmektedir. Herhangi bir havuç mekanizması barındırmayan çalışma izni hem hedef grup hem de işveren tarafından içselleştirilememiştir.

Diğer yandan, ortaya çıkan bu durumun yansımaları hedef grubun çalışma koşullarına uyum sürecini olumsuz etkileyen unsurları ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu kapsamda, katılımcıların çalışırken ayrımcılığa maruz kalıp kalmadıkları olgusu tartılma konusu haline getirilmiştir. Buna göre, katılımcıların yüzde 58,44'ü çalışırken ayrımcılığa maruz kaldıklarını belirtmiştir. Ayrımcılığa maruz kaldıklarını belirten kişilere ne tür bir ayrımcılığa maruz kaldıkları sorulmuştur. Bu çerçevede, katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%31,03) uyruklarından kaynaklı ayrımcılığa maruz kaldıklarını belirtmiştir. Bunu takiben ve çoğunlukla kayıt dışı çalışmanın bir sonucu olarak, katılımcıların yüzde 24,14'ü maaşlarını alamadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, yine katılımcıların önemli bir kısmı (%23,15) etnik özellikleri nedeniyle ayrımcılığa maruz kaldıklarını belirtmiştir. Göçmen olarak toplum içerisindeki statülerinden kaynaklı maruz kaldıkları tespit edilen ayrımcılık gerekçelerine ek olarak, toplumsal cinsiyet, dış görünüş ve engellilik durumlarına göre de ayrımcılığa maruz kaldığını belirtenler tespit edilmiştir.

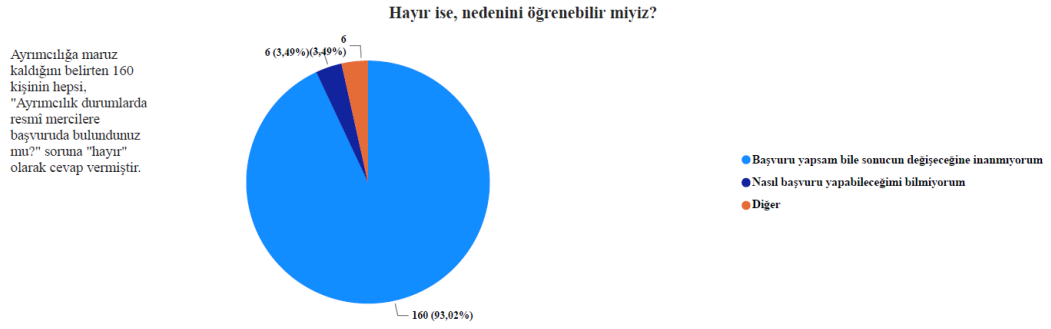
Çalışırken herhangi bir ayrımcılığa maruz kaldınız mı?

Evet ise, lütfen ne tür bir ayrımcılığa maruz kaldınız belirtiniz

Grafik 31 Çalışırken herhangi bir ayrımcılığa maruz kaldınız mı? // Maruz kalınana ayrımcılık türleri

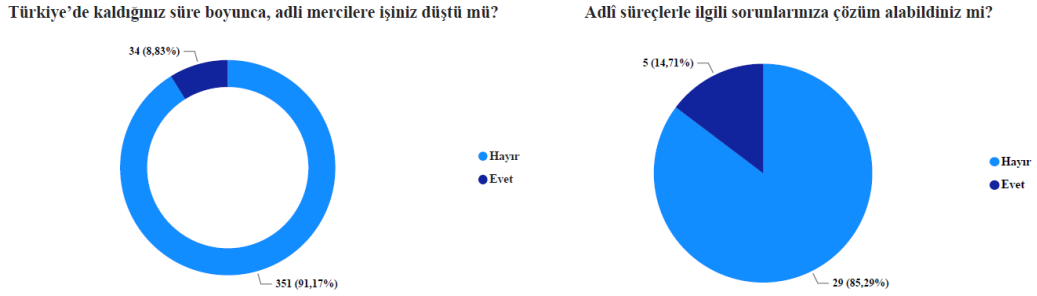
Grafik 32 Ayrımcılık durumunda resmi mercilere başvuruda bulundunuz mu?

3.3.8 Adalet Erişim

Göç İdaresi Başkanlığı tarafından hazırlanan Uyum Strateji Belgesi’nde doğrudan bir stratejik öncelik olarak yer almasa da göçmenlerin adalet erişim toplumsal içerme ve kamusal güven açısından sosyal uyum sürecinde önemli alanı teşkil etmektedir. Göçmenlerin gündelik uyuşmazlıkları, madeni hukuktan kaynaklı hakları, borçlar, idare, ceza ve yabancılar hukuku bağlamında hak arayışlarının desteklenmesi için adalet erişim noktasında gerekli bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetlerinin yürütülmesi önem arz etmektedir. Toplumsal düzen ve uyum sürecinde önemli etkenlerden biri olarak karşımıza çıkan adalet erişim başlığı, yine stratejik öncelikler arasında ikinci sırada belirtilen bilgilendirme ve uyum başlığı altında değerlendirilebilir. Çünkü bu başlık altında belirtilen “Göçmenlere özellikle ihtiyaç duydukları alanlarda aktif bilgilendirme yapılması ve göçmenlerin bilgilendirme mekanizmalarına dâhil edilmeleri” hedefine uygun olarak, adalet erişim konusunda göçmenlerin bilgilendirilmeleri bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır (T.C. Göç İdaresi Başkanlığı, 2020).

Bu çerçevede, katılımcılara “Türkiye’de kaldıkları süre boyunca, adli mercilere işiniz düştü mü?” şeklinde soru yöneltilmiştir. Buna göre, katılımcıların yüzde 91,17’sinin şüana kadar adli mercilere herhangi bir başvuruları olmamış ancak yüzde 8,83’nün adli mercilere intikal eden ve/ya ilgilendiren süreçler içerisinde bulunduklarını belirtmişlerdir. Adli mercilere işi düşen katılımcıların, bu sürece ilişkin sorunlarına çözüm bulup, bulmadıkları sorulmuş ve yüzde 85,29’nun bu süreç sonunda bir şey elde edemediklerini belirtmişlerdir. Bu göstergiyi destekler bir şekilde, grafik 32’de ayrımcılığa veya haksızlığa maruz kalmış kişilerden hiç kimsenin adli mercilere başvuruda bulunmaması ve buna gerekçe olarak “başvuruda bulunsam bile sonucun değişeceğine inanmıyorum” ve “nasıl

başvuru yapılabileceğini bilmiyorum” şeklinde cevapların elde edilmesi anlamlı hale gelmektedir.

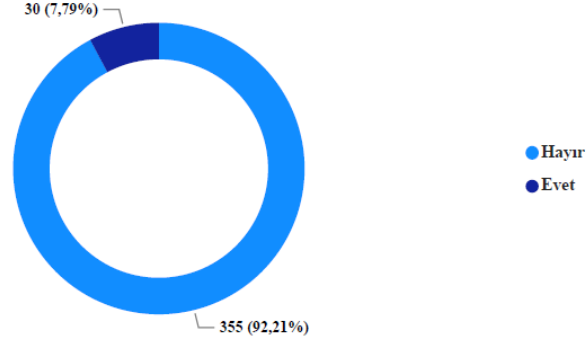

Grafik 33 Türkiye'de kaldığınız süre boyunca, adli mercilere işiniz düştü mü? // Adli süreçlerle ilgili sorunlarınıza çözüm alabildiniz mi?

Son olarak, 2018-2019 yılları arasında Adalet Bakanlığı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) işbirliğinde “Mültecilerin Adalet Erişiminin Kolaylaştırılması Projesi (MAEK)” yürütülmüştür. Bu proje kapsamında, yukarıda bahsedilen göçmenlerin adalete erişimi ve hak temelli hizmetler yararlanması noktasında bilgilendirilmeli ve güçlendirilmeli proje çıktılarında bir tanesi olmuştur. Özellikle, proje kapsamında Suriyeliler ile geçici korunma altındaki diğer kişiler ve ev sahibi toplulukların üyelerine sağlanan hukuki yardım hizmetlerinin güçlendirilmesi, hakim, Cumhuriyet savcısı ve destek personel için eğitim modülleri hazırlanması, davranış eğitimi modüllerinin hazırlanması ve hedef gruba yönelik adalete erişimdeki engellerin (prosedür/bilgi eksikliği ve maddi engellerin) minimum seviyeye indirilmesi amaçlanmıştır (T.C. Adalet Bakanlığı, Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Daire Başkanlığı, 2019). Böylece, hedef gruba yönelik bilgilendirme faaliyetleri (toplantı, broşür vb.) düzenlenmiştir. Ortaya konulan bu yararlı inisiyatif hedef grup üzerindeki yansımalarının istenilen seviyede olmadığı görülmektedir. Sadece MEAK vasıtasıyla devlet eli yapılan bilgilendirme çalışmalarını baz almak tabi ki yanıltıcı olacaktır. Ancak Göç İdaresi Başkanlığı, Adalet Bakanlığı ve sivil toplum örgütlerinin hukuki danışmanlık ve bilgilendirme hizmetlerinin yeterli olmadığı, birçok hak kaybının yaşandığı ve adalete erişimlerinin neredeyse olmadığı bilinmektedir (Ankara Barosu Başkanlığı Mülteci Hakları Merkezi, 2021). Bunu destekler bir şekilde, katılımcılara MAEK çalışması

ve bu kapsamda ilgili hukuki danışmanlık ve bilgilendirme çalışmaları hakkında bilgileri olup, olmadığı sorulmuştur. Buna göre, katılımcıların yüzde 92,21'i bilgilendirme çalışmaları hakkında bilgilerinin olmadığını belirtmiştir.

Mültecilerin Adalete Erişiminin Kolaylaştırılması (MAEK) Projesi hakkında bilginiz var mı?

Grafik 34 Adalete erişim ve hukuki prosedürlere yönelik farkındalık durumu

Sonuç olarak, geçici koruma altındaki kişilerin statülerinden kaynaklı hakları ve yükümlülükleri olmasına karşın, yine yapılandırılmış bir uyum sürecinin yokluk haklara erişim konusunda engelleri beraberinde getirmektedir.

3.3.9 Kamu Kurumlarına Güven

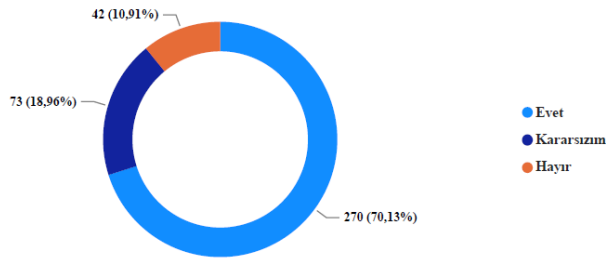
Sosyal uyum sürecinde toplumlar arası içermenin güçlendirilmesi, göçmenlerin öncelikle kamusal alanda hak ve hizmetlere erişimleri ile gerçekleşecektir. Bu aşamada, göçmenlerin kamu kurumları ile olan iletişimleri ve etkileşimleri uyum sürecinde devlet mekanizması tarafından içermeleri ve karşılıklı güven ortamının sağlanması ile pekiştirilecektir. Göçmenlerin, statülerinden kaynaklı sahip oldukları haklara erişim ve temel insan haklarının gözetilmesi, asgari yaşam koşullarının sağlanması bağlamında kamusal alandaki iz düşümleriyle önem arz edecektir. Sağlık, eğitim, sosyal hizmet ve adalete erişim konularında geçici korunan Suriyelilere yönelik sağlanmış olan hakların garanti edilmesi ve uyum sürecinde yapılandırılmış bir şekilde haklarının farkında ve ulaşabiliyor olması karşılıklı uyum düsturunun yansıma olacaktır.

Bu kapsamda, uyumun tek yönlü bir süreç değil iki yönlü bir süreç olduğu yönündeki yaklaşımlara ek olarak (Perruchoud & Redpath, 2013, s. 30) (Spencer, 1892) (Mouzelis, 1997); sosyal uyum sürecindeki çalışmaların üç sacayağına dayandığını söylemek daha doğru olabilir. Göçmen-yerel toplum ve kamu aktörleri bu sacayaklarını oluşturan taraflardır. Bu nedenle, uyum sürecinin yapılandırılmış

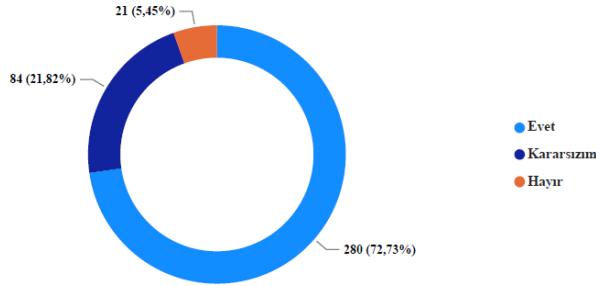
ve ön görülebilir bir şekilde sürdürülmesi kamunun göçmenleri içirme derecesine bağlıdır. İçerme derecesi ile kastedilen ise mevzuat ve uygulama arasındaki makasın ne kadar açık olduğudur. Sosyal uyum düzeylerinden birey, toplum ve devlet seviyelerinde gerçekleştirilen uygulamalarda kamunun kapsayıcı ve haklara erişim noktasında pozitif tutumu belirleyici olacaktır. Bu aslında göçmen grupların devlet mekanizması içerisinde tanınması anlamına gelmektedir. Bu tanınma sadece mevzuat içerisinde tanımlamanın dışında kamu otoritesini sağlayan ve temsil eden amiller (memur) tarafından içerilmesi gereken bir süreçtir. Kamu amillerinin göç ve göçmen konusunda hak temelli bilinçlendirilmesi ve sosyal uyum dinamikleri konusunda farkındalıklarının yaratılması önem arz etmektedir.

Bu çerçevede, katılımcılara yönelik Kamu kurum ve kuruluşlardaki, merkezi ve yerel otoritelerdeki memurlara “güveniyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Buna göre, katılımcıların yüzde 70,13’ü kamu kurum ve kuruluşlarındaki memurlara güvendiklerini belirtirken, kararsızların oranı da dikkat çekici olarak değerlendirilmiştir. Kararsızım şeklinde fikrini ifade edenlerin oranı yüzde 18,96 olarak gerçekleşirken, güvenmediğini ifade edenlerin oranı da yüzde 10,91 olarak kayda geçmiştir. Kararsız ve güvenmeyenlerin oranının yaklaşık yüzde 30’a ulaşması hedef grup içerisindeki kişilerin kamu kurumları ile münasebetlerinde güven sorunu yaşadıkları sonucu ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, bir önceki soruya paralel olarak, katılımcıların kamu kurum ve kuruluşlarına yönelik güven algılarını da ayrıca elde edilmiştir. Bu minvalde, tüzel kişilik olarak kamu kurumlarına olan güven yüzde 72,73 oranında gerçekleşirken, kararsızların oranı yüzde 21,82 ve güvenmediklerini ifade edenlerin yüzde ise 5,45 olarak tespit edilmiştir. Bir önceki soru ile karşılaştırıldığında kamu kurum ve kuruluşlarına güven memurlara olan güvene göre görece daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yapılan karşılaştırmada ortaya çıkan yaklaşık yüzde 3’lük fark, anlamlı bir sonuç çıkarmaya elverişli olmamakla birlikte, resmi temsilcilerin göçmenlere yönelik farkındalığı ve onların statülerinden kaynaklı hak ve hizmetlere ulaşmalarına yönelik kolaylaştırıcı etkilerinin artırılmasının önemini ortaya koymaktadır. Tıpkı toplum içerisindeki bireylerin karşılıklı etkileşimi ile başlayan toplumsal inşa sürecinde, kurulan yapı içerisindeki kimlikler, algılar ve düzen yaklaşımı gibi, göçmen ve kamu ilişkilerinin sağlıklı tesis edilebilmesi için süreci yöneten amillerin hedef grup hakkında kapsayıcı dil, kolaylaştırıcı tavır ve hak temelli bilinç ile donatılmalarını gerekmektedir (Onuf, 2002).

Kamu kurum ve kuruluşlardaki, merkezi ve yerel otoritelerdeki memurlara güveniyor musunuz?

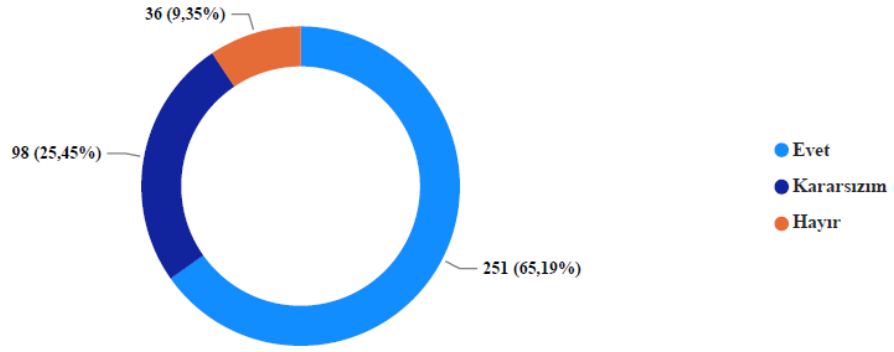
Kamu kurum ve kuruluşlarına itimat ediyor musunuz?

Grafik 35 Kamu kurum/kuruluşlarına ve memurlara olan güven

Diğer yandan, daha spesifik olarak, katılımcıların kamu kurum ve kuruluşları ile olan etkileşimlerine odaklanılmıştır. Bu kapsamda, katılımcılara “Kamu kurum ve kuruluşlarına başvurduğunuzda, görevlilerin size yönelik tutumundan memnun musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Bu sorudan elde edilen verilere göre, katılımcıların yüzde 65,19’u kamu kurum ve kuruluşlarındaki görevlilerin tutumlarından memnun olduklarını belirtirken, bu soru karşısında memnun olmadıklarını belirtenlerin oranı yaklaşık yüzde 10 seviyesinde tespit edilmiştir. Buna karşın, bu soruya “kararsızım” şeklinde cevap verenlerin oranı ise dikkat çekicidir. Kararsız olduklarını belirtenlerin oranı katılımcıların dörtte birinden biraz fazla olduğu görülmektedir. Kararsız grubunda yer alanlar, ankette yer alan soruya yönelik çekimser davrandıkları da gözlemlenmiştir. Bunun nedeni, anket çalışmasında herhangi bir kişisel vari alınmamasına karşın verilecek olan cevap sonucunda hak ve hizmetlerden mahrum kalma korkusu yaşamaları olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle “kararsızım” şeklinde cevap verenlerinde en az bir kamu görevlilerinin tutumu/tavır ve davranışı nedeniyle kendilerini rahatsız hissettikleri, hak ve hizmetlere ulaşırken çekingen davrandıkları ve sonraki kamusal alana katılım girişimlerinde isteksiz oldukları gözlemlenmiştir.

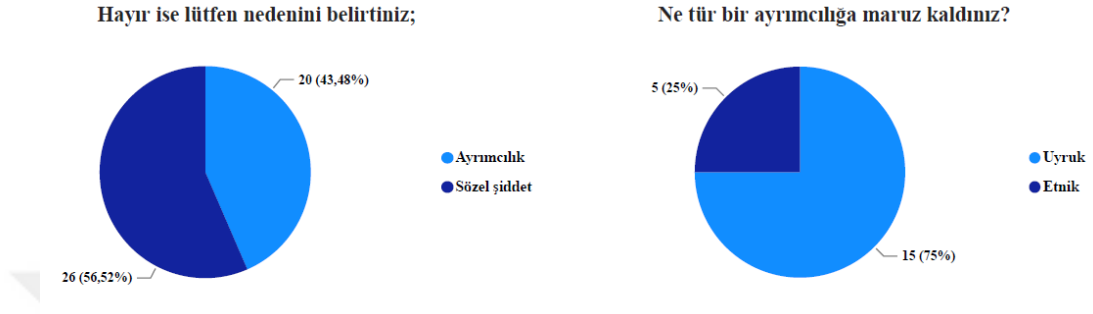
Kamu kurum ve kuruluşlarına başvurduğunuzda, görevlilerin size yönelik tutumundan memnun musunuz?

Grafik 36 Göçmenlerin kamu görevlilerinin kendilerine yönelik tutumlarına ilişkin memnuniyet durumu

Ayrıca, kamu kurum ve kuruluşlardaki görevlilerin tutumuna yönelik memnun olmadıklarını belirten katılımcılara neden memnun olmadıkları sorulmuştur. Bu soruya cevap verenlerin yüzde 56,52'si sözel şiddet ve yüzde 43,48 ise ayrımcılık eylemlerini gerekçe göstermişlerdir. Buna ek olarak, ayrımcılığa uğradığını belirten katılımcılara ne tür bir ayrımcılığa uğradığı sorulmuştur. Katılımcıların dörtte üçü mensubu oldukları uyruklarından dolayı ve geriye kalan katılımcılar ise etnik aidiyetlerinden dolayı ayrımcılığa maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Sosyal uyum sürecinde karşılıklı etkileşimde olan ve sosyal dışlanmanın ve kamusal tanınmanın en önemli itici aktörleri olarak değerlendirebileceğimiz kamu temsilcilerinin (memurlar) göçmen hakları ve uyum süreci hakkında bilinçlendirilmesinin önemini bir kez daha belirtmekte fayda vardır. Özellikle, göçmenlerin sıklıkla hizmet aldıkları sağlık, eğitim ve göç idaresi hizmetlerinde kamu görevlisi olarak çalışan ve doğrudan göçmenler ile muhatap olan kişilerin periyodik kurum içi eğitim ile farkındalık seviyelerinin yüksek tutulması gerekmektedir. Yukarıda bahsi geçen durumların genelleşmesi, göçmen grupların kamusal alana katılımlarının önünde önemli bir engel olarak kalacak ve göçmenlerin sosyal uyum sürecinde kendi mahalle ve evlerine hapsedilmelerine neden olacaktır. Yine bu noktada altı çizilmelidir ki, güvenlikleştirilmiş göçmen politikaları nedeniyle, yapılandırılmamış göçmen ve uyum politikalarının yokluğu, kamunun kapasitesinin geliştirilmesi, bütünlüklü göçmen uyum ve destek programlarının oluşturulmasının önünde engel olarak durmaktadır. Sosyal uyum

sürecinde en önemli adımlardan bir tanesi göçmenlerin özellikle kamu tarafından hem mevzuat hem de uygulama açısından pozitif bir şekilde tanınmasıdır (Göksel, 2019). Göçmenlerin toplum ve kamu tarafından onurlu bir şekilde tanınması, sosyal uyum sürecinin adil, açık ve ön görülebilir şekilde tayin edilmesi ile birlikte kurumsallaşacaktır.

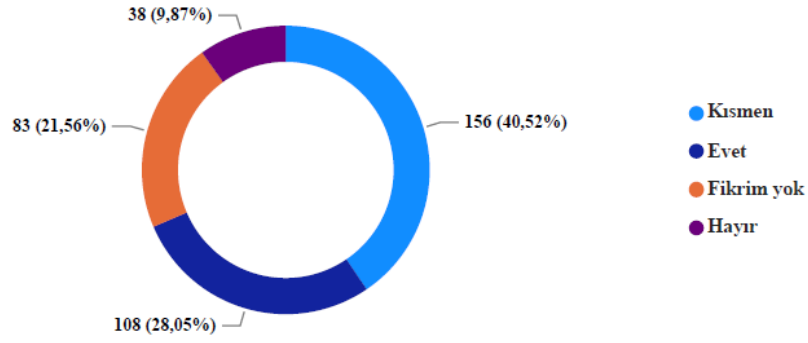

Grafik 37 Kamu görevlilerinin tutumundan memnun kalmama nedeni

Diğer yandan, Uyum Strateji Belgesinde ikinci stratejik öncelik olarak belirtilen bilgilendirme uyum başlığı altında belirtilmiş olan “göçmen bilgilendirmesine ilişkin temel standartlar çerçevesinde göçmen bilgilendirme hizmetlerinin güçlendirilmesi” ve “Göçmenlerin Türkiye’ye gelmeden önce veya geldikten sonra yararlanabilecekleri bilgilendirme ve uyum kılavuzlarının hazırlanması” noktasında katılımcılara iki soru yöneltilmiştir. Bunlardan ilki, “kamu kurum ve kuruluşlarına işiniz düştüğünüzde, personel sizin hizmetten faydalanmanızı teşvik ediyor mu?” sorusudur. Buna göre, katılımcıların yüzde 40,52’si personelin ilgili hizmetten yararlanmaları için “kısmen” teşvik ettiğini belirtmiştir. Buna ek olarak, katılımcıların yüzde 21,56’sı ise bu konuda herhangi bir fikirlerinin olmadığını belirterek böyle bir durumla karşı karşıya kalmadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların yüzde 10’a yakın kesimi ise personelin bu yönde bir teşviklerinin olmadığını belirtmiştir. Son olarak, katılımcıların sadece yüzde 28,05’i kamu personelinin ilgili hizmetten yararlanmaları için kendilerini teşvik ettiğini belirtmiştir. Elde edilen bu sonuçlara göre, göçmenlerin yine kamusal alanda tanınması ve kabulü noktasında, kamu ile temas alanları olan hizmetlere erişim ve yararlanma öncesinden, sırasında ve sonrasında personel tarafından yeterince teşvik edici davranılmamaktadır. Bu durum, yine uyum politikasındaki yapısal sorunlara işaret etmektedir. Göçmenlerin belirli yapılandırılmış sistem

içerisinde uyum süreçlerine dahil olamamaları ve bu çerçevede sistemin sunduğu hizmetlere erişim sağlayamamaları geçicilik ve toplumsal yük bilincini artırmakta, kamu personelinin göçmenlere yönelik farkındalığını etkilemektedir.

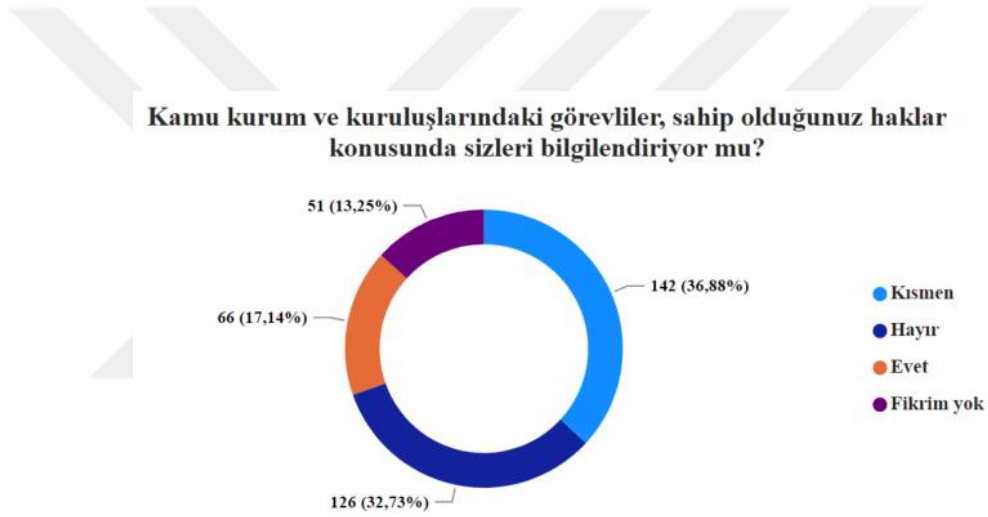
Kamu kurum ve kuruluşlarına işiniz düştüğünüzde, personel sizin hizmetten faydalanmanızı teşvik ediyor mu?

Grafik 38 Kamu kurum ve kuruluşlarına işiniz düştüğünüzde, personel sizin hizmetten faydalanmanızı teşvik ediyor mu?

Son olarak, yine Uyum Strateji Belgesinde bahsedildiği üzere, göçmenlerin bilgilendirilmesi ve bu yolla güçlendirilmesi amacına yönelik olarak, katılımcılara “kamu kurum ve kuruluşlarındaki görevliler, sahip olduğunuz haklar konusunda sizleri bilgilendiriyor mu?” sorusu yöneltilmiştir. Buna göre, katılımcıların yüzde 32,73’ü kamu görevlilerinin sahip oldukları haklar konusunda kendilerini bilgilendirmediklerini belirtmiştir. Buna ek olarak, katılımcıların yüzde 36,88’lik kısmı ise bu soruya “kısmen” yanıtını vermiştir. Ayrıca, katılımcıların yüzde 13,25’lik kısmı ise bu konuda bir fikirlerinin olmadığını ve bu duruma benzer bir davranış şekli karşılaşmadıklarını belirtmişlerdir. Nihayetinden, katılımcıların sadece yüzde 17,14’ü kamu görevlilerinin göçmenlere sahip oldukları haklar konusunda kendilerine bilgi verdiklerini belirtmiştir. Özet olarak, katılımcıların yaklaşık yüzde 70’e yakın bir bölümü kamu görevlilerinin kendilerinin sahip oldukları haklar konusunda ya bilgilendirmedikleri ya da kısmen bilgilendirdiklerini ifade etmişlerdir. Bu durum, göçmenlerin kamu ile olan ilişkilerini etkilediği gibi (hak ve hizmetlere ulaşamama, eksik prosedür kaynaklı zaman ve motivasyon kaynaklı, eksik bilgi kaynaklı zaman ve maddi kayıp vb.), yerel toplum-göçmen grupları arasında antipati ve çatışmalara da yol açmaktadır.

Bulunduğu sistem içerisinde, yapısal düzenlemeleri ve kuralları içselleştirmiş, yapıya herhangi bir tehdit oluşturmayan, kamusal ve ekonomik düzen/kuralları ihlal etmeyen, kültürel yapılageliş kurallarını gözeten bir göçmen uyumunun sağlanabilmesi yerel toplum kanadında kabul/tanım seviyesini artıracaktır. Buna karşın yerel toplumun uyum sürecinin diğer bir ayağı olduğu düşünüldüğünde, bu kanattaki bilgilendirme ve bilinçlendirme kanallarının geliştirilmesinin bir ihtiyaç olduğu kadar, kamunun tutum ve uygulamalarının yerel topluma bir tehdit oluşturmadığı yönünde açık, şeffaf ve objektif süreçlere dayanan uyum sürecinin tesisi de önem arz etmektedir. Aksi takdirde, devletin göçmen politikasının güvenlikleştirilmesine ve bu politikanın sonucu olarak yerel toplumun göçmenlere yönelik güvenlikleştirilmiş algısının sürdürülmesine neden olacaktır.

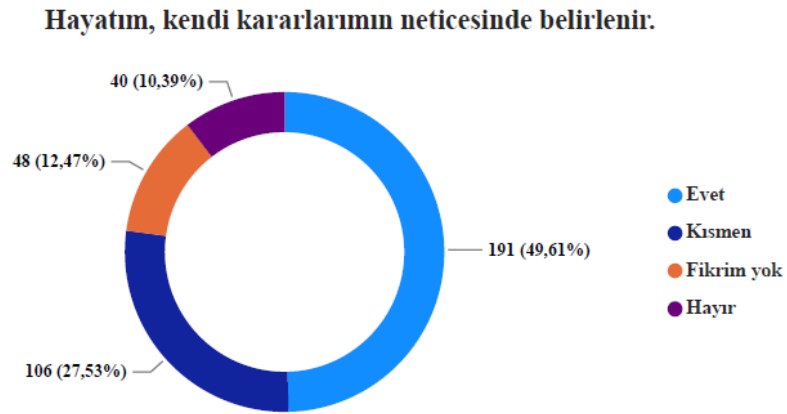
Grafik 39 Kamu kurum ve kuruluşlarındaki görevliler, sahip olduğunuz haklar konusunda sizleri bilgilendiriyor mu?

3.3.10 Yapabilme/Edebilme Algısı

Göçmenlerin bulundukları toplumda uyum süreçlerine dahil olmaları, onların statülerinden kaynaklı haklarına erişimleri ve bu süreçte yerel toplum ile kurmuş oldukları etkileşim vasıtasıyla pekiştirilmektedir. Kamu ve yerel toplum ile kurulan etkileşimin negatif veya pozitif sonuçlarının çokluğu ya da azlığı uyum sürecini etkilen unsurları oluşturmaktadır. Sosyal uyumun çok katmanlı ölçümünde kullanılan ekonomik, politik ve sosyo-kültürel göstergeleri oluşturan (sosyal-ekonomik) içerme, eşitlik, meşruluk, katılım, tanınma ve aidiyet olgularının tesisi kişilerin yapabilme/edebilme algılarını doğrudan etkilemektedir (Jenson, 2010, s. 17).

Türkiye’de geçici korunan Suriyelilerin statülerinden kaynaklı sahip oldukları oturma, sağlık, eğitim, çalışma ve sosyal hizmet hakları bağlamında sunulan uyum süreci, kişilerin mevcut hayatlarına dair karar alma süreçlerini etkileyen faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal ve kamusal kanalların göçmenler ile ilişkilerde açık olması, onların kamusal düzen içerisinde hem hukuki hem de pratikte meşruiyetinin bulunması, karşılıklı tanınma ve aidiyet unsurlarını pekiştirir bir durumu ortaya çıkaracaktır. Bu durum, göçmenlerin bulundukları toplum içerisinde kendi hayatlarını etkileyecek ve yakın dönem gelecekteki yaşamlarını tayin edecek onurlu bir karar alma inisiyatifi sağlayacaktır. Bütün bu göstergelerin çıktılarını Türkiye’de geçici korunan Suriyelilerdeki iz düşümünü tespit edebilmek için katılımcılara dört önerme yöneltilmiştir.

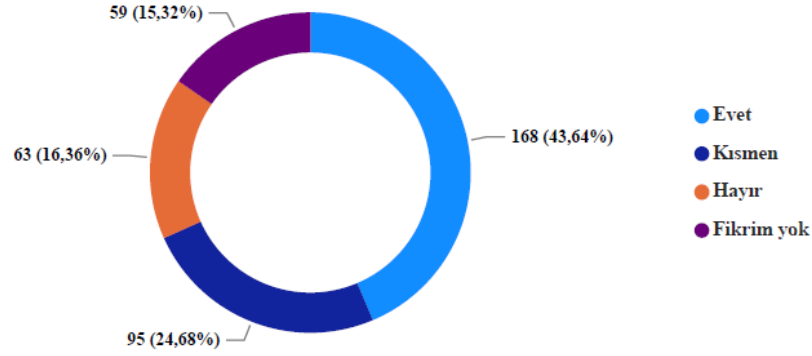
İlk olarak, katılımcılara “hayatım, kendi kararlarımın neticesinde belirlenir” önermesi yöneltilmiş ve kendilerine sunulan (evet, hayır, kısmen, fikrim yok) seçeneklerden bir tanesini seçerek fikirlerini beyan etmeleri istenmiştir. Bu kapsamda, katılımcıların yarısından fazlası, hayatlarının kendi kararları neticesinde şekillenmediği, kısmen şekillendiği veya bir fikri olmadığını belirtmiştir. Bu önermeye sadece katılımcıların yüzde 49,61’nin “evet” olarak cevap verdiği tespit edilmiştir. Bu durum, geçici korunan Suriyelilerin, türkiyede’de sunulan haklar ve bu haklar neticesinde geleceklerini tayin etmede ve kendi ayakları üzerinde durma hususunda yeterince alan sağlamadığı düşünülebilir. Ayrıca, daha da önemlisi, mevcut geçici koruma statüsünün ve sosyal uyum sürecinin belirsiz ve güvenlikleştirilmiş yapısının gelecek ön görüşünde bulunma imkanı sağlamadığı da hedef grup açısından ifade edilebilir.

Grafik 40 Hayatım, kendi kararlarımın neticesinde belirlenir.

Diğer yandan, bir önceki önermeyi destekler bir şekilde, katılımcılara “Hayatımı değiştirebilecek önemli kararları alabilecek güçteyim” önermesi yönetilmiştir. Yine katılımcıların bulundukları toplum içerisinde sosyal ve ekonomik olarak güçlendirilmesine yönelik uygulanan sosyal uyum yardımları, yetkinlik (livelihood) ve meslek edindirme programlarının hedef gruptaki yansımalarına ilişkin sonuçları da elde edilmek istenmiştir. Özellikle, sosyal uyum sürecinde göçmenlerin sosyal sermayelerinin harekete geçirilmesi için yerel toplum ile etkileşimin artırılması ve diğer yetkinlik, meslek edindirme faaliyetlerine katılımları önem arz etmektedir. Ancak sahadaki gözlemler ve elde edilen veriler göstermektedir ki, göçmenlerin statülerinden kaynaklı gelecek ön görülerinin belirsiz olması, mevcut sosyal sermayelerine katkı sunacak geçim kaynaklarını geliştirecek Türkçe dil kursu ve meslek edindirme faaliyetlerine rağbetlerini azaltmaktadır. Bu nedenle, göçmenlerin sosyal sermayelerini harekete geçirecek ve yerel toplum/kamunun kaynaklarının artması ve toplumsal-ekonomik gelişime katkı yapabilme algıları çerçevesinde katılımcılara sunulmuş olan “hayatımı değiştirebilecek önemli kararları alabilecek güçteyim” önermesine yönelik sonuçlar şu şekildedir. Yetişkin, İş gücü piyasasında faal ve üretken nüfusu oluşturan katılımcıların yarısından fazlası, bu önermeye ya “hayır” ya da “kısmen” ve “fikrim yok” şeklinde cevap vermiştir. Bu önermeye katılanların oranı ise sadece yüzde 43,64 olarak tespit edilmiştir. Bu durum, geçici koruma statüsü altındaki Suriyelilerin on yılı aşkın süresidir Türkiye’de bulunmaları sonucunda elde etmeleri gereken asgari yaşam standardından oldukça uzakta olduklarını ve bu standardı elde etmeye yönelik gayretin hedef grupta bulunmadığını göstermektedir. Ayrıca, hedef grup içerisindeki psikolojik yılgınlık, içinde bulunduğu sistem ve toplum karşı kendisi güçsüz ve umutsuz hissettiği göstermektedir. Bu durum toplumsal çatışmaların, gettolaşma ve hizip grupların artmasına, toplumsal içerme ve uyum çalışmalarına ket vurulmasına sebep olabilir.

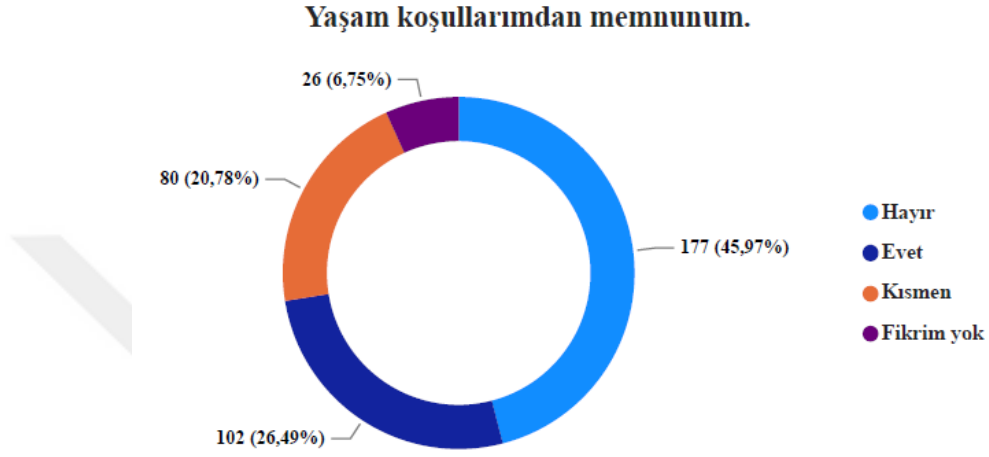
Hayatımı değiştirebilecek önemli kararları alabilecek güçteyim.

Grafik 41 Hayatımı değiştirebilecek önemli kararları alabilecek güçteyim.

Geçici koruma altındaki Suriyelilerin yetkinlikleri ve sürdürülebilir yaşam standartlarının tesisi sosyal uyum sürecinde kilit önem arz etmektedir. Ayrıca, sosyal uyum ve sosyal hizmet yardımlarına olan bağlılılığın ortadan kaldırılması için de elzemdir. Ancak sosyal yardımın, göçmenlerin yetkinlik ve meslek edindirme programları vasıtasıyla güçlendirilmesi sürecinde araç olarak kullanılması amaçlanmışken göçmen gruplar tarafından bir amaç haline gelen bir sisteme evrilmiştir. Bu da sosyal uyum ve sosyal hizmet programlarının doğru yapılandırılmadığı anlamına gelmektedir. Bu kapsamda, on yılı aşkın süredir Türkiye’de bulunan geçici korunan Suriyelilerin yaşam koşullarındaki asgari şartların sağlanamadığı görülmektedir. Kentlerde yoğunlaşan Suriyeli nüfusun, kentin çeperlerinde düşük sosyo-ekonomik sınıfsal bölgelerde ve suç oranlarının yüksek ve toplumsal olarak dışlanmış mahallere yoğunlaştığını, göçmenlerin yerleşim yeri olarak kentsel dönüşüm alanları gibi bölgelerinde arttığı görülmektedir. Bu kapsamda, katılımcılara “yaşam koşullarımdan memnunum” şeklinde bir önerme yöneltilmiştir. Bu önerme sonucunda elde edilen verilere göre, katılımcıların yaklaşık yüzde 46’sı yaşam koşullarından memnun olmadığını belirtmiştir. Buna ek olarak, yaşam koşullarından kısmen memnun olduğunu belirtenlerin oranı ise yaklaşık yüzde 21 olarak gerçekleşmiştir. Bu iki veri göz önünde bulundurularak katılımcıların yaklaşık yüzde yetmişe yakını yaşam koşullarından ya memnun değil ya da kısmen memnun şeklinde bir sonuç elde edilmektedir. Diğer yandan, yaşam koşullarından memnun olanların oranı ise sadece yüzde 26,49 olarak tespit edilmiştir. Bu önermeye yönelik herhangi bir fikri

olmadığı yönünde fikir beyan edenlerin oranı ise yaklaşık yüzde 7 oranında belirlenmiştir. Sonuç olarak, elde edilen veriler göstermektedir ki, yapabilme/edebilme algısının sosyo-ekonomik olarak en önemli çıktısı olan yaşam koşullarının, birçok göçmen için hala asgari şartlarda olmadığı ve göçmenlerin toplum içerisinde insan onuruna yakışır tanınma ve içerme süreçleri kalmaktadır.

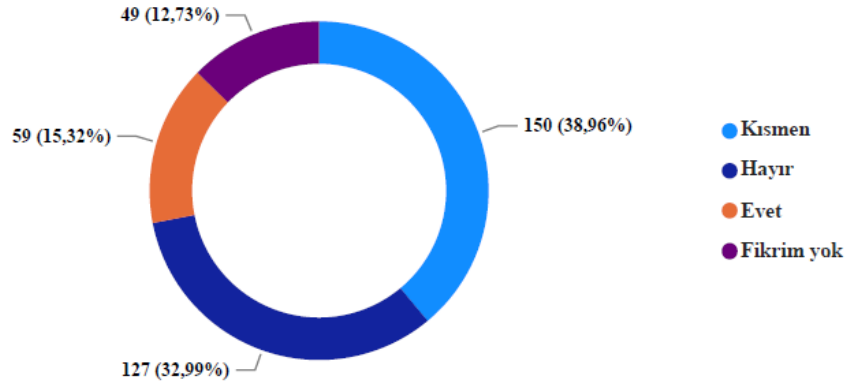

Grafik 42 Yaşam koşullarından memnunum

Son olarak, ankete katılan katılımcılara, yapabilme/edebilme algılarını tespiti açısından, “haklarımı gözetebilirim, çıkarlarımı gerçekleştirebilirim” şeklinde bir önerme yöneltilmiştir. Bu önerme ile Uyum Strateji Belgesi ile hedeflenen göçmenlerin sosyal uyumunun sağlanması, hak/hizmetlere erişimlerinin önündeki engellerin en aza indirilmesi ve ekonomik-sosyal olarak güçlendirilmesi amaçlarına yönelik gerçekleştirilen çalışmaların yansıması tartışma konusu haline getirilmek istenmiştir. Bu çerçevede, katılımcıların yaklaşık yüzde 72’sinin statülerinden kaynaklı haklarını ya gözetemediklerini ve çıkarlarını gerçekleştiremediklerini ya da kısmen bunu yapabilme kapasitesine sahip olduklarını belirtmişlerdir. Bu sonucun çok çarpıcı olduğunun altı çizilmelidir. Özellikle, güvenlikleştirilmiş göçmen ve uyum politikasının yapılandırılmamış ve belirli olmayan süreçleri, mevcut göçmen statülerinin geleceğinin belirsiz ve sonraki süreç için bir hak kazancı sağlamaması gibi nedenler kişilerin yapabilme/edebilme algılarını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, mevcut sosyal uyum çalışmaları ve oluşturulmuş mekanizmaların hedef grupta beklenen

farkındalık ve güçlendirmeyi sağlamadığının da altı çizilmelidir. Son olarak, katılımcıların sadece yüzde 15,32'sinin bu önermeye olumlu bir cevap vererek, haklarını gözetebildiği ve çıkarlarını gerçekleştirebildiği yönünde beyandan bulunduğu tespit edilmiştir.

Haklarımı gözetebilir, çıkarlarımı gerçekleştirebilirim.

Grafik 43 Haklarımı gözetebilir, çıkarlarımı gerçekleştirebilirim.

3.4 Sonuç

Türkiye’de bulunan ve İstanbul, Ankara ve Hatay illerinde ikamet eden geçici koruma altındaki Suriyelilerin yasal statülerine i) ilişkin düzenlemeler, ii) idari düzenlemeler, iii) eğitim, iv) sağlık ve sosyal hizmet, v) meslek edindirme ve dil kursu, vi) işgücü piyasasına katılım, vii) adalete erişim, viii) kamu kurumlarına güven ev ix) yapabilme/edebilme algısı başlıklarında uygulanan anket güvenlikleştirilmiş göç ve uyum politikasına yönelik sına yapılabilmesi için uygun çıktılar sunmuştur.

Bu kapsamda, elde edilen veriler göstermektedir ki, özellikle yasal statüye ilişkin (geçici koruma) düzenlemeler ve mevcut durumu (süresiz ve belirsiz) geçici korunan kişilerin sosyal uyum süreçlerinin yapılandırılmasında en büyük engel olarak ortaya çıkmaktadır. Güvenlikleştirilmiş göçmen politikasının bir yansıma olarak, Türkiye’deki en fazla sayıda mülteci nüfusunu oluşturan Suriyelilere sunulmuş olan geçici koruma statüsünün mevzuatta belirtildiği üzere süresinin belirsiz ve süre belirleme yetkisinin Cumhurbaşkanına bırakılmış olması bunun en önemli göstergelerinden biridir. Güvenlikleştirilmiş göçmen politikasının en önemli araçlarından biri olan geçici koruma statüsünün mevcut durumu dikkate

alındığında, devlete göçmenlere temel haklar dışında bir yükümlülük getirmemesi uyum sürecinde güvenlikleştirilmiş bir çelişki ortaya çıkarmaktadır. Statünün güvenlikleştirilmiş ve göçmene gelecek kazanımlar bağlamında bir şey vaat etmeyen durumu kişilerin gelecek ön görülerinden yoksun olması (%76,81) mevcut sosyal çalışmalara yönelik tutum ve algının göçmenler tarafından katılımını sınırlamaktadır. Ayrıca, yine statüye ilişkin hak ve ödevleri konusunda göçmenlerin hala eksik bilgiye sahip olması, bilgi sahibi olanların ise kendilerini yasal olarak güvende hissetmiyor (%24,3) veya kararsız (%38) olmaları bu savı desteklemektedir.

Göçmenlerin statülerinden kaynaklı haklara erişim ve sosyal uyum süreçlerinde hak ve hizmetlerin sağlanması noktasındaki idari düzenlemeler ise görece pozitif sonuçlar elde edilse de hala içerisinde sorunlar barındırmaktadır. Sosyal uyum sürecinde yerel toplum ile etkileşim kadar kamu ile etkileşim de bir o kadar belirleyici olmaktadır. Göçmenlerin kamuya kolay erişebilir bir aygıt olarak değerlendirmeleri ve kendilerinin kamusal alanda tanınır olarak algılamaları toplumsal uyum sürecini destekleyecektir. Ancak yine güvenlikleştirilmiş göç ve uyum politikasının yapısal sorunlara yol açması nedeniyle göçmenlerin kamusal tanınırlığı sorunlar içermektedir. Henüz hiçbir şekilde kamu kurumlarını ziyaret etmeyen veya ziyaret etme konusunda çekinceleri olan kişilerin bulunması (%19) (göç idaresi işlemleri hariç), bu durumu kanıtlar niteliktedir. Ayrıca, kamu ile etkileşim halinde olan göçmenlerin de büyük bir çoğunluğu (%58) haklarına erişimde engellerle karşılaşmaktadır. Bu engellerin başında, İdari personelin göçmenlerin hakları konusunda yeterince bilgilerinin olmaması, dil engeli kaynaklı tercüman eksikliği, kötü muamele ve göçmenlerin kamu hizmetlerine ilişkin prosedür bilgi eksikliği gelmektedir.

Diğer yandan, yine güvenlikleştirilmiş göç ve uyum politikasının bir sonucu olarak, göçmen çocukların eğitim sistemi içerisine dahil edilmeleri sürecinde benimsenen tutum sorunlar barındırmaktadır. Uyum sınıflarının ve müfredatının yokluğu, personelin göçmenler konusunda bilgi eksikliği ve ön yargıları, geçici korunanların eğitim sistemine erişimi noktasında eksik kalmakta, yerel toplum ile çatışma alanlarını oluşturmaktadır. Ancak olumlu bir sonuç olarak, Türkiye’de geçici korunana ailelerin çocuklarını Türk çocukları ile karışık bir sınıfta eğitim almalarını desteklemesi (%92) de önem arz etmektedir. Ancak yine yapılandırılmamış uyum çalışmasının bir sonucu olarak göçmen çocukların

ilköğretimden yükseköğrenime uzanan süreçte eğitim hayatlarına yönelik ön görülerinin net olmaması uyum sürecindeki psikolojik engelleri oluşturmaktadır.

Geçici korunanların sosyal uyum sürecinde desteklenmesi ve toplum içerisinde kendi ayakları üzerinde durabilmeleri, onurlu asgari bir yaşam standardına erişebilmeleri açısından sağlık ve sosyal hizmet hizmetlerine erişimleri önem arz etmektedir. Bu durum uyum strateji belgesinde, stratejik öncelikler arasında belirtilmiştir. Bu kapsamda, katılımcıların sıklıkla sağlık hizmetlerinden faydalandıklarını ancak sağlık hizmetlerine erişimde engellerle karşı karşıya kaldıkları görülmüştür. Özellikle sağlık hizmetine ulaşımında benimsenen prosedürler konusunda etkili bir bilgi birikiminin hedef grupta olmadığı, eksik prosedür işlemleri nedeniyle yerel toplum ve kamu görevlileri tarafından kötü muameleye ya da ön yargılı davranışlara maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Buna karşı alınan önlemlerin (tercüman desteği, Arapça destekli MHRS uygulaması) ise yaygın bir şekilde sağlanamadığı ya da kullanılamadığı tespit edilmiştir. Ayrıca, sağlanan sosyal uyum yardımlarının hedef grup tarafından temel ihtiyaçlarını karşılamak açısından yeterli bulunmadığı (%92) görülmektedir.

Güvenleştirilmiş göç ve uyum politikasının, yani yapılandırılmış, süreçleri belli, göçmene ve kamuya belirli sorumluklar yükleyen yasal süreçlerin olmadığı geçici ve kamu güvenliğini önceleyen politikanın bir sonucu olarak, uygulanmaya ve yaygınlaştırmaya çalışılan meslek edindirme/dil kursu çalışmalarını da etkilediği görülmektedir. Özellikle, belirsiz süreç ve “havuç” mekanizmasından yoksun yetkinlik programlarına, göçmenlerin rağbetini düşürmektedir. Buna bağlı olarak gelecekte uyum sürecinin en önemli aşamalarından birisi olan yetkinlik programlarına katılmayı düşünmeyenlerin oranı (%59) hala yüksektir. Göçmen gruplarının sosyal sermayelerinin atıl konuma düşmesi ve içinde bulundukları toplum ve kamu tarafından içerilmelerine vasıta olacak mesleki faaliyetlerin yürütülmemesi uyum sürecini olumsuz etkilemektedir. Ancak geçici korunanların işgücü piyasasına katılımının önündeki yapısal ve toplumsal problemler/engeller de bu olumsuz süreci desteklemektedir. Uyum sürecinin yapılandırılmamış ve gelecek ön görüşünden yoksun bir şekilde sürdürülmesi, kayıt dışı ve güvencesiz çalışmayı teşvik etmektedir. Hem çalışmayanların oranı (%72) hem de hiçbir meslek edindirme kursuna katılmadığını belirtenlerin oranı (%77,4) göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye’de bir gelecek

kurumayacağını veya bu konuda kararsız olduğunu düşünenlerin oranı (%70) oldukça anlamlı olmaktadır.

Diğer yandan, geçici korunanların adli mercilere ulaşımı ve kamusal tanınmanın sağlanması noktasında etkileşim sağlanması da yine sorunlar barındırmaktadır. Özellikle dil ve prosedür engelleri, maddi adli yardım mekanizmasının tam anlamı ile işlemiyor oluşu sorunlarına çözüm arayışında olan ancak çözüm bulamayan kişilerin oranını (%85,26) anlamlı hale getirmektedir. Ayrıca, genel olarak kamu kurum ve kuruluşlarına ve personele olan güven oranları yüksekken (%70), personelin geçici korunanlara yönelik tutumlarına konusunda memnun olmayanların ve bu konuda kararsız olanların oranları (%35) dikkat çekicidir. Buna karşın, güvenlikleştirilmiş göç ve uyum politikasının bir sonucu olarak, geçici korunanlara yönelik sunulan kamu hizmetlerinde personelin göçmenlere yönelik farkındalık seviyelerinin de sorunlu olduğu görülmektedir. Personelin göçmenlerin hakları konusunda bilgilendirme ve onları teşvik etme oranları oldukça düşüktür. Bu durum, göçmenlerin kamusal tanınma ve içirme noktasında sıkıntıların olduğunu göstermektedir.

Son olarak, göçmenlerin yapabilme/edebilme algıları ve seviyeleri diğer bütün başlıklar altında tartışılan göstergeler ışığında tutarlı sonuçlar olarak değerlendirilebilir. Güvenlikleştirilmiş göç ve uyum politikasının varlığı hedef grup içerisinde hayatını tayin etme inisiyatifi elinden almakta, sosyal sermayesini aktif hale getirebileceği fırsatlarda hayatına dair önemli kararları alma konusunda çekingen davranmasına yol açmaktadır. Ayrıca, asgari yaşam standardına erişim ve sürdürülebilir bir geçim kaynağını elde etme şartları da yapısal engeller nedeniyle engellenmektedir. Sosyal uyum yardımları ve sosyal hizmetlerin sağladığı maddi desteklerin geçicilikten sürekli hala gelmiş algısı, yaşam koşullarındaki kötü durumu kronik hale getirmektedir. Geçici korunanların yapabilme/edebilme algılarında, haklarını gözetebilme ve bundan kaynaklı çıkarlarını gerçekleştirebilme kabiliyetlerine yönelik olumsuz tutumu, önceki bölümlerde bahsedilen statülerine ilişkin güven sorunu ve süren bilgi eksikliği ile doğru orantılı olarak değerlendirilmelidir. Bu iki kanatta elde edilecek gelişme birbirini doğrudan etkileyecek ve kişilerin yapabilme/edebilme kabiliyetlerini artıracaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Uluslararası İlişkiler sistemini belirleyen modern ulus-devletlerin oluşturduğu devlet düzeni içerisinde güvenlikleştirme yaklaşımları, devletlerin iç ve dış politikada karşılaştıkları durumlara ilişkin vermiş oldukları tepkilerin anlaşılmasında kilit önem taşımaktadır. Bu kapsamda, uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde yer alan zorunlu göç olgusuna ilişkin egemenlik ve mülteci kavramları arasındaki temel gerilim alanlarının sosyal uyum sürecinde etkileri ortaya konulmuştur. Devlet ve vatandaş arasında tayin edilen hak ve yükümlülükler, zorunlu göç sonrasında belirli statüler ile devletler içerisinde yer alan mülteci grupların sosyal uyum süreçlerinin güvenlikleştirilmesine neden olmuştur. Bu alanın tartışmalı hale gelmesi ve güvenlikleştirilmiş bir alan oluşturmasını temel nedeninin vatandaşlar açısından kazanılmış olan hakların erozyona uğrama tehlikesi, yaşam kalitesi ve şeklinde karşı karşıya kalınacak olan tehlike algısıdır. Bununla birlikte, devletlerin kurumsal yapılarında yer alan ve devlet-vatandaş ile birlikte inşa edilmiş süreçlerde tarihsel olarak inşa edilmiş kurumsal yapıların değişime ve dönüşüme uğraması potansiyel bir tehlike olarak algılanmaktadır.

Bu çalışmada ele alınan ve temel varsayım olarak öne sürülen Türkiye'nin göç ve uyum politikasının egemen bir ulus-devlet olarak Türkiye'nin güvenlikleştirme politikasının bir yansıması, izdüşümü olduğu görülmektedir. Oluşturulan mevzuat ve kurumların uzun süreli uyumu destekleyecek ve sürdürecektir bir yapılanmaya sahip olmadığı ve güvenlikleştirilmiş olan göç olgusunu yeniden üreten bir mekanizmayı içerisinde barındırdığı görülmektedir. Bu tutumun toplumsal yansıması ise siyaset aracılığıyla dönem dönem üretilmekte ve güvenlikleştirilmiş göç algısı devlet bekasının koruyucu bir aracı olarak konumlandırılmaktadır.

Buna karşın, Türkiye, tarihsel süreç içerisinde elde edilen göç ve birlikte yaşama tecrübesi, sorun olarak işaret edilen durumun panzehri olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç ve göçmenlik olgularının modern ulus-devlet içerisinde konumlandırılmış olan halinin toplumsal temelleri olmakla birlikte, eksik yanları da mevcuttur. Bu olguların devlet mekanizması içerisinde kurumsallaşması ve bir mevzuat haline gelmesi klasik bir inşa sürecinden ziyade 2000'li yıllar ile artan AB uyum süreci ile başladığı da görülmektedir. Yine de bu durumu sistem ve devlet arasındaki münasebetlerin karşılıklı inşa süreci olarak değerlendirmesi

gerekmektedir. Soğuk savaş sonrası dönemde iki kutuplu yapının sona ermesi, silahlı çatışmaların ve küresel ekonomik düzen içerisinde artan eşitsiz sermaye dağılımı, üretim ilişkilerinin daha da palazlanması artan ve artan düzenli/düzensiz sınır aşan insan hareketleri devletlerin sistemden kaynaklı düzenlemeler yapmasını elzem hale getirmiştir. Küreselleşmenin yükselen trendine karşın artan paramiliter ve asimetrik silahlı çatışmaların ulus-devlet yapılanmasının korumacı duvarlarının yine soğuk savaş sonrası dönemde yükselmesine neden olmuştur. Özellikle 2000’li yıllar ile birlikte fikirlerin, sermayenin ve insanların sınırlar ötesine geçişinde yaşanan teknik gelişmeler, küreselleşmeye dayanan inşa süreçlerini de beraberinde getirmiştir. Ancak bu süreçlerin yine beraberinde getirdiği yeni güvenlikleştirme alanları da olmuştur. Küresel anlamda silahlı terör örgütlerinin faaliyetlerindeki artış ve uluslararası sistemin bu durum karşı vermiş olduğu cevap korumacı duvarların pekiştirilmesi sonucunu doğurmuştur. Bu durumun en önemli yansıması göç ve göçmen olgusu üzerine inşa edilmiştir.

Küreselleşme ve ulus-devlet arasında süregelen gerilim ve rekabetin, göç kavramı ve göçmenler üzerinden yansıması ise entegrasyon/uyum süreçleri üzerinden kendisini göstermiştir. Buna ek olarak, göçmen politikalarında ulus-devletlerin korumacı duvarlarını yükseltmeleri veya daha fazla kuralcı ve kontrolcü sistemler inşa etmelerine neden olmuştur. Bu sürecin bir sonucu olarak, hem ekonomik hem de zorunlu göç nedeniyle ortaya çıkan insan hareketlerinin kontrol edilmesi ve düzenlenmesine ilişkin devletler ve uluslararası örgütlerin çabalarının hızlandığı görülmüştür. Örneğin, AB’nin 1990’lı yıllarda Avrupa kıtasında ortaya çıkan silahlı çatışmalar sonucunda (Bosna ve Kosova), Avrupa’nın diğer bölgelerine ulaşan insan hareketlerinin kontrol edilmesi ve yönetilmesine ilişkin geçici koruma kavramını ve buna ilişkin statünün tayin edilmesidir. AB’nin belirli süre ve duruma ilişkin olarak tanımladığı geçici koruma Türkiye tarafından da Suriye’de ortaya çıkan silahlı çatışma öncesinde, yine bölgesindeki silahlı çatışmalar sonrasında ülkesine sığınma talebinde bulunan, göç akınlarına yönelik kullandığı bir kavram olmuştur. Bir yönetmelik olarak 1990’lı yıllarda kullanılan geçici koruma statüsü, Türkiye’nin AB’ye üye olma yolunda uyum müktesebatı çerçevesinde 2000’li yıllarda olgunlaştırdığı ve 2011 yılında ortaya çıkan Suriye krizi ve insani göç akını sonrasında 2013 yılında bir yasa haline getirdiği Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile tanımladığı bir mevzuat oluşturulmuştur.

Küreselleşme ve ulus-devlet arasındaki rekabetin göçmenler üzerindeki bir diğer yansıması ise entegrasyon/uyum süreçlerinde ortaya çıkmıştır. Göç ve entegrasyon literatüründe asimilasyonist, çok kültürcü/kültürlülük ve entegrasyon/uyum şeklinde evirilen yaklaşımların reel politika ile doğru orantılı şekilde gelişim gösterdiği görülmüştür. Nihayetinde Türkiye tarafından benimsenen göçmen entegrasyonuna yönelik kavramsal çerçeve uyum kavramı etrafında örülen politika ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Suriye zorunlu göçmenlere yönelik “misafir” kavramının göç akınlarının ilk döneminde popülist bir söylemin sonucu olarak yaygınlaşmasının yanı sıra, sistematik bir politika ve yapılandırılmış bir kavram olmaktan uzak, hak temelsiz ve yasal dayanağı olmayan bir kavram olarak karşımıza çıkmıştır. Suriye’den Türkiye’ye 2011 yılından başlamak üzere günümüze kadar artan bir şekilde gerçekleşen insan akınlarının zorunlu kıldığı yasal çerçeve gerekliliği 2013 yılı itibariyle çözülmüş ve beraberinde kurumsal yapı olarak “Göç İdaresi” ortaya çıkarılmıştır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü olarak İçişleri Bakanlığı bünyesinde oluşturulan teşkilatlanma (2022 yılı itibariyle Başkanlık seviyesine yükseltilmiştir), daha öncesinde göç ve göçmenlere yönelik faaliyet yürüten ve sorumlu birim olan Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar Şube biriminin görev ve yetkilerini devralmıştır. Göçmenlere yönelik politikanın oluşturulması ise karşı karşıya kalınan kitlesel göç akınları sonrasında verilen cevaplar ile sınırlı kalmıştır. Kurumsal yapılanma itibariyle, Türkiye’nin göç ve göçmenlere yönelik politika uygulayıcılarının, bürokrasinin ve karar alma süreçlerinde bulunan yürütücülerin güvenlikleştirilmiş bir teşkilatlanma ve tecrübeden geldikleri görülmektedir. İçişleri Bakanlığı’nın görev ve yetkileri bakımından güvenlik eksenli faaliyetleri, kendine bağlı genel müdürlük, kurum ve kuruluşların bir görevi ele alma şeklinde güvenlik eksenli yapılanma ve uygulama yürüttükleri görülmektedir. Her ne kadar uluslararası ve ulusal çevreler tarafından takdir edildiği üzere, göç idaresinin yürütülmesinde geçmişe nazaran daha da sivilleştirilmiş bir teşkilatlanma ortaya çıksa da hala içerisinde güvenlikleştirilmiş alanların yer aldığı görülmektedir. Bu güvenlikleştirilmiş bakış açısının en önemli yansımaları ise uyum olarak adlandırılan alanda daha da belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Devlet mekanizması tarafından tarihsel olarak kazanılmış tecrübe ve bu tecrübe kapsamında verilmiş olan tepkiler ve göçmen kavramına yönelik kabüller/tanımlar ulus-devlet yapılanması temelinde çift yönlü olarak

oluşturulmuştur. Bu sürecin önemli bir kısmı ulus-devlet yapısı üzerinden kurumlar-kurallar ve birey düzeyi doğrultusunda gerçekleşmiştir. Bu bağlamda, Suriyeli mülteciler özelinde Türkiye'nin kurumsallaştırmaya çalıştığı yasal ve kurumsal cevapların, bu tecrübe özelinde şekillendiği görülmektedir. Özellikle, güvenlikleştirilmiş göçmen politikasının yansıması en bariz örneği 1951 Mültecilerin Statüsünü İlişkin Sözleşmeye getirmiş olduğu coğrafi çekinceye görülmektedir. Diğer yandan, iç hukuk düzenlemelerinde Türkiye'ye sığınma talebinde bulunan yabancılara yönelik yapılmış düzenlemelerde mülteci ve göçmen kavramı dışında ara kavramlar ile emniyet siboplarını oluşturulduğu görülmektedir. Şarlı koruma, ikincil koruma, uluslararası koruma ve insani koruma gibi kavramlar etrafında örülü bir güvenlikleştirilmiş kavramlar dizisi bunu kanıtlar niteliktedir. Bununla birlikte, geçici koruma kavramının AB'deki geçmiş uygulama örnekleri de göz önüne alındığında, Türkiye'de mevcut geçici koruma statüsünün bu örneklerin aksine uzun süreli ve zaman kısıtının olmaması bu statüye sahip göçmenlere yönelik güvenlikleştirilmiş tutumun yansıma olarak görülmektedir. Buna bağlı olarak, bu statüye sahip olan göçmenlerin temel haklar dışında başka bir kazanılmış hak sağlanmamakta, gelecek durumlarına ilişkin (gönüllü geri dönüş – vatandaşlık-kısa/uzun süreli oturum izni – ülkede kalış süresinin gelecek statüler için kullanılamıyor olması vb.) herhangi bir somut plan ve tutum barındırmamaktadır. Suriyeli göçmenlerin göçmen politikası bağlamında devlet mekanizması tarafından güvenlikleştirilmiş yapı içerisinde, geçici koruma statüsü ile yasal olarak çerçevelendirilmiştir. Kendi kendisini yeniden üreten güvenlikleştirilmiş göç yönetimi ve politikası, göç yönetimine ilişkin yapısal mekanizmaların ve yapılandırılmış göçmen uyumu programlarının yokluğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Uyum sürecinin yasal olarak tanımlanmış bir çerçevesi olmak ile birlikte, bu durum tanımlamanın ötesinde diğer kurum ve kuruluşların bütünleşik bir uyum politikası ve uygulamasına sevk etmemektedir. Göçmenlerin uyumunun toplumsal, ekonomik ve kültürel çok katmanlı süreçlerine ilişkin, diğer kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetkileri belirlenmemiştir. Özellikle, geçici korunan kişilerin statülerinde olması gereken zaman sınırının, ilgili mevzuatta belirtilmemiş olması ve statünün sona erdirilmesini cumhurbaşkanının yetkileri arasında belirtilmiş olması sorunlu alanların başlangıç noktasını ortaya çıkarmaktadır. Geçici korunanların gelecek ön görüşünden uzak bir şekilde, geçici koruma

statüsünün sona ermesi sonrasında karşı karşıya kalacakları durumun belirsiz olması, uyum süreçlerini doğrudan etkilemektedir. Türkiye'nin geçici koruma statüsünü on yılı aşkın süredir sürdürüyor olması ise, gelecekte birçok insanın vatansız ve korumasız kalmasına neden olabilir. Bu ortam içerisinde, Göç İdaresi Başkanlığı tarafından ilan edilen Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı çerçevesindeki uygulamalar hedef grup içerisinde beklenen etkiyi oluşturamamıştır. Sosyal haklar, sağlık, eğitim, meslek edindirme ve çalışma hakkına dair geçici korunanlara sağlanan haklar ve uygulamaların yine statüden kaynaklı çelişkileri beraberinde getirdiği görülmektedir. Geçici korunanların statülerindeki belirsizlikten kaynaklı dil ve meslek edindirme faaliyetlerine katılım oranlarının düşük kalması, sağlık, sosyal güvenlik ve sosyal hizmet sistemi üzerinde büyük bir yük oluşturmaya devam etmekte ve sürdürülebilir bir yapı olmaktan çıkmaktadır. Uyum açısından beklenen sonuç alınamamakta, yerel toplum ve geçici korunanlar arasındaki psikolojik ve fiziki mesafe giderek artmaktadır. Yine aynı şekilde, göç ve uyum politikasında, güvenlikleştirilmiş ve belirsiz bir sistemden uzaklaşarak, yapılandırılmış ve her kurum-kurulaşa belirli görevler yüklemiş, planlı bir uyum programının uygulanamaması uyumun tarafları olan göçmen, yerel toplum ve kamu görevlilerini yapı içerisine dahil edememektedir.

Uyum sürecinin sağlıklı bir şekilde başlatılıp ve sürdürülebilmesi kapsamında, karşılıklı onurlu toplumsal tanıma ile var olabilmenin başlangıç noktasını, Suriyeli sığınmacıların yasal statüsüne ilişkin düzenlemeler oluşturmaktadır. Mevcut geçici koruma statüsüne ilişkin Suriyelilere yönelik sunulan ikamet, sağlık, eğitim, çalışma ve sosyal hizmet haklarının tanınmış olması, uyum süreçlerini otomatik olarak getirmediği görülmemektedir. Göç akının başlangıcından bugüne gelen süreçte, “muhacir” ve “misafir” kavramları gibi normatif çerçevelerin etkin bir göç ve uyum politikasına geçişi geciktirdiği görülmektedir. Hukuki ve belirli politika alt yapısı olmayan kavramlar etrafında örülmüş olan göç ve uyum politikasının, hukuki ve yapılandırılmış göç ve uyum politikası etrafında şekillendirmesi göçün güvenlikleştirilmiş yapısının ortadan kaldırılmasını sağlayacaktır. Özellikle, göç yönetiminin korumacı, kontrol ve sevk mantığı dışında, ülke içerisinde var olan göçmen gerçekliği göz önünde bulundurularak sosyal haklar, eğitim ve iş gücü piyasasına yönelik kapsayıcı önlemler ve uygulamaların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Daha somut bir ifade

ile geçici koruma statüsünün zaman sınırının belirlenmesi, sonrasında göçmenlere sunulacak alternatif gelecek planları için ilgili statülerin sunulması ve statülerin elde edilmesi için yapılandırılmış süreçlerin ilan edilmesi gerekmektedir. Kişilerin gönüllü geri dönüş, ikamet izni, vatandaşlık hakkı kazanma süreçlerinde takip etmeleri gereken süreçlerin objektif kriterlerinin belirlenmesi ve ilgili mekanizmaların kurulması gerekmektedir. Göçmen nüfus göz önünde bulundurularak ve yapılandırılmış süreçler ile entegre bir şekilde örgün ve yaygın eğitim, kamu ve özel sektör hizmet sağlayıcılarını da kapsayan rehber metinlerin, müfredatların ve entegre sistemlerin oluşturulması gerekmektedir.

Bütün bunlara ek olarak, Türkiye'nin güvenlikleştirilmiş göç ve uyum politikasının yansımaları, Türkiye'de bulunan Suriyeli geçici koruma altındaki kişiler ile yapılan alan çalışması ile elde edilen verilerde de bulunmuştur. Türkiye'nin en yoğun göçmen nüfus barındıran illerinden olan İstanbul, Ankara ve Hatay'da yaşayan Suriyeli geçici koruma altındaki kişiler arasında, Göç İdaresi Başkanlığı'nın 2018 yılında ilan ettiği Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Politikası'nda belirtmiş olduğu stratejik önceliklere ilişkin uygulamaların yaygınlaştırılamadığı görülmektedir. Yapılan alan çalışması ile uygulanan anket çalışmasından elde edilen verilere göre, kişilerin mevcut statülerine (geçici koruma) ilişkin eksik bilgilerinin olduğu, statülerinin kendilerine gelecekte sunacakları konusunda ise hiçbir fikirlerinin olmadığı görülmüştür. Yasal statülerine ilişkin sahip oldukları haklar bağlamında, kendilerini güvende hissetmeyen ve/ya kararsız olanların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Daha da önemlisi ve sosyal uyum sürecinde kilit bir gösterge olarak, Türkiye'deki gelecek ön görüşü noktasında yasal statülerindeki belirsizliğin büyük bir engel olduğunu düşünenlerin yine çoğunlukta olduğu tespit edilmiştir.

Uyum sürecinin önemli göstergeleri olarak değerlendirilen ve Göç İdaresi Başkanlığı tarafından uyum strateji belgesinde öncelikler arasında belirtilen, göçmenlerin statülerinden kaynaklı haklara erişimleri noktasında kamu kurumları ile olan etkileşimleri ve erişimleri, anket çalışmasının elde ettiği önemli sonuçlardan birini oluşturmuştur. Bu kapsamda, Suriyeli geçici korunan bireylerin en çok ziyaret ettiği kamu kurumlarının sağlık, eğitim ve kaymakamlık ve valilikler olduğu görülmüştür. Ancak bu noktada, göç ve uyum politikasında güvenlikleştirilmiş bakış açısının sonucu olarak, diğer kamu kurum ve kuruluşları arasında entegre bir sistemin oluşturulmamış olması, kamu personelinin ve ilgili

taraflar arasında göçmenlere yönelik farkındalığın yaratılamamış ve eğitimin sunulmamış olması göçmenlerin hak temelli hizmetlere erişimlerinde engellerle karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır. Elde edilen sonuçlarda, dil engelinin 10 yılı aşkın süreç sonunda hala en önemli engeller arasında yer alıyor olması, göçmen ve kamunun göç-uyum politikasında sorunların varlığına işaret etmektedir. Bunu takiben, kamu personelinin göçmen hakları konusunda bilgi sahibi olmaması, farkındalık eksikliğinden kaynaklanan kötü muamele ve ön yargılar da yine makro düzeydeki güvenlikleştirilmiş göçmen ve uyum politikasının yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, Suriyeli geçici korunanlar arasında hak temelli hizmetlere erişim konusunda ilgili yerel ve ulusal prosedürlere ilişkin bilgi eksikliği ve buna bağlı muhatap kurumların bilinmemesi noktasında yaygınlık dikkat çekicidir. Bunun temel nedenlerinden bir tanesinin yine yapılandırılmış ve entegre göç ve uyum politikasının olmamasıdır.

Sosyal hizmet ve haklar bağlamında alan çalışmasında elde edilen veriler göstermektedir ki, kişilerin güvenlikleştirilmiş yasal statülerinden kaynaklı belirsizlik sosyal hizmet ve yardımların amacına hizmet etmemektedir. Özellikle, sosyal uyum yardımı kapsamında sunulan maddi destek, kişinin sosyo-ekonomik açısından sınırlı süre içerisinde güçlenmesine yardım etmesi ve kendi ayakları üzerinde durmasını sağlayacak yetkinliğe kavuşmasına hizmet etmemektedir. Bunun nedeni, geçici koruma statüsü ve yapılandırılmamış uyum politikası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun diğer sonucu olarak, anket çalışmasında elde edilen sonuçlar neticesinde, geçici korunanlar arasında şimdiye kadar Türkçe dil ve meslek edindirme kurslarına katılmayanların oranının çoğunluk olması anlamlı hale gelmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye gibi devlet olgusunun güçlü ve göçmen tanımının ise güvenlikleştirilmiş bir şekilde sınırlı ele alan devletlerin, özellikle zorunlu göç akınları ile karşıya karşıya kalmaları durumunda güvenlikleştirilmiş göçmen statüleri ile cevap verdikleri; toplumsal uyum konusunda belirsiz, yapılandırılmamış (kurumsallaşmamış) ve orta-uzun vadede göçmenlerin temel haklarını aşındırıcı politikalar benimsedikleri görülmektedir. Bu nedenle, geçici korunanların sosyal uyum süreçleri, mevcut statülerindeki belirsizlikten kaynaklı gelecek ön görülerini pozitif anlamda pekiştirecek şekilde revize edilmeli, zaman sınırı sonrasında takip edecekleri adil süreçlerin oluşturulması gerekmektedir. Böylece, uyum sürecine ilişkin oluşturulacak olan “havuç” mekanizması ile sosyal

uyum kurslarından (dil, kültür ve vatandaşlık vb. kurslar), kamu ve özel sektör iş hayatına, yaygın ve örgün eğitimde çok kültürlü yaşam rehberleri ve uyum derslerine uzanan yapılandırılmış, bütünleşmiş bir sistem oluşturulabilecektir. Böylelikle geçici koruma statüsü ile oluşturulmuş olan “sopa” olgusunun bertaraf edilmesi sağlanmış olacaktır. Göçmen sosyal uyumunun iki kutuplu bir yapıda, yani ev sahibi toplum ve göçmenlerin oluşturduğu taraflar arasındaki görev ve sorumlulukların altı çizilirken, burada önerilen yapı, kamunun da bu denklem içerisine sokulduğu bir şablon sunmaktadır. Türkiye gibi göç ve uyum süreçleri ile yakın zamanda, yoğun bir şekilde karşılaşmış olan yapı içerisinde göç ve uyum politikasının sacayaklarından birisini kamu oluşturmalıdır. Göç ve uyum politikasının inşa edeceği yapı içerisindeki süreçlerin açık, yapılandırılmış ve somut sonuçların elde edilebildiği sistem tesis edilmelidir. Nihayetinde, salt güvenlikleştirilmiş ve kontrol altında tutulmaya çalışılan süreç ve durumların, sağlıklı bir şekilde yönetildiği ve göçmenlerin ülkede kaldıkları süre boyunca sağlıklı bir şekilde göçmen-yerel toplum ve kamu ilişkisinin tesis edildiği bir yapı inşa edilebilecektir. Bu durum, göçmenlere ve uyum süreçlerine yönelik kamu ve uluslararası toplum tarafından ayrılan bütçenin verimli kullanılmasına ve toplumsal çıktılarının kurumsallaşmasına da katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

(Bu tez çalışmasında APA 6 atıf sistemi kullanılmıştır.)

- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç / Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ager, A., & Strang, A. (2004). *Indicators of Integration: final report*. London: Home Office of UK.
- Ager, A., & Strang, A. (2008). Understanding Integration: A Conceptual Framework. *Journal of Refugee Studies*, 21(2), 166-191.
- Agresti, A., & Finlay, B. (2005). *Statistical methods for the social sciences* (4. b.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.
- Ağcasulu, H. (2017). sosyal Sermaye Kuramı ve Temel Bakış Açılarının Karşılaştırılması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 8(17), 114-129.
- Akıncı, B., Nergiz, A., & Gedik, E. (2015). Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 53-83.
- Amin, S. (2007). *Avrupamerkezcilik* (2. b.). (M. Sert, Çev.) İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.
- Anderson, B. (2015). *Hayali Cemaatler*. Metis Yayıncılık: İstanbul.
- Ankara Barosu Başkanlığı Mülteci Hakları Merkezi. (2021). *Mülteci Hakları Merkezi İstatistik Çalışma Raporu*. Şubat 17, 2022 tarihinde <http://www.ankarabarusu.org.tr/KURULLAR/MHK/> adresinden alındı
- Aras, B., & vd. (2010). *Araştırma Merkezlerinin Yükselişi: Türkiye'de Dış Politika Ve Ulusal Güvenlik Kültürü*. Ankara: SETA Yayınları.
- Arı, T. (2008). *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği* (5. b.). Bursa: MKM Yayıncılık.
- Ateş, D. (2008). Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizm: Ortayol Yaklaşımının Epistemolojik Çerçevesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 213-235.
- Ayçiçek, E., & Tecer, Ö. Ç. (2018). Uluslararası Göç Rejimi İtibariyle Türkiye'nin Değişen Konumu: Kurumsal Yaklaşımlar ve Kuramsal Açılımlar. *ViraVerita E-Dergi: Disiplinlerarası Karşılaşmalar*(8), 44-66.
- Aydın-Düzgüt, S. (2015). Post-Yapısalcı Yaklaşımlar ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları. *Uluslararası İlişkiler*, 12(46), 153-168.
- Aydın-Düzgüt, S. (2016). Post-Yapısalcı Yaklaşımlar ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları. *Uluslararası İlişkiler*, 12(46), 153-168.
- Ayoob, M. (1995). *The Third World Security Predicament: State Making, Regional Conflict, and the International System*. London: Lynne Rienner Publishers.
- Barın, H. (2019). Türkiye'deki Suriyelilerin Entegrasyonunda Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: ankara Örneği. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.
- Barry, B. (2001). *Culture and Equality*. Cambridge: Polity Press.
- Betts, A. (2017). *Zorunlu Göç ve Küresel Politika*. Ankara: Hece Yayınları.
- Biersteker, T., & Weber, C. (1996). *State Sovereignty as Social Construct*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Bigo, D. (2002). Security and Immigration: Toward a Critique of the Governmentality of Unease. *Alternatives*(Special Issue), 63-92.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (2021). *Suriye Acil Durumu*. Kasım 28, 2021 tarihinde UNHCR Web sitesi: <https://www.unhcr.org/tr/suriye-acil-durumu> adresinden alındı
- Booth, K. (1991). Security and Emancipation. *Review of International Studies*, 4(17), 123-36.
- Booth, K. (1997). Security and Self: Reflection of a Fallen Realist. I. K. Krause, & M. Williams içinde, *Critical Security Studies: Concept and Cases* (s. 83-120). London: Routledge .
- Bosswick, W., & Heckmann, F. (2006). *Integration of migrants: Contribution of local and regional authorities*. Germany: European Foundation for the Improvement of Living and Working Condition.
- Boswell, C. (2003). The 'external dimension' of EU immigration and asylum policy. *International Affairs*(3), 619-638.
- Brubaker, R. (2001). The return of assimilation? Changing perspectives on immigration and its sequels in France, Germany and the United States. *Ethnic and Racial Studies*, 24(4), 531-548.
- Burchill, S., & Linklater, A. (2012). Giriş. *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (A. Aslan, & A. Muhammed Ali, Çev., 2. b., s. 11-48). içinde İstanbul: Küre Yayınları.
- Buzan, B. (1991). *People, States and Fear: An agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers.
- Campbell, D. (2010). Poststructuralism. T. Dunne, M. Kurki, & S. Smith (Dü) içinde, *International Relations Theories: Discipline and Diversity*. Oxford: Oxford University Press.
- Castles, S., Haas, H. d., & Miller, M. J. (2014). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World* (5. b.). New York: Palgrave Macmillan.
- Castles, S., Korac, M., Vasta, E., & Vertovec, S. (2002). *Integration: Mapping the Field*. Report of a Project carried out by the University of Oxford Centre for Migration and policy Research and Refugee Studies Centre contracted by the Home Office Immigration Research and Statistics Service (IRSS).
- Choules, K. (2007). The Shifting Sands of Social Justice Discourse: From Situating the Problem with "Them," to Situating it with "Us". *Review of Education, Pedagogy, and Cultural Studies*, 5(29), 461-481.
- Council Directive. (2001). *EUR-Lex - 32001L0055 - EN*. Kasım 28, 2021 tarihinde EUR-Lex: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/LSU/?uri=celex%3A32001L0055> adresinden alındı
- Cox, R. W. (1981). Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory. *Millennium - Journal of International Studies*, 10(2), 126-155.
- Crisp, J. (1999). Policy challenges of the new diasporas: migrant networks and their impact on asylum flows and regimes. *Policy Research Unit, UNHCR*(7), s. 1-10.
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(17), 67-91.
- Danışman, J. (2010). *Almanca kursu uyuma yetmiyor*. Aralık 19, 2021 tarihinde Deutsche Welle Türkçe: <https://p.dw.com/p/Pv7c> adresinden alındı
- Davutoğlu, A. (2014). *Stratejik Derinlik; Türkiye'nin Uluslararası Konumu* (30. b.). İstanbul: Küre Yayınları.

- Demireva, D. N. (2019, Aralık). Immigration, Diversity and Social Cohesion. Oxford, University of Oxford: Migration Observatory briefing. 09 19, 2021 tarihinde <https://migrationobservatory.ox.ac.uk/wp-content/uploads/2016/04/Briefing-Immigration-Diversity-and-Social-Cohesion.pdf> adresinden alındı
- DEUTSCHE WELLE. (2019, 06 01). *Dünya: Göç ve iltica terimleri sözlüğü: Sık karıştırılan kavramlar*. DEUTSCHE WELLE Web Sitesi: <https://www.dw.com/tr> adresinden alındı
- Dikme, Y. (2019). *Şanlıurfa'da iş yerlerindeki Arapça tabelalar kaldırıldı*. Aralık 19, 2021 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/sanliurfada-is-yerlerindeki-arapca-tabelalar-kaldirildi/1588313> adresinden alındı
- Durkheim, E. (2013). *The Division of Labor in Society*. digireads.
- Düzensiz Göçle Mücadele İle İlgili Basın Açıklaması*. (2019, Temmuz 22). Nisan 29, 2021 tarihinde T.C. İstanbul Valiliği: <http://www.istanbul.gov.tr/duzensiz-gocle-mucadele-ile-ilgili-basin-aciklamasi> adresinden alındı
- ECRE. (2002). *Position on the Integration of Refugees in Europe*. London: European Council on Refugees and Exiles.
- Edelstein, M. (2005). Multiculturalisms Past, Present, and Future. *College English*, 68(1), 14-41.
- Erdoğan, M. (2018). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum* (2. b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. (2019). *Suriyeliler Barometresi: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşam Çerçevesi*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Ergüven, N. S., & Özturanlı, B. (2013). Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye. *AÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(62), 1007-1061.
- Faist, T. (2000). *The Volumes and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*. (A. Z. Gündoğan, Çev.) Oxford: Oxford University Press.
- Fırat, M. (2008). Yunanistan'la İlişkiler. B. Oran (Dü.) içinde, *Türk Dış Politikası (1919 - 1980)* (Cilt I, s. 325-357). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Foerster, R. F. (1914, Oct.). Reviewed Work: Immigration: A World Movement and Its American Significance by Henry Pratt Fairchild. *Journal of Political Economy*, 22(8), s. 802-804.
- Gemici, N. B. (2017). Çalışma Hayatında Dezavantajlı Bir Grup: Göçmenler. *İş ve Hayat*, 2(4), 239-261.
- Goist, P. D. (1971). City and "Community": The Urban Theory of Robert Park. *American Quarterly*, 23(1), 46-59.
- Gordon, M. M. (1964). *Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion and National Origins*. New York: Oxford University Press, USA.
- Gough, I., & Olofsson, G. (1999). *Capitalism and Social Cohesion Essays on Exclusion and Integration*. New Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Göksel, G. U. (2019). *Göçmen Entegrasyonu ve Tanınma Teorisi "Adil Entegrasyon"*. (M. Kızıltuğ, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Griffiths, M., Roach, S., & Salamon, M. (2011). *Uluslararası İlişkilerde Temel Düşünürler ve Teorileri* (2. b.). (CESRAN, Çev.) Ankara: Nobel.
- Gurak, D. T., & Caces, F. (1992). Migration Networks and the Shaping. M. L. Kritz içinde, *International Migration Systems: A Global Approach* (s. 150-176). Oxford: Oxford University Press, Clarendon Press.

- Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action Volume 1, Reason and the Rationalization of Society*. (T. McCarthy, Çev.) Boston: Beacon Press.
- Haddad, E. (2008). *The refugee: Individual between Sovereigns*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hamilton, S. (2017). A genealogy of metatheory in IR: how 'ontology' emerged from the inter-paradigm debate. *International Theory*, 9(1), 136 - 170.
- Hamsici, M. (2019, Temmuz 31). Nisan 29, 2021 tarihinde BBC Türkçe: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-49150143> adresinden alındı
- Honneth, A. (1995). *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- İçduygu, A., Erder, S., & Gençkaya, Ö. F. (2004). *TÜRKİYE'NİN ULUSLARARASI GÖÇ POLİTİKALARI, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*. İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmalar Merkezi.
- İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı. (2005). *İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı*. Kasım 27, 2021 tarihinde Göç İdaresi Başkanlığı İnternet Sitesi: <https://www.goc.gov.tr/iltica-ve-goc-ulusal-eylem-planı> adresinden alındı
- International Organization for Migration. (2021, Aralık 5). *Migration, Sustainable Development and The 2030 Agenda*. <https://www.iom.int/migration-sustainable-development-and-2030-agenda> adresinden alındı
- IOM. (2016). *International Organization for Migration*. Ekim 19, 2021 tarihinde Global Compact for Migrants: <https://www.iom.int/global-compact-migration> adresinden alındı
- IOM. (2019, 06 01). *Who is a migrant?* International Organization for Migration: <https://www.iom.int> adresinden alındı
- IOM. (2020). *World Migration Report*. Geneva: International Organization for Migration.
- İstatistikler-Geçici Koruma. (2021, Nisan 29). T.C. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden alındı
- İşigüzel, B., & Baldık, Y. (2019). Göçmen Toplulukların Eğitim Sistemine Katılımı Sürecinde Uygulanan Eğitim ve Dil Politikalarının İncelenmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 487-503.
- Jenson, J. (1998). *Mapping Social Cohesion: The State of Canadian Research*. Ottawa: Canadian Policy Research Networks.
- Jenson, J. (2010). *Defining and Measuring Social Cohesion*. London: The Commonwealth Secretariat and United Nations Research Institute for Social Development.
- Kale, B. (2014). Transforming an Empire: The Ottoman Empire's Immigration and Settlement Policies in the Nineteenth and Early Twentieth Centuries. *Middle Eastern Studies*, 50(2), 252-271.
- Kale, B. (2015). Zorunlu Göçün 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Üzerindeki Etkileri. M. M. Erdoğan, & A. Kaya (Dü) içinde, *Türkiye'nin Göç Tarihi, 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler* (s. 153-171). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Karpat, K. (2015). Önsöz. M. M. Erdoğan, & A. Kaya (Dü) içinde, *Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler* (s. xxiii-xl). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Karpat, K. (2016). *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*. İstanbul: Timaş Yayınları.

- Kaya, A. (2014). Türkiye'de Göç ve Uyum Tartışmaları: Geçmişe Dönük Bir Bakış. *İdealkent*(14), 11-28.
- Kaya, A. (2015). Türkiye'de Çerkezler. M. M. Erdoğan, & A. Kaya (Dü) içinde, *Türkiye'nin Göç Tarihi, 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler* (s. 135-153). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, S. (2008). Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(3), 84-111.
- Kayapınar, L., & Ayönü, Y. (2015). 14. ve 15. Yüzyıllarda Anadolu'ya ve Balkanlar'a Türklerin Göçü. M. M. Erdoğan, & A. Kaya (Dü) içinde, *Türkiye'nin Göç Tarihi; 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler* (s. 24-17). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Keyman, E. F. (2011). Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark. A. Eralp (Dü.) içinde, *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar* (s. 131-185). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kızılaykart. (2022). *Yabancılar Yönelik Sosyal Uyum Yardım Programı (SUY)*. Şubat 24, 2022 tarihinde platform.kizilaykart: <https://platform.kizilaykart.org/tr/suy.html> adresinden alındı
- Kızılova, Ö. (2014). *Afet Odaklı Kriz Yönetimi: AFAD Örneği*. Malatya: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kurtbağ, Ö. (2007). *Eleştirel Uluslararası İlişkiler Yaklaşımları Çerçevesinde Amerikan Dış Politikasının Analizi -Hegemonya Söylem ve Amerikan Muhafazakâr Sağı-*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi.
- Küçük, M. (2009). Uluslararası İlişkilerde Kuramında 'Konstrüktivist Dönüşü' Anlamak. *Ege Akademik Bakış*, 9(2), 771-795.
- Kymlicka, W. (1995). *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. New York: CLARENDON PRESS • OXFORD.
- Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, 3(1), 47-57.
- Levi-Strauss, C. (2012). *Yapısal Antropoloji*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Lockwood, D. (1976). Social Integration and System Integration. G. K. Zollschan, & W. Hirsch içinde, *Social Change: Explorations, Diagnoses, and Conjectures* (s. 370-383). New York: Schenkman Publishing.
- Malkki, L. H. (1995). Refugees and exile: From 'refugee studies' to the national order of things. *Annual Review of Anthropology*, 24, 495-523.
- Massey, D. S. (1988). Economic Development and International Migration in Comparative Perspective. *Population and Development Review*, 14(3), 383-413.
- McClelland, M. (2014). *New York Times*. Aralık 5, 2021 tarihinde How to build a perfect refugee camp.: https://www.nytimes.com/2014/02/16/magazine/how-to-build-a-perfect-refugee-camp.html?_r=1 adresinden alındı
- Mouzelis, N. (1997). Social and System Integration: Lockwood, Habermas, Giddens. *Sociological Review*, 31(1), 111-119.
- Mülteci Hakları Koordinasyonu. (2021, Kasım 22). *2005 İltica ve Göç Alanındaki AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı*. Mülteci Hakları Koordinasyonu: <https://multecihaklari.org/?p=13> adresinden alındı
- Neuman, W. L. (2011). *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches* (7 b.). Boston: Pearson.

- Oktaý, S. (2013, Ekim 30). *Gündem/Dünya*. Nisan 29, 2021 tarihinde Deutsche Welle Türkçe: <https://www.dw.com/tr/suriyeliler-istanbula-ak%C4%B1n-ediyor/a-17193953> adresinden alındı
- Okur, M. A. (2015). Gramsci, Cox ve Hegemonya: Yerelden Küresele, İktidarın Sosyolojisi. *Uluslararası İlişkiler*, 12(46), 131-151.
- Onuf, N. (2002). "Worlds of Our Making: The Strange Career of Constructivism in International Relations," N. Onuf, & D. J. Puchala (Dü.) içinde, *Visions of International* (s. 119-141). Columbia: University of South Carolina Press.
- Örselli, E., & Babahanoğlu, V. (2016). Türkiye'nin Göç Yönetimi ve Göç Politikalarının Gelişimi: Bir Kamu Politikası Analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(43), 2063-2072.
- Özcan, E. D. (2017). Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme. *İş ve Hayat*, 2(4), 183-215.
- Özlük, E. (2008). Uluslararası İlişkiler Disiplininde Davranışsalci Paradigmanın Anlamı, Kökeni ve Çatışma Çözümlemesi Örneğinde Davranışsalcılığın Katkısı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(18).
- Özlük, E. (2008). Uluslararası İlişkiler Disiplininde Davranışsalci Paradigmanın Anlamı, Kökeni ve Çatışma Çözümlemesi Örneğinde Davranışsalcılığın Katkısı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*(18), 375-394.
- Parlak, T. M. (2022). *Avrupa Birliği Göç Hukuku Reformunda Düzensiz Göçmenlerin Statüleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Pehlivan Türk, B. (2007). Japonya Anayasası, Ordu ve Japonya'nın Normalleşmesi. *Stratejik Analiz*, 8(66), 78-84.
- Penninx, R. (2004). Integration of migrants. Economic, social, cultural and political dimensions. *Background paper for the European Population Forum, Population Challenges and Policy Responses*, (s. 137-152). Geneva.
- Perruchoud, R., & Cross, J. R. (Dü). (2013). *Göç Terimleri Sözlüğü* (2. b.). Uluslararası Göç Örgütü (IOM).
- Perruchoud, R., & Redpath, J. (2013). *Göç Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü (IOM).
- Petersen, W. (1958). A General Typology of Migration. *American Sociological Review*, 23(3), 256-266.
- PIKTES. (2022). *Hakkımızda*. Şubat 18, 2022 tarihinde PIKTES: <https://piktes.gov.tr/cms/Home/Hakkimizda> adresinden alındı
- Punch, K. F. (2005). *Introduction to social research: Quantitative and qualitative approaches* (2. b.). London: Sage Publications.
- Ravenstein, E. G. (1885). The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), 167-235.
- Ravenstein, E. G. (1889). The Laws of Migration. *Journal of the Royal Statistical Society*, 52(2), 241-305.
- Resmi Gazete. (1994, Kasım 30). Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yön. Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü.
- Resmi Gazete. (2006, Ocak 16). Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve

Esaslar Hakkında Yön. *Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik*. Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü.

- Sander, O. (2007). *Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Sert, D. (2014). Küresel Hareketlilik ve Göç. E. Balta (Dü.) içinde, *Küresel Siyasete Giriş, Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler* (s. 505-525). İletişim Yayınları.
- Sert, D. Ş. (2018). Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru. S. G. Ihlamur-Öner, & N. A. Öner (Dü.) içinde, *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar* (4. b., s. 29-49). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sihhatproject. (2021). *Sunulan Sağlık Hizmetleri*. Aralık 19, 2021 tarihinde http://www.sihhatproject.org/saglik_hizmetleri.html adresinden alındı
- Soğuk, N. (1999). *States and Strangers: Refugees and Displacements of Statecraft*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Sönmezoğlu, F. (2005). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Spencer, H. (1892). *Social Static*. London: Williams and Norgate.
- Stedman, S. J., & Tanner, F. (2003). *Refugee Manipulation: War, Politics, and the Abuse of Human Suffering*. Washington DC: Brookings Institution Press.
- Stouffer, S. A. (1940). Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance. *American Sociological Review*, 5(6), 845-867.
- Suhrke, A. (2003). Refugees and Forced Displacement: International Security, Human Vulnerability, and State. E. Newman, & J. v. Selm içinde, *Human Security and the Protection of Refugees* (s. 93-108). Tokyo: United Nations University Press.
- T. C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (2014). Aralık 5, 2021 tarihinde Geçici Koruma Yönetmeliği: <https://mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=20146883&MevzuatTur=21&MevzuatTertip=5> adresinden alındı
- T.C Avrupa Birliği Başkanlığı. (2013). *Türkiye-AB Vize Muafiyeti Süreci ve Geri Kabul Anlaşması Hakkında Temel Sorular ve Yanıtları*. Aralık 12, 2021 tarihinde <https://www.ab.gov.tr/49332.html> adresinden alındı
- T.C Sağlık Bakanlığı. (2018). Aralık 12, 2021 tarihinde <https://khgmfinansalanalizdb.saglik.gov.tr/Eklenti/39002/0/goc-idaresi-genel-mudurlugu-ve-saglik-bakanligi-arasinda-goturu-bedel-uzerinden-saglik-hizmet-alim-protokolupdf.pdf> adresinden alındı
- T.C. Adalet Bakanlığı, Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Daire Başkanlığı. (2019). *Duyurular*. Şubat 16, 2022 tarihinde Mültecilerin Adalete Erişiminin Kolaylaştırılması (MAEK) Projesi Kapsamında İstanbul'da Farkındalık Eğitimi: <https://magdur.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/multecilerin-adalete-erisiminin-kolaylastirilmasi-maek-projesi-kapsaminda-istanbulda-farkindalik-egitimi23102020015326> adresinden alındı
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2017). *Duyurular*. Aralık 12, 2021 tarihinde T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı: <https://www.aile.gov.tr/athgm/haberler/gecici-koruma-statusundeki-suriyelilere-hizmet-sunan-sivil-toplum-kuruluslarina-yonelik-mevcut-durum-analizi-ve-surec-yonetimi-calistayi-sanliurfa-da-basladi/> adresinden alındı
- T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2014). *Suriye Raporları*. Kasım 28, 2021 tarihinde T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil durum Yönetimi Başkanlığı: <https://www.afad.gov.tr/suriye-raporlari> adresinden alındı

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (2006). *İskan Kanunu*. Şubat 12, 2022 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5543.pdf> adresinden alındı
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (2011). *Afet ve Acil Durum Yönetimi Merkezleri Yönetmeliği*. Aralık 5, 2021 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20111377.pdf> adresinden alındı
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (2013). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*. Aralık 4, 2021 tarihinde Mevzuat Bilgi Sistemi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6458&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden alındı
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (2016). *GEÇİCİ KORUMA SAĞLANAN YABANCILARIN ÇALIŞMA İZİNLERİNE DAİR YÖNETMELİK*. Aralık 19, 2021 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20168375.pdf> adresinden alındı
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2021). *GEÇİCİ KORUMA SAĞLANAN YABANCILARIN ÇALIŞMA İZNİ VE ÇALIŞMA İZNİ MUAFİYETİNE DAİR UYGULAMA REHBERİ*. Aralık 19, 2021 tarihinde <https://www.csgeb.gov.tr/media/87546/gkss-uygulama-rehberi.pdf> adresinden alındı
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2022). *İstatistikler, Yabancıların Çalışma İzinleri*. Şubat 15, 2022 tarihinde <https://www.csgeb.gov.tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/resmi-istatistik-programi/yabancilarin-calisma-izinleri/> adresinden alındı
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2013). *Açıklamalar*. Aralık 12, 2021 tarihinde <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ile-ab-arasinda-vize-serbestisi-diyalogu-mutabakat-metni-ve-geri-kabul-anlasmasi-imzalandi.tr.mfa> adresinden alındı
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı. (2001). *Katılım Ortaklığı Belgeleri*. Kasım 28, 2021 tarihinde https://www.ab.gov.tr/katilim-ortakligi-belgeleri_46226.html adresinden alındı
- T.C. Göç İdaresi Başkanlığı. (2020). *Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı*. Aralık 15, 2021 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/uyum-strateji-belgesi-ve-ulusal-eylem-planı> adresinden alındı
- T.C. Göç İdaresi Başkanlığı. (2021, Kasım 22). *Avrupa Birliğinde Geçici Koruma*. Göç İdaresi Başkanlığı: <https://www.goc.gov.tr/avrupa-birliginde-gecici-koruma> adresinden alındı
- T.C. Göç İdaresi Başkanlığı. (2021). *Başkanlığımız*. Aralık 4, 2021 tarihinde T.C. Göç İdaresi Başkanlığı: <https://www.goc.gov.tr/baskanligin-gorevleri> adresinden alındı
- T.C. Göç İdaresi Başkanlığı. (2021). *İstatistikler, Geçici Koruma*. Kasım 28, 2021 tarihinde T.C. Göç İdaresi Başkanlığı Web Sitesi: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden alındı
- Tecer, Ö. Ç. (2016). *Sovyet Ateizmi ve Orta Asya'daki Etkileri (1917-1939)*. Saarbrücken: Türkiye Alim Kitapları.
- Tekin, F. (2021). Göçmenlere Yönelik Algının Oluşmasında Teritoryal Sınır Anlayışının Rolü. *İnsan&toplum*(Erken Baskı), 1-21.
- The 1951 Convention relating to the Status of Refugees and its 1967 Protocol*. (2011, September). Mayıs 17, 2021 tarihinde UNHCR: <https://www.unhcr.org/about-us/background/4ec262df9/1951-convention-relating-status-refugees-its-1967-protocol.html> adresinden alındı
- Tokyo, G. (2019). *Suriyeliler sınır dışı mı ediliyor? | "Bekar evlerini, iş yerlerini, dernekleri aramışlar; yolda asayiş çevirmeleri sıklaşmış"*. Aralık 18, 2021 tarihinde T24: <https://t24.com.tr/haber/suriyeliler-sinir-disi-mi-ediliyor-bekar-evlerini-is-yerlerini-dernekleri-aramislar-yolda-asayis-cevirmeleri-siklasmis,831763> adresinden alındı

- Türk Dil Kurumu. (2022). *Türk dil Kurumu Sözlükleri Güncel Türkçe Sözlük*. Şubat 12, 2022 tarihinde Türk Dil Kurumu: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Türk Kızılay. (2017). *Hakkımızda*. Aralık 19, 2021 tarihinde Kızılaykart: <https://kizilaykart.org/tr/hakkinda.html> adresinden alındı
- Uluslararası Af Örgütü. (2016). *Basın Açıklamaları*. Aralık 4, 2021 tarihinde Uluslararası Af Örgütü: <https://www.amnesty.org.tr/icerik/turkiye-65-yil-once-imzalanan-cenevre-multeci-sozlesmesine-koydugu-sinirlamayi-kaldirmalidir> adresinden alındı
- UNHCR. (1951). *Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees*. Şubat 12, 2022 tarihinde UNHCR: <https://www.unhcr.org/3b66c2aa10> adresinden alındı
- UNHCR. (2018). Report of the United Nations High Commissioner for Refugees: Global compact on refugees. New York, USA. Ekim 19, 2021 tarihinde alındı
- UNHCR. (2018). *UNHCR tarafından kayıt ve MSB*. Aralık 11, 2021 tarihinde UNHCR Web Sitesi: <https://help.unhcr.org/turkey/tr/information-for-non-syrians/registration-rsd-with-unhcr/> adresinden alındı
- UNHCR. (2021a). *Solution for Refugees*. Ekim 19, 2021 tarihinde UNHCR Web sitesi: <https://www.unhcr.org/50a4c17f9.pdf> adresinden alındı
- UNHCR. (2021b). *Syrian regional Refugee Response*. Kasım 28, 2021 tarihinde UNHCR Operational Data Portal: https://data.unhcr.org/en/situations/syria#_ga=2.177560229.147252106.1638098851-1978997956.1638098851 adresinden alındı
- UNHCR. (2021c). *Türkiye’de geçici koruma altındaki Suriyelilerin bilgilerinin güncellenmesi*. Aralık 18, 2021 tarihinde <https://help.unhcr.org/turkey/tr/information-for-syrians/verification-of-syrian-nationals-under-temporary-protection/> adresinden alındı
- UNHCR. (2022). Güncel Faaliyetler Haziran 2021. Şubat 5, 2022 tarihinde https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2021/07/UNHCR-Turkey-Operational-Update-June-2021F_TRF.pdf adresinden alındı
- UNICEF. (2021). *Şartlı Eğitim Yardımı Programı (Ş.E.Y)*. Aralık 19, 2021 tarihinde <https://www.unicef.org/turkey/sartli-egitim-yardimi-programi-sey> adresinden alındı
- United Nations. (2022). *Definitions*. Şubat 12, 2022 tarihinde Refugees and Migrants: <https://refugeesmigrants.un.org/definitions> adresinden alındı
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2019, 06 01). *UNHCR Protection Training Manuel for EU Border and Entry Officials*. the UN Refugee Agency: <https://www.unhcr.org> adresinden alındı
- Unutulmaz, O. (2016). Gündemdeki Kavram: Göçmen Entegrasyonu-Avrupadaki Gelişimi ve Britanya Örneği. G. İ. Öner, & A. Ş. Öner içinde, *Küreselleşme Çağında Göç Kavramları ve Tartışmalar* (s. 135-161). İstanbul: İletişim Yayınları.
- vd., B. A. (2010). *Araştırma Merkezlerinin Yükselişi: Türkiye’de Dış Politika Ve Ulusal Güvenlik Kültürü*. Ankara: SETA Yayınları XI.
- Vertovec, S. (1996). Multiculturalism, culturalism and public incorporation. *Ethnic and Racial Studies*, 19(1), 49-69.
- Waeber, O. (1993). Societal Security: The Concept. B. B. O. Waeber içinde, *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe* (s. 17-40). New York: St. Martin's Press.
- Wallerstein, I. (2003). Dünya-Sistemleri Kavramına Karşı Dünya-Sistemi Kavramı: Bir Eleştiri. W. H. McNeill, A. G. Frank, B. K. Gills, K. Ekholm, j. Friedman, D. Wilkinson, . . . I. Wallerstein, A. G. Frank, & B. K. Gills (Dü) içinde, *Dünya Sistemi* (E. Sağancılar, Çev., s. 527-535). Ankara: İmge.

- Wallerstein, I. (2010). *Güçün Retoriği Avrupa Evrenselciliği*. (A. U. Kılıç, Çev.) İstanbul: bgst Yayınları.
- Wallerstein, I. (2011). *Dünya Sistemleri Analizi*. (E. Abadoğlu, Çev.) İstanbul: BGST.
- Weber, M. (1978). *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology* (2 b.). Berkeley, Los Angeles, California: University of California Press.
- Wickramasinghe, A. (2016). International Migration and Migration Theories. *Social Affairs: A Journal for the Social Sciences*, 1(5), 13-32.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayınları.
- Yarcı, S. (2018). Sığınmacı Kimliğinden Uyum Çıkar mı? R. Şimşek (Dü.) içinde, *Göç Sosyolojisi -Farklı Boyutları ile Göç-* (s. 197-216). Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- YİMER. (2021). *Hakkımızda*. Aralık 19, 2021 tarihinde <https://yimer.gov.tr/TR/About/1b04ce24-5f6d-40ac-bfe1-e75ad8f0a825> adresinden alındı
- Zolberg, A. R. (1983). The Formation of New States as a Refugee-Generating Process. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 467, 24-38.
- Zolberg, A. R. (1989). The Next Waves: Migration Theory for a Changing World. *International Migration Review*, 23(3), 403-430.

EKLER

EK 1 Anket Soru Seti

Merhaba, ben Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı doktora öğrencisiyim. Türkiye'nin Göç ve Uyum Politikasının değerlendirilmesi amacıyla sizinle, yaklaşık 5-10 dakika sürecek ve sağlık, eğitim, sosyal hizmet ve diğer sektörlerde uygulanan sosyal uyum politikalarının yansımaları araştırmak üzere hazırlanan soruları içeren bir anket yapmak istiyorum. Ankette herhangi bir şekilde isim ve soy isim bilgisi alınmayacak, kişisel verileriniz kesinlikle paylaşılmayacaktır. Anket sonuçları hazırlanacak olan doktora tezinde akademik amaç için kullanılacaktır.	
Anketi katılmayı onaylıyor musunuz?	Evet ☐ Hayır ☐
DEMOGRAFİK BİLGİLER	
Yaşınız:	
Cinsiyetiniz:	Kadın ☐ Erkek ☐ Belirtilmedi ☐
İkamet Edilen İl:	
İkamet Edilen İlçe:	
YASAL/STATÜYE İLİŞKİN DÜZENLEMELER	
1. Mevcut resmi statünüz (Geçici Koruma) ne olduğu konusunda bilginiz var mı?	Evet ☐ Hayır ☐
1.1. EVET İSE; statünüzden kaynaklı sahip olduğunuz haklar bağlamında yasal olarak güvende hissediyor musunuz?	Evet ☐ Hayır ☐ Kararsızım ☐
1.1.1. HAYIR İSE; yasal statünüzün Türkiye'deki gelecek planlarınızı oluşturma konusunda bir engel teşkil ediyor mu?	Evet ☐ Hayır ☐ Kararsızım ☐

1.1.2. HAYIR İSE; gelecekte statünüze ilişkin olumlu bir değişiklik olacağına inanıyor musunuz?	Evet ☐ Hayır ☐ Kararsızım ☐
İDARİ DÜZENLEMELER	
2. Kamu kurumlarını ne sıklıkla ziyaret ediyorsunuz?	Haftada bir ☐ Ayda bir ☐ 3 ayda bir ☐ 6 ayda bir ☐ Yılda bir ☐ Hiç ☐
3. En sık ziyaret ettiğiniz kamu kurumunu belirtir misiniz?	Devlet Hastanesi ☐ Milli Eğitim Müdürlüğü ☐ Devlet Okulu ☐ Valilik ☐ Kaymakamlık ☐ Muhtar ☐ Diğer
4. Statünüzden kaynaklı haklara erişimde herhangi bir engelle karşılaşıyor musunuz?	Evet ☐ Hayır ☐ Kararsızım ☐
4.1. EVET İSE, lütfen belirtiniz:	İdari personelin haklarım konusunda bilgisi olmaması ☐ Dil engeli ☐

	Muhatap kurum ve müdürlüğün bilinmemesi ☐ Prosedür bilgisi eksikliği ☐ Kötü muamele ☐ Ön yargı ☐ Tercüman eksikliği ☐ Diğer.....
EĞİTİM	
5. Hanenizde okul çağında çocuk bulunmakta mıdır?	Evet ☐ Hayır ☐
HAYIR İSE LÜTFEN 6. SORUYA GEÇİNİZ!	
5.1. EVET İSE, Çocuğunuzun Türk öğrenciler ile karışık bir sınıfta eğitim almasını destekliyor musunuz?	Evet ☐ Hayır ☐ Kararsızım ☐
5.1.1.HAYIR İSE, lütfen nedeni belirtiniz?	Dil engeli ☐ Akran Zorbalığı ☐ Ayrımcılık ☐ Eğitimin kalitesi ☐ Eğitim müfredatı ☐ Anadilde eğitim eksikliği ☐ Karma eğitim sistemi ☐ Diğer
5.2. PIKTES Projesi hakkında bilginiz var mı?	Evet ☐ Hayır ☐
SAĞLIK VE SOSYAL HİZMET	

6. Ne sıklıkla Devlet hastanelerini ziyaret ediyorsunuz?	Haftada bir ☐ Ayda bir ☐ 3 ayda bir ☐ 6 ayda bir ☐ Yılda bir ☐ Hiç ☐
7. Devlet Hastanelerinde sağlanan ücretsiz tercüman desteğini yeterli buluyor musunuz?	Evet ☐ Hayır ☐ Kararsızım ☐
8. Merkezi Hekim Randevu Sistemi (MHRS) telefon uygulamasını ne sıklıkla kullanıyorsunuz?	Sık sık ☐ Bazen ☐ Hiç ☐ Bilgin Yok ☐
9. Sosyal Uyum Yardımı (Kızılay Kart) alıyor musunuz?	Evet ☐ Hayır ☐ Bilmiyorum ☐
9.1. EVET İSE, Bu yardım sizin temel ihtiyaçlarınızı karşılamak için yeterli mi?	Evet ☐ Hayır ☐ Kararsızım ☐
Meslek Edindirme / Dil kursu	
10. Halk Eğitim Merkezleri ve diğer sivil toplum kuruluşları tarafından sağlanan herhangi bir Türkçe dil kursu eğitimine katıldınız mı?	Evet ☐ Hayır ☐

10.1. Hayır ise; Katılmayı düşünüyor musunuz?	Evet ☐ Hayır ☐
10.1.1.HAYIR İSE, nedeni?	İhtiyacım yok ☐ HEM veya Dil kursu oldukça uzak ☐ Maddi nedenler ☐ Ulaşım problemi ☐ Gelecekte Türkçeyi kullanmayacağım ☐ Faydalı değil ☐ Bakmakla yükümlü olduğum kişiler var ☐ Çalışıyorum ☐ Diğer.....
11. Halk eğitim merkezleri, ilgili kamu kurumları veya ilgili sivil toplum kuruluşları tarafından sağlanan meslek edindirme kursları hiç katılım sağladınız mı?	Evet ☐ Hayır ☐
11.1.HAYIR İSE, nedeni:	İhtiyacım yok ☐ İlgili kurs oldukça uzak ☐ Maddi nedenler ☐ Ulaşım problem ☐ Faydalı değil ☐ Bakmakla yükümlü olduğum kişiler var ☐ İş Bulamıyorum ☐ Çalışma izni sorunu engel ☐ Çalışıyorum ☐

	Diğer.....
12. Göç idaresi ve/ya herhangi bir kamu kuruluşu, sivil toplum örgütü tarafından organize edilen yerel toplum ve mülteci toplumu bir araya geldiği en az bir etkinliğe katıldınız mı?	Evet ☐ Hayır ☐ Bilgim yok ☐
13. Sosyal medya veya internet üzerinden takip ettiğiniz herhangi bir kamu kurumu var mı?	Evet ☐ Hayır ☐ Bilgim yok ☐
13.1.EVET İSE, lütfen belirtiniz	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ☐ Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluğu Başkanlığı ☐ Valilik ☐ Kaymakamlık ☐ Sağlık Bakanlığı ☐ Milli Eğitim Bakanlığı ☐ Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ☐ Diğer.....
14. Türkiye’de bir gelecek kurabileceğinize inanıyor musunuz?	Evet ☐ Hayır ☐ Kararsızım ☐
İşgücü Piyasasına Katılım	

15. Çalışıyor musunuz?	Evet ☐ Hayır ☐
15.1.Kendi ülkenizde edindiğiniz mesleki uzmanlık alanınızda mı çalışıyorsunuz?	Evet ☐ Hayır ☐
15.2.Hayır ise, neden?	Akreditasyon yok ☐ İş bulamadım ☐ Diğer ☐
16. Statünüzden Kaynaklı Çalışma izni hakkınız var mı?	Evet ☐ Hayır ☐ Bilmiyorum ☐
17. Çalışma izniniz var mı?	Evet ☐ Hayır ☐
18. Bu zamana kadar hiç sigortalı bir işte çalıştınız mı?	Evet ☐ Hayır ☐
19. Çalışırken herhangi bir ayrımcılığa maruz kaldınız mı?	Evet ☐ Hayır ☐
19.1.Evet ise,	Etnik ☐ Cinsiyet ☐ Engellilik ☐ Uyruk ☐ Dini inanç ☐ Fiziksel görünüş ☐ Maaşımı alamadım ☐ Diğer ☐

19.2.Böylesi durumlarda resmî mercilere başvuruda bulundunuz mu?	Evet ☐ Hayır ☐
19.3.Evet ise, ne tür bir yol izlediniz?	Dava açtım ☐ Muhtara başvurdum ☐ İlgili kurum yetkilisi ile görüştüm ☐ CİMER'e (Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi) başvurdum ☐ Hiçbir şey yapmadım ☐ Diğer.....
19.4.Hayır ise, nedenini öğrenebilir miyiz?	Nasıl başvuru yapabileceğimi bilmiyorum ☐ Başvuru yapsam bile sonucun değişeceğine inanmıyorum ☐ Diğer
Adalet Erişim	
20. Türkiye’de kaldığınız süre boyunca, adli mercilere işiniz düştü mü?	Evet ☐ Hayır ☐
20.1.Adli süreçlerle ilgili sorunlarınıza çözüm alabildiniz mi?	Evet ☐ Kısmen ☐ Hayır ☐
21. Mültecilerin Adalet Erişiminin Kolaylaştırılması (MAEK) Projesi hakkında bilginiz var mı?	Evet ☐ Hayır ☐

Kamu Kurumlarına Güven	
22. Kamu kurum ve kuruluşlardaki, merkezi ve yerel otoritelerdeki memurlara güveniyor musunuz?	Evet ☐ Hayır ☐ Kararsızım ☐
23. Kamu kurum ve kuruluşlarına itimat ediyor musunuz?	Evet ☐ Hayır ☐ Kararsızım ☐
24. Kamu kurum ve kuruluşlarına başvurduğunuzda, görevlilerin size yönelik tutumundan memnun musunuz?	Evet ☐ Hayır ☐ Kararsızım ☐
24.1.Hayır ise lütfen nedenini belirtiniz?	Sözel şiddet ☐ Fiziksel şiddet ☐ Ayrımcılık ☐
24.2.Ayrımcılık ise ne tür bir ayrımcılığa maruz kaldınız?	Etnik ☐ Cinsiyet ☐ Engellilik ☐ Uyruk ☐ Dini inanç ☐ Fiziksel görünüş ☐ Diğer ☐
25. Kamu kurum ve kuruluşlarına işiniz düştüğünüzde, personel sizin hizmetten faydalanmanızı teşvik ediyor mu?	Evet ☐ Hayır ☐ Kısmen ☐ Fikrim Yok ☐
26. Kamu kurum ve kuruluşlarındaki görevliler, sahip olduğunuz haklar konusunda sizleri bilgilendiriyor mu?	Evet ☐ Hayır ☐ Kısmen ☐ Fikrim Yok ☐

Yapabilme/Edebilme Algısı		
27. Hayatım, kendi kararlarımın neticesinde belirlenir.	Evet	☐
	Hayır	☐
	Kısmen	☐
	Fikrim Yok	☐
28. Hayatımı değiştirebilecek önemli kararları alabilecek güçteyim.	Evet	☐
	Hayır	☐
	Kısmen	☐
	Fikrim Yok	☐
29. Yaşam koşullarımdan memnunum.	Evet	☐
	Hayır	☐
	Kısmen	☐
	Fikrim Yok	☐
30. Haklarımı gözetebilir, çıkarlarımı gerçekleştirebilirim.	Evet	☐
	Hayır	☐
	Kısmen	☐
	Fikrim Yok	☐
KATILIMINIZ İÇİN TEŞEKKÜRLER!		